

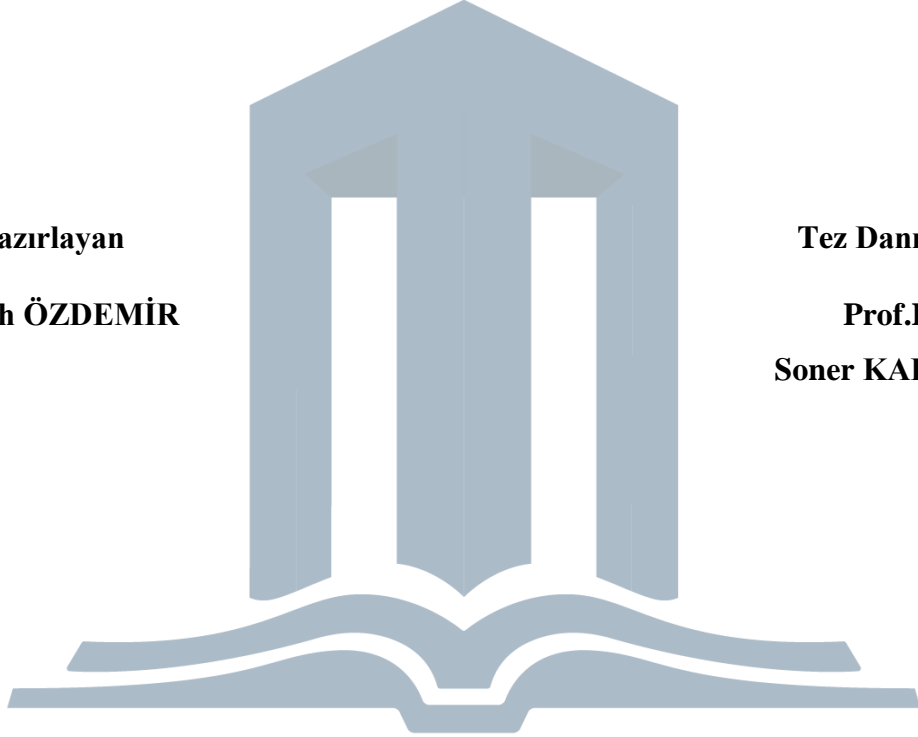
T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**ABD ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE İLE
İTTİFAK İLİŞKİLERİNDEKİ DÖNÜŞÜM (2003-2016 DÖNEMİ)**

Doktora Tezi

Hazırlayan
Gülşah ÖZDEMİR

Tez Danışmanı
Prof.Dr.
Soner KARAGÜL

Çanakkale 2020

TAAHHÜTNAME

Doktora Tezi olarak sunduğum “ABD Ulusal Güvenlik Stratejileri Çerçevesinde Türkiye İle İttifak İlişkilerindeki Dönüşüm (2003-2016 Dönemi)” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, özgünlüğünü ve bir başka mecraya sunulmadığını, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu ve yararlandığım kaynak ve verilerde hiçbir bir çarpıtma yapmadığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/08/2020

Gülşah ÖZDEMİR

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Gülşah ÖZDEMİR'e ait "ABD Ulusal Güvenlik Stratejileri Çerçevesinde Türkiye İle İttifak İlişkilerindeki Dönüşüm (2003-2016 Dönemi)" adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı DOKTORA TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üyeler

İmza

Prof. Dr. Soner KARAGÜL
(Danışman)

Prof. Dr. Mehmet Bülent ULUDAĞ

Doç. Dr. Mustafa Turgut DEMİRTEPE

Doç. Dr. Filiz ÇOBAN ORAN

Doç. Dr. Sezai ÖZÇELİK

Tez No :
Tez Savunma Tarihi : 28.08.2020

ONAY

Doç. Dr. Pelin KANTEN
Enstitü Müdürü
.../.../20...

ÖZET

ABD ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE İLE İTTİFAK İLİŞKİLERİNDEKİ DÖNÜŞÜM (2003-2016 DÖNEMİ)

İnsan yaşamının her alanında gereksinim duyulan ve bazen zorunluluk haline gelen ittifak kurma, insan toplulukları ve devletlerce de sıkça başvurulan davranışsal stratejidir. Devletleri ittifak stratejisine yönelten saikler neler ise 20. yüzyılın başından beri dünya politikasının önemli hegomon güçlerinden birisi olan ABD için de farklı değildir. Geçmişten itibaren ABD çok geniş bir ölçekte ve dönemsel olarak değişimleri barındıran bir müttefiklik profili çizmektedir. Soğuk Savaş boyunca tehdit algısını en çok etkileyen Doğu Bloku karşısında kurulan ittifak kümesi, çoğunlukla askeri ve güvenlikel olsa da aslında tüm alanları kapsamaktaydı. ABD'nin Türkiye ile kurduğu ittifak ilişkisi, benzer örneklerden büyük ölçüde farklılık arz etmeyen, Soğuk Savaş dinamiklerinden beslenen güvenlikçi ve pragmatik bir işbirliği sürecini kapsamaktaydı.

Türkiye açısından ABD ile ittifak, NATO güvenlik şemsiyesinin altında Doğu Bloku'nun etkisinden korunma odaklı başlamış ve uzun yıllar boyunca Batı eksenli bir dış politikanın temel referansı olmuştur. ABD açısından Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle başlayan müttefiklik algısındaki değişime 11 Eylül sonrasında yeni boyutlar eklenmiştir. Tez çalışmasında gerek ABD gerekse Türkiye açısından değişen müttefiklik tanımlamalarının ve değişen güvenlik algılamalarının ikili ilişkileri hangi boyutlarda etkilediği, yaşanan çeşitli krizler ve gerilimler üzerinden incelenmektedir. 1 Mart 2003 ile 15 Temmuz 2016 tarihleri arasında Türk-Amerikan ittifak ilişkilerinde yaşanan önemli kırılmalar, ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri'nde belirtilen söylemler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu çerçevede 1 Mart tezkeresi, Süleymaniye krizi, Mavi Marmara olayı, Suriye krizi, 15 Temmuz darbe girişimi ve Katar krizi ekseninde analizler gerçekleştirilmektedir. ABD'nin Türkiye ile olan ilişkilerinde ulusal güvenlik söylemiyle dış politika pratiğinin örtüşüp örtüşmediği, dönemsel krizler eşliğinde ele alınmaktadır. İki ülke arasında güvenlik odaklılıktan 'stratejik ittifak' boyutuna taşınamayan müttefiklik ilişkisinin evrimsel süreci ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İttifak Kuramları, Müttefiklik, ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi, Türk-Amerikan İttifakı

ABSTRACT

TRANSFORMATION OF THE ALLIANCE RELATIONS WITH TURKEY WITHIN THE FRAME OF THE US NATIONAL SECURITY STRATEGY(2003-2016 TERM)

Making an alliance, needed in all areas of human life and sometimes becoming a requirement, is a kind of behavioral strategy that is frequently used by human societies and states. The reasons for the alliance strategy are not different for the USA, which has been one of the dominant powers of world politics since the beginning of the 20th century. The USA has been forming an alliance profile that includes periodic changes on a very wide scale from past to present. The alliance established against the Eastern Bloc which affected the threat perception the most during the Cold War, actually covered all areas, although mostly military and security. US alliance with Turkey, which are not substantially different from similar example, involved a security-based and pragmatic cooperation process affected by the Cold War dynamics.

Under the security umbrella of NATO, alliance with the US for Turkey began with a focus on protection against the effect of the Eastern Bloc and has been the main reference of a Western oriented foreign policy for many years. After September 11, new dimensions were added to the change in the perception of alliance that started with the end of the Cold War for the USA. Thesis focuses on how changing alliances defining and security perceptions affect the bilateral relations of the United States and Turkey through various crises and tensions. Significant breaks in Turkish-American alliance relations between March 1, 2003 and July 15, 2016 are evaluated within the framework of the discourses stated in the US National Security Strategy Documents. In this context, analyzes are carried out on the axis of the 1 March Permit, Sulaymaniyah Crisis, Mavi Marmara Incident, Syrian Crisis, July 15 Coup Attempt and Qatar Crisis. It is discussed within the periodic crises whether the US national security discourse coincide with the foreign policy practice on the relations with Turkey. The evolutionary process of the alliance relations between two countries, which cannot be moved from security-oriented to "strategic alliance" dimension, is presented.

Key Words: Alliance Theories, Alliance, USA National Security Strategy, Turkish-American Alliance

ÖNSÖZ

Ülkemizdeki uluslararası ilişkiler çalışmaları açısından Türk dış politikası analizlerinde ABD ile ilişkiler oldukça mühim bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk Amerikan ilişkilerinde ulusal güvenlik belgeleri, söylemleri ve güvenlik yapılanmaları bağlamında kriz ve karşılaşmaların incelendiği bu tez çalışmamızda hem tarihsel hem de teorik bir perspektiften değerlendirmeler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu anlamda ittifak ilişkileri ekseninde şekillenen çalışmamızın, sözkonusu devletlerin müttefiklik algılamaları ile ilgilenen yeni araştırmacılara da mütevazı bir katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Bu tez çalışmasının hazırlanma sürecinde, öncelikle tez konusunun belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar her aşamasında büyük emeği olan, şahsıma her daim bilgi ve tecrübelerini esirgmeden akademik danışmanlık yapan ve titizlikle tezimi şekillendiren değerli danışman hocam sayın Prof. Dr. Soner KARAGÜL'e, kıymetli zamanlarını ayırıp görüş ve önerilerini paylaşan tez izleme komitesi hocalarım sayın Prof. Dr. M.Bülent ULUDAĞ ve sayın Doç. Dr. M. Turgut DEMİRTEPE'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Bu çalışmanın hazırlanması sürecindeki meşakkatli yolda sabırla ve sevgiyle her daim yanımda yer alan ailem, bana desteklerini esirgemeyen değerli mesai arkadaşlarım, sanki hiç sonu gelmeyecekmiş gibi görünen bu aşamanın gizli mimarı, özverisi ve teşvikiyle cesaretlendiğim sevgili eşim ve varlığına her gün yeniden şükrederek bu çalışmayı kendisine ithaf ettiğim biricik kızıma en kalbi duygularıyla teşekkür ediyorum.

Gülşah ÖZDEMİR

Balıkesir, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vi
ŞEKİLLER	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL BAĞLAMDA GÜVENLİK, DIŞ POLİTİKA VE İTTİFAK

1.1. Kavramsal Olarak Güvenlik Analizi ve Kapsamı.....	12
1.1.1. Güvenliğin Tanımı.....	14
1.1.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Güvenlik Algısı.....	16
1.1.3. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Çalışmalarına Bakış.....	19
1.2. Güvenlik ve Kuramsal Boyutu.....	22
1.2.1. Güvenlik Ekolleri Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar.....	27
1.3. Küreselleşme ve Değişen Güvenlik Paradigması.....	30
1.3.1. Postmodern Güvenlik Anlayışı.....	32
1.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Yeni Güvenlik Paradigması.....	34
1.4. Güvenlik Stratejileri.....	40
1.4.1. Devletlerin Güvenlik Stratejilerinin Oluşumu.....	42
1.5. Devletlerin Dış Politika Aracı Olarak İttifak.....	45
1.5.1. İttifak ile İlgili Tanım ve Açıklamalar.....	46

1.5.2. Devletlerin İttifak Oluşturma Sebepleri.....	49
1.6 Bölüm Sonu Değerlendirmesi	52

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİLERİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İTTİFAK POLİTİKALARI

2.1. ABD'nin Hegemonya Kavramı.....	53
2.2 ABD Ulusal Güvenlik Yapılanması.....	57
2.3. ABD Güvenlik Stratejileri.....	62
2.3.1. Soğuk Savaş Dönemi.....	64
2.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem.....	67
2.3.3. 11 Eylül 2001 Sonrası Dönem	71
2.3.4. Arap Baharı.....	74
2.4. Müttefiklik Perspektifinde Güvenlik Sorunları.....	76
2.5. ABD İttifak İlişkilerini Etkileyen Faktörler.....	81
2.6. Bölgesel Olarak ABD Müttefikleri.....	85
2.6.1. Avrupa'daki İttifak İlişkileri.....	88
2.6.2. Asya ve Pasifikte Müttefiklik.....	94
2.6.3. Ortadoğu'da Müttefiklik.....	101
2.7 Bölüm Sonu Değerlendirmesi	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK AMERİKAN İTTİFAKININ TARİHSEL SÜRECİ

3.1. Türkiye - ABD İlişkilerinin Dönemsel Analizi.....	107
3.1.1. Osmanlıdan Cumhuriyete İlk Münasebetler.....	113

3.1.2.	İkinci Dünya Savaşında İlişkilerde Denge Arayışı ve Müttefiklik Üstünlüğü	118
3.1.3.	Soğuk Savaş Dönemi İlişkilerdeki Dönüşümler.....	123
3.1.3.1.	<i>Türkiye- ABD Yakınlık Dönemi.....</i>	126
3.1.3.1.1.	<i>İttifak Oluşumu Sürecinde Truman Doktrini ve Marshall Planı.....</i>	128
3.1.3.1.2.	<i>Kore Savaşı</i>	131
3.1.3.1.3.	<i>NATO'ya Girişin Türkiye ABD Müttefikliğine Etkisi.....</i>	133
3.1.3.2.	İlişkilerde Durağanlaşma.....	137
3.1.3.2.1.	<i>Küba Krizi</i>	139
3.1.3.2.2.	<i>Kıbrıs Krizi ve Johnson Mektubu.....</i>	141
3.1.3.3.	<i>Uzak Ülkeden Yakın Ortaklığa İlişkilerin Düzelmeleri.....</i>	144
3.1.3.3.1.	<i>Amerikan Liderliğinde İttifak Uyumu: Reagan ve George H.W. Bush Dönemi.....</i>	147
3.1.3.3.2.	<i>Stratejik Ortaklık: Clinton Dönemi.....</i>	151
3.2.	11 Eylül'ün Yansımaları ve İttifakın Gidişatı.....	155
3.2.1.	Bush Doktrini ve Amerikan Müdahaleciliği.....	156
3.2.1.1.	<i>Afganistan'a Müdahale ve NATO Kapsamında Ortaklık</i>	159
3.2.1.2.	<i>Irak İşgali ve Ortaklığın Sorgulanması.</i>	163
3.2.2.	Çok taraflılık: Obama Dönemi.....	166
3.3.	Bölüm Sonu Değerlendirmesi.....	169

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK AMERİKAN İTTİFAKINDA PARADİGMA DEĞİŞİMİ: KRİZLER VE KARŞILAŞMALAR

4.1.	11 Eylül Sonrası ABD Türkiye Müttefiklik İlişkileri: Dönüşüm Süreci	172
------	---	-----

4.1.1.	1 Mart Tezkeresi.....	175
4.1.2.	Süleymaniye Krizi.....	181
4.1.3.	Nükleer Kriz ve İran	184
4.1.4.	Mavi Marmara Olayı.....	189
4.1.5.	Arap Baharı ve Suriye Krizi.....	195
4.1.6.	15 Temmuz Darbe Girişimi.....	201
4.1.7.	Fırat Kalkanı Operasyonu.....	204
4.1.8.	Katar Krizi.....	208
4.2.	Yeni Dönem Müttefiklik İlişkisi ve Başkan Trump	210
4.2.1.	Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonlarına Yönelik Trump Söylemleri.....	211
4.2.2.	Bölgesel Etkileri Anlamında Başkan Trump'ın Güvenlik Stratejisindeki Değişim.....	216
4.2.3.	Trump Dönemi Dış Politik Söylemleri ve Obama dönemi ile Mukayyesesi.....	219
4.2.4.	Türkiye ABD Müttefiklik İlişkisinin Geleceği.....	224
	SONUÇ	229
	KAYNAKÇA	240
	ÖZGEÇMİŞ	282

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Topluluğu
AKÇT	:Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ANZUS	:Australia, New Zealand, United States Security Treaty (Avustralya, Yeni Zelanda, Amerika Birleşik Devletleri Güvenlik Anlaşması)
APEC	:Asia-Pacific Economic Cooperation (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği)
ASEAN	:The Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği)
BAE	:Birleşik Arap Emirlikleri
BM	:Birleşmiş Milletler
Böl.	: Bölüm
CAST	:Centre for Advanced Security Theory (Gelişmiş Güvenlik Teorileri Merkezi)
CIA	:Central Intelligent Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)
Çev.	: Çeviren
D.	: Dergi(si)
DAEŞ	:Ad Davla al-İslamiya fil-'Irak ve eş-Şam (Irak Şam İslam Devleti)
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör(ler)
FETÖ	:Fetullahçı Terör Örgütü
Gzt.	: Gazete(si)
İŞİD	:Irak Şam İslam Devleti
ILO	:International Labour Organisation (Uluslararası Çalışma Örgütü)
INF	:Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (Orta Menzilli Nükleer Güçler)

IMF	:International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
NATO	:North Atlantic Treaty Organisation (Kuzey Atlantik Paktı Örgütü)
No.	: Numara
NSC	:National Security Council (Milli Güvenlik Kurulu)
Nu.	: Number
OECD	:Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
ÖSO	:Özgür Suriye Ordusu
p.	: Page
PKK	:Partiya Karkeren Kurdistan (Kürdistan İşçi Partisi)
PYD	:Partiya Yekitiya Demokrat (Demokratik Birlik Partisi)
RAND	:Research and Development Corporation (Araştırma ve Geliştirme Şirketi)
s.	: Sayfa
SALT	:Strategic Arms Limitation Treaty (Stratejik Silahların Sınırlanmalarını Anlaşması)
SEATO	:The Southeast Asia Treaty Organization (Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı)
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
UAEA	:Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı
UGS	:Ulusal Güvenlik Stratejisi
UGK	:Ulusal Güvenlik Konseyi
UGY	:Ulusal Güvenlik Yasası
Vol.	: Volume

ŞEKİLLER

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa
Şekil 1.1	Eşmerkezli Çember Yaklaşımına Göre UGS Politikalarının Belirlenme Süreci	61
Şekil 1.2.	Sistem Analizi Yaklaşımına Göre UGS Poltikalarının Belirlenme Süreci	62

GİRİŞ

Devletlerin birbirleriyle ilişkilerinde belirleyici bir faktör olarak güvenlik kavramının zaman zaman devletlerarası ayrışmalara neden olabileceği gibi, bazen de devletlerarası iletişim kanalları oluşturan bir niteliğe bürünerek işbirliği mekanizmaları kuran bir etmen olduğu söylenebilmektedir. Bir tehdit ile karşılaşıldığında devletler için çözüm ya kendi başına tedbirlerini almak yönünde ulusal bir güvenlik stratejisi izlemek ya da tehdidin temelindeki sebeplere yönelik devletlerarası çözüm arayışlarına girmek şeklinde olabilmektedir. Güvenlik endişelerine rağmen kısıtlı kaynaklarını silahlanma gibi güvenlik harcamalarına kullanmak yerine, devletler ittifak kurma çabalarına girmektedirler. Ortak çıkarlar hususunda devletlerarası işbirliğine yönelik girişimler olarak görülen ittifaklar, güç dengesine dayalı sistemlerde iki taraflı veya çok taraflı olabilmektedir. *Politics Among Nations* adlı eserinde Morgenthau'nun belirttiği üzere, uluslararası sistemde devletlerarası mücadeleler içerisinde her bir devlet, kendi gücünü arttırmak amacıyla silahlanmaya yönelebilmekte veyahut diğerleriyle güçlerini birleştirmek ve rakip devleti yalnızlaştırmak amacına yönelik ittifak politikaları geliştirerek güç dengesini sağlamak adına işbirliği yönünde eğilim gösterebilmektedir.¹ Uluslararası sistemde çoğunlukla politik ve ekonomik alanlarda birbirleriyle işbirliği ilişkileri içerisinde olan devletlerin dış politikalarını belirleme açısından ittifaklar önemli araçlar olarak görülmektedir. Ancak literatüre bakıldığında güvenlik eksenindeki çalışmalarda daha ziyade savaş ve mücadelelere yönelik çatışma teorileri şeklinde oldukça ön planda yer almakta iken işbirliğine yönelik konuların daha geri planda kalmakta olduğu iddia edilmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde oldukça geniş bir yer kaplayan güvenlik politikalarının zaman içerisinde bilhassa Soğuk Savaş sonrası dönem itibariyle güvenlik algılamaları ve tehdit tanımlamaları anlamında bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir. Ulusal güvenliğin sınırlarının ve anlamının yeniden tanımlanmaya çalışıldığı günümüz uluslararası sisteminde devletlerin ulusal güvenliği sağlama sürecini en fazla etkileyen faktörler ve uluslararası ilişkilerde güvenliğin birincil mesele olup olmadığı sorunsalı

¹ Hans Morgenthau, *Politics Among Nations*, McGraw-Hill/Irwin Press, 7th edition, New York, 2006, ss.193-194.

varlığını korumaktadır. Bu çalışmada genellikle realist çerçeveden değerlendirilen güvenliğin tanımlanırken ‘kim için ve ne için güvenlik’ şeklindeki sorulara aranan yanıtlarla, meselenin neorealist ve eleştirel boyutlarının da irdelenmesi tercih edilirken bu noktada geleneksel yaklaşımların yanı sıra farklı ekollerin bakışlarına da yer verilmektedir. Ayrıca çalışmada devletlerin tehdit algılarının ulusal bir güvenlik sorununa dönüşmesi sırasında nasıl ve niçin sorularının cevaplarının ulusal güvenlik stratejilerini belirleyen temel dayanak noktalarından biri olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda söylemler temelinde bilhassa karar alıcı merciler nezdinde güvenlik konuları olarak inşa edilen/yaratılan güvenlik meseleleri karşısında ülkelerin almış olduğu olağanüstü önlemleri de meşru kılan durumlar üzerinde analizler gerçekleştirilmek amaçlanmaktadır.

Devletlerarası işbirliklerinin kuruluş amaçları ve yöntemleri göz önünde bulundurulduğunda ittifak şekilleri ve yapısı, tarafların sistem içerisinde karşılaştığı sorunları ve birbirleriyle yaşadıkları krizleri anlamlandırmamız hususunda önemli bilgiler sunmaktadır. Bu noktada Türk Amerikan ilişkilerine bakıldığında müttefikliğin, ABD merkezli tek taraflı asimetrik bir ittifak modeli tanımlamasına uygun bir niteliğe sahip olduğu görülmektedir. Geçmişten günümüze Türkiye ABD ilişkilerindeki işbirliği ve ittifakının içerik ve model anlamında hangi yönde ve nasıl bir değişim/dönüşüm geçirdiği tez çalışmasının temel sorunsalıdır. Tez çalışmamızda, yeni güvenlik paradigması oluşum ve dönüşüm sürecinde bir yandan klasik güvenlik paradigması çerçevesinde ikili ilişkilerde yaşanan krizlerin analizi yapılırken aynı zamanda ‘söylemsel tutumların ve girişimlerin’ de Türk-Amerikan ittifakını hangi düzeyde etkilediğini örnekler üzerinden incelemek amaçlanmıştır. Türk-Amerikan ilişkilerinde stratejik ortak konumunda değerlendirilen ABD ile karşılaşılan krizlerde, 11 Eylül sonrası dönüşen ve değişen güvenlik algılamaları ekseninde Amerikan ulusal güvenlik stratejileri perspektifinden yeniden ele alınmasının gerekliliği bu çalışmanın ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Tez çalışması kapsamında ele alınan konular arasında ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgelerindeki söylemlerin ve icrai hareketlerin Türkiye ile ittifak ilişkileri açısından nasıl etkileri olduğuna yönelik sorulara cevaplar aranmaktadır. Öncelikle realist kaygılar ile tehdit algılamalarının ifade edildiği ve bu tehditlere karşı izlenecek iç ve dış politikaya yönelik açıklamalar barındıran ABD ulusal strateji belgelerinin ele alınması, Soğuk Savaş sonrası dönemde ve ardından 11 Eylül ile dönüşen tehdit algılamalarına yönelik temel dokümanlardan olması bakımından önemli görülmektedir. Bu sebeple ABD

Ulusal Güvenlik Stratejilerinin oluşumu ve güvenlik anlayışının dönemden döneme şekillenışı bilhassa Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan farklı aktörler ve değişen tehdit algılamalarının da etkisiyle, ABD'nin günden güne daha saldırgan bir üsluba evirilen güvenlik strateji belgeleri üzerinden yorumsamacı bir yaklaşımla ittifak ilişkilerinin analizi yapılmalıdır.

Çalışmanın hareket noktalarından birisi de ABD'nin ittifak ilişkilerinde Ortadoğu gibi sorunlu bir bölgede yer alan Türkiye ile 1952 senesinde NATO üyeliği ile başlayan ittifak/müttefiklik ilişkisinin niteliğindeki dönüşüme yönelik çıkarımlarda bulunmaktır. Bu amaçla tez çalışmamızda ABD'nin tehdit ve güvenlik algısını en iyi şekilde gösteren Ulusal Güvenlik Stratejileri Belgelerindeki söylemler dikkate alınırken, ABD-Türkiye arasındaki işbirliği sürecinin hem bölgesel unsurlardan, hem de tarafların kendilerinden kaynaklanan pek çok değişkenin etkisi ile biçimlenmiş olduğu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda çalışma içerisinde karar vericilerin mevcut ve olası krizleri Türkiye-ABD ekseninde nasıl yorumladığı ve krizlerin aşılmasıyla ilgili izlenen yöntemlerden kaynaklanan sorunlara değinilmeye çalışılmıştır.

Normal siyaset sınırları içerisinde çözülemeyen sorunların güvenlik çerçevesinde mercek altına alınarak üst düzey önlemler gerektirecek boyuta dönüştürülmesi aşamasında devletlerarası ilişkileri de yakından ilgilendiren terör, müdahale, kimlik, çevresel güvenlik, siber güvenlik gibi kavramları küreselleşmenin de etkisi ile hayatımıza daha fazla entegre etmektedir. Bu noktada ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgelerinde ve dönemler şeklinde değişen güvenlik algılamaları hususunda eleştirel teorilere ait kavram ve varsayımları akla getirmekteyse de bunun tümüyle açıklayıcı olup olmadığı tartışmalıdır. Bu anlamda güvenlik tehditlerinin genellikle söylem yoluyla belirlendiği dikkate alındığında, ABD Türkiye ilişkilerinde liderlerin söylemleri ve karar vericilerin sorunlara olan etkilerinin vurgulanması ile karşılaşılan krizler ekseninde söylem analizi üzerinden değerlendirmeler eleştirel güvenlik teorilerini akla getirmektedir. Ancak bu noktada, dönemin siyasal aktörlerinin Meclis tutanakları, yazılı beyanatları, radyo ve televizyon konuşmalarından seçilmek suretiyle gerçekleştirilmiş araştırma, güvenlik sorunlarına yönelik kriz yaratan değerlendirme ve söylemlerin dönem şartlarında ele alınması anlamında belli başlı süreçlerin sistematik olarak tarihsel perspektifte incelenmesi gerekliliğinden doğmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası süreçte gerek uluslararası sistemde gerekse Türk dış politikası nezdinde düşünüldüğünde değişen güvenlik algılamalarının ittifak adımlarında da etkili

olduğu ve ittifak ilişkilerinin artık yalnızca sistemik faktörlere göre değil aynı zamanda yerel dinamiklerin de etkisi ile şekillenmekte olduğu görülmektedir. Bu anlamda çok kutuplu yapıda sıkı ittifak bağlarını terkederek daha bağımsız davranan devletler iki kutuplu yapının aksine iç ve dış faktörlerden ziyadesiyle etkilenmekte ve tehdit algılamalarını bu düzlemde yeniden gerçekleştirmektedirler. Bu noktada devletlerin ittifak kurma nedenlerinin yalnız sistemik bir faktör olarak değerlendirilmenin ötesinde stratejik kültür ve algılamalar şeklinde tanımlanan değişken faktörlerle incelenmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu gerekliliği ABD-Türkiye ittifak ilişkileri nezdinde düşünecek olursak, daha ziyade güvenlik odaklı gelişen ikili ilişkilerde Soğuk Savaş sonrası dönemde klasik müttefikliğin ötesine taşınmak istense de ABD perspektifinde Ortadoğu zeminini önceliği bulunması Türkiye açısından kendi ulusal çıkarlarına uygun bir ittifak ilişkisi ortaya koymamaktadır. Türk Amerikan müttefiklik ilişkisinde ‘stratejik ittifak’ boyutunun sorgulanması temelinde yola çıkılan çalışmamızda iki devlet arasındaki ilişkinin doğasının anlaşılması maksadı ile daha çok güvenlik temelli karşılaşmaların yansımaları ele alınmıştır. Geçmişten günümüze değişen güvenlik algılamaları temelinde ise yalnız ulusal değil uluslararası anlamda da etkinliği boyutunda ABD Ulusal Güvenlik Stratejilerinin ve bunun belirlenmesi sürecine etki eden etmenlerin incelenmesi oldukça önemli görülmüştür.

Önceki bilgi birikimlerinin sorgulanması ve geleneklerinin geliştirilmesi ile ortaya çıkan yeni fikirler nezdinde değerlendirildiğinde eleştirel güvenlik çalışmaları güvensizliğin kaynağını sorgulayan tavrı ile uluslararası ilişkiler disiplininde derinleştirici bir bakış açısı sunmaktadır. 11 Eylül terör saldırıları sonrası uluslararası alanda ortaya çıkan güvenlik sorunlarının analizine ilişkin kimlik, ötekileştirme ve güvenikleştirme temalı yaklaşımlar ile giderek artan güvenlik sorunlarını anlamlandırma ve ABD güvenlik stratejilerinin etkilerinin yorumlanması noktasında yol gösterici kabul edilebilir. Ancak sistem içerisindeki dönüşümleri anlamlandırmak, ABD’nin ittifak ilişkilerini açıklamak veya Türkiye ABD müttefiklik ilişkilerinin dönüşümü noktasında kabul edilebilir bir perspektif sunduğu söylenememektedir.

Türk dış politika tarihinde daha önce hiç olmadığı ölçüde işbirliği kurulmuş ve uzun dönem etkin bir aktör olarak ABD ile ilişkilerin incelenmesi noktasında araştırma konusu olarak Türkiye ABD ilişkilerine odaklanan çalışmalar nispeten az olmakla birlikte daha ziyade yalnız dönem incelemesi şeklinde tezler yürütülmüş olduğu tespit edilmiştir. İki ülke arasındaki ilişkiler her dönem kaydedeğer olsa da mevcut çalışmaların daha ziyade

İkinci Dünya Savaşı sonrası yaklaşık on yıllık bir zaman dilimi üzerinde yoğunlaşmış olduğunu görmekteyiz. Bu dönem eserlerde de daha çok ilişkilerin belli bir yönüne ve belli bir mesele odaklı kalınarak müstakil başlıklar halinde incelendiği tespit edilmiştir. Uluslararası ilişkiler anabilim dalına ait analiz edilen Türk Amerikan ilişkilerinde gerçekleştirilen çalışmalar tasnif edilmek istenirse; iki ülke ilişkileri hususundaki dış politika analizlerini NATO çerçevesinde ilişkiler, tarihsel ve dönemselincelemler şeklinde genel analizler temelinde katagorileştiği görülmektedir. Konu ile ilgili uluslararası ilişkiler anabilim dalına ait doktora tezlerine yönelik gerçekleştirilen incelemelerde, Amerikan dış politika oluşum süreci ve başkanın rolünün ele alındığı tezlerin yanısıra bilhassa Irak müdahalesinin konu alındığı çalışmalar göze çarpmaktadır.² Türkiye ile belli başlı krizlerin konu alındığı araştırmalara bakıldığında meselelerin kriz odaklı olmaktan ziyade dönem çalışması içerisinde alt konu başlıkları şeklinde kısıtlı analizler şeklinde ele alınmış olması bu çalışmayı kapsamı açısından farklı kılmaktadır. Nitekim bu tez çalışması ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri üzerinden kapsamlı bir dönem analizine yoğunlaşması bakımından sözü edilen çalışmalardan ayrılmakta ve çalışma kapsamı açısından bir orijinalite ortaya koymaktadır.

Ulusal güvenlik stratejileri başlığında konu ile yakından ilgili Türkiye'de ABD istihbarat sistemi benzeri bir kurumun oluşturulması ve ulusal güvenlik stratejilerine yönelik bir danışmanlık yapısının uygulanabilirliği üzerinde gerçekleştirilen analizler temelinde meydana koyulmuş bir adet yüksek lisans tezine rastlanmıştır.³ Bununla birlikte genel anlamda güvenlik başlığında bu araştırmanın konusuyla yakından ilgili iki adet tez çalışması⁴ bulunmakla birlikte çoğunluğu kronolojik bir dönem incelemesi şeklinde

²Sözü edilen tezler: Burak Küntay'ın 2017 senesinde Yeditepe Üniversitesinde savunduğu "*Foreign Policy of The United States During the 2003 Iraq War Era And Its Influence on the Turkish-U.S. Relations*" isimli doktora tezi, Buket Önal'ın 2006 senesinde İstanbul Üniversitesi'nde savunduğu "*Amerikan Dış Politikası Oluşum Sürecinde Başkanın Rolü Ve Türkiye-Amerika İlişkileri (1993-2004)*" isimli doktora tezi, Bradley Albert Halverson tarafından 2013 senesinde hazırlanan "*Tensions in American-Turkish Relations during World War II*" isimli doktora tezi, Levent Demirci tarafından 2016 senesinde hazırlanan "*Amerikan Güvenlik Politikasında Zbigniew Brzezinski'nin Rolü Ve Türkiye Değerlendirmeleri*" isimli doktora tezi ve Murat Çınar tarafından 2014 senesinde sunulan "*Uluslararası İlişkilerde Müttelik Kavramı Ve Bu Kavram Çerçevesinde Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkilerinin Değerlendirilmesi*" isimli tez çalışmalarıdır.

³ Sözü geçen tez: Muhammet Mağat'a ait "*Türkiye Ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Ulusal Güvenlik Sistemlerinin İncelenmesi: Türkiye İçin Öneriler*" üzerine yüksek lisans çalışmasıdır.

⁴ Sözü geçen tezler: Hüseyin Emre Düzmen'e ait "*Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Değişen Güvenlik Politikalarının Türkiye'ye Etkileri*" isimli uluslararası ilişkiler anabilim dalı yüksek lisans ve İhsan Tuncer Dabanlı'ya ait "*11 Eylül Sonrası Ortamda (2001-2003) ABD Milli Güvenlik Stratejilerinin, Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Stratejilerine Etkileri*" üzerine tarih anabilim dalı doktora çalışmalarıdır.

karşılaşılan tez çalışmalarında spesifik olarak Türkiye ABD ilişkilerini geniş tarihsel boyutu ile birlikte değişen güvenlik algılamaları ekseninde kapsamlı bir analize rastlanmamaktadır. Tez çalışmamızın daha güncel ve belirli bir dönem çalışması nezdinde kabul edilmesinin yanısıra detaylı bir kriz ve karşılaşmalar analizi sunması bakımından sözkonusu alanda bir eksikliği gidereceği düşünülmektedir. Ayrıca dönemsel olarak değişim gösteren güvenlik algılamaları ve politikaları şeklinde ele alınması bakımından ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgelerindeki söylemlerin de ayrıntılı bir biçimde yer verildiği tez çalışmamızın ittifak ilişkileri ve güvenlik çerçevesinde literatüre özgün bir katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Literatürde Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilere odaklanan bir takım önde gelen kitap çalışmaları da bulunmaktadır. Yürütülen tez içerisinde de yer verilmiş olan bu çalışmalar, Türk ve yabancı araştırmacıların farklı perspektifteki algılamalarının harmanlanması şeklinde çalışma içerisine entegre edilmektedir. Türk Amerikan ilişkileri alanında gerçekleştirilen çalışmalara tarihsel bir altyapı oluşturulması bakımından Osmanlı'dan günümüze ilişkilerin gelişim sürecini baz alan "*Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*" çalışması ile Prof. Dr. Çağrı Erhan iki ülke ilişkilerin tarihi bakımdan anlaşılması üzerine önemli bir yer tutmaktadır. Bunun yanısıra ABD Türkiye ilişkilerdeki dönüşüm çerçevesinde incelenmesi anlamında Prof. Dr. Füsün Türkmen'e ait "*Kırılğan İttifaktan "Model Ortaklığa": Türkiye-ABD İlişkileri*" eseri Amerikan dış politikasında ittifak algılamaları ekseninde Türkiye'nin yerini anlamlandırmak adına çarpıcı analizler sunmaktadır.

John Allen Williams, Sam C. Sarkesian ve Stephen J. Cimbala editörlüğünde yayınlanan "*US National Security*" isimli derleme eser politik karar alıcılar, süreç ve başkanlar temelinde Amerikan ulusal güvenlik politikalarını incelemekte ve ulusal güvenlik mekanizmasındaki aktörler, kuruluş aşaması ve sistemin anlaşılması anlamında çalışmamıza önemli katkılar sunmaktadır. Amerikan güvenlik yapısı anlamında bir diğer önemli eser olan Elizabeth Sherwood Randall'ın "*Alliances and American National Security*" kitabı Amerika'nın müttefikliğe ihtiyaç duyup duymadığı ve bugünkü ihtiyaçlarını müttefiklik ilişkileri ile ne ölçüde sağlayabildiği gibi kritik sorulara yanıt aramaktadır. Konu ile ilgili analizlerine, çalışma içerisinde ilgili bölümlerde önemli ölçüde başvurulmaktadır. Ayrıca Durham Üniversitesi profesörü John Dumbrell'in "*America's 'Special Relationships'*", "*American Foreign Policy: Carter to Clinton*" ve "*The Making*

of U.S. Foreign Policy” kitapları Amerikan dış politika kararları sürecini ve başkanın süreç içerisindeki rolünü anlamak açısından oldukça faydalı görülmektedir. Bunun yanı sıra özelde Türkiye ile ilgili bir bölüm olmamakla birlikte ABD’nin diğer ülkelerle olan müttefiklik ilişkileri ve dönemseller analizler ile Amerika gözüyle müttefik algısının oluşturulması anlamında önemli eserler arasındadır.

Soğuk Savaşın sonundan bu yana Amerikan askeri gücü uluslararası politikanın merkezinde ve bu güç Avrupa, Ortadoğu, Doğu Asya gibi çeşitli kriz bölgelerinde kendini hissettirmekte olduğu görülmektedir. Pasifik’i bir Amerikan gölüne çeviren ABD donanmasının Doğu Asya’dan İran Körfezi’ne bütün deniz yollarını kontrolü altında tutmakta olmasının yanında, Avrupa’da NATO ittifakı ile üye ülkelerin toprak bütünlüğünü garanti ederken, dev bir deniz gücü ve müttefik ülkelerinde bulunan birçok hava üssüyle Ortadoğu’da çıkarlarına uymayan güçlere gözdağı vermeye devam etmektedir. Tez çalışmamızda bilhassa 11 Eylül sonrası ABD’nin askeri gücünü yoğunlukla hissettirdiği Ortadoğu’da Türkiye’nin bölgesel bir güç olma yolunda değişen güvenlik konsepti ekseninde ABD müdahaleciliğine vermiş olduğu bir tepki olarak 1 Mart Tezkeresinden sınır ötesi operasyonların başladığı tarih olarak 2016’ya kadar olan süreçte ele alınarak dış ve iç politikadaki yansımalarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu yıllar arasındaki sistemik dönüşümlerin yerel dinamikler de göz önünde bulundurulduğunda etki ve önceliği bakımından Türk Amerikan müttefikliği nezdinde karşılaşmaları ve dış politika davranışlarının daha iyi analizine imkan sağlayacağı düşünülmüştür. Araştırmanın kapsayıcılığı noktasında 2016 sonrası dönem genel hatlarıyla araştırmanın son bölümü için dahil edilmiş olsa da, bilhassa 2003-2016 dönem aralığı Türk Amerikan ilişkilerindeki güncel krizleri ve Türkiye’nin tepkisel dönüşümüne giden sürecin daha net bir biçimde anlaşılabilmesi açısından tercih edilmektedir.

Ulusal güvenlik politikaları temelinde incelenen ABD güvenlik stratejilerinin, kuruluş döneminden günümüze değişen güvenlik algılamaları çerçevesinde anlatılırken, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrası gelişmeler, Soğuk Savaş sürecinin güvenlik algıları üzerindeki etkilerine değinilmesinin ardından güvenlik anlamında bir milat olarak görülen 11 Eylül süreci yoğun olarak ele alınmıştır. Birincil kaynaklar ağırlıklı geniş kapsamlı bir literatür taramasının yapıldığı tez çalışmamızda ağırlıklı olarak Başkan Bush, Obama ve sonrasında Trump dönemi güvenlik anlayışlarından yola çıkılarak, söylem ve ulusal güvenlik strateji belgelerine yer verilmiştir. Dönem ve başkanlar bazında güvenlik

anlayışlarını etkileyen düşünce ve olayların incelendiği çalışmamızın müttefiklik ilişkileri bağlamında dönemsel karşılaşmalar ve tarihsel etkileşimler örnekleminde Türkiye ABD ilişkilerinde karşılaşılan son dönem krizlerinin anlamlandırılması hususunda literatüre katkı sunması amaçlanmaktadır.

Tez çalışmasında tarihsel süreç içerisinde ayrıntılı bir şekilde incelenmekte olan Türkiye ABD ilişkilerini, daha ziyade güvenlik boyutundan değerlendirilmeye çalışılırken, güvenliğin geleneksel güvenlik algısından yeni güvenlik algısına doğru dönüşümü temel alınmaktadır. Türk Amerikan müttefiklik ilişkisindeki dönüşüm değişen güvenlik algılamaları ile paralel olarak süreç içerisinde bir değişim göstermiş ve bu değişim gerek iktisadi gerek siyasi ilişkileri ve bölgesel dengeleri etkileyen bir nitelik taşımıştır. İkili ilişkilerde bilhassa son dönemlerde yaşanan kriz ve karşılaşmalara neden olan güvenlik boyutundaki değişimin nedenleri incelenirken, bilhassa ABD açısından kritik bir dönem olarak 11 Eylül sonrası dönemin dinamikleri üzerinde şekillenen terör ve tehdit algılamaları üzerinde durulmaktadır. Bunun yanısıra Türk dış politikasındaki dönüşümün iç politikadaki değişimle paralel bir şekilde ele alınması gerekliliği sebebiyle, bilhassa değişen güvenlik algılamaları neticesinde net bir karşılaşma olarak 1 Mart Tezkere krizi ile başlayan ve Türkiye için güvenliğin sınır ötesi boyuta taşınmasına sebep olan örnek olayların incelendiği kritik dönem aralığı olarak 2003-2016 senesi krizleri ele alınmıştır.

Bu kapsamda tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Teorik çerçevesi genel itibariyle realist çerçevede şekillenen ittifak teorileri kapsamında düşünülen güvenlik tanımının ötesinde güvenliğin sınırlarının ifade edilmesi ve çerçevesinin çizilmesi noktasında neorealist ve neoklasik yaklaşımlar üzerinden şekillendirilen tez çalışmasının birinci bölümünde güvenliğin kapsamı ve tehdit algılaması üzerinden tarihsel süreç ile birlikte değerlendirilen 'yeni güvenlik paradigması'nın ne olduğu etrafında yoğunlaşmıştır. Uluslararası ilişkiler içerisindeki kavramsal boyutu ile ele alınan güvenlik meselesinin öncelikle tanımına yer verilmiş olup, yalnız askeri anlamda düşünülen bu kavramın devletler için önemine ulusal ve uluslararası güvenlik karşılaştırması yapılarak, geleneksel ve eleştirel teoriler bağlamında değinilmiş ve yeni güvenlik kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Kavramsal değerlendirme aşamasında, tarihsel anlamda gelişim süreci incelenmiş olan güvenlik kavramının uluslararası ilişkiler disiplininde geçirdiği süreç de dahil edilmiştir. Güvenlik algısının devlet ve aktör bağlamında nasıl oluştuğuna yönelik hususları incelerken realist kaygılar ağırlıklı olarak görülmekte ve

bilhassa söylemsel vurgulamalar ve algı oluşturma hususunda strateji belgeleri incelemesi yapılırken de eleştirel güvenlik yaklaşımları göz önünde bulundurulmaktadır. 11 Eylül sonrası güvenlik algısının geldiği noktaya bakıldığında devletlerin artık geleceğe hükmetme boyutuna ulaşmış olan savunma ve güvenlik politikalarının artık Soğuk Savaş sisteminin güvenlik oluşumlarının tanımlanmasında etkin klasik paradigmlar olan realizm ve neo-realizm temel alınmaktadır.

Ulusal sınırların ortadan kalktığı çok kutuplu sistemde yaşanan değişimler neticesinde değişen güvenlik gündemi ve tehditlerin ulus ötesi karakter alması ile devletlerin kendi güvenliklerini sağlamak adına kullandığı metotların da dönüşerek işbirliği şeklinde ilişkiler geliştirme yoluna gittikleri sonucuna ulaşılmıştır. Küreselleşmenin getirdiği dinamikler neticesinde gerçekleşen bu dönüşüm, yeni güvenlik algılamalarını açıklamak açısından önem arz etmekte ve tez çalışmasının geneline yayılan bir ifade olan 'müttefiklik ilişkileri' konusuna da bir zemin hazırlamaktadır.

Küresel liderlik ve hegemonya kavramlarının kavramsal analiziyle birlikte, sahip olduğu üst düzey askeri, politik kabiliyeti ve ekonomik gücüyle küresel liderlik özelliği gösteren bir aktör olarak ABD'nin hegemonya anlayışı üzerinde durulan ikinci bölüm içerisinde ABD ulusal güvenlik yapılanmaları ve güvenlik stratejilerinin dönemselsel olarak incelenmesine yer verilmiştir. Soğuk Savaş, Soğuk Savaş sonrası dönemin yanı sıra 11 Eylül sonrası dönem ve Arap Baharı hareketlerinden günümüze olmak üzere dönemselsel olarak ABD güvenlik stratejileri irdelenmiş, değişen uluslararası konjonktürde ABD ulusal güvenlik stratejilerinin nasıl şekillendiğine yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur. Devletlerarası ilişkileri güçlendirme ve saldırılara karşı koyabilme yeteneği kazanma açısından önemli bir faktör olarak görülen müttefiklik kavramı ve buna yönelik tanımlamalara değinmek suretiyle devletler müttefiklik ilişkisine neden ihtiyaç duyar sorusuna yanıt aranmaya çalışılmış ve devletleri işbirliğine iten geçerli sebepler değerlendirilmiştir. Değişen uluslararası sistemdeki güvenlik sorunlarının müttefiklik ilişkilerini nasıl etkilediği ve ittifakların ne şekilde ortaya çıktığıyla ilgili analizlerin ardından, ABD ittifak ilişkilerini etkileyen faktörler değerlendirilerek; bölgesel olarak müttefiklik perspektifinde güvenlik sorunları üzerinden Avrupa, Asya, Ortadoğu ve Pasifik ülkeleriyle olan bölgesel müttefiklik ilişkilerine yer verilmiştir.

Kuvvet kullanmayı engelleyecek bir otoritenin eksikliği ile uluslararası sistemdeki dinamiklerin temel aktörü olarak devletlerin menfaat ve çıkarını sağlama noktasında tek

yapabileceklerinin güç kapasitelerini artırmak şeklinde tanımlanan neorealist güvenlik anlayışına göre, Soğuk Savaş dönemi karakteri dominant büyük güçlerin karakter özelliklerine göre şekillenmiştir. Blok liderlerinin fikir ve etkilerinin yüksek olduğu bu dönem için Türk Amerikan ilişkilerinde lider etkilerinin belirleyici olduğu görülmektedir. Doğu Bloğunun çökmesi ve tarafları birbirlerine yaklaştıran, ortak paydada buluşturan ve birlikte hareket etmelerini zorunlu kılan ortak tehdit algılamalarının ortadan kalktığı Soğuk Savaş sonrası yeni süreçte ikili ilişkilerde Türkiye'nin "görelî özerk" davranışlarının ittifak ilişkilerine yansımalarının analiz edildiği üçüncü bölümde, Türk Amerikan dış politikalarındaki uzlaşmazlıklar ve çelişkiler anlamında ittifakın tarihsel sürecine değinilmiştir. Marshall planı dâhilinde yapılan ekonomik yardımlar, Kore savaşına Türk askerlerinin gönderilmesi ve NATO müttefikliği ile Soğuk Savaş sonrası uluslararası ortamın dinamikleriyle şekillenen ilişkilerdeki yakınlık dönemi ve sonrasında Küba ve Kıbrıs krizleriyle girilen durağanlaşma dönemi alt başlıklar halinde irdelenmiş olup; ABD'nin 11 Eylül süreci ile birlikte yenilediği ulusal güvenlik stratejisindeki "önleyici savaş doktrini" ile proaktif askeri müdahale döneminin kapılarının açılması ile oluşan süreçte Türkiye-ABD stratejik ortaklığına giden süreç ele alınmaktadır.

Son bölümde, mevcut uluslararası sorunlar ve Türkiye-ABD müttefikliğini etkileyen faktörler ve 11 Eylül sonrası karşılaşılan krizler üzerinde durulmuş olup, Başkan Trump'ın yeni ulusal güvenlik stratejilerine yönelik söylemleri üzerinden varılan çıkarım ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Bunun yanında iç politikasında 15 Temmuz gibi bir darbe girişiminin etkilerini yaşamakta olan Türkiye'nin Batılı müttefikleri ve bilhassa ABD ile ilişkilerindeki içerik ve model anlamında dönüşüm süreci ele alınmıştır. Öyle ki, jeopolitik risklere sahip bir konumda olan Türkiye'nin Milli güvenlik olgusu ile bölgede yer alan devlet dışı aktörlerin yarattığı kaotik ortamı bertaraf etmek amacıyla yürüttüğü ve yürüteceği faaliyetler ile alternatif ve mevcut müttefiklik ilişkileri tartışılacaktır. Türkiye ve İslam dünyasını yakından ilgilendiren Batı güvenlik algılamalarının sebep ve sonuçlarına değinilen son bölüm daha ziyade genelde ve özelde de 2003-2016 tarih aralığında karşı karşıya kalınan krizler ışığında ülkemizin ABD ile olan müttefiklik ilişkilerinin geleceğine yönelik bir öngörü niteliği taşımaktadır.

Bu çerçevede, bu tez çalışmasında bilhassa son dönemlerde uluslararası sistemde güvenlik algılamalarının değişmesiyle meydana gelen dönüşümleri ele almak suretiyle, tehditlere yönelik alınan önlemlerden biri olarak devletlerin güvenlik çeperi oluşturmak

adına giriştiği işbirliklerinde yaşanan dönüşümler dikkate alınmıştır. Bilhassa Soğuk Savaş sonrası tanımı değişmeye başlayan tehdit-güvenlik kavramının, 11 Eylül ile ulaştığı küresel boyuttaki etkilerini göz önüne aldığımızda; günümüzde küresel bir güç niteliğindeki başat bir aktör olan ABD ile müttefiklerinin güvenlik algılarının ne derecede örtüştüğü ve ABD'nin bölgesel olarak oluşturmak istediği yeni ittifak ilişkilerinin eski müttefikleri açısından ne ifade edeceği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Türk-Amerikan ittifak ilişkilerinin 11 Eylül sonrası dönüşüm süreci ve karşılaşılan problemlerin değerlendirildiği tez çalışmasında, salt günün koşulları ile bir değerlendirme yapılmasının ötesinde ABD dış politikasının kuramsal temelleri ile ittifak-güvenlik algılamaları ışığında Soğuk Savaş sonrası Türkiye ile stratejik ortaklığa giden tarihsel sürecin irdelenmesi planlanmaktadır. Ayrıca; ABD'nin 11 Eylül sonrası müdahaleleri ve izlediği iç ve dış politik yaklaşımları neo-realizm çerçevesinde ittifak ilişkileri bağlamında incelenerek, Bush ve Obama dönemlerinde deklare edilen Ulusal Güvenlik Strateji söylemlerinin karşılaştırılması ile yeni başkan Trump'ın dış politika söylemleri ve yeni savunma stratejilerinin Türkiye'nin bulunduğu jeopolitik ve jeokültürel alana yönelik bir nasıl bir etki göstereceği ve karşılaşılan krizler bağlamında ABD-Türkiye müttefiklik ilişkilerinin geleceğine dair bir öngörü sağlanması hedeflenmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL BAĞLAMDA GÜVENLİK, DIŞ POLİTİKA VE İTTİFAK

Akademik bir çalışmanın en temel iki yapı taşı olarak görülen kavramsal ve kuramsal çerçeve, çalışmaların kapsamı ve odak noktalarının belirlenmesi açısından oldukça önemli görülmekte ve çalışmanın anlaşılabilirliği açısından da net bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir.

ABD Türkiye ittifak ilişkilerindeki değişim ve dönüşümleri anlamlandırabilme noktasında ilişkilerin büyük ölçüde temellendiği güvenlik boyutundaki algılama farklılıklarını ortaya koyabilmek açısından başlıca kavramları ve teorik arkaplanı ele almak önem arz etmektedir. Bu bölümde, öncelikle güvenlik ve ittifak kavramlarının nitelikleri ve tanımlamaları ön planda tutulmak suretiyle kavramsal çerçeve oluşturulmak istenmektedir. Kavramsal çerçevenin ardından alt başlıklar içerisinde geleneksel ve eleştirel güvenlik ekolleri bağlamında güvenliğin kuramsal boyutuna odaklanılarak, ‘güvenliğin boyutu’, ‘kimin için güvenlik’ ve ‘devletler neden ittifaka ihtiyaç duyar’ sorularına Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik paradigması çerçevesinde devletlerin ittifak kurma sebepleri üzerinde yanıtlar aranmaya çalışılacaktır.

1.1. Kavramsal Olarak Güvenlik Analizi ve Kapsamı

Güvenlik, insanın hayatında her aşamada karşısına çıkabilen bir durumdur. Nitekim kişisel gelişimle alakalı bir çalışma olarak Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde ikinci basamakta yer alan güvenlik ihtiyacının karşılanamadığı durumlarda bireyin gelişimsel olarak da zarar gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Güvenlik kavramı temel bir ihtiyaç olarak görülmekle birlikte hem insan ve toplum, hem de devlet ve sistem düzeyinde değerlendirilebilmektedir. Bireysel anlamda, canının, malının ve yakınlarının güvende olması hali olarak ele alınan güvenlik kavramı, devletler açısından da en basit haliyle toprak bütünlüğünün korunması olarak karşımıza çıkmakta ve bu haliyle uluslararası ilişkiler terminolojisi açısından değerlendirilmektedir.

Çoğu kez güvensizlik yaratan durumların ortadan kaldırılması şeklinde algılanması sebebiyle güvenlik kavramı tanımlanırken tehdit kavramı ile doğrudan ilişkilendirilmektedir. Tehditlerin varlığı ve güvenli bir çevre oluşturulması için kişi ya da

kurumları motive eden ve söz konusu tehditlere karşı savunma yapmayı zorunlu hale getiren en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵

Tarih boyunca devletler birbirleri için birer güvensizlik kaynağı olagelmiştir. Her birinin ulusal çıkarları adına sürdürdükleri askeri ve ekonomik hareketleri, diğerlerinin ekonomik bozulmaları ve savaşlar ile çoğunlukla ilintili olmuştur. Devletlerin sınırlarını saldırılardan koruma, başka devletlerin tehditlerinden uzak tutma gibi fiziksel boyutuyla değerlendirilmiş olan güvenliğin, fiziksel anlamı üzerinden üretilen askeri politikalar ile sağlanabileceği ve bu sebeple de devletlerarası ilişkileri düzenleyen temel unsurların başında olması gerektiği düşüncesi hakim olagelmiştir. Egemen bir devlet açısından değerlendirildiğinde politik düzeni sarsan bir olgu olarak tanımlanan güvenlik, Ole Weaver'a göre hem objektif hem de sübjektif bir şekilde 'tehdidin yokluğu' hali olarak genel perspektifte tanımlanmıştır. Tehdidin daha çok egemenlikle ilişkili görülmesi sebebiyle de devletin varlığını devam ettirme gayesi güvenlik sorunsalının en tepesinde yer almaktadır.⁶

Güvenlik 'ne için' ve 'neye karşı' konularını birlikte barındırmaktadır. Sistemde 'biz ve diğerleri' dengesi varsa, tehdit tanımlaması daha kolay yapılabilmektedir. Ancak sistem karmaşıklaştıkça, bireylerin ve toplumların karşılıklı ilişkileriyle birlikte tehditler de sınırı aşan bir özellik göstermektedir.⁷Güvenlik çalışmalarında neyin güvenliği ve kimin için güvenlik sorunlarına aranan yanıtlar neticesinde devlet odaklı ve birey odaklı olmak üzere iki yaklaşım ortaya çıkmıştır. Temel amacın güvenliğin tesis edilmesi olmasının yanı sıra, güvenliğin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği, güvenlik kavramından ne anlaşılması gerektiği konusunda bir fikir birliğinin olmadığı görülmektedir.⁸

Güvende hissetmek her ne kadar birey ve devlet nezdinde olumlu bir anlam taşıyor olsa da siyasi anlamda 'güven' hususu söz konusu olduğunda bazı noktalarda problemlerin çözümleri açısından 'güvenlik' algısının olumsuzla yaklaşan bir şekilde karşımıza

⁵ Hans Günter Brauch, "Conceptual Quartet: Security and Its Linka ges with Peace, Development, and Environment", Hans Günter Brauch, Ürsula Oswald Spring (Ed.), *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century*, Berlin and Heidelberg: Springer-Verlag, 2008, s.78.

⁶ Ole Waever, "Securitization and Desecuritization", Ronnie D. Lipschutz (Ed.), *On Security*, Chapter 5, NewYork, Colombia University Press, 1995, ss. 52-53.

⁷ Beril Dedeoğlu, "Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt:1, Sayı:4, ss.1-21.

⁸ John Baylis, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5/18, 2008, s. 73.

çıkabildiğini hatırlamak gerekmektedir. Ole Weaver'ın da ifade ettiği üzere devletlerin içerisinde zaman zaman siyasi olarak şekillenen 'düşman' algısı değişebildiği gibi dönemin dinamikleri gereği bazen de aynı meseleler yine siyasi dinamikler ekseninde normalleştirilebilmektedir. Her toplum için sözkonusu olan bu algılamalar, devletlerin dönemin şartları gereği ulusal tehdit olarak gördükleri meselelere daha fazla duyarlı olabilmeleri ve dolayısıyla meselenin müdahili diğer devletler ile zaman zamanda çakışabilmeleri sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

1.1.1. Güvenliğin Tanımı

En basit haliyle "hayatta kalma", "koruk ve tehlikeden uzak olma hali" olarak tanımlanmasıyla, hem fiziksel hem de psikolojik boyutuyla değerlendirilmesi gereken bir nitelik taşıyan "güvenlik" kavramı, insanların hayatlarını müreffeh bir şekilde devam ettirmeleri açısından önemlidir. Bu çerçevede, Barry Buzan'ın tanımından yola çıkarak güvenliğin tanımı, tehlikelerden korunma, güvende hissetme ve şüpheden uzak olma gibi temel nosyonlara göndermede bulunarak yapılabilmektedir.⁹

Kelime anlamıyla, kişilerin zarar veya tehlikeye karşı emniyette olma hali olarak tanımlanan güvenlik kelimesi, bireyin ruhsal olarak kendisine yönelik gerçekleştirilebilecek olan her türlü zarardan uzak olduğunu hissetmesi hali şeklinde tanımlanmaktadır. Öyle ki psikolojik bir gereksinim olan güven duygusu objektif olarak mevcut değerlere yönelik tehdidin olmama haliyken, subjektif olarak bu değerlere yönelik olası saldırı ihtimalini düşündürmektedir.¹⁰ Her iki algıda da bir ulusun güvenliği söz konusu olduğunda algılanan durum, tam bir güvensizlik hissinden, korku duygusunun ortadan kalktığı kutba kadar olan büyük yelpazeyi içine almaktadır.

Güvenliğin, kendi kavramsallığından ziyade, ulus devletlerin politik gündemlerine göre şekil alması suretiyle işleyen tanımlanma süreci sürekli genişleyen ve derinleşen bir kavramı karşımıza çıkarmaktadır. Bu durumda, kavramın tanımı, dışsal askeri tehditlerden kaynaklı klasik güvenlik yaklaşımlarının yanısıra; insan haklarından, ekonomi ve çevre sorunlarına, uyuşturucu kaçakçılığında salgın hastalıklar, suç ve sosyal eşitsizliklere kadar her türlü yüksek öncelikli meseleyi de kapsayacak şekilde genişlemektedir. Bu

⁹ Barry Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs*, 67/3, 1991, ss. 432-433.

¹⁰ Arnold Wolfers, "National Security" as an Ambiguous Symbol, *Political Science Quarterly*, vol. 67, No:4, December, 1952, s.485.

tasarılar çoğunlukla, hangi değerlerin kimler/hangi gruplar açısından korunması gerektiğine dair normatif tartışmalar ve bu değerlere yönelik tehdidin doğası ve büyüklüğü hususundaki empirik tartışmalar ile desteklenmektedir.¹¹

Toplum içerisinde güvenlik kavramı daha çok bireylerin fiziki anlamda güvende olma hallerini ifade ederken, ulusal alanda güvenlik daha ziyade güç politikalarına dayanmaktadır. Milli Güvenlik Kurulu kanununda yer aldığı haliyle “Devletlerin anayasal düzeni, milli varlığı ve bütünlüğünün, uluslararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik çıkarlarının, ahdi hukukunun her türlüçe dıştehdide karşı korunması ve kollanması”¹² olarak tanımlanan ulusal güvenlik, ülkenin fiziki bütünlüğünün korunmasının yanısıra diğer ülkelerle olan ekonomik, siyasi ve kültürel anlamdaki ilişkilerinin devamı sırasında olumsuz etkilere karşı savunulması anlamını taşımaktadır.

Klasik ifadesiyle ulusal güvenlik kavramı, ulusal ve uluslararası alanda tehditlerin nasıl algılandığı ve yanıtladığı anlamına gelmekle birlikte, temel toplumsal değerlerin hem çatışma hem de savaş durumunda bile savunulabilmesi şeklinde tanımlanmaktadır.¹³ Diyebiliriz ki; bir ulusun saldırılara karşı caydırıcılığı ve onu alt edebilme yeteneği oranında güvenlik seviyesi belirlenebilmektedir. Çoğu zaman bileşenleri bağımsız bir şekilde var olsa da kavram olgusu, savaş sonrası uluslararası arenanın bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, politik bilimler, tarih, ekonomi gibi disiplinleri kapsayan, fazlasıyla geniş bir yelpazesi olan ulusal güvenliğin tanımını sınırlamak demek, devletler tarafından son derece önemle takip edilen hedeflerin bir bölümünü görmezden gelmek anlamı taşıyacaktır.

Uluslararası arenadaki dengelerin değişmesi neticesinde ulusal güvenlik anlayışı yerine uluslararası sistemdeki güvenlik fikrinin önem kazanması ile uluslararası sistemdeki tüm aktörlerin algısı neticesinde yaratılan bir başka güvenlik tanımı ortaya çıkmaktadır. Evrensel ilkeler çerçevesinde ortaya atılan uluslararası güvenlik fikrinde, güvenlik sorunu artık yalnızca bir ülkenin problemi olmaktan çıkmış ve bütün ülkelerin ilgilenmesi gereken bir konu haline almıştır.¹⁴ Evrensel düzeyde güvenliğin sağlanması önemli bir konu haline

¹¹ David A. Baldwin, “The Concept of Security”, *Review of International Studies*, 23, 1997, British International Studies Association, ss.5-6.

¹² 09 Aralık 1983 tarih ve 2945 sayılı “Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik: Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu”, Md.1.

¹³ Walter Lippman, *US Foreign Policy: Shield Republic*, Little Brown, Boston, 1943, s.51.

¹⁴ Hans Morgenthau, *Uluslararası Politika*, Cilt:1, (Çev. Baskın Oran), Ünsal Oskay, Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara, 1970, 1970, s.527.

gelmekteyken, sosyo-ekonomik problemler, çatışmalar, silahlanma ve terörizm gibi konular devletlerin ve uluslararası sistemin güvenliğine yönelik tehditler sıralamasında yer almıştır.

Ulusal güvenlik söz konusu olduğunda tehditler karşısında bir önlem almak ya da harekete geçmek şeklindeki faaliyetler devletler açısından birer ulusal güvenlik stratejisi olarak izlenmekteyken; tehdidin kaynağındaki sebepleri inceleyerek devletlerarası çözüm aramak ve tümünden ortadan kaldırmaya çalışmak yolundaki çalışmalar ise uluslararası güvenlik stratejileri aramak şeklinde yorumlanmaktadır.¹⁵

Güvenlik analizlerinde bahsedildiği üzere güvenliğe tek taraflı olarak ulaşılamayacağı gibi, 150 den fazla politik birimin ulus devlet olarak bir arada bulunduğu sistem içerisinde güvenliğin uygulamada karşılıklı bağımlılığa dayalı bir kavram olması kaçınılmazdır. Devletler ve diğer birimler arasında aktif bir ilişkiyi gerektiren karşılıklı bağımlılık, politik birimin her türlü hareketinin simetrik ve asimetrik şekilde bir diğerini etkilediği anlamına gelmektedir. Tabii ki bu bağımlılık devletlerarasında olay ve periyotlara göre çeşitlilik göstermektedir; bir dönem bir meselede uzlaşma sağlayan devletler sürekli bu uzlaşmayı korumaya devam edecektir diye bir durum söz konusu olamaz. Bu sebeple güvenlik bireysel midir yoksa tüm devletler için midir sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Öyle ki nükleer silahlar, global tehditler gibi durumlarda her birimizin aynı oranda savunmasız olabileceğini düşündüğümüzde güvenliğin devam edebilmesi hususunda uluslararası normları izlemek gerekmektedir.

1.1.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Güvenlik Algısı

Zihnin felsefi ve psikolojik durumunu ifade eden güvenlik kavramının tarihte kullanımı araştırıldığında Antik Yunan'da güvenlik ya da güvende olmak anlamına gelen farklı şekillerde kullanılmıştır. Batı geleneğinde güvenlik, ilk olarak 'securitas'¹⁶ adıyla Cicero ve Lucretius tarafından dile getirilmiş olup, kaygı ve üzüntüye yönelik emniyet halinde bulunma anlamına gelmektedir. Öyle ki Roma İmparatoru Neron dönemindeki paraların üzerine kendi dönemindeki barış ortamına işaret etmek maksadıyla "Securitas

¹⁵ Barry Buzan, *People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2. Edition, Colorado 1991, s. 112

¹⁶ Güvenlik kavramının ilk aşaması olarak görülen bu kavram, kendi içinde çelişkiler taşıyan ve dini yansımaları sahiptir. Ortaçağ'ın sonunda yerini *certitudo* kavramına bırakmıştır. J. Frederik, M. Arends, "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde Güvenlik Kavramı", *Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, ss. 3- 33.

Augusti, Securitas Caesaris” yazılarını bastırmıştır.¹⁷ Felsefi anlamından sıyrılarak siyasallaşan güvenlik kavramının, savunma ile doğrudan bağlantılı görülerek bir devlete karşı yapılan saldırılara karşı yürütülen savunma önlemlerinin tamamı olarak görüldüğü söylenebilir.

Grotius ile birlikte bir saldırıya karşı savunma önlemleri olarak değerlendirilmesiyle güvenlik kavramı, bu anlamda Avrupa ittifakı, güç dengesi ve toplu güvenlik gibi isimlendirmeler ile Avrupa düzenini korumaya odaklı şekillenmişti.¹⁸ Savaş ve çatışmaya engel olabilecek öneriler geliştirilmesi gibi idealist eğilimlerin de etkisiyle, 18.yüzyılda devlet güvenliği uluslararası sistemin güvenliğiyle birlikte değerlendirilmeye başlanmıştı. Uluslararası sistemde tüm devletleri içerisine alan bir yapı ile ebedi barışın sağlanabileceğine inanılmaktayken; 19. yüzyıla gelindiğinde Metternich Avusturyası ve Bismark Almanyası Avrupa diplomasisini soğukkanlı bir güç oyununa dönüştürmekteydiler.¹⁹

Güvenlik kavramının Batı düşüncesindeki tarihsel seyri dikkate alındığında;

1. Eski Yunanların devletlerinin yıkılmasını önleme amacıyla izledikleri politikanın neticesi olarak,
2. Romalıların bir Roma Barışı yaratma çabasıyla siyasi ve kutsal vurgularda bulunarak,
3. Hobbesçu felsefenin iç savaşları önlemede devletin sorumluluğuna vurgulamak maksadıyla kavrama çeşitli anlamlar yüklenmiştir.²⁰

Güvenliğin reel koşulların ötesinde algılarla da şekillenebilen bir durum olduğu göz önüne alındığında her toplumsal dönemin kendine has tehditleri ve bu tehditler etrafında şekillenen güvenlik algılamalarının var olduğu düşünülebilir. Toplumsal düzenin sağlanamadığı, din ve mezhep çatışmalarının hüküm sürdüğü Ortaçağ dönemi için güvenlik ve siyaset ilişkisinin kurulamadığı ileri sürülmektedir.²¹ İstila ve yağmacılık tehditlerinden ziyade bir de dinsel anlamda 'öteki dinden olma' tehlikesi güvenlik algılamalarının temelini oluşturmaktadır.

¹⁷ J. Frederik, M.Arends, a.g.e., ss.200-201.

¹⁸ Robert Cooper, *Ulus Devletin Çöküşü*, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.18.

¹⁹ Sait Yılmaz, *Uluslararası Güvenlik, Teori, Pratik, Gelecek*, Ertem Basım Yayın, Ankara, 2017, s.80.

²⁰ Jan Frederik M. Arends, a.g.m., s.200.

²¹ Ole Waever, a.g.e., ss. 52-53.

Aydınlanma dönemi en büyük savaşlardan olan Otuz Yıl Savaşları, temelde toprak anlaşmazlıkları ve din sorunlarından kaynaklı olmakla birlikte, Avrupa'nın hemen her yerinde yıkıma yol açmıştır. Dinin aralarında birleştirici bir etkisinin olmadığı görülen Avrupa egemen devletlerinin böylesi yıkımları engellemek amacıyla yeni bir sistem kurulmasına dönük imzaladıkları Vestfalya Anlaşması ile modern anlamda uluslararası sistemin doğuşu gerçekleştirilmiştir.²² Bu anlaşma ile devlet çıkarları ve ulusal güvenlik kaygısı etrafında şekillenen bir güvenlik anlayışından bahsedilebilmektedir.

Devleti birleştirici bir aktör olarak algılanması sebebi ile ulusal güvenlik meseleleri uluslararası ilişkileri literatüründe büyük yer kaplamakla birlikte, listenin en başında yer alacak şekilde ele alınmaya başlanmıştır.²³ Ulus düşüncesinin Fransız İhtilalinin ortaya çıkardığı siyasal düşüncelerle temellenmekle birlikte, Birinci Dünya Savaşının sonunda imparatorlukların çökmesi ile ulusçuluk fikri yükselişe geçmiştir. Bu fikir ile ülkesel güvenlik anlayışı ortaya çıkmış; devletin sınırlarını ve egemenliğini koruma fikri ile temel amaçları içerisinde yerini almıştır.²⁴ Günümüzde neredeyse bütün ülkelerce benimsenen ulusal güvenlik politikaları, böylelikle, ulusal güvenlik çerçevesinde her türlü silahlanma ve istihbarat faaliyetleri hususunda yasal bir zemin bulmuştur.

Netice itibariyle devletler için güvenlik kendi var oluş nedenleriyle ilişkilendirilen 'ulusal güvenlik' kavramıyla tanımlanan bir politika olarak görülmesi 20.yüzyılın siyasal konjonktürünün bir sonucudur. Uluslararası istikrarın tanımlanması, sürdürülmesi ya da ortadan kaldırılması üzerine araştırmalar yapan araştırmacılar için güvenlik, ulusal güvenlik kavramı üzerinden askeri güç ekseninde, 1945-1990 yılları arasında klasik paradigmanın etkisinde tanımlanmış; temelde askeri imkan, kabiliyet, kapasite ve stratejileri geliştirmek olarak yorumlanmıştır.²⁵

Tarihsel süreçte farklı anlamlar yüklenen kavram, Soğuk Savaş dönemine gelindiğinde sistemin iki kutuplu yapısının da etkisiyle blok politikaları çerçevesinde devleti ön plana çıkaran yapısı ile daha çok askeri boyutta değerlendirilmiştir. Soğuk Savaş dönemi şartlarında düşünüldüğünde hakim tehdit fikrine karşı odaklanmış bir klasik

²² Faruk Sönmezoğlu (der.), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Der Yayınları, İstanbul, 2005, ss.521-522.

²³ Torbjorn L. Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Açılım Kitap, İstanbul, 2015, s.342.

²⁴ Fikret Birdişli, *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori, Uygulama*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2017, s.36.

²⁵ John Baylis, a.g.e., s.73.

güvenlik algılaması, realizmin de etkisiyle dar ve sınırlı bir çerçevede inşa edilmiştir.²⁶ Öyle ki klasik güvenlik algısının askeri olmayan boyutlarına bakıldığında, güvende olmaktan ziyade güvende olamama üzerine odaklı bir şekilde gelişen Soğuk Savaş dönemi güvenlik politikaları sebebiyle Soğuk Savaş döneminde fazla gün yüzüne çıkamamış olduğu görülmektedir.

1.1.3. Uluslararası İlişkiler Disiplininde Güvenlik Çalışmalarına Bakış

Güvenliğin bütün analiz düzeylerinde bireyden globale, kültürelde sosyale, ekonomiden politığe ve tüm sektörel alanda hissedilebilen bir kavram olduğunu düşündüğümüzde, uluslararası ilişkiler için de temel problem olarak güvensizlik hali, sadece devletlerarasındaki ilişkiyi değil, aynı zamanda bir ülkedeki yönetici güçlerle başka bir ülkedeki organizasyonlar arasındaki ilişkiyi de belirlemektedir.²⁷ Günümüzde güvenlik çalışmalarının akademik anlamdaki temellerine bakıldığında Birinci Dünya Savaşı gibi tarihin en kanlı savaşlarından bir tanesinin akabinde gerçekleşen barış tesis etme sürecinde ABD, İngiltere ve Cenevre'de kurulan Uluslararası İlişkiler kürsülerinde tartışılmaya başlandığını görmek mümkündür.²⁸

İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar diplomasi tarihi içerisinde yer almış olan güvenlik çalışmaları, savaş sonrası yapılan akademik çalışmalar ile 1960'ların ortasına kadar olan dönem içerisinde 'Altın Çağ'ını yaşamıştır. İkinci Dünya Savaşına kadar olan dönem askeri çalışmalarla sınırlandırılan realist güvenlik yaklaşımının etkisinde olmakla birlikte 'ulusal güvenlik' ve 'stratejik güvenlik' gibi Soğuk Savaş dönemi kavramları altında değerlendirilirken, askeri gücün caydırıcılık amaçlı kullanılması birlikte realist çerçevede stratejik güvenlik çalışmaları şeklinde sürdürülmüştür.²⁹

Akademik alanda İkinci Dünya Savaşının ardından Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde gerçekleştirilmiş olan güvenlik çalışmaları, geleneksel olarak güç ve barış gibi daha temel kavramların yanında uluslararası ilişkiler alanını kuşatacak belirleyici bir kavram olarak görülmemiştir. Bununla birlikte 1950'lerin başında John Herz tarafından güç arayışının bir eleştirisi olarak 'Güvenlik İkilemi' fikri ortaya atılarak, esas kavram olarak

²⁶ Pınar Bilgin, "Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2010, ss.73-74.

²⁷ Esra Diri, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, Röle Akademik Yayıncılık, 2013, İstanbul, s.169.

²⁸ Fikret Birdişli, a.g.e., s.79.

²⁹ Stephan M. Walt, "The Renaissance of Security Studies", *International Studies Quarterly*, vol.35, no:2, Blackwell Pub., 1991, s. 214.

literatüre kazandırılmıştır.³⁰

İki Dünya Savaşı arasındaki dönem ile İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, çok boyutlu ve disiplinler arası bir kavram olarak görülen güvenlik algısı için daha çok demokrasi, işbirliği, silahsızlanma, self determinasyon hakkı ve kolektif güvenliğin önemi vurgulanmaktadır. Bu dönemde; güvenliğin devletlerin en temel amacı olmasından ziyade diğer amaçları ve temel değerlerinden sadece biri olduğu kabul edilmekle birlikte; ulusal güvenliğin askeri olduğu kadar askeri olmayan araçlarla da ulaşılabilecek bir amaç olabileceği belirtilmektedir.³¹

İkinci Dünya Savaşının ardından SSCB ve ABD arasında yaşanan Soğuk Savaş dönemi ile uluslararası politikanın yapısında da değişimler meydana gelmiş; sömürgeciliğin ortadan kalkmasıyla bağımsızlığını kazanan ülkeler, yeni aktörler olarak karşımıza çıkmaya başlamış ve 'Üçüncü Dünya' veya 'Bağlantısızlar Bloğu' adını almışlardır.³² Nükleer silahlanmanın uluslararası politikayı yönlendirmeye başlaması ile güvenliğin nükleer silahlar gibi askeri araç ve stratejilerle nasıl sağlanması gerektiğine dönük sorular ortaya atılmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş dönemine özgü sistemin iki kutuplu yapısının da etkisiyle güvenlik çalışmaları konuyla ilgili akademisyenlerin çalışmaları ile ayrıcalıklı bir alt dal arasında yer almaya başlamıştır. Düşünce kuruluşları, araştırma merkezleri ve üniversiteler nükleer silahlanmanın olası kullanımları ve caydırıcılık gibi kuramsal açıklamalar yürütmüşlerdir. 1962 Küba Füze Krizi ve 1970'lerdeki Vietnam yenilgisi gibi askeri gücün etkisinin sorgulanmasını gerektiren olaylarla birlikte Eleştirel Güvenlik Yaklaşımları gündeme gelmiş ve Soğuk Savaş sonrası dönem için 'uluslararası güvenlik' temalı tartışmalar güvenliğin odak noktası olmuştur.³³ Detant döneminin hakim algısı olan uluslararası güvenlik üzerine yapılan kavramsal çalışmaların, yeni politik problemlerin ortaya çıkışının da etkisi ile de alanın büyük bir bölümünü şekillendirmiş olduğu görülmektedir. Uluslararası düzende ortaya çıkan güçler dengesi durağan bir dönem ortaya çıkarırken, devletlerin ulusal güvenlik arayışları sisteme bir istikrar kazandırmıştır.

Ford Vakfı'nın güvenlik sorunlarıyla ilgili olarak akademik merkezleri desteklemesi

³⁰John Herz, "Idealist Internationalism and The Security Dilemma" *World Politics*, June, 1950, no:2, ss. 157-179.

³¹Sait Yılmaz, *a.g.e.*, s.81.

³²Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 18. Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul 2012, s. 419.

³³Stephan M. Walt, *a.g.m.*, s. 215.

ile 'International Security' dergisinin kurulması, RAND (Research and Development Corporation) gibi düşünce kuruluşlarının ortaya çıkışı güvenlik çalışmaları açısından bir rönesanstır denilebilmektedir. Bu dönem için tehdit, askeri güç kullanımı ve devlet güvenliği odaklı yaklaşımı ile Kenneth Waltz'ın *Theory of International Politics* eseri de akademik dünyada güvenlik çalışmalarının geniş yer tutmasına öncülük eden çalışmalardan birisi olmuştur.³⁴ Bu dönem içerisinde güvenlik, sadece devlet eliyle ve devletin askeri güç kullanımı ile elde edilebilecek bir kavram olarak değerlendirilebilmiştir.

SSCB'nin dağılması ile Doğu-Batı arasındaki 'demir perde' kalkmış ve devletlerarası ekonomik, sosyal ve politik etkileşim artarak hızlanmıştır. Güvenlik çalışmalarında da rekabet politikaları yerini küresel sorunlara odaklı olarak değişim göstermiştir. Bu dönemde, BM tarafından güvenliğin içeriği ve koruma alanları yeniden tanımlanmış; güvenlik yerine güvensizlik odaklı *konstrüktivist güvenlik* çalışmaları yürütülmeye başlanmıştır.³⁵

11 Eylül sonrası müdahaleler ile realpolitike yeniden bir dönüş gerçekleşmiş; uluslararası güvenlik politikaları bölgesel, etnik çalışmalar, enerji güvenliği, uluslararası suç örgütleri, terörizm, göç sorunlarından insanı referans alan *insani güvenlik* çalışmalarını da kapsayan geniş bir alanda değerlendirilmektedir.³⁶ Soğuk Savaş dönemi terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, etnik ve dini çatışmalar, göç ve kaçakçılık gibi konuların tehdit kategorisine dahil edilmesi ve tehdit algılamalarındaki dönüşüm doğal olarak güvenlik gereksinimlerini de etkilemiştir. Teknoloji ve küreselleşme ile de yakından bağlantılı olarak çeşitlenen tehdit ve değişen güvenlik algılamaları Soğuk Savaş sonrasında uluslararası sistemin dengesini bozmaya devam etmiştir. Küreselleşen tehditler nezdinde ülkeler kendi güvenliklerini sağlamaya dönük tedbirler almaya yönelmişlerdir. 11 Eylül gibi güvenlik algısını kökten sorgulamaya yönelten bir olay ile birlikte yeniden devlet merkezli politikalara dönüş ABD'nin güce dayalı dış politikasında esasen büyük değişimler meydana getirmemenin yanında Soğuk Savaş sonrası dönemde ortadan kalkmış olan ideolojik düşman tehdidinin yerini doldurmuş gözükmektedir. Bölgesel güvenliğe yönelik problemlerin küresel çapta etkilerini ortaya

³⁴ Sait Yılmaz, a.g.e., s.82-84.

³⁵ Fikret Birdişli, a.g.e., ss.79-80

³⁶ Fikret Birdişli, a.g.e., ss.60-61.

çıkarmış bu olayın ardından gerçekleşen Arap hareketleri, bir ülkede ortaya çıkan bir kıvılcımın tüm Arap yarımadasında yangınlar meydana getirecek denli büyük etkiler yaratmış olması, güvenlik problemlerindeki küreselleşmenin en somut göstergelerinden bir tanesi olmuştur.

Reel politik ekseninde, statükocu ve teopolitik rejimlere karşı demokrasi ve özgürlük arayışı ile Arap ayaklanmalarının yapısal özelliklerine bakıldığında devletdışı aktörler tarafından gerçekleştirilmesi bakımından devlet merkezli politikalara dönüşü simgeleyen 11 Eylül ile bir benzerlik göstermekteyse de devlet ekseninde güvenlik algılamalarının sorgulanması ve dönüştürmesi anlamında farklı değerlendirilmektedir. Öyle ki, eski Sovyet coğrafyasında yaşanan renkli devrimler ve Ortadoğu coğrafyasındaki halk hareketleri pek çok siyasi yapı değişimini beraberinde getirmiş olmakla birlikte önemli güvenlik sorunları da ortaya çıkarmıştır. Geleneksel anlamda askeri bir kavram olarak görülen güvenlik artık siyasi, ekonomik, sosyolojik anlamda yeni bir boyut kazanmış genişleyen bir tanıma evrilmiştir. Yeni dönem güvenlik algılamaları ekseninde terör, çevre kirliliği, mülteci sorunları gibi meselelerde birçok güvenlik sorunu artık ülkelerin tek başına çözebilecekleri sorunlar olmaktan çıkmış, birlikte hareket etmeyi zorunlu hale getirmiştir.

1.2. Güvenlik ve Kuramsal Boyutu

Güvenliğe yönelik devletlerin politikalarını oluşturan yaklaşımlar dikkate alındığında siyasal düşünceler tarihinde olduğu gibi idealist, realist, liberal ve Marksist temel düşünceleri üzerinde yükselmekte olduğu görülmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde nispeten yeni bir alan olan güvenlik çalışmalarını, gelenekselci, genişletici ve eleştirel güvenlikçiler olarak üç başlık altında toplanabilmektedir.³⁷

Gerçekte tehdit ve düşman algılamalarının olmadığı, ortaya çıkan tehditlerin çoğunlukla insan davranışlarının neticesinde meydana gelmiş olabileceği dikkate alındığında; insandan etkilenmekte olan çevre koşulları değiştirildiğinde ve eğitim sayesinde insan davranışlarının da istenilen şekilde değiştirilebileceği algısına sahip idealist düşüncenin güvenlik algısı genellikle doğru tasarlanmış bir düzen ile her türlü

³⁷ Oktay Bingöl, “Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve 21. Yüzyıl Güvenlik Sorunları”, *Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar*, Hasret Çomak (Ed.), Beta yayınları, İstanbul, 2016, ss. 17-19.

tehlikeden uzak durulabileceği yönündedir.³⁸ Nitekim güvenlik çalışmalarında idealizmin etkisi çoğunlukla kültür, inanç, kimlikler, fikirler ve normlar gibi idealist faktörlerin etkin olduğu konstruktivist ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarında görülmektedir.

Siyasetin en kapsamlı ve en devamlılık arzeden sorunu olan güvenlik meselesi, iç politika alanı düzenli ve istikrarlı olmasına karşın, temelde egemen devletin varlığı sebebiyle uluslararası alanın anarşik, tehditkar ve istikrarsız olmasından kaynaklanmaktadır. Realist kuramın odaklandığı devletlerarasındaki çatışma alanları noktasından değerlendirildiğinde, anarşi ve güvensizliğin hakim olduğu uluslararası sistem içerisinde, 'ulusal güvenlik' en ön plandadır. Uluslararası sistemin en önemli aktörünü devletler olarak gören realistlere göre güvenlik denildiğinde ulusal güvenlik terimleri anlaşılmaktadır.³⁹ Devletin güvenliği ulusun ve bireyin güvenliği ile eş tutularak, 'güvensiz ortam' varsayımıyla devlete bağımlı bir güvenlik yaklaşımını meşrulaştırmaktadır. Ulus devletlerin varlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü söylemleri noktasında güvenlik, yalnızca beka sorununa indirgenmesinin yanında yalnız askeri güç ve stratejiye denk tutulmaktadır. Bu sebeple devletlerarası güvensizliği anarşik koşullar altında yaşayanlar için bir kader olarak gören Realist analizlerde, birincil politika olarak görülen askeri-stratejik konulara odaklanılmaktadır.⁴⁰ İdealizmin hukuk etik ve değerler anlayışını reddeden bir uluslararası politika bilimini savunan Carr'ı izleyen realist araştırmacılar odak noktasına devletlerarası ilişkileri yerleştirmektedirler. Güç ve çıkarlar temelinde şekillenen bu faktörlerin uluslararası ilişkiler sistemini belirlediği hukuk, örgütler ve işbirliği hususunda daha az iyimser bir bakış açısına sahiptirler.⁴¹

Uluslararası ilişkilerin rekabetçi ve ihtilafli tarafına vurgu yapan bir düşünce olarak realizm, ulus devletin uluslararası sistemin en önemli aktörü olduğu ve diğer mevcut aktörlerin de var olmasının yanı sıra gücünün sınırlı olduğunu vurgulamaktadır. Devletin birleştirici rolünün bilhassa savaş zamanında ortaya çıktığı, politik görüşü ne olursa olsun karar verici mercilerin ulusal çıkarları gözeterek devleti savunmasız ve zayıf duruma düşürecek eylemlerden uzak durması gerektiği savunulmaktadır. Devletin var olmaya çalıştığı anarşi ortamında, uluslararası anlamda sorumlu herhangi bir birimin olmayışı,

³⁸ Fikret Birdişli, a.g.e., ss.63-64.

³⁹ Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, Adres yayımları, Ankara, 2013, s.46.

⁴⁰ Birincil politika ulusal güvenliği oluşturan askeri stratejik konular; ikincil politika ise ekonomik, kültürel çevresel ve sosyal politikalardır.

⁴¹ Edward H. Carr, *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Macmillan, Londra, 1962.

devletlerin zor bir durumla karşılaştıklarında başvuracakları bir polis, askeri güç, mahkeme vs. yokluğunun onları kendi güvenliklerini sağlama pozisyonuna ittiği ifade edilmektedir.⁴²

Realist perspektifte güç uluslararası sistemi devamını sağlayan unsurdur. Bu anlamda savaşlar güç elde etmenin veya gücü göstermenin bir yolu olarak tanımlanmaktadır. Sistemin anarşik yapısı dolayısıyla devletler çeşitli ittifak ve koalisyonlara yönlenmiş olsalar da temelde kendi imkanları çerçevesinde varlık göstermek zorunda görülmektedir. Kendi güvenliklerini sağlamaya yönelik anarşik ortamın getirdiği zorlamalar ile kendi güçlerine dayalı stratejiler üretmek ve önlemler almak zorundadırlar.⁴³ Ancak devlet merkezli ulusal güvenlik ve her devletin kendi savunma kapasitesi artırması ile ortaya çıkan kaçınılmaz güvenlik ikilemi fikirleri de sorgulanmaktadır. Öyle ki düşünceler ve algıların değişebildiği ve tabii ki devletlerarasında işbirliği ve uzlaşımın da sağlanabileceğinden yola çıkan liberal düşünce;⁴⁴ “sıfır toplamlı bir oyun” şeklinde yorumlamadığı uluslararası ilişkiler sisteminde “mutlak kazanç” fikri ile hareket edildiği takdirde işbirliğine yönelme sayesinde tarafların kazançlı çıkabileceklerini savunmaktadır. Rekabet ve çatışmayı sistemin yapısından kaynaklanmadığı ve güvensizliğe neden olan durumların düzeltilebileceğinden hareketle bu ekol, işbirliği odaklı bir güvenlik anlayışı ortaya koymaktadır.⁴⁵ Devletlerin en büyük görevlerinin vatandaşlarının yaşam, özgürlük ve mal varlıklarını korumaya yönelik olduğuna inanan liberaller için, monarşi ve diktatörlük gibi sistemlerin kontrol edilemeyen bir güç tarafından oluşturulan politik yapısı kişilerin yaşam ve özgürlükleri için güvence sağlayamamaktadır. Bu aşamada 1980 sonrası Kant’ı takip eden liberal bir düşünür olarak Michael Doyle’nın çalışmalarından yola çıkacak olursak, liberalizmin ‘negatif özgürlükler’, ‘pozitif özgürlükler’ ve demokratik katılım temelinde yükseldiği sonucuna varılmaktadır. Öyle ki Kant’ın *Ebedi Barış* beklentilerini karşılayan bu üç özellik demokratik ve anti demokratik ülkeler arasındaki farkı da ortaya koymaktadır.⁴⁶

Liberallerin demokratik barış teorisinde belirtildiği gibi demokratik ülkelerin

⁴² Stephen McGlinchey, Rosie Walters, *International Relations Theory*, E-international Relations Publishing, Bristol, 2017, ss. 15-21.

⁴³ John H. Herz, *Political Realism and Political Idealism*, Chicago, University of Chicago Press, 1951, s.152.

⁴⁴ Tim Dunne, “Liberalism”, *The Globalization of World Politics*, John Baylis, Steve Smith, (Ed.) Oxford University Press, London, 2001, s. 163.

⁴⁵ Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, *International Relations Theory*, US Pearson Education, 5th ed., New Jersey, 2012, ss.161-162.

⁴⁶ Michael W. Doyle, “Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs”, *Philosophy and Public Affairs*, 12(3), 1983, ss. 205-207

birbirleriyle savaşmaya çok istekli olmadıkları gibi, demokratik olmayan diye adlandırdıkları bazı devletlere ve güçlere karşı savunma mekanizmasıyla hareket ettikleri ifade edilmektedir.⁴⁷ Asla demokratik devletler savaşmaz ibaresi kesin olmamakla birlikte mevcut deneyimler ışığında değerlendirildiğinde liberal devletlerin sorun çözümü ve iletişim odaklı görüldüğü ve aralarında savaşın devreden çıkartılarak uzlaşılı yolunu tercih ettikleri iddia edilmektedir.⁴⁸

Realizmde tek aktör olarak görülmekte olan egemen devletlerin reelpolitığe dayalı güvenlik anlayışının sorgulanması ile ortaya çıkan fonksiyonalizm, güvenlik çalışmalarını bütünleşme ekseninde ele almakta ve;

- Siyasal kaygılardan uzak olan işlevsel uluslararası örgütleri ön plana çıkması,
- Ulus-devletlerin belli fonksiyonlarla donatılmış uluslararası kurumlara yetkilerini devretmesi,
- Teknik konuların önemine vurgu yaparak siyasal kaygıları geri planda bırakılması,
- Bir alanda başlayan fonksiyonel örgütlenmenin zamanla genişleyerek diğer alanlara da yayılmasını sağlanması,
- Devletlerin uluslararası kurumlar aracılığıyla işbirliği ve uzlaşılı içinde hareket etmesi, şeklinde barış ve güvenliğin sağlanması için temel argümanlarını 'dünya toplumu modeli' adı altında sunmaktadır.⁴⁹

Realizm düşüncesinde dikkate alınmayan alanlardan ulaşım ve haberleşme, teknolojik gelişmeler, kültür ve çevre sorunları noktasında fonksiyonalizm ile işbirliğine çok daha hızlı ve pratik bir şekilde ulaşılabilen iken, realist askeri kaygıların bir şekilde yeniden gündeme gelmesi ile işbirliği yapılması güçleşebilmektedir.⁵⁰ Nitekim devletlerin askeri meselelerin söz konusu olduğu durumlarda daha çok realist endişelerin etkisiyle daha temkinli davrandıkları ancak askeri konuların dışında kalan hususlarda süreci hızlı yönetebildiklerinin en iyi örneği Avrupa bütünleşmesi olmaktadır.

Sahip olduğu üretim araçları ile toplumun bir kesiminin maddi gücün de elinde

⁴⁷ Stephen McGlinchey, a.g.e., ss. 22-27.

⁴⁸ Doyle, a.g.e., p. 213

⁴⁹ Sinem Akgül Açıkmeşe, "Uluslararası İlişkiler Işığında Avrupa Bütünleşmesi", *Uluslararası İlişkiler* 1, 2004, s.6.

⁵⁰ Ken Booth, "Steps Towards Stable Peace in Europe: A Theory and Practice of Coexistence", *International Affairs* 66/1, 1990, s. 29.

bulundurduğuna inanan Marksizmin güncel güvenlik politikaları hususunda daha çok eleştirel düzeyde bir katkısı olmaktadır. Yükselen her sınıfın kendi çıkar ve beklentilerini topluma ait sayması, tehditler için de böyle bir tutum içerisine girer. Yani kendilerine yönelik tehditleri yaygın birer tehlikeymiş gibi görebilmektedirler. Devleti baskın bir aktör olarak düşündüğümüzde tehditlere yönelik geliştirilen güvenlik önlemlerinin tüm topluma ait görülme durumu Marksizme göre baskın sınıfın egemenliğini devam ettirme yönteminden başka bir şey değildir.⁵¹ Sosyal bilimlerdeki disiplinler ayrı engelleyici bir unsur olarak gören Wallerstein'ın bir bütün halinde Kapitalist dünya ekonomisini incelerken tarihi, sosyolojiyi, coğrafyayı ve ekonomiyi disiplinler arası bir yaklaşımla aynı potada birleştirmiştir. Bir alanda yaşanacak ilerleme veyahut gerilemenin diğer alanları da etkileyeceği varsayımıyla⁵² dünya sistem analizi temelinde biçimlendirildiği düşünceleri ile Marksist yaklaşımı uluslararası ilişkiler disiplinine entegre eden önemli isimlerin başında gelmektedir. Devlet ve devletlerarası sistem içerisinde modern devlet üzerinde duran Wallerstein insanların birbirleriyle olan sorunlarının çözümü noktasında devleti temel araç olarak görmekle birlikte, hangi insanların yararına bir yol izleyeceği noktasında iktidar sahipleri tarafından belirlenen bir nokta olduğunu belirtmekte ve devleti koruma görevini yerine getiren bir gece bekçisi figürü ile özdeşleştirmektedir.⁵³ Bir diğer önemli isim olarak Cox üretim, devlet tipi ve dünya düzeni üzerinde çalışmalar yapmış, Marks ve Gramsci etkisinde uluslararası ilişkilerde problem çözümü üzerinde durmuştur. Devleti toplumdan ayrı tutması ile neorealizmi eleştiren Cox, üretim ve güç arasındaki ilişkiyi inceleyerek devlet davranışlarını anlamlandırmaya yönelik tarihsel perspektifte devlet biçimlerini ele almaktadır.⁵⁴ Sonuç olarak; güvenlik kavramı, güç anlayışına dayanan geleneksel güvenlik anlayışından bağımsız değerlendirilebildiğinde, uluslararası ilişkiler literatüründe daha kapsamlı bir perspektif sunabileceği düşünülmektedir. Birey, devlet ve sistem düzeyinde geniş bir çerçevede değerlendirildiğinde güvenlik kavramı hem çatışma hem de uyumun dinamiklerini bünyesinde bulundurmaktadır ve bu haliyle de uluslararası sistemde oldukça

⁵¹ Arslan Toprakkaya, "Tarihsel Materyalizm Bağlamında Marks'ı Yeniden Okumak", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1:3, 2008, s.388.

⁵² Immanuel Wallerstein, *Bildigimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl için Sosyal Bilim*, (Çev. Tuncay Birkan), Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s. 139-140.

⁵³ Immanuel Wallerstein, "States? Sovereignty? The Dilemmas of Capitalists in an Age of Transition" Conference on "State and Sovereignty in the World Economy", University of California, Irvine, 1997, ss.79-80. <http://fbc.binghamton.edu/iwsovtv.htm> (Erişim Tarihi:10.09.2020)

⁵⁴ Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", *Millennium: Journal of International Studies*, Cilt. 10, No 1, 1981, s. 139.

kapsamlı bir kavram olmaktadır.⁵⁵

1.2.1. Güvenlik Ekolleri Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar

İlk adımlarının Soğuk Savaş döneminde atıldığı güvenlik kavramının yeniden düşünülmesi fikrinin oluşumu, Soğuk Savaş sonrası dinamikler ve küreselleşme sürecinin hızla ilerlediği döneme rastlamaktadır.

Çevre kirliliği, siber saldırılar, terör ve organize suçlar gibi yeni tehditler küreselleşmenin de etkisiyle ortaya çıkmış olmakla birlikte ulus devlet egemenliğinin sarsılması neticesinde devlet ulusal güvenliği korumakla görevli tek aktör olma niteliğini kaybetmiş, aynı zamanda ulus özelliği de sorgulanmaya başlanmıştır. Güvensizlik sorunlarına çözüm arama noktasında yetersiz kalan geleneksel güvenlik çalışmalarının 90'lı yıllardan itibaren yerini güvenliği yalnızca savaşları önlemek olarak görmeyen yeni güvenlik akımlarına bırakmış olduğu görülmektedir.⁵⁶

Birinci Dünya Savaşının idealizmin iyimser havasını ortadan kaldırması ve Soğuk Savaş öncesi dönemin faşizm temelli saldırgan ırkçı politikaları ile gitgide kutuplaşma sürecine giren uluslararası ilişkilerin Soğuk Savaş dönemi yeniden çatışma ve güç odaklı bir yaklaşım olan realizme evirildiği görülebilmektedir. Öyle ki; uluslararası politikanın güç yapısına dayanan niteliğinde temel aktör olarak görülen devlet odaklı düzlemde duran Realist Güvenlik Çalışmaları, devletlerarası ilişkinin anarşik bir ortamda devam ediyor olmasından kaynaklı olarak her devletin kendi güvenliğini sağlama zorunluluğu bulunduğu düşüncesinden yola çıkmaktadır.⁵⁷ Devletlerin gücü elinde tutmaya yönelik baskılanamayan arzusu ve saldırganlığının sürekli olarak bu içgüdüye sahip diğer devletlerden kendini korumaya dönük savunma mekanizmalarını geliştirmeleri uluslararası arenada sonu gelmez bir şiddet eğilimini de beraberinde getirmektedir.

Güvenlik kavramı Soğuk Savaş ile birlikte 'stratejik çalışmalar' döneminde dar ve askeri odaklı iken Soğuk Savaş sonrasında 'karmaşıklık' kavramlarıyla birlikte genişlemiş ve derinleşmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde realist açıklamalar etkisini yitirmiş; tehditler devlet etkisinin ötesinde bir şekilde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu ana dek,

⁵⁵ Esra Diri, a.g.e., s.168.

⁵⁶ Zerrin Ayşe Bakan, "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları", *21.yüzyıl*, c.1, say:3, 2007,ss.35-47.

⁵⁷ Davut Ateş, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/ Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, sayı: 10, 2009, s.17.

askeri gücü kontrolü altında bulunduran ve meşru şiddet kullanımı tekeline sahip olan devlet, güvenliğin referans nesnesi olagelmıştır. Güvenliğin devlet merkezliliğinin ötesine geçmesi durumu akademik sahada da güvenliği kavramsal olarak derinleştirip, çeşitlendirme çabalarını da beraberinde getirmiştir.⁵⁸

Thucydides'den bugüne Realist güvenlik çalışmalarında ulusal güvenliğin temel sorun olarak addedilmektedir ve dolayısıyla tarih boyunca gerek fiziksel ve ideolojik unsurları, gerekse işleyişsel unsurlarına yönelik tehdit atında görülen devlet aktörünün sürekli olarak askeri gücünü artırma yoluna başvurarak silahlanması doğal bir neticedir. Öyle ki bir devletin güvenliği uluslararası arenada diğer devletler açısından güvensizlik ortamı yaratabilmekte ve bu 'güvelik ikilemi' sebebiyle devletlerarası bitmeyen bir silahlanma mücadelesi sürebilmektedir.⁵⁹ Bu mücadelenin sadece devletlere karşı yürütüldüğü iki kutuplu bir düzende daha dengelenebilir olduğu görüşü ile yüksek/birincil politika olarak adlandırılan stratejik hedeflerin ve güvenlik odaklı politikaların öne çıktığı, askeri anlamda kimin dost kimin düşman bilinebildiği bir dönem olarak Soğuk Savaş dönemi, yeni güvenlik çalışmalarının temellerinin atıldığı bir dönem olarak düşünülebilmektedir.⁶⁰

Geleneksel güvenlik anlayışının değişime uğraması ile devlet odaklı güvenlik anlayışının eleştirilerek, daha birey temelinde bir güvenlik anlayışına geçiş meydana geldiği görülmektedir. Devlete yönelen tehditlerin artık sadece askeri olmadığını vurgulayan Buzan'a göre; artık devletin ideolojik, fiziki varlığına ve temel kaynaklarına yöneltilen tehditlerin askeri, politik, ekonomik, toplumsal ve çevresel güvenlik çerçevesinde bir bütün halinde incelenmesi zorunluluğu bulunmaktadır.⁶¹

Soğuk Savaş sonrasında güvenlik anlayışının artık askeri güç ve nükleer silahlanma üzerindeki araştırmalardan sıyrılarak, kendini yeniden tanımladığı bir döneme girmekte, ortak güvenlik temelinde şekillenmeye başlayan güvenlik çalışmalarına, ekonomik gelişme ve siyasi bütünleşmenin uluslararası ilişkilerin gündemine yerleşmesi ile dahil edilmeye başlanan konular arasına küresel suçlar, kimliğe dayalı krizler, göçler gibi başlıklar da

⁵⁸ Ceyhan Çiçekçi, *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı*, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 28.

⁵⁹ Ali Bilgiç, "Güvenlik İkilemi'ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 8, Sayı 29, 2011, s. 123.

⁶⁰ Pınar Bilgin, *Regional Security in the Middle East: A critical Perspective*, Newyork, Routledge, 2005, s.16.

⁶¹ Barry Buzan, a.g.e., s.65.

girmiştir. Değişen ve genişleyen güvenlik kavramına yönelik çalışmaları eleştirel bir gözle bakan ve güvenliğin hangi temel aktör üzerinde temellendiğini sorgulamakla işe başlayan eleştirel güvenlik çalışmaları, güvenliği hem aktörleri, hem boyutları, hem de seviyeleri bakımından genişleyen bir kavram olarak değerlendirmektedir.⁶²

11 Eylül saldırıları ile birlikte ise küresel terör etkisinde, din faktörü güvenliğin içerisinde yer almaya başlamış olan güvenlik kavramı günümüzde bir taraftan uluslararası ilişkilerin bir alt dalı iken, diğer taraftan da kültür, imaj ve kimlik konuları da güvenlik kavramının içerisinde yer bulmaya başlamıştır. Kuramsal anlamda da bir yandan realizm, liberalizm ve inşaacı yaklaşımlarda yer almakta iken sosyal ve beşeri bilimler, kültür, sanat ve uygarlık çalışmaları gibi çeşitli disiplinlerle iç içe geçmiş olan güvenlik kavramı bir yandan da eleştirel teoriler anlamında tartışılmaktadır.⁶³

Güvenlik çalışmalarını; askeri güç kullanma tehdidi, askeri güç kullanma ve askeri gücü kontrol etme şeklindeki üç temele dayandıran geleneksel güvenlik yaklaşımlarını hedef almış olan eleştirel güvenlik çalışmalarının kökeni 1984'te Kanada'da gerçekleştirilen bir konferanstır.⁶⁴ Güvenliğin referans nesnesi olarak tanımladığımız devleti sorgulamak da aynı zamanda güvenliğin doğasını ve kapsamını sorgulamak anlamına gelmektedir.

Eleştirel teori ve post-yapısalcılık gibi post-pozitivist yaklaşımlara başvurarak geleneksel güvenlik çalışmalarına meydan okuyan eleştirel güvenlik çalışmaları, bireylere ve onların yaşadığı toplumlara odaklı bir yaklaşım sürdürmektedir. Eleştirel güvenlik teorisyenlerine göre;

1. Güvenliğin referans nesnesi sorgulanmalıdır.
2. Güvenlik yalnız askeri güvenlikten ibaret değildir.
3. Güvenliğe yönelik objektiflik yaklaşımı savunulamaz.⁶⁵

Bu anlamda eleştirel güvenlik çalışmalarının temelde sorguladığı devletin konumu, askeri güvenliğin önemi, birey ve toplum güvenliği gibi konuları irdeleyerek daha geniş bir

⁶² Keith Krause, Michael C. Williams, "Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods", *Mershon International Studies Review*, cilt: 40, no: 2, 1996, s.230.

⁶³ Sait Yılmaz, a.g.e., s.88.

⁶⁴ David Mutimer, "Eleştirel Güvenlik Çalışmaları; Ayrılıkçı Tarih", *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, Alan Colins (Ed.), (Çev. Nasuh Uslu), Röle Akademik Yay., İstanbul, 2017, ss.67-69.

⁶⁵ A.g.e., ss.70-71.

yelpazede gelişen yeni güvenlik çalışmalarının, Türk Amerikan ittifak ilişkilerine yönelik açıklayıcı bir yönü olmamakla birlikte, ABD stratejilerinde söylemsel düzeydeki politik çıktılar noktasında ön planda tutulabilmesi mümkün gözükmemektedir. Bilhassa önleyici savaş doktrini felsefesini ekonomik anlamda sürdüreceğinin sinyallerini veren Trump dönemi, kendi başına buyruk ve tehditkar söylemler noktasında, analizi için daha faydalı olacağı düşünülmekte olup, dönemsellik anlamında güvenlik stratejilerinin dönüşümü noktasında iki ülke ilişkilerini anlamlandırma üzerinde duran bu çalışma için uygun bir tercih olmayacaktır.

1.3. Küreselleşme ve Değişen Güvenlik Paradigması

Bizim dışımızda alınan kararlar ve meydana gelen olay örüntüleri etrafında hayatlarımızın şekil aldığı karmaşık ilişkiler ve karşılıklı bağlar, küreselleşme ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Genel ifadesiyle küreselleşme denildiğinde, bilim ve teknolojinin de sunduğu imkanlar ile sermaye, mal, hizmet ve kültür varlıkları ile ilgili meselelerin oldukça hızlı ve karmaşık bir hal almış olduğu ve bu aşamada etkilerin ne tür sonuçlara sebep olabileceğinin bugünden öngörülmesi mümkün olmayan bir süreci akla getirmektedir.⁶⁶

Sürecin başlangıcı Coğrafi Keşiflere kadar götürülebilmekteyken, 19. yüzyılda yaşanan endüstriyel ve ulaşım alanındaki gelişmeler ile ülkeler arası ticaret ilişkilerinin artırılmasının da küreselleşmeyi tetikleyen bir diğer durum olmaktadır. 1990'ların başında iki kutuplu dünya düzeninin değişmesiyle de küreselleşme sürecinin daha geniş bir coğrafyaya yayılarak ivme kazandığı söylenebilmektedir.⁶⁷

Coğrafi uzaklığın öneminin azalmasıyla ülkesel sınırlar daha azönemli hale gelmiş, daha öncesinde birbiriyle bağlantısı olmayan kişi, toplum ve topluluklar arasında bağlantılar oluşmuştur. Dünya ölçeğinde meydana gelen mesafe daralması yalnız ekonomide değil, aynı zamanda sosyal, politik, kültürel ve çevresel alanlarda da görülen sınır ötesi bağlantıların yoğunlaşmasının bir sonucudur. Öyle ki kökeni önceki yüzyıllarda ticaretle başlayan küreselleşme, kendi bünyesinde farklı pek çok konuyu barındıran

⁶⁶ Mehmet S. Aydın, "Küreselleşmeye Genel Bir Bakış", *Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme*, İstanbul, Ufuk Kitapları, 2002, s.13.

⁶⁷ Bilal Karabulut, *Güvenlik; Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Barış Kitabevi, 2015, Ankara, s.104.

karmaşık sosyal, ekonomik ve politik bir içeriğe sahiptir.⁶⁸

Devletler ve toplumlar açısından bağımsızlıkları ve bütünlüklerine yönelik tehditler zaman zaman değişimin gereklileri şeklinde ortaya çıkmakla birlikte bu zorunlu değişime karşı bir direnç meydana gelmekte ve bunun neticesinde mevcut olanın korunması durumu olarak güvenlik, küreselleşmeyle beraber başta egemen güçler olmak üzere tüm dünya ülkeleri açısından ilk öncelik haline gelmiştir. Devlet ve egemenliğin küreselleşme güçlerinden etkilenmediğini savunmak güçtür; uluslararası göçün artması ve kültürel küreselleşmenin yaygınlaşması gibi gelişmeler ile devletin değişen doğası ve gücü tartışılmaya açık hale gelmiştir. Devletin kendi sınırları içerisinde olup bitenler ile ilgili üstün bir kontrole sahip olduğu ve sınırlarından geçer her şeyi kontrol ettiklerini savunan geleneksel egemenlik teorisi, küreselleşmenin ortaya çıkardığı sınırların ortadan kalktığı dünya düzeninde işlevselliğini kaybetmiştir.⁶⁹

Küreselleşmenin güvenliğe yansımaları ekseninde değerlendirilebilecek üç yaklaşım mevcuttur. Bunlardan bir tanesi geleneksel devlet temelli dünya meseleleri ekseninde küreselleşmeyi bir çıktı olarak görmektedir. Dolayısıyla da devlet güvenliğini çevre ve toplum güvenliği gibi diğer güvenlik çalışmaları karşısındaki belirleyiciliğini koruduğu çıkarımı yapılabilmektedir. Devlet merkezli görüşün karşısında çok merkezli dünya görüşü ortaya çıkmakta ve devletin uluslararası arenada başat aktörlüğünü kaybettiği düşüncesi hakim olmaktadır. Son olarak da iki yaklaşımın karması şeklindeki çifte yapılı dünya görüşü gelişmiştir.⁷⁰

Ulus devletin güvenliğini aşındıran ve göz ardı eden özellikleriyle ön plana çıkan küreselleşme olgusu teknolojik gelişmelerin de neticesinde günümüz dünyasında devletlerin alışageldikleri güvenlik anlayışını farklılaştırmıştır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası arenada ulus ötesi suçlar, yasadışı göç, insan, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi bazı tehditlerin gündeme gelmesiyle dünya, küreselleşme olgusunun da etkisiyle çok hızlı bir değişim sürecine girmiştir.⁷¹ Yani güvenlik anlamındaki algılamaların da uluslararası konjonktüre göre küreselleşmenin de etkisiyle değişim yaşadığı söylenebilmektedir. Örneğin Soğuk Savaş dönemi Batı Bloku için en önemli tehlike komünizm iken, Soğuk Savaşın sona ermesiyle ve güvenliğe yönelik tehditlerin

⁶⁸ Paul R. Viotti, a.g.e.,ss. 1-2

⁶⁹ Andrew Heywood, a.g.e., s.356

⁷⁰ Bilal Karabulut, a.g.e., ss. 124-125.

⁷¹ Sait Yılmaz, a.g.e.,, s.73

farklılaşması ile güvenlik kavramı, ulusal güvenliğin yanı sıra bireysel ve küresel boyutta askeri olmayan yönleriyle ele alınmaya başlanmıştır.

Küresel güvenlik ortamı 11 Eylül terör saldırılarıyla oldukça etkilenmiş ve bölgesel güvenlik problemleri küresel anlamda bir mana kazanmıştır. 11 Eylül sonrası dönemde savaşın bireyselleşmesiyle birlikte, savaşın artık düşman devletlere karşı değil içerideki ve dışarıdaki düşman bireylere karşı yapıldığı olgusu politik olarak yeni bir çağa işaret etmekteydi.⁷² Bu yeni dönemde terörizm olağanüstü bir durumdu ve olağanüstü önlemler almayı gerektirmekteydi. Bu açıdan alınan önlemlerin gerekliliği kural tanımıyordu ve geniş halk kitlelerinin güvenliğini sağlama adına haklar ve kurallar rafa kaldırılıbiliyordu. 11 Eylül sonrası devletler, güvenlik siyasetlerini artan oranda geleceği kontrol etme kapasitesi etrafında şekillendirmeye başlamışlardır.⁷³ Düşmanın böylesine genişlediği ve belirsizleştiği bir ortamda başta ABD olmak üzere küresel güçlerin temel güvenlik politikaları gelecekteki tehditlere yönelik önleyici tedbirler almak şeklinde olmaktadır.

1.3.1. Postmodern Güvenlik Anlayışı

Modernitenin dışlayıcı doğasına atıfta bulunarak eleştirisini yapan, 1980'ler sonundan itibaren 1990'ların ilk yarısında ortaya çıkmaya başlayan Postmodern kuram, tanımlar hususunda geçmişte çok daha net varılan ayrımların günümüzde yapılamadığını; risk ve tehditlerin daha karmaşık bir hale geldiğini iddia etmektedir.⁷⁴

Küreselleşme süreci ile meydana gelen değişim ve dönüşümün etkisiyle risk ve tehditlerin daha karmaşık hale geldiği bir uluslararası sistem içerisinde geleneksel güvenlik temaliyaklaşımların mevcut krizler ekseninde yorumlama eksiklikleri bulunduğu ve bununla birlikte güncel sorunlara çözüm üretebilme noktasında yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple geleneksel uluslararası ilişkiler literatürüne karşıt olarak, kavramlar arasındaki hiyerarşik yapılanmayeleştirilmektedir.⁷⁵ Öyle ki; güvenlik çalışmalarına açısından önemli bir gelişme olarak görülen Soğuk Savaşın sona ermesi ile karşılaşılan güvenlik sorunlarına açıklamada klasik yaklaşımların yetersiz kaldığı, giderek küreselleşen dünyada

⁷² Evren Balta Paker, *Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik*, İletişim yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2017, s.97

⁷³ A.g.e. s.119

⁷⁴ Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt.8, Sayı.29, 2011, s.83.

⁷⁵ Trobjorn L. Knutsen, a.g.e., ss.365-366.

postmodern bir döneme girilmiştir.⁷⁶

Günümüz küresel sistemindeki ekonomi, siyaset, kültür ve sosyal alanlarda meydana gelen değişimlerin etkilerinin modernite ile yorumlanamayacağını savunan postmodern yaklaşıma göre;⁷⁷ gelişmelerin Batı değerlerini ve güvenliğini ön planda tutan klasik güvenlik anlayışının hakim olduğu uluslararası sistem bireyin güvenliğini her ölçüde sarsmaktadır. Örneğin uluslararası güvenlik anlamında göçsorununa bakış açısının göçalanülkelerin yani Batının güvenliği merkezli ele alınıyor olması, birey ve toplum güvenliğini devletin güvenliğinin daha gerisine atmaktadır. Nitekim benzer olarak 11 Eylül saldırılarının akabinde ABD'nin kendi ulusal güvenliğini baz alarak yapmış olduğu müdahalelerle diğer ülkelerdeki tahribatları göz ardı etmesi de yine klasik güvenlik anlayışının sahip olduğu benmerkezci boyutu sergilemektedir.

Postmodernitenin klasik güvenlik anlayışına getirmiş olduğu eleştirilerden en önemlisi olarak ülke güvenliğinin birincil planda tutulurken, toplum ve bireylere yönelik güvenlik algılarının unutulmasıdır. Güvenlik çalışmalarının psikolojik açıdan da ele almasıyla literatüre ilişkin kavram ve olguların farklı bir bakış açısı kazandıran postmodern kuram, güç, savaş, çatışma gibi güvenlik ile ilgili olguların sıradanlaştırılarak günümüz dijital çağında savaşların gerçeğin aksine sanki bir bilgisayar oyunuymuşçasına sunulduğunu belirtmektedir.⁷⁸

Uluslararası ilişkilerin doğasını değerlendiren postmodernistlere göre, güvenlik meseleleri düşünme ve konuşma şeklimize göre şekillenebilmektedir.⁷⁹ Nitekim uluslararası düzene kavramların öncülük ettiğini düşünürsek; küreselleşme süreci ile algılamalar ekseninde gerçekleşen değişim ve dönüşümler ile birlikte tehdit ve tehlike algılarının da değişim ve dönüşüme uğradığı görülmektedir. Güç, savaş ve çatışma olgularını artık salt devlet odaklı ve insandan bağımsız düşünmek mümkün gözükmemektedir. Küresel terör ağları endişesi ve ulusal güvenliğin de sınırlandırılmaması ile coğrafi ve zamansal olarak tehditlerin küreselleşmesi ve ekolojik tehditlerle ortaya çıkabilecek olan potansiyel zararın geri dönülemez boyutlara

⁷⁶ Fikret Birdişli, a.g.e., s.147.

⁷⁷ Nedret Çağlar, "Post-modern Anlayışta Siyaset ve Kimlik", *Suleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt.13, Sayı.3, 2008, s.370.

⁷⁸ James Der Derian, "The Simulation Syndrome: From War Games to Game Wars", *Social Text* 24, 1990, ss.187-192.

⁷⁹ Sait Yılmaz, a.g.e., s.76.

ulaşabileceği vurgulanarak postmodern anlamda bir güvensizlik kültürü inşa edilmektedir.⁸⁰

Postmodern dünya düzeninde güvenlik ortamı yaratmak adına devletlerin karşılıklı bağımlılığı esastır. Çıkar kavramı modernite ve postmodernite için farklı anlamlar içerdiğinden; modern devletlerin çıkarları güvenlik üzerine inşa edilmişken; postmodernite için çıkar daha çok politik tercih ve sorumluluk paylaşımı şeklinde tanımlanmaktadır. Nitekim tehditlere cevabı da işbirliğinin sınırlarını genişletmek şeklinde olmaktadır.⁸¹

1.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Yeni Güvenlik Paradigması

Uluslararası sistemde iki kutuplu yapının en iyi örneği sayılan Soğuk Savaş döneminin bitişi sadece coğrafi değişimlere neden olan bir olay olmanın dışında uluslararası ilişkilerde yapısal ve ilişkiler temelinde dönüşümler açısından da önemli bir başlangıç olmuştur. 1989 senesi yerleşik güç dengesi ve egemen bağımsız devletlerin yapısı içinde gerçekleşen değişimler ve Avrupa tarihi açısından bir dönüm noktası sayılabilmektedir. Uluslararası sistemde büyük devletlerin çatışma ihtimalini azalttığı ve caydırma politikalarının etkili olduğu nispeten daha istikrarlı bir yapı olan iki kutupluluğun⁸² sona ermesi ile uluslararası güvenlik ortamındaki belirsizliğin artması, güvenlik ve güvensizlik alanında oluşan yeni kalıplar, güvenlik konusunda birey odaklı tanımlar yapılmasıyla incelenmesi gereken tek aktörün artık devlet olmadığı yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır.⁸³

İki kutuplu dünya düzeninin ortadan kalkması ile Soğuk savaştan galip çıkan ve tek süper güç olarak kalan ABD liderliğinde yenedünya düzeninin nasıl olacağına dair farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu görüşler içerisinde en dikkat çeken Fukuyama'nın '*Tarihin Sonu*' tezi ve Huntington'un '*Medeniyetler Çatışması*' tezi olmuştur. Dünya üzerindeki farklı dinsel, kültürel ve geleneksel yapıdaki her devletin aynı düzlemde buluşacağına dair tezi ile Fukuyama, tarihin liberalist bir amaca doğru evrildiğini ve bu evrimin son noktasını da tarihin sonu kavramı ile ifade etmiştir. Kavram

⁸⁰ Ulrich Beck, "The Silence of Words and political Dynamics in the World Risk Society" *Logos*, cilt:1 No: 4, 2002, s.1-18.

⁸¹ Sait Yılmaz, a.g.e., s.78.

⁸² John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, Vol. 15, No. 1, Summer, 1990, p.11.

⁸³ Zerrin Ayşe Bakan, a.g.m., s.35.

tarihi olayların son bulacağı şeklinde değil liberalizm altında çözülemeyen hiçbir meselenin başka bir şekilde çözüm bulunamayacağı, liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi altında tüm kurumların birleşeceği şeklinde düşünülmektedir.⁸⁴ Ekonomik kaygıların tarihin sonuna ulaştığı düşünülen evrede dünyanın tüm bölgeleri için uluslararası yaşam, politika ya da stratejiden daha çok ön planda tutulacağını ifade eden Fukuyama için, "...tarihin sonunda tüm toplumların liberal toplumlar olmaları değil; sadece onların farklı ve daha yüksek insan toplumu biçimlerini temsiliyeti ile ideolojik iddialarına son vermeleri..." yeterli görülmekteydi.⁸⁵ Nitekim sınırların ötesinin keşfedildiği bir dönemde liberal ekonomilerin markalaşarak, kendi ürünleri üzerinden tanıtımını yapmak suretiyle diğer medeniyetler içerisinde yer edinmesi, insanların ideolojik evriminin son şekli olan Batılı liberal demokrasinin evrenselleşmesinin bir yolu olarak düşünülebilmektedir.

Fukuama'nın hiçbir muhalif ideolojinin liberalizmi yani Batının taklidi olması dışında bir seçeneği yoktur tezinin karşılığında tam da bu noktada devreye giren bir başka tez ise Huntington'un medeniyetler çatışması olmaktadır. Dünyada Batı dışındaki medeniyetleri sınıflandıran Huntington bu medeniyetlerin Batı'yı takip edemeyecek özelliklere sahip farklılıkları ve farklılıklardan doğan çatışmalar üzerinde durmuştur. Öyle ki yeni dünya düzeni içerisindeki çatışmaları daha çok ideolojik ve ekonomik temelde olacağı üzerinde duran Huntington, mücadelelerin kaynağını kültür olarak tasnif etmektedir.

Tezinde ülkeleri üye ülke, yalnız ülke, merkez ülke, bölünmüş ülke ve kararsız ülke şeklinde beş bölümde inceleyen Huntington, herhangi bir medeniyet ile tamamiyle ilişkilendirilebilen İran ve Yunanistan gibi ülkeleri için üye ülke ülke tanımını yapmaktayken, Etiyopya ve Haiti gibi ülkeler için dünyadan izole yalnız ülke olarak sınıflamaktadır. Temsil ettiği medeniyet içerisinde merkez konumda olan ülkeleri merkez ülkeler sınıfında ve farklı medeniyet mensubu insanlardan oluşa ülkeleri de bölünmüş ülke şeklinde değerlendiren Huntington'un bu aşamada en dikkat çekici tanımlamayı kararsız ülkeler üzerinde yapmıştır. Öyle ki kendilerine has bir medeniyet çizgisi olmala birlikte

⁸⁴ Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu Mu?* (Çev. Yusuf Kaplan), Vadi Yayınları, Ankara, 2005, s.45.

⁸⁵ Francis Fukuyama, a.g.e., s.40.

farklı bir medeniyet çizgisine geçmek isteyen ülkeler için kararsız ülke tanımlamasını yaparken, bu ülkeler arasında Türkiye, Rusya, Avustralya ve Meksika'yı saymaktadır.⁸⁶

Soğuk savaş döneminin aksine kimlik ve medeniyet temelinde bir düşüncenin egemen olduğu yenedünyada“... medeniyetler insanlığı birleştirip bölüyor... Medeniyetler arasındaki çatışmaları meydana getiren güçler, ancak tanınırsa kontrol altına alınabilirler...” düşüncesi ile Huntington kültürel çatışmaların bir nevi medeniyetler çatışması anlamına geleceği ve dünyanın gideceği yönü bu çatışmaların belirleyeceğini iddia etmektedir.⁸⁷ Küreselleşme ile birlikte dünya insanların daha fazla etkileşim kurmasının birbirlerini tanımalarına imkan sağlamakta olsa da aralarındaki farklılıkları da daha net bir biçimde görmelerini sağlayacağını savunan Medeniyetler İttifakı tezinde, medeniyetler arasındaki fay hatlarının global politikadaki asıl mücadeleleri ortaya çıkaracağı ve geleceğin savaş hatları yaratacağı savunulmaktadır.

Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte değişen dünya siyaseti ile ilgili yorumlamalar getiren bu tezler esasen 1990'lı yıllardan buyana belirleyici temel unsur olarak ideolojilerin değil medeniyetlerin 21. yüzyılı anlamlandırmada da etkili olduğunu ileri sürmüştür. Yeni realiteleri beraberinde getiren yenedünya düzeninin küreselleşmenin de etkisiyle ekonomik, sosyal, politik, ideolojik, dini, kültürel ve çevresel meselelerin uluslararası güvenliği oldukça karmaşık hale getirmiş olduğu görülmektedir. Güvenlik alanında düşünülmeyen bireyin, toplumsal meselelerin ve çevrenin güvenlik alanına eklenmesinin yanında geleneksel güvenlik kapsamında sayılan terör, savaş, organize suçlar gibi konuların da dönüşerek yeniden ortaya çıktığı görülmektedir.

Stalin'in Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini işgal ederek, ideolojik baskılar ile kendi saflarında tutma isteğinin hat safhada seyrettiği İkinci Dünya Savaşı sonrası düzende Avrupa'nın batısına doğru Sovyet tehdidinin yayılacağı endişesi ABD önderliğinde Atlantik Paktı kurulmasının⁸⁸ en büyük etkeni olmuştu. Böylelikle, Washington Antlaşması ile 1949 senesinde askeri ve siyasi bir teşkilatlanma olarak kurulan NATO, savaş sonrası Avrupa ülkelerinin güvenliğini ABD garantörlüğüne devreden bir yapılanma olarak karşımıza çıkmıştır. İki kutuplu sistemin dağılması ile başat güç konumuna gelen ABD'nin

⁸⁶ Samuel P. Huntington, “The Clash of Civilizations?” *Foreign Affairs*, vol. 72, no. 3, 1993, ss. 45-49.

⁸⁷ Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon and Schuster Paperback, NewYork, 1996, s.79.

⁸⁸ *The North Atlantic Treaty Organisation: Facts and Figures*, Brussels, NATO Information Service, 1989, ss. 376-379.

askeri, ekonomik, sosyal ve kültürel pek çok alanda kendi dinamiklerini kullanarak uluslararası ilişkileri düzenleme rolünü edinmesiyle diğer devletlerin de bu egemenliğin ekseninde hareket etmesine zorlandığı tek kutuplu bir sisteme⁸⁹ evrimle sürecinden bahsedilebilmektedir.

Devlet kontrolünde hiyerarşik ast üst ilişkilerinin hakim olduğu bir yapı olması sebebiyle realistler tarafından istikrarlı görülen bu tek kutuplu yapının, gerek sistemdeki diğer aktörlerin kısa zamanda güçlenmesi gerekse de ABD'nin bu üstünlük ve hakimiyeti üstlenmedeki isteksizliği bu yapının oldukça çabuk değişmesine sebep olmuştur. Yeni bir ulusal stratejinin ortaya konduğu 1992 Pentagon belgelerinde tek kutupluluğun korunduğu global rekabetten kaçınan ifadelerden çok çabuk vazgeçilmiş, dönemin ABD Başkanı Clinton “*Bilhassa barışa yönelik en ciddi tehditlerin bulunduğu güney bölgelerinde ABD, NATO içerisindeki liderliğine devam edecektir.*”⁹⁰ Şeklinde söylemiyle ABD'nin ‘vazgeçilmez liderliğini’ uluslararası sistemde sürdüreceği yönünde bir geri adım atılmıştır.

Sovyet tehdidine karşı bir yandan caydırıcı ve savunmacı bir rol üstlenen NATO'nun Sovyet tehdidinin sona ererek karşı pakt olan Varşova paktının dağılması sürecinin ardından oynayacağı rol oldukça tartışılmıştır. Bilhassa neorealist teorisyenlerin önermelerinde yaratılan uluslararası güvenlik toplumunun temel kuruluşu olan NATO'nun çözülmesine yönelik varsayımların yanında çok kutuplu dünyada değişen tehditlere yönelik yeni güvenlik önlemleri oluşturmak adına ‘yanıltıcı vaatler’⁹¹ öne sürdüğü yönünde yaklaşımlar da gündeme gelmeye başlamıştır. Ancak ittifakların devinimleri ve yapısının derinliği/yoğunluğu ile ilgili değişime yönelik ilgisizliğin yanında ittifakı oluşturan devletlerin içsel dinamiklerinin göz ardı edilmesi hususuna değinmemekle eleştirilen neorealist teorilerin, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönüşümünü bir Amerikan-Rus karşıtlığı yaratacağı hususunda gereksiz bir hamle olarak görmekle birlikte genişleme politikasını açıklamada yetersiz kalmıştır.⁹² NATO'nun Sovyet tehdidi ile ortadan kalkacağını öngören realist varsayımların aksine iki süper güç arasındaki güç dağılımının

⁸⁹ Harrison Wagner, “What Was Bipolarity?” *International Organization*, Vol. 47, No. 1, Winter, 1993, ss. 77-106.

⁹⁰ Alison Mitchell, “Clinton Urges NATO Expansion in 1999,” *New York Times*, October 23, 1996, <https://www.nytimes.com/1996/10/23/us/clinton-urges-nato-expansion-in-1999.html> (Erişim tarihi: 11.10.2019)

⁹¹ John Mearsheimer, ‘The False Promise of International Institutions’, *International Security* 19, no. 4, 1994-5, ss. 5-49

⁹² Robert B. McCalla, ‘NATO’s Persistence after the Cold War’, *International Organization*, vol. 50, no. 3, the MIT Press, 1996, s.475.

bir sonucu olan meydana çıkan bir mücadele süreci olan Soğuk Savaş döneminin bitişi ile ABD'nin tek süper güç konumuna geldiği bir uluslararası ortamda NATO da yapısal bir dönüşüm geçirmiş, Sovyet tehdidine karşı kurulmuş olmanın ötesinde ABD'nin ittifaklığı açısından yeni bir anlam kazanmıştır.⁹³

Soğuk Savaş takip eden on yıl boyunca sistemdeki hızlı dönüşümle birlikte NATO yeniden yapılanma sürecine ivme kazandırmak durumunda kalmıştır. Yeni dönemde karşılaşılan çok boyutlu riskler, ittifakın rönesansı olarak nitelendirilen bu dönemde NATO'nun büyük bir dönüşüm süreci geçirmesine sebep olmuş ve 1991 ve 1999 tarihli 'stratejik kavram' belgeleri kabul edilmiştir. Böylelikle terörizm, kitle imha silahları, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı, örgütlü suçlar, göç, milliyetçi çatışmalar gibi çeşitli riskler Sovyet tehdidinin yerini almıştır.⁹⁴ Böylelikle 90lar sonrası Doğu Avrupa'da yayılma politikalarına yönelen NATO, 1990 Nisanında Washington Zirvesinde kabul ettiği Stratejik Konsepti ile yapısındaki askeri dönüşümü ve ittifak yapısındaki değişimleri sürdüreceğini deklare etmekteydi.⁹⁵

Soğuk Savaş sonrası yeni bir güvenlik yapısı oluşturulması temelinde ittifakın temel amacının kolektif güvenliği sağlamak şeklinde vurgulanmıştır. Bununla birlikte, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi kurularak Atlantik –Avrupa çevresinde ittifak üyesi olmayan ülkelere yönelik 'Barış için ortaklık' (BİO) adıyla işbirliğine dahil edilme süreci başlatılmıştır.⁹⁶ Bu sayede ittifak ülkelerinin sınırları etrafındaki güvenliği ve istikrarın sağlanması hedeflenmekteyken BİO ülkelerinin NATO'ya işbirliği sürecinde uyumlu hale getirilmesi hedeflenmektedir. NATO'nun merkezi konumunu muhafaza ediyor olması ve Soğuk Savaş sonrası tarihindeki en hızlı genişleme sürecini yaşayan bu örgütün gelişim süreci uluslararası ilişkiler teorileri açısından oldukça önemli bir mesele haline almaktadır.90'lar boyunca tehdit olarak görülen Rusya'nın sınırlarına kadar genişleme gösteren NATO'nun neredeyse tüm Baltık ve Balkan ülkelerini çok kutuplu düzen içerisinde tarafına dahil etmesini ABD'nin yükünü hafifleteceği yönündeki tavırların

⁹³ Michael C. Williams and Iver B. Neumann, "From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of Identity", *Millennium: Journal of International Studies*, 2000., ss.357-387.

⁹⁴ 7-8 Kasım 1991 yeni "Stratejik Kavram" için: Appendix II, NATO Handbook: North Atlantic Treaty Organisation, NATO Office of Information and press, Brussels, ss.147-160, <http://www.nato50.gov/text/99042411.htm> (Erişim tarihi:11.10.2019)

⁹⁵ "The Alliance Strategic Concept, approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C., April 24, 1999" http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en (Erişim tarihi:29.09.2019)

⁹⁶ Partnership for Peace programme, 7 Jun.,2017, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm (Erişim tarihi: 30.09.2019)

ötesinde ittifakın amacına sorgulamaları da beraberinde getirmiştir.⁹⁷

NATO'nun genişleme ve dönüşüm sürecin içerisinde, örgütün temel güvenlik rejimleri ile çevrilen üye devletlerin uluslararası arenada değişim gösteren karşılıklı etkileşimleri, fırsatları ve çıkarları, iç politikadan kaynaklı baskılarının da dikkate alınması önem arz etmektedir. Devletlerin tehdit ve çıkar dönüşümlerinin yanında uluslararası alanda çeşitlenen ve faaliyet alanları genişleyen NATO, AB, BM, AGİT gibi kuruluşların yeni tehditlere karşı devlet gibi aktörleşerek birbirleriyle işbirliği arayışları içerisine girmeleri sonucunu meydana getirmiştir. Yugoslavya'daki iç karışıklıklar BM'nin işbirliği talebi üzerine NATO'ya BM Barış operasyonlarında görev alma gibi yeni bir misyon yüklemiştir.⁹⁸

Soğuk Savaş sona ermesi ve ABD'ye yönelik gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları ile güvenlik algılamalarında radikal değişimler meydana gelmiş ve Atlantik'in her iki yakasındaki müttefiklerin hem fikir olduğu yeni tehdit kavramları geliştirilmiştir. Terör örgütleri, siber saldırılar ve nükleer silahlanma gibi tehlikelerin de dünyanın geri kalanından Batı değerlerine ve güvenliğine yöneltilen tehditler kategorisinde yorumlandığı bir döneme girilmiştir.⁹⁹ Bu çerçevede NATO'ya bu tehditler karşısında hareket esnekliği kazandıran Acil Müdahale Gücü kurulması ve Irak Savaşı sürecinin konu alındığı 2002 Prag zirvesi, 21.yüzyıla ait yeni tehditlere yönelik alınan kararları ve en kapsamlı genişleme sürecini başlatması ile İttifak tarihinin önemli bir dönüşüm zirvesi olarak kabul edilmiştir.¹⁰⁰ Nitekim 11 Ağustos 2003'te Afganistan müdahalesinin dayanağı olarak görülen Prag zirvesi kararlarının desteklenmesini savunan ABD'nin öncülüğünde, 11 Eylül sonrası ittifak dışı üyeler ile 'Terörizme karşı Ortaklık Eylemini' kabul eden NATO, 2004 İstanbul zirvesi ile bir kere daha BİO'yu yeniden gözden geçirerek ortaklar arası diyalogun güçlendirilmesi ve askeri alanda dönüşüm kararlarını vurgulamıştır.

Çift kutuplu yapının ortadan kalkmasıyla birlikte, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi kavramların evrensel hale gelmesinin yanı sıra enerji güvenliği gibi meseleler gide daha çok devlet için ortak çıkar ve kriz alanı oluşturmakta ve küreselleşen uluslararası ortamda devletlerarası ilişkilerin ve işbirliğinin hat safhada

⁹⁷ Zbigniew Brzezinski, "A Plan for Europe", *Foreign Affairs*, Vol:74, No:1, 1995, s. 29.

⁹⁸ Gregory L. Schulte, "Former Yugoslavia and the New NATO", *Survival*, 39/1, Spring, 1997, s.19-42.

⁹⁹ A.g.e., par. 22 ve Strategic Concept, par. 9, 10, 2010, s.13.

¹⁰⁰ Marc Grossman, "Triple Agenda: US Priorities for NATO Summit in Praq" Hampton Roads, *International Security quarterly*, Spring, 2002, s.15.

olmasına yönelik en büyük zorlayıcı etmen olmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte devlet dışı aktörlerin de çeşitlenmesinin yanında her ne kadar bireysel ve toplumsal boyutu da en az devlet boyutu kadar önemli hale gelmiş olsa da güvenlik hala en üst boyutta askeri anlamda korunması gereken bir değer olmayı sürdürmektedir. Etnisite ve din kaynaklı olmasının yanı sıra siber saldırıları da akla getiren yeni dönem çok boyutlu tehditlerine karşı NATO gibi kontrollü bir işbirliğine olan ihtiyacın boyutu ise hala sorgulanmaya devam eden bir tartışma konusu olmayı sürdürmektedir.¹⁰¹

Batı ve Doğu ideolojik karşıtlığının etkin bir şekilde hissedildiği Soğuk Savaş yapılanmasının ortadan kalkması ile hem genişleyen hem de derinleşen manada, aktörler ve seviye anlamında yepyeni bir güvenlik anlayışı ortaya çıkmıştır. Doğrudan tehditlerin yanı sıra küresel problemler ve potansiyel tehditler üzerinden kurulan güvenlik algılamalarını açıklamada yetersiz kalan devlet merkezli yaklaşımlara alternatif olarak gelişen eleştirel güvenlik yaklaşımları da ulusal ve uluslararası alanda güvenlik politikalarını yeniden şekillendirmektedir.

1.4. Güvenlik Stratejileri

Yaklaşık 2500 yıl öncesine dayanan bir kavram olarak strateji anlayışının kökenlerinin Uzakdoğu'da ilk askeri kurallar ve prensiplerin anlatıldığı Sun-Tzu'nun "Harp Sanatı" eserine kadar dayandırıldığı bilinmektedir.¹⁰² Batı dünyasında ise 5. yüzyılda Atinalılar ve Spartalılar arasında yaşanmış olan Peloponez Savaşının konu edinildiği "History of the Peloponnesian War" adlı eserinde Thukydides, devletlerarası anlaşmazlıklarda stratejik hamlelere yönelik tarihi bir anlatı ortaya koymakla birlikte, savaşa güç dengesindeki bozulmaların sebep olduğu, devlet çıkarları söz konusu olduğunda adalet ve insanlık gibi değerlerin ikinci planda tutulabileceğine dair düşüncelerle esasen realizmin de temellerini atmıştır.¹⁰³ 15. yüzyılda etkin bir devlet yönetim fikri olan 'devletlerin temelini iyi bir askeri teşkilat olması' şeklindeki stratejik anlayışa Niccolo Machiavelli'nin devletin yönetimi ile ilgili fikirlerinin yer aldığı

¹⁰¹ Andrew Linklater, "Globalization and Transformation of Political Community" John Baylis ve Steve Smith(Ed.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, New York: Oxford University Press.2005, ss.709- 725.

¹⁰² Muzaffer Erendil, *Sun-Tzu'nun "Harp Sanatı" Adlı Eseri ve Çıkarılan Dersler*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1991, s.2.

¹⁰³ Ken Booth, Nicholas Wheeler, "Uncertainty", *Security Studies: An Introduction*, Paul D. Williams ve Matt McDonald (Ed.), Routledge, New York, 2008, s.137.

‘Prens’ ve ‘Savaş Sanatı’¹⁰⁴ eserlerinde rastlanabilmektedir.

Kavramsal olarak oldukça değişken yorumlara sahip olan strateji, 18. yüzyıl öncesinde savaş ve askeri taktiklerle ilgili bir kavram iken, 20. yüzyıla gelindiğinde askeri kuvvetlerin siyasi kararları uygulamada başvurulabilecek araçlardan yalnızca biri şeklinde bir dönüşümü söz konusu olmuştur. Klasik dönemde savaş sanatı ile eşanlamlı görülen stratejinin, bir akademik çalışma alanı olarak Soğuk Savaş dönemi ile birlikte iki kutup arasındaki silahlanma yarışının hızla devam ettiği süreçte Stratejik Çalışmalar adı altında geliştiği görülmektedir. Sovyet ve Amerikan nükleer doktrininin geliştirilmesi çalışmalarının gerek askeri gerekse de farklı tarihi, politik ve kurumsal içerikleriyle stratejik kültür çerçevesinde yorumlanmasına yönelik modern güvenlik çalışmaları gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁵

Dönemler boyunca pek çok yazarın, strateji üzerine eleştiriler yumağı içerisinde kaybolan yorumlama çabalarından Liddell Hart’ın en iyi bilinen tanımı ‘*politik amaçlara ulaşmak amacıyla askeri olanakların dağıtılması ve kullanılması sanatı*’¹⁰⁶ ilk akla gelenlerdendir. Bu tanımdan yola çıkıldığında stratejinin, pratikte çok daha geniş bir yelpazede değerlendiriliyor olmasına rağmen tanımsal olarak askeri faaliyetler şeklinde ciddi bir sınırlama ile karşı karşıya bırakıldığı şeklinde eleştirilere maruz kaldığı görülmektedir. Modern dönemde disiplinlerarası bir nitelik kazanan kavram için, devletlerarası ilişkileri yalnızca savaşlardan ibaret düşünemediğimiz günümüz dünyasında devletlerin birbirleriyle ekonomik ve siyasi anlamdaki işbirliklerini de göz önünde bulundurmak koşuluyla ilişkilerin gidişatını belirleme yöntemleridir¹⁰⁷ denilebilmektedir.

Diğer pek çok katılımcının şüpheli ve muğlak pek çok amaç, niyet ve davranışları ile karşı karşıya kalınan uluslararası sistem içerisinde güvenliğe yönelik stratejiler, politika yapıcılarının sezgisel deneyimleri ve bilgileri ışığında devamlı olarak değişim gösterebilmektedir. Napolyon savaşlarının ardından strateji ile ilgili çalışmalar yapan Carl von Clausewitz’in ifade ettiği gibi böylesi bir sistem içerisinde stratejinin kuralları,

¹⁰⁴Niccolo Machiavelli, *Hükümdar*, (Çev. Selahattin Bağdatlı), İstanbul: Sosyal Yay., 1994, ss. 20-26

¹⁰⁵ Jeffrey S. Lantis, Darryl Howlett, “Strategic Culture”, *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, John Baylis, James J. Wirtz, Colin S. Gray ve Eliot Cohenp (Ed.), Oxford pres., NewYork, 2006, s.85.

¹⁰⁶ Basil Henry Liddell Hart, *The Classic Book on Military Strategy*, 2nd Rev. Ed., Meridian pub., 1967, NewYork, s.335.

¹⁰⁷ Beril Dedeoğlu, a.g.e. s. 60

prensipleri ve hatta yöntemleri oldukça kısa ömürlü olabildiği görülmektedir.¹⁰⁸ Gerek terör gerekse güç değişimi dönem dönem devletler için birer istikrarsızlık kaynağı olagelmıştır. Kendi çıkar ve politikalarına dönük istikrarsızlık kaynakları ile mücadele de devletlerin birbirinden ve hatta zaman içerisinde kendi içerisinde farklılaşan yöntemler izleyebilmektedirler. Örneğin ABD açısından Soğuk Savaşın başlarında oldukça saldırgan bir tutumla NSC-68 kararı ile silahlanma yarışına girmişken¹⁰⁹, 70'li yıllara gelindiğinde SSCB ile yumuşama döneminin de etkisiyle SALT (Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri/Strategic Arms Limitation Talks-) ve START (Stratejik Silahların Azaltılması Görüşmeleri/ Strategic Arms Reduction Treaties) anlaşmaları yaptığı görülmektedir¹¹⁰.

Güvenlik stratejileri bağlamında devletlerin çıkar ve amaçlarına yönelik izlediği yöntemler ne bir boşlukta tezahür etmektedir ne de sistem içerisinde kusursuz çözümler sunabilmektedir; ancak tarihi geçmişlerine, kültürel varlıklarına ve coğrafyalarına özgün, sorunlar karşısında realistik çözümler geliştirmeleri ulusal güvenlik stratejilerini şekillendirebilmektedir. Siyaset, ekonomi ve askeri kaynaklar elbette ki stratejik düşünme hususunda etkili kaynaklardır; fakat bir o kadar etkili ve derin başka faktörler de mevcuttur. Bu anlamda devletlerin güvenlik stratejilerinin oluşumu alt bölümünde de ele alacağımız gibi bu faktörlerden coğrafya, potansiyel düşmanlarla çevrili olma veya tehditlerden görece uzak olma özellikleri ile devlet stratejilerini belirlemede etkin olabilmekteyken; tarihi deneyimler sayesinde de savaşın veya politikaların doğası şekillenebilmekte veya kaçınılmaz stratejik zorunluluklar ortaya çıkabilmektedir.

1.4.1. Devletlerin Güvenlik Stratejilerinin Oluşumu

Devletlerarası ilişkiler temelinde önemli bir belirleyici etmen olarak görülen güvenlik algılamalarının, küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan sorunlarla birlikte değişmesiyle günümüzde devletler açısından neredeyse her şeyin güvenlik çatısı altında toplanmakta olduğu görülmektedir. Devletler karşılaştıkları ekonomik krizlerden göç sorunlarına kadar pek çok alandaki krizler karşısında güvenlik sorunu ile karşı karşıya kalmakta ve belirledikleri güvenlik politikalar ile de beka sorunlarını ortadan kaldırmayı hedeflemektedirler.

¹⁰⁸ Carl von Clausewitz, *On War*, (Çev. Michael Howard ve Peter Paret), Princeton 1976, ss. 134-136.

¹⁰⁹ Paul H. Nitze, "The Development of NSC-68", *International Security*, Cilt:4, Sayı:4, 1980, s.172.

¹¹⁰ Raymond L. Garthoff, "The Failure of Detente of 1970", *The Cold War*, Klaus Larres ve Anne Lane (Ed.), Blackwell publishers, Oxford, 2001, s. 178.

Bir devletin güvenlik stratejisi denildiğinde yalnızca korunma maksatlı faaliyetler akla gelmemektedir; geniş perspektiften bakıldığında fiziki savunmanın yanısıra hayati, ekonomik ve politik çıkarların ve değerlerin muhafaza edilmesi şeklinde düşünülmektedir.¹¹¹ Ulusal çıkarları korumak ve ulusal hedeflere ulaşmak için askeri gücün yanısıra politik, diplomatik, ekonomik ve psikolojik güçlerin uygun bir şekilde kullanılması açısından yapılan plan ve uygulamalar ulusal güvenlik stratejisinin temelinde yer almaktadır.

Bir devletin güvenlik stratejilerinin temel noktaları kolaylıkla anlaşılabilir; ancak stratejilerin geçirdiği dönüşüm süreci oldukça karmaşıktır. 19 ve 20. yüzyıl içerisinde, operasyonel gereklilikleri daha ön planda tutarak stratejinin politik boyutlarını göz ardı eden askeri karakterlerin eğilimleri ile şekillenmiş Avrupa devletlerinin stratejik kültürleri oldukça çarpıcı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiliz ordusu Feldmareşali Sir Henry Wilson'un İngiliz politikacıları 'cübbeliler' şeklinde aşağılayarak huzurundan kovması ve yine aynı dönemlerde Almanların demir zar yuvarlandığında¹¹² her şey son bulur mantığıyla politikayı göz ardı etmeye yönelik güçlü bir eğilim sergilemekte olması dönemin askerileşmeye dönük stratejik yapısının birer neticesi olarak görülmektedir.¹¹³

Devletlerin sürekli değişen tehdit algılamalarına karşı kendi ulusal güvenliğini sağlamaya yönelik mevcut gücü ve yetenekleri ile yürütmeyi öngördükleri gerekli önlem ve planlamaları Ulusal Güvenlik Stratejileri yapım sürecini olarak ortaya çıkmaktadır. Devletlerin her şeyden önce kendi güvenliklerini sağlaması gerektiği mantığıyla ortaya çıkmış olan bu güvenlik stratejileri temelde ekonomik gelişme ve askeri tehditler odaklı belirlenmeli şeklinde düşünülmekteyse de çoğunlukla uluslararası sistemin temel dinamik ve dönüşümleri çerçevesinde farklı odak noktaları edinebilmektedirler.¹¹⁴ Savaş ve barış döneminde farklılık gösteren bu stratejiler, savunma odaklı bir seyir içerisindeyken aniden sistemin dönüşümüyle birlikte saldırgan, yayılcı ve dönüştürücü yöntemlere dönüşebilmektedirler. Nitekim İkinci Bölümde ayrıntılı olarak değinilecek olan ABD

¹¹¹ Jordan Amos, *American National Security*, Second Reprinted, Maryland, John Hopkins University Press, 1999, s.4.

¹¹² "Iron dice rolled" ifadesi Alman Şansölyesi Theobald von Bethmann-Hollweg'in 1914'teki savaşın gidişatını tanımlamak amacıyla güç kullanımının etkisini vurgulamaktadır.

¹¹³ Williamson Murray, *The Making of Strategy: Rulers, States, and War*, Cambridge University Press, 1996, ss. 3-4.

¹¹⁴ Edward N. Luttwak, *Strategy: The Logic of War and Peace*, Harvard Uni. Press, Cambridge, 2002, s.144.

Ulusal Güvenlik Strateji Belgelerine bakıldığında da zaman zaman genel askeri ve siyasi güvenlik hedeflerinin yanında 11 Eylül ile birlikte terörle mücadele ve istihbarat stratejisi şeklinde ‘ön alıcı’ savunma ve ‘müdahaleci’ askeri strateji doktrinleri ile birlikte sunulduğu görülmektedir.

Ülkelerin jeopolitik konumlarından, kültürüne, kamuoyu algılamalarına ve etkin siyasi sistemine kadar pek çok unsur, o ülkenin güvenlik stratejilerini belirleme de önemli birer faktördür. Bunun yanında ülke içerisindeki yönetimin veya etkin liderlerin de kendine has öncelikleri de, ulusal strateji belgelerinin hazırlanma sürecinde politik, ekonomik veya askeri ağırlıklı konuların belgede yer alması açısından farklılık yaratabilmektedir.¹¹⁵ Nitekim Çin’in geleneksel yapısı ve siyasi sisteminin etkisiyle savunmacı güvenlik yaklaşımlarına yönelik eğilimi, Türkiye’nin jeopolitik konumunun onu Batıya dönük politik yaklaşımlara itmesi, ABD Başkanlarının kendi isimleriyle anılan doktrinsel güvenlik yaklaşımları, ülkelerin güvenlik stratejilerini belirleme yöntemleri üzerine birer örnek gösterilebilmektedir.

Uluslararası İlişkiler disiplinde devletlerarası ilişkilerin askeri boyutlarını anlamlandırabilme aşamasında ülkelerin savunma politikaları, bölgesel sorunları, silahsızlanma, nükleer caydırıcılık ve jeopolitik çalışmalara kadar neredeyse her alanda incelenmesinin Stratejik Çalışmalar ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu çalışmaların Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD kaynaklarında daha çok Ulusal Güvenlik Stratejileri şeklinde ifade edilmesi güvenlik çalışmalarını ulus düzeyli olarak daraltılması şeklinde yorumlanabilmektedir.

Ülkelerin uluslararası sistem içerisinde değişen tehdit algılamalarına yönelik genel olarak devletlerin nükleer silahlar, silahlanma yarışı ve savaş konuları üzerinden planladıkları ulusal güvenlik stratejilerini, Soğuk Savaş sonrası dönemde artan suç örgütleri, etnik mücadeleler, terör ve iç savaş tehditleri gibi meselelere dönüştürülmüştür.¹¹⁶ Böylelikle sınırların güvenliğinin sağlanmasının yanında devletler içerisinde yaşayan vatandaşın güvenliği de ön plana çıkarılarak geniş bir ulusal güvenlik stratejisi oluşturulması yönünde eğilim gösterilmeye başlanmıştır.

¹¹⁵ Randall L. Schweller, “Bandwagoning for Profit: Bringind the Revisionist State Back in”, *International Security*, 19/1, 1994, s.78.

¹¹⁶ Ronald Paris, “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?”, *International Security*, Cilt:26, Sayı:2, 2001, ss.87-102.

1.5. Devletlerin Dış Politika Aracı Olarak İttifak

Güvenliği sağlama hususunda güce sahip olmak etkin bir faktör olarak görülmekte olsa da her zaman güvenliği sağlayabildiğini söylemek güçtür. Nitekim devletlerin güce sahip olma durumu, çoğunlukla diğerlerini saldırıya teşvik edebilmektedirler. Bu noktada sıklıkla güç birliği yoluna giden devletler saldırı durumuna karşı devletlerarası ilişkileri güçlendiren çeşitli ittifaklar içerisinde yer almaktadırlar.

Uluslararası sistem içerisinde ulusal alandaki olduğu gibi bir hiyerarşi olmadığı için sistemi anarşik olarak gören neorealist yorumların ışığında devletlerin temel amacının bu anarşi ortamında kendi güvenliğini sağlamak olmaktadır. Kendi güvenliklerini sağlamak peşinde olan devletlerin bu aşamada diğer devletlerce tehdit olarak algılanması mümkün olabilmektedir. Bir güvenlik ikilemi ortaya çıkaran bu durumda tehditlerin karşısında diğer devletlerin silahlanması durumu meydana getirebilmekte ve sistemin bu istikrarsızlığı aktörleri savunmacı veya saldırgan bir realizmi benimsemeye yönlendirmektedir.¹¹⁷

Güç mücadelesinin süreklilik gösterdiği sistem içerisinde devletlerin kendi kendilerine yetebiliyor olma isteği (self help) sistemin temel aktörü olarak görülen devletlerin askeri, ekonomik ve teknolojik anlamda kapasitelerini artırma yolunu tercih etmeleri sonucunu meydana getirmektedir.¹¹⁸ Devletlerarasındaki güç mücadelelerinde denge arayışının sürdürülmesi aynı zamanda sistem içerisinde sağlanacak olan güvenliğin artırılmasını sağlayacağından dolayı kendi gücünü maksimize etme yanlısı devletlerin karşısında diğerlerinin birlikte hareket etmelerini gerekli kılmaktadır.

Temel amacı varlığını sürdürmek olan devletlerin, sistem içerisinde gücünü artırma yöntemiyle egemen olmaya çalışan diğer aktörlere karşı temkinli tutumları, gelişen bu durumu tehdit olarak algılanmasına sebebiyet vermekte ve bu durumda söz konusu devlet, çeşitli şekillerde tehditlerle mücadele yöntemleri başvurmalarını gerektirebilmektedir. Bu anlamda devletin kendi kaynaklarını geliştirmek şeklinde bir engelleyici politikası olabileceği gibi ortak tehdit algılamalarına sahip başka devletlerle ittifak oluşturarak söz konusu tehdidi 'dengeleme' yöntemiyle caydırması da mümkün olabilmektedir.¹¹⁹

¹¹⁷ Evan Braden Montgomery, "Breaking Out of the Security Dilemma: Realism, Reassurance and the Problem of Uncertainty," *International Security* 2, 2006, ss.151-155

¹¹⁸ Kenneth N. Waltz, "Structural Realism After the Cold War", *International Security* 1, 2000, ss.40-41.

¹¹⁹ Randall Schweller, *Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, New Jersey: Princeton University Press, 2006, s. 9

Karşılaşılan tehditlerin boyutunun yanında askeri ve ekonomik anlamda sahip oldukları kapasitenin yetersizliği ile doğru orantılı olarak zaman zaman devletlerin varlığını sürdürmek için bir güvenlik şemsiyesine ihtiyaç duyması da söz konusu olabilmektedir. Bu anlamda daha güçlü devletlerle bir ittifak ilişkisi şeklinde yorumlanabilecek peşine takılma stratejileri devletler için makul bir seçenek olarak görülmektedir.¹²⁰ Sistemde artan güçlü devlet sayısı ve aynı derecede çeşitlenen tehdit algıları devletleri kendi güçleri oranında stratejik ittifak oluşumlarına yönetmenin yanında yukarıda bahsedilen iki yöntemi de kabul etmeyen devletlerin “sorumluluğu başkasına yükleme” yöntemi ile ittifaklarda yer almama stratejisini tercih etmesi de söz konusu olabilmektedir. Daha çok ittifakların dağılabilmesi riskini barındıran bu yöntem söz konusu devletlerin bölgesinde çok boyutlu tehdit unsurları ile karşılaşılması sonucu ortaya çıkmaktadır.¹²¹

Tarih boyunca bir sistem içerisinde bir arada yaşama zorunluluğu bireylerde olduğu gibi devletler açısından da kaçınılmaz bir durum olagelmıştır. Bu zorunluluğun bir getirisi olarak da devletler, gerek içsel ve dışsal kaynaklı güvenlik kaygıları gerekse de sürekli değişen tehdit algılamalarının neticesinde ittifak ilişkileri geliştirebilmektedir. Sistem içerisinde istikrarı sağlamaya yönelik koalisyon, antant, pakt gibi alt bölümlerde de bahsedilecek olan işbirliği türleri içerisinde bulunan devletler, ulusal veya sistemsel dönüşümlerin meydana gelmesiyle birlikte zaman zaman aynı tarafta yer alabildikleri gibi bazen de zıt kutuplar içerisindeki işbirliklerine yönelme eğiliminde oldukları söylenebilmektedir.¹²²

1.5.1. İttifak ile İlgili Tanım ve Açıklamalar

Güvenlik meselelerine yönelik en az iki devlet arasında gerçekleşen resmi işbirliği anlaşması¹²³ olarak tanımlanan ittifak kavramı, çeşitli çevresel işbirliği ve iktisadi birliklerden farklı olarak, “net bir şekilde ifade edilsin ya da edilmesin, temelde üyelerinin güvenliğini sağlama maksadına uygun olarak, tehdit olarak görülen aktörlerden gelebilecek her türlü saldırıya karşı askeri güç kullanmak adına resmi olarak meydana getirilmiş devlet

¹²⁰ Kenneth Waltz, *Uluslararası Politika Teorisi*, (Çev.Osman S. Binatlı), Phoenix yay., 2005, s. 158.

¹²¹ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: Norton Company Inc, 2001, ss. 159-162.

¹²² Soner Karagül, “Orta Doğu’da İttifak İlişkilerindeki Dönüşüm: Arap Baharı Sonrası Kırılgan İttifaklar”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, sayı: 5, s.291

¹²³ Ole Holsti, P.Terence Hopmann, John D.Sullivan, *Unity and Disintegration in International Alliances*, New York, 1973, Wiley-Interscience Publication, s.2.

birliktelikleri” şeklinde ifade edilmektedir.¹²⁴ Belirli bir düşmana veya tehdit karşısında öngörülen askeri karşılaşmaların yaşanmaması adına toprak ve stratejik kayıplara sebebiyet vermemek adına oluşturulan ittifaklar, temelde güç dengesinin bozulduğu anlarda ortaya çıkmaktadır. Çok devletli sistemde güç dengesinin gerekli bir fonksiyonu olarak görülen ittifaklar¹²⁵ uluslararası ilişkiler sisteminde antik çağlardan günümüze tarihin her aşamasında yer almıştır.

Devletlerin birlikte işbirliği ilişkileri kurarken kullandığı antant, koalisyon, pakt ve blok gibi ittifak dışında farklı tanımlamalar da mevcuttur. Ancak antant bir yapının yanında ittifak işbirliği yapan devletler için ciddi sorumlulukları olan bir taahhütnamedir. Geçici bir süreliğine iki ya da daha fazla ülke arasında belli hedeflere yönelik işbirliği şeklinde tanımlanmakta olan antant; devletler açısından fazla yükümlülükleri olmayan zayıf bağdaşımlardır.¹²⁶ Nitekim 1921 senesinde Balkanlarda dengenin korunmasına yönelik aralarına daha sonra Fransa'nın da katılacağı Küçük Antant, Romanya, Yugoslavya ve Çekoslovakya arasında imzalanmış ve bu ikili anlaşmalar neticesinde ortaya çıkmıştır.¹²⁷

Müttefik güçleri bir arada tutarak çeşitli taahhütler ile birbirlerine karşı tehdit unsuru olmaktan çıkmalarını sağlaması açısından ittifaklarda, antanttan farklı olarak caydırıcılık özelliği mevcuttur. Bu noktada devletlerin taahhütleri karşılayamama korkusu ile güvenilirliklerini yitirme hususundaki endişeleri onları antant gibi daha gevşek işbirliği sürecine yöneltmektedir.¹²⁸ İttifak terimi pakt kelimesi ile hemen hemen aynianlama gelmesinin yanısıra, ittifaklarda yazılı bir metin ile anlaşma söz konusu olmayabilmektedir. Ancak Varşova, Bağdat, Balkan Paktı gibi işbirliği modellerinde yazılı birer anlaşma mevcuttur.

Bir amaca yönelik oluşan bir diğer işbirliği de koalisyonlardır. Ancak ömürlerinin amaca binayen sonlandırılması sebebiyle ittifak ve antantlara göre oldukça farklılık göstermektedir.¹²⁹ Özellikle Soğuk Savaş döneminde aktif olarak kullanılan Doğu-Batı Blokları şeklinde ideolojik olarak da aynı eğilime yatkın birlikte davranma biçimi olarak

¹²⁴ Glenn Herald Snyder, “Alliance Theory: A Neorealist First Cut”, *Journal of International Affairs*, 1990, s.104.

¹²⁵ H.J. Morgenthau, a.g.e. s.193.

¹²⁶ J.David Singer and Melvin Small, “Formal Alliances, 1815-1939: A Quantitative Description”, *Journal of Peace Research*, 1966, Vol.3, No.1, s.5.

¹²⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 14.baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 1989, s.17.

¹²⁸ Sander, a.g.e., s.251-254.

¹²⁹ Glenn H. Snyder, *Alliance Politics, Cornell Studies in Security Affairs Series*, Cornell University Press, Ithaca ; London., 1997, s.12.

blok terimi, ittifak teriminin ötesinde devletlerarası her türlü konuyu kapsayan bir işbirliği modelidir.¹³⁰

Devletlerin, diğer aktörlerin güce ulaşma arzusu ile yaptığı yönelimlerin tehditkar sonuçlarını önlemek amacıyla, uluslararası istikrarın sağlanmasına yönelik güç dengesi sağlama yönünde eğilimleri olmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, sistemin güvenlik arayışına yöneltmesinden dolayı, çoğu zaman istemeseler de birbirleriyle işbirliği ile çalışmak yolunu izleyebilmektedirler. Güç dengesi oluşturmak amacıyla sistemdeki diğer aktörlerce desteklenen davranış biçimi dengelemek (balancing) şeklinde olmaktadır.¹³¹ Nitekim zayıf olan bir devlet, güçlü devletin gölgesi ve tehdidi altında kalmaksızın, kendisi gibi zayıf devletlerle birlikte hareket ettiğinde bir güç unsuru oluşturabileceğini düşünmektedir.

Güç dengesi kavramı hususunda önemli noktalardan birisi gücün sistematik olarak ölçülemeyen doğası iken, diğer taraftan da bir savaş durumu söz konusuysen savaşmayan devletlerin belirsiz niteliğidir. İki taraf birbirleriyle hemen hemen eşit noktada politik güce sahip olduğunu varsayım ile bir mücadele içerisindeyken, kendileri dışındaki unsurların dost mu düşman mı davranışları içerisinde bulunacağı noktasında belirsizliğini korumaktadır. Böylesi bir durumda güç dengesi kavramının önemli bir boyutu olarak ittifaklar, bu belirsizliği ortadan kaldırmak açısından etkili olabilmektedirler. İttifakların bir boyutu tehdit karşısında toplanmak, bir araya gelmek şeklinde olmaktadır, bir diğer boyutu da diğer devletleri saflarına çağırma.¹³² Genellikle ortak çıkar algısı durumunda devreye giren ve işlevselliği olan ittifaklar, devletlerin ulusal çıkarları söz konusu olduğunda ayrılmalar şeklinde seyretmektedir. Napolyon Savaşlarından beri düşman iki devlet olarak görülen Rusya ve Fransa'nın Alman tehdidi karşısında aynı saflarda yer alarak ittifak diplomasisi benimsemesi buna güzel bir örnek olacaktır.

Çoğunlukla dengeleme (balancing) şeklinde kurulan ittifakların dışında bir de en güçlü olan veya tehdidi en kuvvetli olan devletin yanında yer alarak çıkar sağlamak yönündeki işbirlikleri de mevcuttur. Bunlar peşine takılmak (bandwagoning) şeklindeki ittifak ilişkileridir.¹³³ Bu ittifak şeklini korumak güçlü devletin güvenilirliğiyle de alakalı

¹³⁰ Faruk Sönmezoglu, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul, Der., Yayınları, 2002., s.327-328.

¹³¹ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, Waveland Press, Illinois. 2010, ss.126-127.

¹³² William Brian Moul, "Dangerous Balances, 1816-1989: A Simple Theory With Longitudinal Evidence", *Review of International Studies*, 2002, ss.675-676.

¹³³ Waltz, a.g.e., ss.276-278

olabilmektedir. Güçlü devletin peşinden diğer devletlerin de geleceği varsayımı uluslararası ortamdaki gerginliği süreklileştirmekle birlikte mevcut konum içerisinde ve dönemsel olarak büyük güçlerin askeri harcamalarına zemin hazırlayan bir faktör olabilmektedir. Temeli güvene dayalı böylesi bir işbirliği, algıların güvenilmez ve niyetlerin belirsiz olduğu uluslararası arenada, devletler açısından her zaman için riskli olarak görülmektedir.

Devletlerin yalnızca elindeki güç ve yeteneklerine odaklandığı gerekçesiyle güç dengesi teorilerinin uluslararası arenadaki pek çok ittifak ilişkisini açıklamada yetersiz olduğu varsayılmakla birlikte; coğrafyanın etkisi, saldırı potansiyeli ve tehdit algılama durumu devletlerarası ittifak ilişkilerini etkileyen önemli unsurlar arasındadır. Devletlerin tehditleri dengelemek için yalnız güce karşı değil algıladıkları tehdide yönelik ittifak kurdukları varsayımından yola çıkan tehdit dengesi teorisine göre gelişen ittifak değerlendirmelerinde devletlerin yalnız askeri güçleri değil coğrafi mesafesi ve olası vurucu güçleri üzerinden de bir tehdit algısı oluşturduğu varsayılmaktadır.¹³⁴ Öyle ki İngiltere'nin büyük bir güç olan ABD yerine Sovyetleri dengelemeye çalışması, coğrafi yakınlığı ve agresif niyetlerinden dolayı Sovyetlerden algılanan potansiyel saldırı tehdidinin yüksek olmasıyla ilintilidir. Bunun yanında Soğuk Savaş dönemi tehdit unsuru olan SSCB'nin saldırgan politikalarına karşı kurulmuş olan NATO İttifakının Soğuk Savaş sonrası değişen konjonktürde tehdit algılamalarında bir dönüşüm gerçekleşmiş ve en son 20 Kasım 2010 senesinde Lizbon Zirvesinde¹³⁵ alınan kararlar ile ortak füze savunma sistemine Rusya Federasyonu'nun dahil edilmesi ile yakın işbirliği sürecine girilmiştir. Nitekim SSCB'nin devamı niteliğindeki Rusya ile geliştirilen stratejik işbirliğinin bir güç dengesinden ziyade, aradan geçen yıllar süresince Rusya'nın saldırı tehdidinin azalması ile değişen tehdit algılamalarının bir neticesi şeklinde ortaya çıkmış olduğu düşünülmektedir.

1.5.2. Devletlerin İttifak Oluşturma Sebepleri

Devletler; uluslararası sistemin yapısı, çatışmalar ve tehditlerden kaynaklanan koşullar sebebiyle ittifak ilişkisi içerisinde olmaya yönelmekte, ittifak yapmanın gerekliliği

¹³⁴ Stephen. M.Walt, *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, New York, 1987, s.281.

¹³⁵ Lizbon Sonrası NATO, NATO Üyelerinin Savunması ve Güvenliği için Stratejik Kavram Devlet ve Hükümet Başkanları tarafından 19-20 Kasım 2010 tarihleri arasında Lizbon'da kabul edilmiştir (NATO, 2010).

https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf (Erişim tarihi: 16.10.2019)

olarak bazı devletler içyapılarından kaynaklanan sebepler neticesinde bu tarz oluşumlar içerisinde yer almaya meyilliyken bazıları için de bağımsızlıklarına yöneltilen birer hamle olarak yorumlanabilmektedir.

Büyük ölçüde güç dengesine dayanan ittifak yapılanmaları temelde devletlerarası uyum gerektiren birliktelikler, güç dengesinin sağlanması noktasında bir aracı olarak görülmektedir. Devletler kendi ulusal çıkarları doğrultusunda güçlerini artırmak adına bu tür oluşumlar içerisinde yer alırlarken rakip kuvvetin etkisini ortadan kaldırmayı hedefleyebilmektedirler. Yani ittifak ilişkisi içerisinde olan devletler; güçlerini artırabilir, güçlerini diğer devletlerle birleştirebilir veya karşıt devletlerin gücünü zayıflatabilmeyi amaçlayabilirler ve bu sayede her halükarda güç odaklı bir kazanım sağlayabilmektedirler.¹³⁶

Temelinde devletlerin tehdit olarak ortaya çıkan bir güç karşısında denge durumunu meydana getirmek maksadıyla birlik oluşturmaları şeklinde tanımladığımız güç dengesi teorisi, merkezinde zayıf devletlerin güçlüye karşı bir araya gelmesi olarak düşünülmekte ise de devletler çoğunlukla yükselen güç ile ittifak yapma eğiliminde olmaktadır.¹³⁷ Hali hazırda belirli bir güç ve kapasiteye ulaşmış büyük güçlerin ittifak ilişkileri içerisinde yer alması da kendileri açısından askeri ve ekonomik bir külfet şekline dönüşme olasılığının yüksek olması açısından güç dengesi teorilerinde devletlerin ittifak arayışları açısından bir başka tezadı oluşturmaktadır. Nitekim devletlerin ittifak oluşumuna yönelik sebepler;

- Ortak bir amaca ulaşmada özkaynakların yetersizliği
- Amaca ulaşmanın maliyetini azaltmak,
- Amaca yönelik müdahalelerde meşru zemin oluşturmak,
- Diğer ülkelerdeki etkinliğini arttırmak şeklinde listelenebilmektedir.

Devletlerin ittifak ilişkileri içerisinde olmasına yönelten etkenlerden ilki; amaca ulaşmadaki öz kapasitelerinin yetersiz kalması fakat bir araya geldiğinde güçlerinin artmasından dolayı amaca daha kolay ulaşabilmeleri iken, bu sebep statükoyu korumaya yönelik olabildiği gibi yayılmacılığa karşı da bir özellik taşıyabilmektedir. 19. Yüzyılda Napolyon liderliğindeki Fransa'nın yayılmacı politikalarına karşı İngiltere, Rusya Avusturya ve Prusya'nın tek başına mücadele edemeyip 'dörtlü ittifak' oluşturdıkları

¹³⁶ Hans Morgenthau, a.g.e. s.193.

¹³⁷ Stephen M. Walt, a.g.e., s.7-9.

görülmektedir.¹³⁸

Bir diğer sebep olarak da kaynakların ve kapasitelerinin yeterli ölçüde olmasına karşılık kendi maliyetlerini düşürmek suretiyle amaca ulaşma isteği içerisinde olması şeklinde yorumlanabilmektedir. Nitekim; ABD'nin İkinci Dünya Savaşı süreci içerisinde tek başına da Japonya karşısında direnç gösterebileceği ortada olmasına rağmen daha kısa sürede böyle bir mücadeleden sonuç alabilmek adına Rusya'yı da yanında görmek istemiştir.

Yapılan müdahalelere meşru zemin oluşturmak maksadı ile devletlerin bir araya gelmesi ise diğer bir ittifak oluşturma sebebi olarak gösterilebilmektedir. ABD'nin Kuzey Kore'yi durdurma girişimi için BM'yi devreye sokması sorumluluğu paylaşma isteğinin yanı sıra müdahaleye meşruiyet kazandırması açısından da önem arz etmekteydi.¹³⁹ Bu aşamada BM Güvenlik Konseyi'nin onay verdiği müdahale kararlarının uluslararası arenada daha kabul görülür nitelikte olduğunu söyleyebilmekteyiz.

Devletlerin diğer ülkeler üzerindeki etki ve denetimlerini arttırmak amacına yönelik ittifak oluşumları meydana getirmesi daha çok etki kapasitesi büyük devletler açısından daha tercih edilebilir bir yöntem olmaktadır. ABD ve SSCB'nin Soğuk Savaş dönemi öncülük ettikleri NATO ve Varşova Paktları, her iki ülke açısından kendisine etkinlik alanı yaratması gibi bir beklentinin neticesi olarak düşünülebilmektedir.

Uluslararası sistemde tehditler karşısında devletlerin davranış biçimleri ya tehdit eden gücü güçlü veya zayıf devletlerle ittifaklar kurmak suretiyle dengelemeye çalışmak, ya da tehdit unsuru güce yakın durmak şeklinde olmaktadır.¹⁴⁰ Güçlü devletlerin yanında yer almak yönünde oluşturulan ittifaklarda zayıf devletler açısından ittifakta katkısı azolmasına rağmen söz sahibi olmak yönünde avantajlı olabilmekteyken güçlü devlet açısından bakıldığında bu tür ittifakların karar alma sürecinde ağırlığını hissettirmesi mümkün olabilecektir.

Tehdit algısının farklı devletler tarafından çok farklı yönleriyle anlaşıldığı düşünüldüğünde güvende olma eşiği her ulus açısından değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin, Arap Baharı sonrasında Ortadoğu'da meydana gelen değişimler noktasında ortaya çıkan sorunlar hususunda Avrupa ülkelerinin her biri için mesele göç ve mülteci sorunu

¹³⁸ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s.329.

¹³⁹ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s.275.

¹⁴⁰ Stephen M. Walt, a.g.e., s.21.

şeklinde güvenlik boyutuyla değerlendirilebilmekteyken, Türkiye açısından durum bölgesel istikrarsızlık ve terör gruplarının tehdidi olarak çok daha temel bir ulusal güvenlik meselesi haline dönüşebilmektedir.

Aynı şekilde Suriye’de meydana gelen iç savaş ile birlikte ortaya çıkan istikrarsız ortamda gelişen terör yapılanmaları en uzun sınır komşusu olması sebebiyle Türkiye açısından birincil öneme sahip olabilmekteyken, Atlantik’in ötesindeki bir ülke olarak ABD açısından aynı derecede güvenlik sorunu teşkil etmediği görülmektedir.

1.6. Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Ulusal Güvenlik Stratejileri çerçevesinde inceleyeceğimiz Türk Amerikan ilişkilerindeki kriz ve karşılaşmaların analizi üzerine kurulmuş olan tez çalışmamızın bu ilk bölümünde kavramsal ve kuramsal bir altyapı oluşturulmak istenmiştir. Bu kapsamda öncelikle güvenliğin tanımı, tarihsel süreçte güvenlik algısının değişimi ve uluslararası ilişkiler disiplinde güvenlik çalışmalarından yola çıkılarak güvenlik ekolleri bağlamında kuramsal yaklaşımlara değinilmiştir.

Soğuk Savaş sonrası sistemdeki değişimlerden yola çıkılarak küreselleşmenin de etkisiyle değişen yeni güvenlik paradigmaları üzerinden değişen güvenlik anlayışlarının ittifak ilişkilerindeki yansımalarına bakılmıştır. Güvenlikteki dönüşümün ittifak ilişkilerini etkileyen faktörler açısından da kaçınılmaz bir değişim meydana getirdiği ve devletlerarasındaki ilişki modellerinin bu değişimden etkilendiği düşünülmektedir. Bu varsayımından yola çıktığımızda bu bölümde değinilen kavramsal ve kuramsal altyapı Türk Amerikan ittifak ilişkilerinin değerlendirilmesi noktasında, ABD ulusal güvenlik stratejileri ve ittifak mantığı çerçevesinde alınan dış politika kararlarının dönem dönem krizlere sebebiyet vermesi ve ittifakta bir paradigma değişimi yarattığı sonucuna ulaşmada bir zemin oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL GÜVENLİK STRATEJİLERİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ İTTİFAK POLİTİKALARI

Soğuk Savaşın bitmesi ve çift kutuplu düzenin ortadan kalkması ile, ekonomik, askeri ve teknolojik anlamda eşsiz bir güce sahip olmasının yanında kültürel anlamda da etki alanı geniş bir ülke olarak ABD, sistemin başat gücü olarak ortaya çıkmıştır.

Askeri ve siyasi lider konumundaki ABD'nin sistem içerisinde gerçekleşen dönem dönem sert ve yumuşak güç uygulamaları ile olaylara müdahil olması 'dünya düzenini şekillendirebilmek, kurallar koyabilmek ve liderlik yapabilmek' vasıflarına uygun hegemon lider özelliklerini yansıtmaktadır. Böylesi bir hegemon gücün güvenlik anlayışı tüm dünyaya şekil verebilmektedir. Nitekim ABD tehdit ve güvenlik algılamaları ile belirlenmiş olan ulusal güvenlik stratejileri yalnızca ulusal değil aynı zamanda dünyadaki gelişmeleri ve diğer ülkeleri etkileyebilen küresel bir anlam taşımaktadır. Bu bakımdan güvenlik politikalarını yansıtan ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri yalnız ABD için değil tüm dünya için önemli görülmektedir.

Çalışmanın ikinci kısmını oluşturan bu başlıkta öncelikle hegemonya tanımı üzerinde Amerikan hegemonyasına değinildikten sonra ABD güvenlik yapılanması perspektifinde dönemsel olarak güvenlik stratejileri analiz edilmektedir. ABD müttefiklik ilişkilerinin genel gidişatının müttefiklik ve güvenlik değerlendirmesi kapsamında analizleri üçüncü bölümdeki Türk Amerikan müttefikliği açısından bir temel oluşturacaktır.

2.1. ABD'nin Hegemonya Kavramı

Oldukça belirsiz teknik bir terim olan hegemonya, çağdaş söylemlerde önemli bir kavram olarak karşımıza sıkça çıkmaktadır. Egemen sınıfın siyasi, ahlaki ve entelektüel liderliği yoluyla kendi dünya görüşünü kapsayıcı ve evrensel olarak müttefiklerine ve bağımlı sınıflara yerleştirmeye yönelik girişimleri anlamına gelen hegemonya kavramı, antik çağlarda Hellenistik dönem içerisinde 'lider', 'şehir devletlerinin birbiri üzerindeki

üstünlük kurması' şeklinde kullanılmış olmakla birlikte öncülük etmek, yönlendirmek manasındaki 'hegeishai' kelimesinden türemiştir.¹⁴¹

Neredeyse yarım yüzyıldır, hem uluslararası ilişkiler hem de sosyal teorilerde, akademisyenler tarafından kullanılan bu kavram, literatür içerisinde;

- Uluslararası hakimiyet anlamında: Soğuk Savaş dönemi SSCB'nin Doğu Avrupa'daki etkisi gibi aktif hakimiyet durumu,

- Devlet hegemonyası şeklinde: Hollanda, İngiltere ve ABD gibi dünya kapitalizm tarihindeki baskın ulus devlet olması,

- Uzlaşım sal hakimiyet/ideolojik hegemonya; kriz dönemlerinde işbaşına gelen otoriter yönetimler,

- Liderlik anlamında: dünya sistemi içerisinde önde gelen bir devlet gücü olarak, yalnız ekonomik değil kültürel ve askeri anlamda uluslararasılaşan yapıyı oluşturması şeklinde genel bir anlam taşımaktadır.¹⁴²

Bu dört grubun yanısıra, bölgesel ve küresel anlamıyla da kullanılan hegemonya terimi, modern anlamda ilk defa İtalyan düşünür Gramsci tarafından, hakim sınıfa ait moral ve kültürel değerlerinin, dünya görüşlerinin içselleştirilerek bütün sınıflara yayılması anlamında kullanılmış, ekonomiden ziyade ideolojik ve kültürel anlamda ön plana çıkan bir yapı anlamı taşımıştır.¹⁴³

Belirli bir egemen sınıfın başka sınıflarla ittifak kurarak egemenliğini topluma kabul ettirmesi tanımlamasıyla siyaset biliminde yer bulan bu kavram, kültür, iktidar ve ideoloji kavramlarıyla da yakından ilişkili görülmektedir. Belli bir azınlığın nasıl olupta toplumun geri kalanına hükmettiği sorusunun yanıtını Gramsci, hegemonya tanımında bulmaktadır. Buna göre; fiziki güç veya zorlama ile ahlaki ve kültürel 'rıza'yı bir arada

¹⁴¹Mark Haugaard, Howard H. Lenther, *Hegemony and Power; Consensus and Cohesion in Contemporary Politics*, Lexington Books, Lanham, 2006, s.3.

¹⁴²William I. Robinson, "Gramsci and Globalisation: From Nation-State to Transnational Hegemony", *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, vol.8, no.4, Routledge Group, December, 2005, ss. 1-16,

¹⁴³Antonio Gramsci, *Selection From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, Quentin Hoare(Der.), International Publishers, New York, 1978, s.328.

bünyesinde barındıran hegemonya; sınıf, devlet ve sivil toplum ilişkilerinde bir nevi sosyal ve politik kontrol mekanizması görevini görmektedir.¹⁴⁴

Hegemonya veya küresel liderlik denilen şey, lider ülke olmanın çok daha ötesinde, baskın güç olmayı gerektiren bir durum olmakla birlikte, kendi motivasyon ve isteklerini uluslararası sistemin normları ve kuralları içerisinde kullanma yeteneğine sahip olmak anlamını taşımaktadır.¹⁴⁵ Sisteme önderlik etmek, küresel politikalarda öngörülebilirlik ve düzen yaratmak için istek ve kapasiteye sahip merkezi bir aktörün ortaya çıkmasıyla gerçekleşen hegemonya kavramının uluslararası sistemin yapısal karakteristiği üzerinde önemli bir etkisi de mevcuttur.¹⁴⁶

Küresel olaylar üzerinde bir yol haritası belirleme yetisine sahip olma özelliği dikkate alınmaması sebebiyle, küresel liderlik algılaması, politika karar vericiler üzerinde tehlikeli bir yanılsama yaratmaktadır. Açıkçası güç tek başına yeterli olmadığı gibi, doğası gereği gücün yanısıra motivasyon ve yetenek faktörlerinin de mevcut olması gerekmektedir. Ne tür bir güce sahip olunacağı noktasında devletlerin sahip oldukları kapasiteleri liderlik anlamında yorumlanabilmektedir. Bir hegemon veya küresel liderin, sistemdeki diğer aktörleri ikna veya baskı yöntemleri ile etkileme ve bu etkilemenin ne oranda olduğu iletişimsel güce işaret ederken; hegemon gücün etkin kurallar ve normlar oluşturabilme ve uluslararası sistemin çeşitli boyutları için uygulama yöntemleri geliştirebilme yeteneği de kavramsal güç olarak adlandırılmaktadır.¹⁴⁷

Hegemonyada, dünya düzenine biçim verebilen, önemli sistemik kuralları belirleyebilen, güçlü liderlik yapabilen bir aktör, sistem içerisinde ortaya çıkmakta ve sistemin istikrarını ve hegemon liderliğini sekteye uğratabilecek potansiyele sahip diğer aktörlerin ilgili faaliyetlerine karşı caydırıcı olmak adına yeterli etkin askeri ve ekonomik

¹⁴⁴ Stephen Gill, David Law, "Global Hegemony and Structural Power of Capital", *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, s.3

¹⁴⁵ Thomas J. Volgy, Kristin Kanthak, Derrick Fraizer, Robert S. Ingersoll, "Resistance to Hegemony Within the Core", Matthew B. Ridgway, *Center for International Security Studies*, University of Pittsburg, 2005-7, s.3.

¹⁴⁶ Thomas J. Volgy, Lawrence E. Imwalle, "Hegemonic and Bipolar Perspectives on the New World Order", *American Journal of Political Science*, Vol.39, No:4, November, 1995, s.823.

¹⁴⁷ Susan Strange, "Toward a Theory of Transnational Empire", Ernst-Otto Czempiel ve James N. Roseanau (Ed.), *Global Changes and Theoretical Challenges: Approaches to World Politics for the 1990's*. Lexington Books, Lexington, 1989, s.165.

kapasiteyi elinde bulundurmak ve zaman zaman kullanabilme yetisini bünyesinde barındırabilmektedir.¹⁴⁸

Bu tanımdan yola çıktığımızda, Amerika'nın askeri olarak benzersiz bir küresel erişime sahip gücü, ekonomik manada küresel büyümenin lokomotif gücü olarak mevcudiyeti, teknolojik yeniliğin tüm alanlarında önder konumda olması ve Amerikan değer ve kültürünün dünya üzerindeki cazibesi¹⁴⁹ onun dünyadaki belirleyici rolünü küresel anlamda bir süper güç olarak karşımıza çıkarmaktadır.

Sahip olduğu üst düzey askeri politik kabiliyetleri ve buna ek olarak ekonomik gücü ile istediği her bölgede tehdit, garantör, müttefik veya müdahaleci konumu ile hegemonya tanımından yola çıkarak, siyasi, mali ve kültürel manada bir etki edebilmeyi sağlayabilecek, düşünsel ve pratik bir yeterliliğe sahip küresel, etkin bir aktör olarak ABD'yi ele aldığımızda; öncelikle askeri ve siyasi liderliğini uluslararası manada kabul ettirebilmiş bir güç olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Gerek yumuşak güç uygulamalarında görüldüğü gibi bir 'rejim restorasyonu' adıyla; gerekse de sert güce başvuruyla 'ulus inşası' modeli ile tanımlanan kurgulamalar dünya sahnesinde ABD öncülüğünde yer bulmaktadır.

ABD'nin küresel hegemonyasını sağlayış süreci 19. yüzyılda mali olarak başlamış, takvimler 1900 senesine ulaştığında işlenmiş mallarının neredeyse %30'a yakın bir miktarının üretimini sağlayan ABD, dünya sanayisinde bir lider olan İngiltere'yi geçmişti. Batılı ülkelerin tamamında bir etki uyandıran, askeri ve ekonomik anlamda önemli bir gücü elinde bulduran ABD, 1945 senesine gelindiğinde rakipsiz bir güç olma sürecini tamamlamıştı.¹⁵⁰

Coğrafi anlamda uzak konumunun avantajı sayesinde Avrupa'daki güç mücadelelerine dahil olmayan ABD'nin tarihsel gelişimi içerisinde feodalizm ve patrimoniyal ilişkiler temelinde bir geleneğin olmayışının da etkisiyle oluşan Amerikanizm ideolojisi ABD'ye 20. yüzyılda dünya lideri olma hususunda oldukça uygun bir ortam sağlamıştır. Devletlerarası sisteme önderlik etme ve sonrasında meydana getirdiği bu sistemi işletmeye dönük, Westphalia sisteminin yeniden inşası temelinde şekillenen dünya düzeninde hegemonyayı elde etmiş olan ABD, sermaye, kredi ve pazar anlamında

¹⁴⁸ Thomas J. Volgy, Lawrence E. Imwalle, a.g.m., s.823.

¹⁴⁹ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2005, s.43

¹⁵⁰ Andrew Heywood, a.g.e., s.76

sağladığı olanaklarıyla gelişmiş ülkeler nezdinde kabul görmekteyken, kalkınma programlarıyla yaratılmaya çalışılan refah devleti uygulamaları ile de az gelişmiş ülkelerde hegemonyasını pekiştirmektedir.¹⁵¹

Uluslararası düzeyde hegemonyanın ulusal manadaki sınıf hegemonyasının bir versiyonu olduğu düşünüldüğünde, İkinci Dünya Savaşı akabinde yaşanan ABD hegemon gücüne ait anlayışın uluslararası sistemde kendine yer edinmesi, daha çok IMF, Dünya Bankası, OECD, ILO gibi uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla olmaktadır. Hegemonyaya karşılığın hakim üst düzey karar vericiler tarafından sisteme kademeli olarak entegre edilmesi şeklinde işleyen ABD hegemonya anlayışı, hegemonya altındaki az gelişmiş ülkelerde antihegemonik oluşumların engellenmesine yönelik uluslararası kuruluş ve ABD üniversiteleri tarafından yürütülmektedir.¹⁵²

Kitlelerin ikna edilmesi ve rıza göstermesi temelinde meşru bir zemin gerektiren kuramsal bir çerçeve ile hegemon güç uygulamalarına uluslararası düzeyde zemin bulunmaktadır. Askeri-siyasi liderliğin yanısıra ekonomik anlamda dünya ekonomisine uygulanan ve genel kabul gören bir sistem içerisinde mevcudiyetini korumakla birlikte; meşruiyet gerektiren bir zeminde oluşturulan kuramsal çerçevede, ABD politik düzeninin önerdiği sosyal düzenin oluşturulması sürecinde diğer devletleri kültürel anlamda içerisine alabilen bir etki alanına sahip olmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile dünya üzerinde tek süper güç olarak kalan ABD, hem küreselleşmenin büyük yardımıyla hem de büyük orandaki yüksek teknoloji savunma harcamalarının etkisi ile dünyanın birden fazla bölgesinde aynı anda müdahale edebilecek tartışmasız bir üstünlüğe ulaşmıştır. ABD'nin dünyadaki süper güç olma konumundaki teorik boşluğunu küreselleşme kavramı ile dolduruyor olması, kendisine küresel anlamda gelişen sermaye pazarları, uluslararası çapta gerçekleştirilen davet ve organizasyonlar ile küresel boyutta sivil toplum kuruluşlarının varlığı şeklindeki üçaktör ile uluslararası arenada manevra alanı bulmasını sağlamıştır. Her ne şekilde küreselleşme

¹⁵¹ Herman M Schwartz, *States versus Markets: the Emergence of a Global Political Economy*, New York, Palgrave Macmillan, 2010, ss.241-242.

¹⁵² Robert W. Cox, "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", *Millennium-Journal of International Studies*, 12(2), 1983, ss.172-173

gerçekleşirse gerçekleşsin PaxAmericana fikir yapısının baskın olması neticesi ile sonuçlanması öngörülmektedir.¹⁵³

2.2. ABD Ulusal Güvenlik Yapılanması

Genel olarak kabul edilmiş evrensel bir tanımlı olmasa da, 'ulusal güvenlik' ile ilgili ekonomik, askeri ve politik güç kullanımı ve diplomatik deneyimler yoluyla ulus devletlerin hayatta kalmasını sağlayan gereklilikler şeklinde ifade edilmektedir.¹⁵⁴ Belirsizliklerle dolu ve mücadelecı 21. yüzyıl uluslararası ilişkiler alanı ABD açısından ulusal güvenlik kavramını ve amacını gölgelemektedir.

Ulusal güvenlik politikaları içerisinde ulusal çıkarların entegrasyonu oldukça zor bir hal almaktadır. Öyle ki “ABD ulusal güvenliği, Amerikalılara veya onların ulusal çıkarlarına zarar verebilecek düşmanlara engel olmak adına uyum içerisinde bir araya gelen kurumların bir yeteneği olarak görülmektedir ve Amerikan halkı bu kabiliyete güven duymaktadırlar.”¹⁵⁵ Bu tanımın psikolojik ve fiziki olmak üzere iki boyutu vardır. Öncelikle gerektiğinde savaşa girmeyi göze alarak düşmanlarla mücadele etme açısından ulusun askeri kapasitesine ve gücüne dayanan objektif bir kriterden bahsedilmektedir. Bunun yanı sıra Amerikan halkının dış dünyaya ilişkin güvenlik sağlanması hususunda ulusun kapasitesiyle ilgili görüş ve tutumlarını yansıtan psikolojik boyutu da öznel dir. Bu öznel boyut insanların ulusal güvenlik hedeflerine ulaşma yolunda hükümet politikalarını destekleme konusunda istekli davranmaları şeklinde de yorumlanabilmektedir.

190 devlet ve pek çok devlet dışı aktörden oluşan uluslararası sistem karmaşık bir ağıdır ve bu ağ içerisinde ABD kendi hedeflerine ulaşmayı kısıtlayan ilişkiler içerisinde yer alabilmektedir. Her ne kadar geniş kaynaklara sahip süper güç konumunda olsa da, uluslararası sistem içerisinde onun da gücünün bir sınırı vardır. Bu sınırlar, öncelikle Rusya, Çin, İngiltere, Fransa, Hindistan ve Japonya gibi büyük güçler için de uluslararası arenada hayata geçirdikleri ulusal çıkarlar ve kendi gündemleri bulunması ile çizilmektedir. Bunun yanında ülkelerin her birinin ABD tarafından belirlenen oldukça pragmatist, ekonomik ve teknolojik anlamda iddialı bir dünya görüşünü paylaşmaları

¹⁵³ Daniel W. Drezner, *Who Rules? The Regulation of Globalization*, Chicago University Press, Chicago, 2004, ss.271-272.

¹⁵⁴ Global National Security and Intelligence Agencies Handbook Volume 1 Strategic Information and Important Contacts, Int'l Business Publications, 2015.

¹⁵⁵ Sam C. Sarkesian, *US National Security: Policy Makers, Processes and Politics*, Sec. Ed., Lynne Rienner Publishers, Colorado, 1995, s.2.

beklenememektedir. Demokratik öncelikler düşünüldüğünde, diğer devletlerin ulusal çıkarlarının da kabul etmek koşuluyla, diplomasi, görüşmeler ve uzlaşma oluşturma gibi araçları ABD'nin ulusal güvenlik hedeflerini başarabilmek adına kullanması gerekmektedir.

ABD ulusal güvenlik sistemi, ulusal çıkarlar bağlamında küresel güç projeksiyonundan uygulamaya koyulmaktadır. Ulusal güvenlikten sorumlu en yüksek organ olarak Ulusal Güvenlik Konseyi (UGK), ulusal istihbarat, örtülü operasyonlar gibi özel görevler ve faaliyetler ile ilgili direktif sağlayan ve Başkana tavsiyelerde bulunan en yüksek icraa organıdır.¹⁵⁶

1949, 1958 ve 1986 tarihlerinde değişikliğe uğrayan, temelleri büyük ölçüde 1947 tarihli Ulusal Güvenlik Yasası¹⁵⁷, na (UGY) dayanan, ABD ulusal güvenlik sistemi dahilinde Başkan merkezi bir rol üstlenmektedir.

ABD Anayasasına göre Milli Güvenlik politikalarından sorumlu mercii Başkan'ın bizzat kendisidir. Dışişleri Bakanı, Savunma Bakanı ve Uluslararası Güvenlik Danışmanı Başkana etki eden ilk gruptur; ikinci grupta ise Ulusal İstihbarat Direktörü ve Genel Kurmay Başkanı bulunmaktadır. Beyaz Saray Karargahı Başkanı ve Başkanın Danışmanları da üçüncü etki grubunu oluşturur.¹⁵⁸ Ulusal güvenlik kararları alınırken tek bir yöntem olmamakla birlikte bu üç grup etkili olmaktadır.

Birleşik Devletlerde hükümet seviyesindeki politikaları koordine etmek maksadıyla oluşturulmuş bir kurum olarak ABD Ulusal Güvenlik Konseyi (UGK);

- Birleşik Devletler milli politikalarının tespitinde Başkan' yardımcı olmak;
- ABD Milli güvenlikte oluşturduğu hedeflerin, ulusal güçle olan ilişkisinin tespiti,
- Milli güvenlik ile alakalı kurumların ortak çıkarlarına uygun politikalar tespit etmek;
- Milli güvenlik konularında Başkan'ı uygulanması gerekli görülen stratejilere

¹⁵⁶Sam C. Sarkesian, a.g.e.,s. 107.

¹⁵⁷ Bu yasa ile hava, kara ve deniz kuvvetleri ile yeni kurulan Genel Kurmay Başkanlığı, Savunma Bakanlığı altında toplanmış, Merkezi Haberalma Teskilatı tesis edilmiş ve UGK kurulmuştur. John T. Fishel, *American National Security Policy, Authorities, Institutions, and Cases*, Rowman and Littlefield, Maryland, 2017, ss.35-37.

¹⁵⁸Sam C. Sarkesian, a.g.e.,s, 11.

yönelik bilgilendirmek;

- Ulusal güvenliğe yönelik tüm istihbarat faaliyetlerini yöneten Merkezi İstihbarat Teşkilatına (CIA) gerekli direktifleri vermek vazifelerini üstlenmektedir.¹⁵⁹

İkinci Dünya Savaşı deneyimleri ve bilhassa Franklin Delano Roosevelt'in ölümünün etkisinin neticesi olarak ortaya çıkan UGK sisteminin gelişimine bakıldığında, Truman'dan bu yana her başkan için yararlı olduğu düşünülmekle birlikte, Kongre ne tasarlarsa tasarlasın Başkanın istekleri doğrultusunda şekil almaktadır.

Sistemdeki ilk temel değişim, ağırlık merkezi dışişleri bakanlığının politika planlama karargahından UGK ve UGY tarafından belirlenen kadroya doğru bir eksen kaymasıyla Eisenhower yönetiminde meydana gelmiştir. Zaman içerisinde UGK kadrosu, askeri koordinasyon mekanizmasına sahip ekipten, ulusal güvenlik politikalarında bağımsız bir tavsiye kaynağına ve etkin başkanlık kontrolüne evrilmiştir. Bu durum aynı zamanda Reagan dönemi UGK'nın 'gerçek' rolüyle ilgili ısrarla tartışılan bir durum olmuştur.¹⁶⁰

Ulusal seviyede karar verme ve politika yapma üzerine odaklı bir sistem olan Ulusal Güvenlik Konseyi tarihsel ve hukuki olarak ABD ulusal güvenlik stratejisini geliştirmekle yükümlüdür. Öyle ki bu strateji, ulusal güvenlik işleyişindeki görevlerden sorumlu tutulan çeşitli departmanlar ve hükümet organları tarafından hayata geçirilmektedir.

ABD ulusal güvenlik politikaları ve stratejilerinin belirlenmesini sağlayan temel prensiplerin ne olduğuyla ilgili çalışmaları yürütürken üç yaklaşım karşımıza çıkmaktadır. Eşmerkezli çember yaklaşımı, elit-katılımcı politika geliştirme yaklaşımı ve sistem analizi yaklaşımı yaklaşımları şeklinde isimlendirilen bu yaklaşımlar (nükleer strateji veya Ortadoğu politikaları gibi) ulusal güvenlik sorunlarını inceleyen çalışmalardan ayrı tutulmaktadır.¹⁶¹

¹⁵⁹John T. Fishel, a.g.e., ss.44-45

¹⁶⁰John T. Fishel, a.g.e., ss..80-81.

¹⁶¹Sam C. Sarkesian, a.g.e., s.14.

Şekil 1.1: Eşmerkezli Çember Yaklaşımına Göre UGS Politikalarının Belirlenme Süreci

Kaynak: Sam C. Sarkesian, John Allen Williams, and Stephen J., US National Security: Policymakers, Processes & Politics Fourth Edition, Lynne Rienner Publishers, 2012, pp.17-20 eserinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Kongre, kamuoyu ve medya gibi çeşitli grupların da ulusal güvenlik politikalarında birincil nesne olarak önem taşıdığı bir model olarak gösterilen eşmerkezli çember yaklaşımında müttefiklerin tutum ve politikalarında düşmanlarınkı kadar etkili olmaktadır. En uzak çember hükümet kurumları ve medya arasında olmakla birlikte, kurumlar merkezden uzaklaştıkça, ulusal güvenlik politikası üzerindeki direkt etkisi o derece azalmaktadır. Bu yaklaşımdaki problem, ulusal güvenlik politikası sürecini basite indirilmesi ve karar verme sürecindeki rasyonalite karinesi ile karşımıza çıkmaktadır.¹⁶²

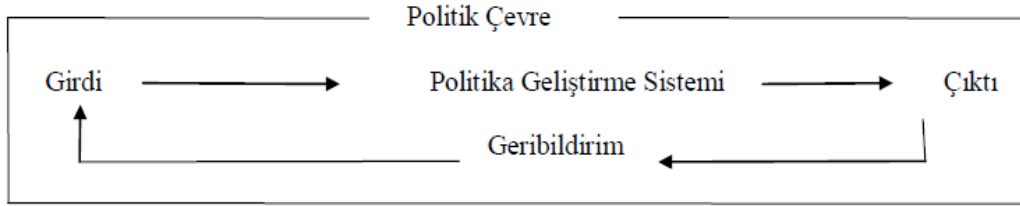
Elit-katılımcı politika geliştirme yaklaşımına bakıldığında, demokrasinin temel ikilemelerinden olan politika sürecinin elitler tarafından kontrol edildiği görüşü hakimdir. Gücünde bulunduran elitler, “güvenikleştirme” aracını daha ziyade bir hususta hakimiyet kurmak veya kontrol sağlamak amacıyla kullanmayı tercih etmektedirler. Yani yönetici elitler bir meseleyi güvenlik sorunu olarak tanımladıklarında bir güvenlik sorunu olarak addedilmektedir.¹⁶³ Ulusal güvenlik politikası, ulusal güvenlik kuruluşları içerisinde yer

¹⁶² Sam C. Sarkesian, a.g.e., s.15.

¹⁶³ Ole Wæver, a.g.m., ss. 44-45.

alan elitler tarafından yürütülmekte, ancak elit grup daha genişbir kamuoyu desteği sağlamak durumundadır. Diğer bir deyişle, elit gruplar, ulusal güvenlik politikası belirlemek için gerekli bilgi ve beceriye sahip olmak durumundadır.¹⁶⁴

Şekil 1.2. Sistem Analizi Yaklaşımına UGS Poltikalarının Belirlenme Süreci

Kaynak: : Sam C. Sarkesian, John Allen Williams, and Stephen J., US National Security: Policymakers, Processes & Politics Fourth Edition, Lynne Rienner Publishers, 2012, pp.17-20 eserinden yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Sistem analizi yaklaşımı, güvenlikle ilgili karar verme sürecinin tüm aşamalarındaki çeşitlilikler arasındaki dinamik ilişkiyi betimlemektedir. Politika yapma süreci çatışan çıkarları uzlaştırmak ve çoğunluk tarafından kabul edilebilir politikalar üretmek durumundadır. Netice itibariyle politikanın etkisi, politikanın geçerliliğine yönelik geribildirimler ve etkilenenler tarafından nasıl algılandığı ile ölçülebilmelidir.

2.3. ABD Güvenlik Stratejileri

Ulusal güvenlik strateji belgeleri, ABD açısından yalnız güvenlik politikalarını açıklamakla kalmaz aynı zamanda küresel perspektifi, dünyadaki gelişmeleri ve diğer ülkeleri de ele almakta ve çıkarımlar ortaya koymaktadır. Bu açıdan sadece ABD için değil diğer uluslar için de önem arz etmektedir. Çıkarlarını ve tehditlerini yalnızca kendi kıtası dahilinde ele alan ABD'nin ulusal güvenlik politikalarının, uluslararası arenada küresel bir aktör olmaya başlamasıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası düzen içerisinde daha global bir nitelik kazanmaya başlamış olduğu görülmektedir. Ekonomik ve siyasi anlamda liberal bir dünya düzeninin geliştirilmesi ile komünizmin çevrenmesi politikalarının etkin bir biçimde izlendiği bu dönem itibariyle Amerikan güvenlik stratejilerinin izolasyonist dönemin aksine yalnızca Amerika kıtası ve Asya-Pasifiki değil bütün dünya ölçeğinde

¹⁶⁴ Sam C. Sarkesian, a.g.e., s16

kapsayıcı bir hedef yaklaşımı benimsemektedir.¹⁶⁵ Bu amaca yönelik olarak dünyanın çeşitli bölgelerinde silahlı kuvvet gerektiren durumlarda bu inisiyatifi almaktan çekinmemektedir.

Amerikan dış politikasında izolasyonist politikanın hakim olduğu 1776-1941 dönemi daha içe dönük bir ABD çizmekle birlikte, 1823'te başkan Monro'nun Kongreye sunduğu doktrin ile kıta üzerinde hakimiyetini pekiştirme yolunda ilerlemekteydi. 1941 senesinde İkinci Dünya Savaşı'na dahil olmasıyla beraber ABD küresel hegemon olma mücadelesi içerisinde izolasyonist politikayı ikinci kez terk etmiş;¹⁶⁶ Birleşmiş Milletler, NATO, Dünya Bankası gibi kurumların inşa edilmesini sağlayarak kendi güvenliğini garantileme yolunda bir dış politika izlemeye başlamıştır. Böylece güçmerkezi Avrupa'dan Amerika'ya doğru kayan bir değişim göstermeye başlamıştır.

Uluslararası sistem içerisinde II. Dünya Savaşı sonrası önemli bir aktör olarak ortaya çıkmış olan ABD, akabinde sistem içerisinde meydana gelen Soğuk Savaş dönemi boyunca etkin iki süper güçten bir tanesi olarak varlığını sürdürmüş ve SSCB'nin dağılması ile dünya siyasetinde üstün güç konumuna yükselmiştir. 1940'lı yıllardan günümüze yalnız stratejik ortamda meydana gelen ulusal, bölgesel ve global değişimler ile değil aynı zamanda diğer aktörlerin değişim ve niyetlerine de uygun farklı ulusal güvenlik stratejileri belirlemekte olan ABD, askeri anlamda İkinci Dünya Savaşı sırasında önce Avrupa'da, sonrasında da Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde küresel bir mevcudiyet meydana getirmiştir.

1940'lardan itibaren ABD ulusal güvenlik politikaları liberal ekonomik ve siyasi düzenin yerleşmesi ve komünizm tehdidi odaklı temellendirilmekle birlikte, askeri güç öncelikli olarak şekillenmiştir.¹⁶⁷

Soğuk Savaş sırasında ve sonrasında gelişen problemlerin çoğunlukla güvenlik odaklı olduğu düşünüldüğünde; ABD açısından dünya siyasetinin de güvenlik odaklı

¹⁶⁵ Richard K. Betts, "U.S. National Security Strategy: Lenses and Landmarks", *The Princeton Project on National Security*, Princeton University, Woodrow Wilson School of Public Affairs, November, 2004, s.4. <http://www.princeton.edu/~ppns/papers/betts.pdf> (Erişim tarihi: 20.11.2019)

¹⁶⁶ 2 Nisan 1917'de Amerikan Senatonun 6/82, Temsilciler Meclisinin de 50/373 oyla ittifak devletlerine savaş ilan etmesi ile Amerikan izolasyonizminin sona erdiği düşünülmekte olup, savaş bitiminde yeniden dönmek suretiyle Monroe Doktrininden ayrıldığı görülmektedir. Seçil Akgün, *General Harbord'un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesine Dair Raporu* (Kurtuluş Savaşı Başlangıcında) İstanbul 1981, s.37.

¹⁶⁷ Richard K. Betts, a.g.m., s.4.

olması sebebiyle devlet kurumlarının yapısal özelliği olarak askeri gücün öncelikli ulusal politikalar içerisinde yer alması kaçınılmazdır. Başkan Truman tarafından imzalanan ve İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD dışpolitikası, silahlı kuvvetler ve istihbarat teşkilatının reforma tabii tutulması içeriğine sahip olan 1947 Ulusal Güvenlik Yasası temelinde savaş tehlikesiyle ilgilenecek başta Savunma Bakanlığı ve Merkezi İstihbarat Teşkilatı olmak üzere Ulusal Güvenlik Konseyi gibi başlıca kuruluşlar belirlenmiştir.¹⁶⁸

Yeni bilgi kanallarını kullanmak suretiyle Başkan'a nitelikli bilgilerin raporlar halinde ulaşmasını sağlayan ve rehberlik eden birim olarak Ulusal Güvenlik Konseyi, ülkenin güvenlik anlamındaki temel stratejilerin belirlendiği çok yönlü bir koordinasyon birimi vazifesini görmektedir.

2.3.1 Soğuk Savaş Dönemi

SSCB ve ABD ittifakının İkinci Dünya Savaşı sonrası tehlikeye girmesi ve güç yarışı içerisinde bulunmaları neticesinde başlayan Soğuk Savaş dönemi, ABD güvenlik mekanizması yeniden yapılandırılmıştır. ABD yaşam tarzına, özgürlüklere, liberalizme ve kapitalizme zıt bir model olarak Komünist ideolojinin tehlikeli olduğu ve SSCB'nin kontrol altında tutulması gerektiği görüşü üzerinden 'Çevreleme Politikası' adı altında güvenlik politikalarını belirleme yoluna gitmiştir.

Soğuk Savaş dönemi askeri, ideolojik, ekonomik ve siyasi temellere dayanan algılamalar ile ABD, SSCB'ye karşı güçlendirilmesi gerektiği inancıyla Batı Avrupa'ya yönelik, Truman Doktrini, Marshall Yardımı, NATO gibi kurumları oluşturmuştur. 1947 senesinde Ulusal Güvenlik Yasası ile kurulmuş olan, görevleri arasında başkana görev, strateji ve olası krizler hususunda tavsiyelerde bulunma, ulusal ve dış güvenlik politikalarının koordinesini sağlama, milli çıkarlar ve güvenliğe dair tavsiyelerde bulunma olan Ulusal Güvenlik Konseyi dönem içerisinde önemli bir kurum haline dönüşmüştür.¹⁶⁹

Soğuk Savaş döneminin reel ve reel olmayan tehdit algılamaları ile hegemonik bir şekle dönüşen Başkanlık, hem dış politika belirleme aşamasında hem de güvenlik anlamında merkezi bir konuma sahip olmuştur. Başkan Nixon döneminde tamamen başkan

¹⁶⁸ National Security Act of 1947, U.S. Department of State Office of the Historian, [http://history.state.gov/milestones/1945-1952/National Security Act](http://history.state.gov/milestones/1945-1952/National%20Security%20Act) (Erişim Tarihi: 20.11.2019)

¹⁶⁹ Tayyar Arı, *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika*, İstanbul, Alfa yayınları, 1997, s.124.

kontrolünde çalışmalarını yürütmeye başlayan UGK birimi altında Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA)'nın kurulması ise 1947 Başkan Truman döneminde olmuştur.¹⁷⁰

ABD Başkanlık sisteminin ciddi bir sınav verdiği İç savaş sonrası kuvvetler arası dengelerin yeniden tesis edilmesi ile dönüşüm sürecine giren Amerikan Başkanlığı, Birinci Dünya Savaşı, Büyük Buhran ve akabinde gelen İkinci Dünya Savaşı'ndan kazanımlarla çıkmışve 'barışın koruyucusu' sıfatıyla Başkanlığın gücünükesin olarak tesis etmiştir.¹⁷¹

Soğuk Savaşöncesi dönemde dış politik anlamda neredeyse tam yetkili hale gelen Başkan Franklin Delanore Roosevelt'in ardından göreve gelmesiyle birlikte Merkezi İstihbarat Teşkilatı (CIA) ve Milli Güvenlik Kurulu (NSC) oluşturarak güvenlik temelinde devlet politikalarıüreten Başkan Truman'ın 'başkanlıktan doğan doğal yetkilerine'¹⁷² dayanarak Güney Kore'ye asker göndermesiyle Kongre'den bağımsız savaşıve müdahale kararları için emsal teşkil etmiş olduğu görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin Sovyet karşıtlığı temelinde değiştiği uluslararası politika esaslarının belirlendiği Truman doktrini çerçevesinde ABD ulusal güvenliğinin uluslararası güvenlikle eş tutulduğu bir yaklaşım kabul edilmeye başlandı¹⁷³ bir dönemde genişletilen yetkiler dönem içerisinde etkin müdahaleci yaklaşımları destekler nitelikte yorumlanabilmektedir.

Türkiye ve Yunanistan yardımları ile ilk olarak Truman döneminde başlayan Ortadoğu'ya yönelmenin tamamlayıcı adımı olarak görülen Eisenhower dönemi, bu anlamda Soğuk Savaş döneminde ABD'nin ilgisini Orta Doğu'ya yöneltmesi ve bölge ülkelerini komünizm tehdidine karşı koymalarına yardım etme amacıyla şekillenen doktrini çerçevesinde Sovyetlerin bu bölgeye ilerlemesinin önü alınmak istenmektedir.¹⁷⁴ ABD güvenlik stratejilerinin sistem dinamiklerinde şekillendiği Soğuk Savaş dönemi, İngiltere ve Fransa'dan kalan boşluğu doldurma noktasında tüm Ortadoğu'yu içine alan

¹⁷⁰ Şaban Tanıyıcı, Birol Akgün, *Amerikan Başkanlığı, Cumhuriyetten İmparatorluğa*, Ankara, Orion yayınları, 2008, s.111.

¹⁷¹ Gene Healy, *The Cult of the Presidency*, CATO Institute, Washington D.C., 2009, s. 73.

¹⁷² Arthur M. Schlesinger, jr., *War and the American Presidency*, W.W. Norton and Company, NewYork; London, , 2004, s. 51

¹⁷³ Bu çerçevede Türkiye ve Yunaistan'a yapılan yardımlar için; "Yunanistan ve Türkiye'nin özgürlüğü korunmalıdır. Bu sadece onların değil ABD'nin de güvenliği ve barışın korunması içindir" ifadeleri kullanılmaktadır. Joseph, C. Satterthwaite, "The Truman Doctrine: Turkey", *Annals of the American Academy of Political and Social Science, America and the Middle East*, No: 40, Sage Publications, 1972, ss. 74-84.

¹⁷⁴ Randall Fowler, *More Than a Doctrine; The Eisenhower Era in the Middle East*, Potomac Books, University of Nebraska Press, 2018, ss.33-34.

prensipler içeren doktrin Amerikan güvenlik politikalarını 'komünizm' söylemiyle bölgede yeni bir noktaya getirmiştir.

Nagazaki ve Hiroşima'yı bombalamasıyla tanınan 33. ABD başkanı Harry Truman'ın açtığı yolda devam eden, Amerikan tarihi boyunca istifa eden ilk ve tek başkanı olarak Nixon, Kuvvetler Ayrılığı ilkesinden yola çıkarak Başkanlık makamını bağımsız karar veren bir mekanizma haline dönüştürmesiyle 'emperyal başkanlık' söylemlerini güçlendirmiştir. 1969-1974 seneleri arasında başkanlık yapmış olan Nixon politika doktrinini, dünya düzeninin korunması için devletlerarası sorumluluk paylaşımı ve uluslararası sorunların müzakereler yoluyla çözümü gibi belirli pratik ilkelere dayandırmaktadır. ABD iç politikasında büyük çalkantılara sebep olan Vietnam Savaşının gündemde olduğu bir dönemde "işbirliği yolu ile barış" (peace through partnership) prensibi ile ABD hegemonyasının belirli coğrafyalarda devam ettirmesi için bölgesel işbirliğine gidilmesine dikkat çekilmekteydi.¹⁷⁵ Milli Güvenlik Kurulunu rakipleri ile mücadele için kullanması ve yaptığı saldırıları Kongre'den bile gizlemek suretiyle yürüttüğü Vietnam Savaşını başkan odaklı sürdüren politikaları ile Nixon yetkilerini oldukça geniş kapsamlı tanımlamıştır.¹⁷⁶

Dönem itibariyle dünyada yumuşama (detant) adı verilen, 1969-1989 yılları aralığına denk gelen süreçte Başkanlık koltuğunda bulunan Jimmy Carter (1977-1981), Amerikan üstün çıkarlarını klasik yoldan koruma politikasından vazgeçmeyeceğinin sinyallerini vermiştir. Daha önceki dönemlerde vurgu yapılan müttefiklik ve barışın sağlanması temaları Carter döneminde meydana gelen Afganistan'ın işgali ve İran Devrimi gibi olaylar ile gerekirse silahlı müdahale yapılacağını 23 Temmuz 1980 tarihli Kongre ve Temsilciler Meclisindeki konuşmasında duyurmuştu. Başkan'ın ulusal güvenlik danışmanı Brzezinski tarafından kaleme alınan doktrin içerisinde Sovyetleri Körfez'den uzak tutmayı açık bir şekilde ifade edilmesi anahtar noktası olmaktadır.¹⁷⁷ Böylece Amerikan üstün çıkarlarına yönelik artan tehdit algılamaları Carter yönetimini Acil Müdahale Ortak Görev Gücü (RDJTF) oluşturmaya ve Körfez bölgesindeki askeri deniz gücünü artırmaya yöneltmişti.

¹⁷⁵ Robert S. Litwak, *Detente and Nixon Doctrine, American Foreign Policy and the Pursuit of Stability, 1969-1976*, Cambridge University Press, Cambridge, 1986, s.124.

¹⁷⁶ Arthur M. Schlesinger, jr., *The Imperial Presidency*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston, 2004 s. x.

¹⁷⁷ Thomas J. McCormick, *America's Half-Century: United States Foreign Policy in the Cold War and After*, Second Ed., JHU Press, Batimore, London, 1995, s.210.

Nixon'un istifası sonrası kurulan yasama dengesi, terörizmle mücadele adıyla artan askeri harcamaları ve ABD'yi her türlü füzeden koruma adına başlatılan Stratejik Savunma Girişimi (Yıldız Savaşları) programının yürütüldüğü Reagan dönemi ve akabinde Soğuk Savaş sonrası süreç içerisinde değinilecek olan Clinton ve Baba Bush dönemlerindeki Başkan inisiyatifiyle gerçekleşen müdahalelere rağmen korunmaya çalışılmış olduğu görülmektedir. Dış politikasını güç yolu ile barışın sağlanması üzerine kurmuş olan Başkan Reagan, Amerikan çıkarlarına tehdit olarak gördüğü tüm devletler karşısında her türlü grup ve yapılanmayı askeri ve ekonomik olarak desteklemeyi öngörmüştür. Neredeyse dünyanın her tarafındaki radikal grupları destekleme eğiliminde olan bu yaklaşım kabinesinde bulunan daha çok realizm ve askeri güç odaklı politikaları savunan bir dış politika ekibi ile doğrudan ilişkili görülmektedir. Hal böyleyken yumuşama dönemi parametrelerinde idealizmi reddeden Reagan yönetiminin güçlenen düşman karşısında güç gerektiren bir mücadeleyi savunduğu noktada en büyük destekçisi de realizm temelinde ilerleyen başkanlar için oldukça önemli görülen bir kurum olarak CIA olmaktaydı.¹⁷⁸

İkinci Dünya Savaşının bitmesi devletlerarasındaki mücadele stratejilerini ana hatlarıyla değiştirmemiştir. Güvenlik ve tehdit algılamaları temelinde ötekileştirme, çevreleme ve rakibi düşmanlaştırma stratejileri etrafında bir mücadelenin sürdüğü dönem olarak iki kutuplu dünya düzeni ABD güvenlik stratejileri açısından gerek Başkan söylemleri gerekse güvenlik uygulamaları anlamında komünizm tehdit algısı ekseninde müttefiklik oluşturma, algı yönetimi, güç kullanımı, ekonomik ve askeri destekler şeklinde sürdürülmüştür.

2.3.2. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

SSCB'nin dağılması sonucunda yeni bir dünya sisteminin ortaya çıkması ile Doğu Bloku sisteminin ortadan kalkması, iki Almanya'nın birleşmesi ve Batı'ya yönelik komünist tehdidin son bulması yüzünden uluslararası sistemde büyük bir güç boşluğu meydana gelmiştir. Bu güç boşluğunun yanısıra doğusu ve batısı arasındaki ekonomik farklılaşmaların artmasıyla kitlesel göç ve siyasal sığınma gibi tehditler de beraberinde gelmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönem bir tür belirsizlikler ve çatışmalar devri olmuştur.

¹⁷⁸ James M. Scott, *Deciding to Intervene: The Reagan Doctrine and American Foreign Policy*, Duke University Press, Durham and London, 1996, s.22.

Böylesi bir ortamda Soğuk Savaş döneminin galibi olarak görülen ABD, dünya sistemini yeniden düzenleme görevini üstlenerek ‘Yeni Dünya Düzeni’ söylemiyle temellenen bir strateji ortaya koymuştur. Bu söylemin geliştirilmesi ABD Başkanı George H.W. Bush, yani diğer bir adıyla ‘baba Bush’ döneminde olmuştur.¹⁷⁹ Mart 1990’da dönemin başkanı George H. W. Bush tarafından açıklanan ilk ulusal güvenlik stratejisinde yeni bir dönemin başladığı ve bu dönem fırsatları içerisinde ABD’nin kaçınılmaz liderliğinde demokratik müttefiklik ilişkilerinden bahsedilmiştir.¹⁸⁰ Soğuk Savaş’ın bitmesine yakın bir dönemde hızla değişen stratejik koşullar ve uluslararası arenada çeşitlenen tehditler, ABD açısından da beliren yeni fırsat ve sorunlar karşısında hedef ve amaçlarını belirleme zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönem için dünyanın tek süper gücü konumunda olan ABD’nin uluslararası alandaki gelişmeleri nasıl algıladığı ve nasıl bir politika izleyeceği yönündeki gelişmeler, böylesi bir dönemde neden bir ulusal güvenlik stratejisi belirlenme gereği duyulmuştur sorusunun cevabını vermektedir.

Tek ve somut bir düşman yerine değişik ve farklı tehditlerle mücadele amacıyla ordunun ve NATO’nun yeniden yapılandırılması üzerinde yoğunlaşan, Ağustos 1991 Ulusal Güvenlik Stratejisinde esas alınan “Yeni Dünya Düzeni” kavramı ekseninde, bu yeni dönemin büyük umutlar ve belirsizlikler içerdiği üzerinde odaklanılarak, SSCB’nin dağılmasının ardından güvenlik ekseninde ABD’nin takip etmesi önerilen askeri, siyasi ve iktisadi öncelikler sunulmuştur.¹⁸¹ Dış politikada önceliğin müttefik ve dost ülkeler ile işbirliği olması hususuna yapılan vurgunun yanısıra ulusal güvenlik ve ekonomik gücün ayrılmazlığı, demokrasinin yaygınlaştırılması, insan haklarının, demokratik kurumların gelişimi üzerinde kurulan 1990 ve 1991 strateji belgeleri Soğuk Savaş sonrası dünya düzeni üzerinde ABD dış politikasının izleyeceği yol haritasını sunmuştur.

Uluslararası ortamın güvensizlik algılamalarının yeniden şekillendiği bu yeni dönem içerisinde dünyada fakirliğin, kirliliğin, etnik çatışmaların, finansal krizlerin de artarak sürdüğü bir periyot olarak görülmekteydi. Kontrolsüz finans dünyası, Çin’in ekonomik rekabeti, Ortadoğu ve Orta Asya enerji kaynaklarının paylaşımı sorunları

¹⁷⁹Bjorn Moller, “The United States and The New World Order: Part of the Problem or the Part of the Solution”, 2002, s.3.<http://www.ciaonet.org/wps/mob05/index.html>

¹⁸⁰ National Security Strategy of the United States, 1990 <http://nssarchive.us/NSSR/1990.pdf>(Erişim tarihi: 10.11.2019)

¹⁸¹ National Security Strategy of U.S., August 1991, <http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm>(Erişim tarihi: 10.11.2019)

sebebiyle de ABD için Soğuk Savaş sonrası bu ‘Yeni Dünya Düzeni’ ekstra güvensiz hal almaktaydı. Uluslararası sistem içerisindeki tüm birimlerle, kendi yurttaşlarının güvenliğini sağlama hususunda rekabet içerisine girmiş olan ABD, kendisine yöneltebilecek kimyasal, biyolojik ve nükleer silahları önleyebilmeyi en temel amaçlarından birisi haline getirmişti.¹⁸²

Bu dönemde, ABD Savunma Politika Kurulu Başkan Yardımcılığı görevinde olan Paul Wolfowitz tarafından 1992’de ABD’nin askeri konumunun ele alındığı Savunma Planlama Rehberi (Defense Planning Guidance) adlı rapora göre;¹⁸³ Avrupa, Asya ve hatta eski Sovyet topraklarından rakip bir aktörün ortaya çıkmasına karşı politik ve askeri stratejiler yürütülmesinin hayati bir durum olduğu belirtilmektedir.

Baba Bush döneminin son strateji belgesi olan Ocak 1993 UGS’inde belirtildiği üzere stratejik ortamın tamamen değiştiği bir uluslararası arenada Soğuk Savaş sonrası dünya düzeninin tehdit algısı öncekilerden daha karmaşık ve belirsiz olarak değerlendirilmiştir. Öyle ki, dışpolitikada ekonomi merkezli bir yaklaşıma sahip Başkan Clinton dönemi izlenen ulusal güvenlik stratejilerindeki temel nokta demokratik ulusların birbirleriyle savaşmayacağı yönünde olmuştur.¹⁸⁴ Nitekim Temmuz 1994 UGS’de, tehditlerinin tümünün askeri nitelikli olmadığı, ‘terör, uyuşturucu, çevre kirliliği, nüfus artışı, mülteciler’ gibi sorunların da ABD’nin uzun dönem güvenliğini tehdit eden unsurlar olduğu vurgulanmakla birlikte, ABD açısından jeostratejik önemi olan ülkelerdeki demokrasi ve liberalleşmenin artışının ABD açısından güven ve refaha hizmet edeceği belirtilmiştir.

“Daha önce hiç olmadığı kadar gerekli” olduğunun altına çizilerek belirtildiği ABD liderliği, 1995 UGS belgesinde bahsedildiği üzere bu yeni dönemde güvenlik, ekonomi ve demokrasi sütunları üzerinde yükseltilmeye çalışılmıştır. Güçlü savunma yeteneğinin yanısıra işbirliğine dayalı güvenlik önlemlerinin desteklenerek sürdürüldüğü ABD güvenliği, yabancı piyasalarda etkin olmak suretiyle küresel ekonominin

¹⁸² Robert Ellsworth, “American National Security in the Early 21st Century”, 2003, s.5
<http://www.ciaonet.org/wps/mob05/index.html>(Erişim tarihi: 12.10.2019)

¹⁸³ Paul Wolfowitz, “Draft of the 1992 Defense Planning Guidance”,
<http://www.csmonitor.com/specialist/neocon/spheresofinfluence.html>(Erişim tarihi: 12.10.2019)

¹⁸⁴ Bill Clinton, “American foreign Policy and the Democratic Ideal”, *Orbis*, vol.37, no:4, Fall, 1993, s.653.

büyütülmesi ve ülke dışında da demokrasiyi teşvik etme konuları belgede birbirini destekler nitelikte açıklanmaktadır.¹⁸⁵

ABD'nin temel hedeflerinin önceki iki strateji belgesindekilere benzer şekilde “çıkart ve güvenliği sağlama odaklı savaş”, “ABD'nin iktisadi kalkınmasının önceliği” ve “demokrasiyi yayma” vurgusu olan 1996 senesi UGS belgesinde ülke dışına gönderilebilecek hazır askeri birlikler kurulacağı, demokrasinin teşviki, ABD'nin liderliğinin ve iktisadi canlanmasının artması gerektiği belirtilmekteydi.¹⁸⁶ Mümkünse diplomasiyle ancak zorunlu kalındığında kuvvet kullanımına ve yine mümkünse müttefiklik ilişkisi ile hareket edilmesine ancak mecbur kalındığında tek başına olaylara müdahale yolunun izleneceği hususunun dikkatle incelendiği bir belge niteliğini taşımaktadır.

Clinton'un ikinci başkanlık dönemine denk gelen 1997 UGS belgesi, Yeni bir yüzyıl için Ulusal Güvenlik Stratejisi ismini taşımakla beraber, öncekilerden farklı olarak ABD çıkarlarına yönelik tehditler başlığı eklenmiştir¹⁸⁷ 1998 senesi UGS belgesi yine öncekilerde olduğu gibi güvenlik-demokrasi-ekonomi sacayaklarında yükselmekte olup, yaşamsal çıkarlar, önemli ulusal çıkarlar, insani ve diğer çıkarlar başlıkları altında ABD ulusal çıkarlarını sınıflandırmaktadır. 1998 ve 1999 UGS belgelerinin her ikisinde de bahsedilen bir önemli husus da küreselleşmedir. Küreselleşme sürecinin önemine vurgu yapılan her iki belge de küreselleşme ve beraberinde gelen yeni risk unsurlarından bahsetmektedir.¹⁸⁸

2000 senesi Clinton döneminin son UGS belgesinde de vurgulanan öncekilerde olduğu gibi demokratik değerlerin paylaşıldığı ülke sayısının artması, işbirliği ve ittifak konularının önemi olmuştur.¹⁸⁹ Öyle ki; doksanlar boyunca küresel ekonomik kalkınma hedefleri ve demokrasinin diğer ülkelerde de yaygınlaştırılması konuları ABD UGS belgelerinde merkezi bir öneme sahip olmuştur ve bilhassa Clinton'un ikinci başkanlık

¹⁸⁵ A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, The White House, February 1995, <http://history.defense.gov/resources/nss1995.pdf>(Erişim tarihi: 15.10.2019)

¹⁸⁶ A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, National Security Strategy 1996 <http://nssarchive.us/national-security-strategy-1996/>(Erişim tarihi: 15.10.2019)

¹⁸⁷ A National Security Strategy for A New Century, May, 1997, <http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/Strategy>(Erişim tarihi: 15.10.2019)

¹⁸⁸ A National Security Strategy for A New Century, October 1998, The White House, <http://www.fas.org/man/docs/nssr-98.pdf>, A National Security Strategy for A New Century, December 1999, The White House, <http://www.fas.org/man/docs/nssrpref-1299.pdf>(Erişim tarihi: 17.10.2019)

¹⁸⁹ A National Security Strategy for A global Age, the White House, December 2000, <http://history.defense.gov/resources/nss.shtml>(Erişim tarihi: 17.10.2019)

dönemine denk gelen UGS belgeleri stratejik ortaklık, küreselleşme ve çok taraflı işbirliğine değinen neoliberal politikalar ekseninde belirlenmiştir. Bu da göstermektedir ki; Clinton'ın ikinci dönemi ABD dışpolitikası ve güvenlik stratejileri güvenlik ve ekonomik gücün ayrılmaz bütünlüğü üzerinde durularak daha çok yumuşak güç yaklaşımı ağırlıklı olmuştur.

2.3.3. 11 Eylül 2001 Sonrası Dönem

ABD ve onun temsil ettiği neoliberal küreselleşmeye karşı bir terör eylemi olarak, 11 Eylül günü Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a saldıran uçakların meydana getirdiği etki eylemi hazırlayanların planladığından çok daha güçlü olmuştur. Uluslararası ilişkilerde devlet merkezli siyasetin yeniden canlanması ve medeniyetler çatışması tezinin yeniden dünya siyasetinin merkezine yerleşmesi gibi sonuçlarıolan 11 Eylül, güvenlik adına özgürlükleri ve adaleti geri plana iten bir anlayışile 'küresel bir risk toplumu' yaratılmasına neden olmuştur. 11 Eylül'ü bir terör eyleminden öte Amerikan değerlerine bir saldırı olarak gören Bush yönetiminin 'önleyici savaş' doktrinini gündeme getirmesinin uluslararası arenadaki sonuçları kısa dönemli- belirli bir zamana dönük değil, aksine yapısal ve uzun dönemli bir nitelik taşımaktadır.

Caydırma ve çevreleme üzerine kurulmuş olan Soğuk Savaş dönemi ABD dışpolitikası parametrelerinin, Sovyetlerin yıkılmasının ardından uluslararası sistemde tek süper güç olarak sürdürüldüğünü görmekteyiz. Soğuk Savaş sonrası dönemin ABD güvenlik algılamalarını oluşturan önemli olaylarından bazıları olarak; Körfez Savaşı, Çin'in dünyaya açılması, Ortadoğu'daki İran politikaları, Rus ekonomisinin küreselleşmesini saymak mümkündür. Ancak 11 Eylül olayları ABD'yi güvenlik önceliklerini yeniden belirleme noktasına getirmişve dışpolitikasında önemli dönüşümlere sebep olmuştur. 11 Eylül sonrası özgürlük güvenlik dengesi güvenlik lehine bozulma sergilemiştir.¹⁹⁰

Dış politikasında köklü değişimlikler meydana getiren 11 Eylül hadisesinden sonra, dokuz bölümden meydana gelen yeni güvenlik stratejisi; siyasi ve ekonomik özgürlükler, terörizm ve kitle imha silahlarına karşı güvenlik ve ihtilaf alanlarında müttefiklik ilişkileri çerçevesinde belirlenmiş ve "Bush Doktrini" olarak anılmıştır.¹⁹¹ Bu

¹⁹⁰ Birol Akgün, 11 Eylül Sonrasında Dünya, ABD ve Türkiye, s.14.

¹⁹¹ http://www.nytimes.com/2002/09/20/international/20STEXT_FULL.html(Erişim tarihi: 06.11..2019)

doktrinin bir sonucu olarak oluşturulan ulusal güvenlik politikalarını preemption (önalma) ve prevention (önleme) stratejileri üzerine inşaa etmiş olan ABD, “Önleyici ve Önalcı Savaş” gibi terimleri kendi yorumuyla yeniden kamuoyu gündemine yerleştirmiştir. 11 Eylül 2001’de ABD’de meydana gelen saldırılardan bir yıl sonra yani Eylül 2002’de yayınlanan UGS belgesi değişen güvenlik ve tehdit algılamaları temelinde biçimlenmiş ve ABD ulusal güvenlik kurumlarının 21. yüzyılın sorunlarını karşılayabilecek nitelikte evrilmesi üzerinde odaklanmıştır.

George W. Bush’un başkanlık döneminde yayınlanan ilk ulusal güvenlik strateji belgesi, Başkanın yazısının oluşturduğu giriş metninde kendisine karşı olabilecek her türlü tehdidi henüz gelişmeden önce harekete geçilebilmesi üzerinde durmaktadır.¹⁹² Küresel terörizmi yenmek adına ittifaklar oluşturmak, ABD ve müttefiklerine yönelik saldırıları önlemek adına çalışmak, bölgesel çatışmaları çözümlmek adına diğer devletlerle işbirliği içerisinde olmak gibi konular ABD’nin 11 Eylül sonrası izleyeceği politikalar arasında belirtilmiştir.

Pearl Harbour’dan sonraki en büyük felaket olarak ABD tarihine geçen 11 Eylül saldırıları sonrası Başkan Bush’un “*ABD bu saldırıyı yapan teröristler ile bu teröristleri barındıranlar arasında fark gözetmeyecektir. Şimdi her ülkenin alması gereken bir karar vardır. Ya bizimlesiniz, ya da teröristlerle.*”¹⁹³ ifadesi ile terör ile savaş konusunda Ortaçağ’ın ‘Haklı Savaş’ doktrinine dönüş yapan yeni ABD politikalarına işaret etmektedir.

Tehdit unsuru olarak görülen kimyasal, biyolojik ve nükleer silahlara sahip olmak isteyen gruplar ve rejimlere¹⁹⁴ karşı bir ön alma şeklinde yorumlanan 'Bush doktrini' üzerine kurulu müdahaleleri önceden saldırı hakkını meşru müdafaaya dayandırmak suretiyle işlevselleştirme çabası ile uluslararası toplum güvenliğinin temelinde büyük bir sarsıntı meydana getirmektedir. 11 Eylül sonrası NATO dahil uluslararası kurum ve kurallara daha az bağlı bir şekilde hareket etmeye başlayan¹⁹⁵ ABD, El Kaide’yi destekleyen Afganistan’daki Taliban rejimi, ülkesinde kitle imha silahları bulundurduğu

¹⁹² The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, The White House, <http://www.state.gov/documents/organisation/63562.pdf>(Erişim tarihi: 06.11..2019)

¹⁹³ George W. Bush, “Address to a Joint Session of Congress and the American People”, 20 Eylül 2001 <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>(Erişim tarihi: 06.11..2019)

¹⁹⁴ George W. Bush, "State of the Union", 29 Ocak 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/>,(Erişim tarihi: 06.11..2019)

¹⁹⁵ Çınar Özen, Hakan Taşdemir, *Yeni Muhafazakar ABD Dış Politikası ve Türkiye*, Ankara, Odak yayınları, 2006, s.5.

düşünülen Irak, İran ve Kuzey Kore'yi bir şer eksenini olarak nitelendirmek suretiyle 'özgür ulusların terörizme karşı korunması' adına potansiyel tehditleri yok etme amacına yönelik 'önleyici saldırı' ifadesi dönemin ulusal güvenlik strateji belgelerinde de yer almaktadır.

Mart 2006'da Başkan Bush'un ikinci döneminde açıklanan diğer UGS belgeleri de diğerlerinden çok büyük farklılıklar içermemektedir. Ancak denilebilir ki ABD'nin ulusal güvenliğine yönelik algılanan tehditler ve bu tehditler karşısındaki önlemlerin ve takip edilecek yolların kapsamlı bir şekilde anlatıldığı 2002 ve 2006 UGS belgeleri arasında bir kıyaslamaya gidilirse, 2006 dokümanı, sorunlar karşısında daha diplomatik tedbirler ve çözüm yollarının ağırlık kazandığı bir strateji belgesi niteliği taşımaktadır.

Kendi hegemon fikir ve stratejilerini dünyadaki diğer ülkeler nezdinde uygulamak adına 11 Eylül'ü bir temel olarak gördüğü düşünülen ABD, zaten öncesinde de kendi çıkarları için terörü üretmiş, terör tanımı altında yer alan gruplarla işbirliği yapmaktan geri kalmamış bir ülke konumunda olagelmıştır. Öyle ki günümüzün 'Leviathan'ı¹⁹⁶ olarak tasvir edilmesi teröre karşı terör stratejisini dünya üzerinde uygulamaktan çekinmemesi ile ilgili görülebilmektedir.

ABD'nin eski başkanı Barack Obama yönetimine ait 2010 senesi ilk Strateji belgesine bakıldığında da ABD gücünün ve etkisinin yapılandırılması yolunda bir milli yenilenme ve küresel liderlik stratejisi izlendiği göze çarpmaktadır. Öyle ki askeri gücü aşırıya kullanıldığı ve ortaklarla birlikte hareket edilmediğinde ordunun üzerine binen yükün ağırlığından bahsedilir bir belge olan 2010 UGS içerisinde nükleer silahlar, bölgesel çatışmalar, küresel ısınmadan salgın hastalıklara kadar pek çok konuda uluslararası diyalog ve karşılıklı işbirliği konuları ele alınmaktadır.¹⁹⁷

2010 UGS'de diplomasiye yapılan vurgunun yanısıra stratejide öne sürülen görüşler bağlamında hem askeri ve ekonomik unsurların göz ardı edilmemesi hem de kültür ve değerlere atıf yapılması ile bir çeşit sert ve yumuşak güç harmanlaması olarak ABD dış politikasındaki güvenlik bakış açısı tanımlanabilmektedir. Joseph Nye tarafından 'akıllı güç'¹⁹⁸ niteliğinde adlandırılan bu strateji büyük bir askeri ve ekonomik güç olan

¹⁹⁶ Taha Parla, "11 Eylül Yeni Bir Şey mi?", Masis Kürkcügil (Der), *Sahibini Arayan Barış*, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s.37.

¹⁹⁷ The National Security Strategy, May 2010, The White House, http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (Erişim tarihi: 06.11..2019)

¹⁹⁸ Joseph S. Nye, Jr., "Smart Power", *Leadership Excellence*, Vol.26, Issue 2, February 29, s.18.

ABD'nin bunların yanında yumuşak güçunsuru olarak ittifak, ortaklıklar, kamu diplomasisi, ekonomik entegrasyon ve teknolojik yenilik üzerine yatırım yapmasının küresel anlamda sorunların üstesinden gelmede daha etkin olacağı üzerine kurulmaktadır.

2.3.4. Arap Baharı Dönemi

ABD'nin İslam ile olan ilişkilerini 11 Eylül sonrasında değerlendirdiğimizde İslam'a olan yaklaşımında iki aşama görmekteyiz. Bunlardan ilki Bush dönemi İslami terör ile mücadele amacıyla Afganistan ve Irak işgali ve Ortadoğu'da siyasi, ekonomik ve kültürel manada dönüşüm öngören Büyük Ortadoğu Projesidir. İkinci olarak Arap dünyasında yaşanan halk hareketleri esnasında bölgeye yönelik politika şekillenmesi söz konusu olmuştur. Obama dönemiyle birlikte daha pasif ve reaktif bir strateji izleyen ABD, Irak'tan çekildiğinde iç savaş çıkarmak niyetiyle yarattığı boşluklar yeni terör gruplarına uygun zeminler oluşturmuş ve Ortadoğu halk hareketlenmesinin de etkileriyle bölgede güvenlik paradoksu iyiden iyiye büyümüştür.

21. yüzyılın en büyük siyasi olaylarından biri olarak görülen Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde yönetime karşı halk hareketleri, 17 Aralık 2010 senesinde Tunus'ta Muhammed Bouazizi adlı bir vatandaşın kendini yakması ile başlamış, Tunus, Libya, Mısır ve Yemen'de iktidar değişikliği, Suriye'de ise içsavaşla neticelendirilmiştir. Tunus'tan başlayıp, Mısır, Libya, Suriye, Cezayir, Yemen, Ürdün, Bahreyn ve Lübnan dahil Ortadoğu ülkelerinin büyük bir kısmını etkileyen bu ayaklanmalar Uluslararası İlişkiler literatürüne Arap Baharı şeklinde geçmiştir.¹⁹⁹

Sürecin başlamasında, işsizlik, enflasyon, yolsuzluklar, zor yaşam koşulları gibi ekonomik nedenlerin yanısıra, tarihsel süreç içerisinde otoriter ve totaliter rejim yönetimlerine ev sahipliği yapmış olan bölge halkının küreselleşmenin de bilinçlenme yönündeki etkisiyle şekillenen siyasi taleplerinin göz ardı edilmesi de etkili olmuştur.

Bölge ülkelerinin içsel faktörlerinin etkisiyle ortaya çıktığı düşünülen Arap Baharında, başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin süreç dışında kaldığını söylemek pek mümkün değildir. Süreç içerisinde ABD'nin tutumu askeri müdahale olmaksızın, mümkün mertebede diplomatik yollarla ve ancak bunların yetersiz kaldığı durumlarda ise BM,

¹⁹⁹ Hamid Dabashi, *The Arab Spring: The End of Postcolonialism*, London, Zed, 2012, s.68.

NATO gibi uluslararası kurum ve kuruluşların yardımıyla çözüm yollarının aranması²⁰⁰ şeklinde tezahür etmiş olduğunu görmekteyiz. Her ne kadar bölgedeki ABD yanlısı, Batı yanlısı müttefik iktidarların devrilmesi söz konusuysa da, Ortadoğu tarihsel anlamda Batılı güçlerin yapay bir takım sınırlarla ülkeleştirilmiş, mücadele alanıdır.

Bölge üzerindeki politikalarını enerji güvenliği, terörle mücadele ve İsrail'in güvenliği üzerine otoriter liderlerden yana yürütmüş olan ABD, halk ayaklanmalarının başladığı dönemde politikasını belirlemede oldukça zorlanmıştır. Oğul Bush döneminden Obama dönemine miras kalmış olan başarısız demokratikleşme girişimleri neticesinde bölgede çokta aktif bir politika benimsemeyeceği sinyallerini veren Obama yönetimi, bu süreci Amerikan karşıtlığını azalıp imaj yenileme üzerinde değerlendirmiştir. Başkan Obama bu süreci ulusal çıkarlarını tehdit etmediği minvalde destekleme yolunu tercih etmiştir. Bazı akademisyenlere göre, dışpolitikada belirli stratejilere bağlı olmayan Obama bu sebeple eleştirilmiş olsa da karar almadaki seçimlerinin ülke çıkarları üzerine kurulu 'pragmatik' ve istikrar sürdürmeye yönelik 'esnek' olması dolayısıyla bir diğer kesim tarafından da övülmüştür.²⁰¹ Esasen Obama'yı, fikir birlikçisi değil de ikna edici bir politikacı olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.

Orta Doğu'da yaşanan Arap Baharı süresince ABD, ülkeye göre farklı tutum içerisinde olmuş; Libya'da olaylar patlak verdiğinde Obama yönetimi askeri anlamda doğrudan müdahale yerine tercihen NATO ülkeleri ile birlikte hava ve açık deniz askeri operasyonları gerçekleştirmiş, kara savaşına müdahil olmamıştır.²⁰² Mısır'daki duruma bakıldığında ABD yine müdahaleci olmamayı tercih etmiş; en önemli müttefiklerinden biri olan Mübarek yönetimine karşı, halk ayaklanmasından endişe ederek muhalif grupları destekliyor gözükmese de, demokratik yöntemlerle seçilen bir devlet başkanı olarak Mursi'nin askeri bir müdahale ile devrilmesi durumunu 'darbe' olarak değerlendirmekten kaçınmıştır.²⁰³

Soğuk Savaş Dönemi boyunca Sovyet bloğunda yer almış olan ve İran ile yakın bir ülke olarak Suriye'de hala devam etmekte olan kaos ortamı karşısında Obama yönetimi,

²⁰⁰ Mehmet Ali Göngem, "Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 2014, s.2.

²⁰¹ Robert G. Kaufman, "Prudence and the Obama Doctrine", *Foreign Policy Research Institute*, 2014, s.441.

²⁰² Fawaz A. Gerges, *The Obama Approach to the Middle East: The End of America's Moment*, *International Affairs*, 89, 2013, s.303.

²⁰³ Egypt army 'restoring democracy', says John Kerry, 1 August 2013

<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-23543744> (Erişim tarihi: 16.10.2019)

Rus askeri üslerinin bulunduğu ülkedeki sorunlar için diplomatik çabaların yoğunlaştırılmasını savunmuş fakat netice alamayınca 2012 senesinde diplomatlarını ülkeden çekerek Esed rejiminin yönetimi bırakmasına ilişkin açıklamalarda bulunmuştur. Fakat yine de direkt müdahaleyi söz konusu bile yapmayarak, konuyu Rus ve Çin engeline rağmen BM gündemine getirmiştir.²⁰⁴

ABD, Arap Baharı süresinde uyguladığı politikalar anlamında Mısır, İsrail ve Suudi Arabistan'daki müttefik yönetimlerin güvenini kaybetmiş, ayrıca bölge ülkelerindeki kaostan yararlanmak isteyen terör örgütlerinin ve İran'ın bölgedeki etkinliğini artırmasına sebep olmuştur. Durum o ki; Obama diplomasi ve müzakere öncelikli askeri anlamda müdahil olmayan bir dışpolitika izleyerek ABD'yi çıkarlarını koruyan uzlaşmacı bir aktör olarak kamuoyuna lanse etmiş olsa da, 2011'den bu yana devam eden krizlere karşı yol haritası belirlemede yaşadığı zaman kaybı bölge dinamiklerinin hızla değişerek dünyayı tehdit etme yolunda ilerleyen Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi terör örgütlerinin ortaya çıkışının bu döneme rastlaması tesadüf görülmemektedir.

Bölgede artan İran etkisinden dolayı meydana gelen güvenlik endişelerine karşı Başkan Obama'nın ev sahipliğinde gerçekleşen 2015 Camp David Zirvesi ve Dışişleri Bakanı John Kerry'nin sık temasları düzeyinde atılan adımlar, ABD'nin bölge ülkeleri ve güvenliğine yönelik taahhüdü şeklinde yorumlanmaktan öte geçememektedir. Arap Baharı sırası ve sonrasında dışpolitik anlamda güç merkezini Asya-Pasifik eksenine kaydırmak isteyen ABD'nin, stratejik değerinin sorgulanır hale geldiği Ortadoğu bölgesine yönelik güvenlik kaygısının sınırlandığını görmekteyiz. Aynı zaman diliminde farklı tür tehditlerle çalkalanan bölge içerisinde, kısa ve orta vadede bir güvenlik ve savunma stratejisine sahip olmayan ülkeleriyle farklı önceliklere sahip olan ABD daha fazla bir külfetin altına girmek istememektedir.²⁰⁵

2.4. Müttefiklik Perspektifinde Güvenlik Sorunları

Dünyanın son dönemlerdeki gergin durumuna baktığımızda Joseph Nye'nin güvenlik ile ilgili yapmış olduğu “güvenlik oksijene benzer, tükenene kadar onun

²⁰⁴Birol Akgün, “ABD'nin Suriye Politikası, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler Perspektifler”, *Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Stratejik Düşünceler Enstitüsü, 2012, s.14.

²⁰⁵ Frederic Wehrey, “A New U.S. Approach to Gulf Security”, Carnegie Endowment for International Peace, 10 Mart 2014, <http://carnegieendowment.org/2014/03/10/new-u.s.-approach-to-gulf-security>. (Erişim tarihi: 17.10..2019)

kıymetini anlayamazsınız, ancak tükenmeye başladığı anda onun dışında hiçbir şey düşünemezsiniz.”²⁰⁶ değerlendirmesi akla gelmektedir. Dışpolitika arayışları, öncelikleri, stratejileri açısından devletler için neyin öncelikli olduğu dönem dönem değişebilmektedir. Öyle ki dönem dönem güç, güvenlik ve iktisadi iyileşme kavramları devletler öncelik sıralaması açısından değişkenlik gösterebilmekte ve bu tercihleri karşılamak anlamında birbirleriyle ihtilaflara düşebilmekte veya müttefiklik ilişkileri geliştirebilmektedir.

İttifakların 'dönemsel ve fonksiyonel anlamda' farklılıklar gösterebileceği çerçevesinde değerlendirildiğinde ittifak oluşturma stratejilerindeki uygulamalara ilişkin gerek yapısal gerekse davranışsal problemler ortaya çıkabildiği görülmektedir. İttifakların varlığını devam ettirmesi açısından taraflar arasında 'ahde vefa' (pacta sunt servanta) ilkesinin gereğinin yapılması beklentilerinin yanında 'koşullar değiştiğinde antlaşmalar da değişir'(rebus sic stantibus) ilkesi uyarınca antlaşmaların ve işbirliklerin son bulacağı yönünde anlayışta hakimdir.²⁰⁷ Nitekim ünlü İngiliz Başbakanı, Lord Palmerston'un(1784-1865) söylediği üzere, 'Sürekli dostlarımız ve ebedi düşmanlarımız yoktur, bizim yalnızca çıkarlarımız sürekli ve ebedidir ve bunları izlemek bizim temel görevimizdir. 'Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinin değişkenliğine vurgu yapan bu ifadesi ile Palmerston, yalnızca İngiltere'nin diplomasi karakterini belirlemekle kalmamış 19. yüzyılda Avrupa politikalarını şekillendiren önemli bir söylem ortaya atmıştır.²⁰⁸

Realist paradigmanın öngördüğü üzere devletlerin gücü sağlamada rasyonel hedeflere yönelmesi şeklinde değerlendirilen bu politikada, devletlerin çıkar çatışmalarının savaflara yol açtığı düşünüldüğünde ortak çıkarlarının bulunduğu noktalarda da birbirleriyle işbirliğine dönük ilişkileri meydana getirebilmesi beklenmektedir. Öyle ki; İlk diplomatik ilişkilerini 1497 senesinde kurmuş olan Rusya ve Türkiye arasındaki ilişkilere bakıldığında 21. yüzyıla gelinceye kadar ilişkilerin oldukça değişken bir seyir izlediği görülmektedir.²⁰⁹ Birinci Dünya Savaşı'nın iki karşıt ittifakı içerisinde bulunan Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusyasının savaş sonucu bir yıkım sürecine girmeleri söz konusu

²⁰⁶ Joseph S. Nye, "East Asian Security: The Case for Deep Engagement", *Foreign Affairs*, Temmuz/Ağustos, 1995, s.91.

²⁰⁷ Faruk Sönmezoglu, a.g.e., s. 331

²⁰⁸ Vikont Palmerston'un (Henry John Temple) İngiltere Avam Kamarasında 1 Mart 1848 tarihinde yapmış olduğu konuşmadan çevirilmiştir. Bkz.: Oxford Dictionary of Quotations, Major New Edition, Fifth Edition Elizabeth Knowless (Ed.), Oxford University Press, s.566.

²⁰⁹ Fırat Başbuğ, Fatih Başbuğ, "Türk-Rus İlişkilerinin Tarihi Süreçte Avrasya'daki Sosyal ve Kültürel Yansımaları", Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38), Ankara, Türkiye, vol.1, no.1, 2007, s. 331

olmuş; iki yeni devlet 1925’de “Saldırmazlık ve Tarafsızlık Antlaşması”ve 1929’da da “Karadeniz Silahlarının Sınırlandırılması Antlaşması” imzalayarak bir dostluk süreci başlatmışlardır.²¹⁰ Lenin zamanında Atatürk dönemi Yeni Türkiye’si ile tesis edilen ikili dostluk ilişkilerinin temeli kurulmuş, Sevres Antlaşmasını reddeden Sovyet Rusya yeni Türkiye Devleti’nin Misak-ı Milli sınırlarını tanıyarak ikili ilişkilerde oldukça iyimser bir hava yaratılmıştır.²¹¹ Lenin’in ardından başlayan Stalin dönemi, Sovyet politikası Rusya’ya karşı ittifakların önlenmesine yönelik Batı ile siyasi ilişkiler geliştirme ekseninde şekillenmiş, bu ekseninde Almanya’nın doğuya ilerlemesi en büyük korku senaryosunu oluşturmuştur. Bilhassa Almanya’da başa geçen Hitler’in Versay Antlaşmasını yok sayması ile İtalya’nın Habeşistan’a karşı tutumu dünyanın yeni bir savaşın eşiğinde olduğunun sinyallerini vermektedir. Bu gelişmeler Türk Sovyet ilişkilerini de etkilenmiş, özellikle Türkiye’nin değişen dünya dengelerine karşı Boğazlar hususunda attığı adımlar Sovyetler tarafından olumlu karşılanmamıştı. Montrö Boğazlar Konferansı süresince ortaya çıkan yeni Sovyet istekleri 1920’li ve 1930’lu yıllarda iki ülke arasında temelde korunmaya çalışılan iyi ikili ilişkiler açısından gergin bir atmosfer ortaya çıkarmıştır.²¹²

Almanya’nın 25 Haziran 1941 günü SSCB’ye savaş ilan etmesi ile resmen savaşa katılan Sovyetlerin²¹³ savaş boyunca yürütmüş olduğu strateji, savaş SSCB topraklarına sıçrayana değin Türkiye’nin tarafsız kalması yönünde geliştiği görülmektedir. Ancak Savaşı kendi topraklarında yaşamaya başladığı süreçte Türkiye’nin Almanya’ya savaş ilanı yönünde ısrarcı olan Stalin’in ufukta galibiyet gördüğü tarihten itibaren yeniden Türkiye açısından tarafsızlığı yönünde bir politika izler hale gelmiştir.²¹⁴ Savaş sonrası düzeni belirlemek amacıyla gerçekleştirilen görüşmelerden biri olan Potsdam Konferansında Boğazlar Meselesini gündemden düşürmeyen Stalin’in istedi ile ikili görüşmelerin yapılması kararı, Montrö Boğazlar Sözleşmesinin yeniden düzenlenmesinde ısrarcı olan Sovyetler için Türkiye’ye yönelik verilen notalar ile bir baskı aracına dönüşmüştür.²¹⁵ Her iki ülkenin farklı güçlerle mücadele ettiği kuruluş dönemleri ilişkileri dostane bir biçimde

²¹⁰ Çağatay Benhür, "1920'li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma", *Uluslararası Dergiler*, Sayı 24, Konya, 2008, s. 306.

²¹¹ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995, s.563

²¹² Boris B. Pötskveriya, “1920 ve 1930’lu Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri”, *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*, TTK Yayınları, Ankara 1999, ss.194-195.

²¹³ Liddel Hart, *II. Dünya Savaşı Tarihi*, C.I, (Çev. Kerim Bağrıaçık), YKY Yayınları, İstanbul 2000, s.165

²¹⁴ Kamuran Gürün, *Türk-Sovyet İlişkileri*, TTK Yayınları, Ankara 1991, s.276.

²¹⁵ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye’nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1990, s.542.

seyir izlemiş olsa da İkinci Dünya Savaşından itibaren dönem konjonktürleri ve karşılıklı çıkar ve taleplerinin bu iki ülkeyi zıt kamplara itmiş olduğu görülmüştür.

Benzer terim olarak bakıldığında müttefiklik kavramı; diğer pakt, koalisyon ve antant kavramlarına göre görece olarak sınırlıdır. Öyle ki müttefiklik kavramında, egemen devletler dikkate alınmakta, müttefiklik anlaşmaları yazılı ve resmi olmakla birlikte mutabakata varılan hususlar antlaşma veya yürütme anlaşması şeklinde bildirilmesi gerekmektedir. Amaçlar açısından bakıldığında da ittifak içerisinde olan devletlerin ulusal çıkarları hususunda bir birlikte olma fikri aranmaktadır.

Klasik güç dengesi teorilerinde karşımıza çıkan ve 'ancak birine ya da bir duruma karşı türemiş' bir şey olarak ifade edilen ittifak kavramı için, Stephen Walt "iki yada daha fazla egemen gücün resmi yada gayri resmi biçimde, tehdit karşısında güvenlik için bir araya gelmesidir."²¹⁶ tanımını yapmaktadır. İttifakların saldırganlara karşı caydırıcılık anlamında yapıcı bir eylem olacağı iken sürülmekteyken bir taraftan da ittifakların savaşları körükleyebileceği şeklinde varsayımlar da düşünülmektedir. Bu sebeple ittifakların denge mi getireceği yoksa istikrarsızlığı mı tetikleyeceği sorunsalı etrafında şekillenen yaklaşımlar mevcuttur. Nitekim bu sorunsal, Birinci Dünya Savaşı'nı başlatan sebepler arasında yer alan 1914 senesinde bir Sırp milliyetçisinin gerçekleştirdiği suikast neticesinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahtının öldürülmesi meselesinde yalnızca Avusturya-Macaristan'ın değil onunla ittifak antlaşması bulunan Almanya'nın da Sırbistan'a savaş ilanı ile birlikte bir Avrupa Savaşı'nı beraberinde getirmiş olduğu görülmektedir.²¹⁷ Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, birbirleriyle güvenliğe yönelik ittifaklar içerisinde bulunan devletlerin herhangi bir sebepten müttefiklerinin saldırıya uğraması hali kendilerinin de savaş içerisinde bulunması durumunu ortaya çıkarmıştır.

Klasik güç dengesi yaklaşımından yola çıkarak, güç ve denge ilişkisi Kenneth Waltz tarafından yeniden yorumlanmış ve devletlerin gücün peşinde koşmasının aynı zamanda onların güvenliklerini de tehlikeye sokabilen bir durum olduğu fikri temelinde, gücü dengelemenin sistem içerisinde güvenliği sağlayacağı yönünde bir düşünce hakim olagelmıştır. Walt'a göre ise güç, coğrafi yakınlık, saldırgan kabiliyetler ve saldırgan

²¹⁶Stefan Bergsmann, The Concept of Military Alliance, E. Reiter H. Gartner (Ed.), *Small States and Alliances*, Physica-Verlag, Heidelberg, 2001, s.27.

²¹⁷Assassination of Franz Ferdinand, World War I., A Student Encyclopedia, vol.1, A-D, (ed.) Spencer C. Tucker, ABC Clío, Oxford, 2006, s. 720.

niyetler gibi etkenler devletler açısından güvenlik tehdidi olarak algılanmakla birlikte, bu algılamalar karşısında ittifaklar (bandwagon) yapabilmek yoluyla dengeleme (balance) yolunu tercih edebilmektedirler.²¹⁸

Waltz ve Walt'ın 'balance of power', 'balance of threat' yaklaşımlarına alternatif olarak 'balance of interest' teorisi ile ittifak ilişkilerini açıklama yolunu tercih eden Schweller ise devletleri aslan, kuzu, çakal ve kurt olarak kategorize etmekte ve sistemin içerisinde diğer aktörlerin çıkarları doğrultusunda statükocu konumundaki aslanın peşine takılacağı tezini savunmuştur.²¹⁹ Öyle ki sistem içerisinde statüko yanlısı aktörler güçlü konumdaysa istikrar, revizyonistler güçlüyse değişim söz konusu olacaktır. Mevcut uluslararası düzenin devamı anlamında revizyonist devletin başı çektiği ittifaklarda yer almak saldırgan bir politika izlemeyi de beraberinde getirebileceğinden dışarıda ve içeride devletler açısından ittifaktan doğan güvenlik sorunsalını da beraberinde getirebilecektir.

Devletlerin egemen güçlerin baskısında kalmamak adına ittifaklar kurmakta olmasının temelinde yatan geleneksel güçler dengesi teorisi göz önünde bulundurulduğunda, devletler daha üstün kaynak ve imkanlarını birer tehdit unsuru olarak kullanabilen diğer devlet, koalisyonlar ve oluşumlardan kendini korumak maksadıyla müttefikliğe katılım sağlarken, iki sebepten dolayı 'dengeleme' politikasını tercih etmektedir;

- Birincisi, eğer potansiyel hegemon güç çok daha fazla güçlenmeden onu frenlemekte başarılı olunursa, devletler kendi mevcudiyetlerini tehlikeye atmamış olurlar. Dominant güç ile ittifak kurmak demek ise, onun cömertliğinin devam ettiği müddetçe güvende olmak anlamını taşımaktadır. Bu sebeple, kendi hegemonyasını direktmeyecek, baskın olmayan müttefiklerle işbirliği içerisinde olmak daha güvenli bir seçenektir.²²⁰
- İkinci olarak, zayıf tarafın daha fazla işbirliğine ihtiyacı olduğundan dolayı, savunmasız tarafta yer almak yeni üyelerin ilgisini çekecektir. Tam tersi durumda güçlü taraf, üyelerin katılım isteğini azaltır çünkü koalisyonla daha az ihtiyaç

²¹⁸Stephen M. Walt, "Alliance Formation and the Balance of World Power". *International Security*, 9(4),1985, Spring. ss. 15-18.

²¹⁹Randall L.Schweller, "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In." *International Security*, 19(1), (1994, Summer). ss. 100-106.

²²⁰Edward Vose Gulick, *Europe's Classical Balance of Power, A Case History of the Theory and Practice of One of the Great Concepts of European Statecraft*, Cornell University Press for the American Historical Association, New York, 1955, ss.61-62.

duyulmaktadır.²²¹

Herhangi bir güvenlik tehdidine yönelik gerçekleştirilen ittifaklar içerisinde zayıf devletlerin daha ziyade güçlü devletin güvenlik politikalarını izlemeye yönelik bir sorumluluk paylaşımı içerisinde olduğu görülmektedir. Zayıf devletlerin jeopolitik konumları gibi stratejik öneme sahip olduğu durumlarda ittifak içerisinde onları vazgeçilmez müttefikler olarak öne çıkarabilmektedir. Ancak her zaman için ittifaklarda yer alan devletler açısından ittifaktan sağlanan fayda- maliyet hesabının göz önünde bulundurulması gerekmektedir, bu durumun aynı zamanda ittifak içerisindeki güç dağılımını da yansıttığı görülmektedir.²²²

2.5. ABD'nin İttifak İlişkilerini Etkileyen Faktörler

Amerikan tarihi boyunca, kamuoyunun geniş bir bölümü açısından ve bazı stratejistlere göre müttefiklik ilişkileri, belirsiz bir durum olagelmıştır. Kurucu atalardan bu yana tercihler daha çok; “kalıcı ittifaklardan uzak durmak”, “karmaşık müttefiklikten kaçınmak” ve sadece “olağanüstü aciliyet durumunda geçici ittifak”²²³ ilişkilerinde yer alma şeklinde olmuştur. Amerikan ulusunun kuruluş sürecindeki dünya güç dinamikleri farklı olduğundan, bu tercihleri, Avrupa'dan daha zayıf olan Amerika'nın onların desteğini alabilmek, savaşlardan kaçınabilmek ve yeni oluşum aşamasında olan ulusal çıkarları etkilememek adına şekillenen ikazlar olarak görebilmekteyiz. Nitekim bu ikazlar dikkate alınmasıyla, politik anlamda düşünüldüğünde, Amerika'yı istenmeyen bir mücadelenin içerisine sürüklemek, ABD özgürlüğünü kısıtlayabilme ihtimali olan uluslararası yükümlülüklerde bulunmaktan kaçınan bir dışpolitika şablonu ortaya koymaktadır.

Ulusal stratejisine Beyaz Anglosakson Protestan kültür tarafından yön verilmiş olan ABD diplomasisinin, kuruluşundan günümüze gelinceye değin benimsemiş olduğu işbirliği ve müttefiklik anlayışına yönelik eğilimlerinin dışpolitikasına kendine özgü bir şekilde yansımakta olduğu görülmektedir. Kurucu Başkan George Washington'un veda konuşmasında belirttiği üzere yabancı ortaklıkları ve işbirliğine olumsuz bir bakış açısına sahip ABD dışpolitikası, 1789'da kuruluşundan 1914 tarihine kadar Avrupalı güçlerle bir

²²¹Stephen M. Walt, a.g.e., ss.5-6.

²²²Liska, a.g.e., s.30.

²²³Washington's Farewell Adress to the People of the US., 106th Congress, 2nd Session, Senate Doc. No:106/21, Washington, 2000, introduction part.

ittifak benimsenmemesi yönünde izolasyonist bir tutum sergilemiştir.²²⁴ Bir yandan İngiltere'ye karşı verilen bağımsızlık mücadelesi bir yandan Meksika ile girişilen mücadeleler ve bununla birlikte İç Savaş sırasında İngiltere ve Fransa ile yürütülmeye çalışılan diplomasinin yanısıra kendi sınırları içerisinde kuruluşla ilgili problemlerle uğraşmaktayken işbirliğine kapalı izolasyonist duruşundan ödün vermemek ABD için bu aşamada güçlü bir endüstriyel ekonominin temellerini atmak açısından olumlu bir etki yaratmıştır.

Yeni kurulan bir devlet olarak büyük ölçüde Amerikan muhafazakar inanışının etkisiyle gelişen güvenlik algısı 2 Aralık 1823'te beşinci Amerikan Başkanı James Monroe tarafından Kongre'ye sunulan bildiri ile dışpolitik meselelerde 'yalnızcılık politikası' izlemesini beraberinde getirmiş ve ABD'nin ne kendi kıtası dışındaki işlere karışması ne de kıtaya müdahale edilmesine izin vermesi ekseninde bir politika izlemiş olduğu görülmektedir.²²⁵

20. yüzyılın başlarında pek az kişinin öngörebildiği gibi, orduların ellerinde farklı kategorilerde ölümcül silahların ortaya çıkması ve totaliter diktatör rejimlerin hızla artması neticesinde neredeyse yarısının savaşlarla geçtiği bu yüzyıl içerisinde yeni kurulan devletlerin kendini bu mücadelelerin dışında tutma çabaları hasıl olmaktadır. Bu uluslardan birisi olarak ABD için, Birinci Dünya Savaşına üç yıl boyunca dahil olmaktan kaçınmasının yanısıra, başlangıcından beri savaşa girme meselesinin masada yer almış olduğu görülmektedir.²²⁶ Yüzyılın ilk küresel savaşına katılım öyküsünün Milletler Cemiyeti'ne katılımın Senato'da reddi ile neticelendiği bu dönem için ABD'nin müttefiklikleriyle ilişkisinin, birdenbire uzun izolasyonist politikaları sona erdirilemese de, savaş yüzyılı özelliklerini yansıtan bir niteliğe sahip olduğu söylenebilmektedir.

İkinci Dünya Savaşının ardından Fransa ile birlikte galip çıkan devletlerden biri olan İngiltere'nin içerisinde bulunduğu ekonomik kriz ile birlikte Avrupa'da nüfuzunu kaybetmesi neticesinde liderlik bayrağını devralan ABD'nin, Sovyet yayılcılığına karşı Avrupa etki alanına dahil olduğu görülmektedir. Bu amaca yönelik Soğuk Savaş dönemi

²²⁴ Walter A. McDougall, *Promised Land, Crusader State: The American Encounter with the World Since 1776*, Mariner Books, Boston, 1997, s.46.

²²⁵ Walter LaFeber, *The American Age: U.S. Foreign Policy At Home And Abroad 1750 To The Present*, New York, Norton, 1994, s.83-84.

²²⁶ James W. Peterson, *American Foreign Policy, Alliance Politics in a Century of War, 1914-2014*, Bloomsbury, Newyork, 2014, ss.26-27.

parametrelerinden doğan zorunluluk çerçevesinde ABD'nin devletler ile müttefiklik ilişkilerinde kendisine en az maliyet getirecek bir strateji izleyerek²²⁷ NATO'nun ardından BM, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumların öncülüğünü yapmak suretiyle egemenliğini sağlamlaştırmayı amaçlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın galibiyeti sebebiyle Avrupa'da talep edilen güvenlik şemsiyesi altında yer alma durumu ABD'yi Avrupa'nın politik ve ekonomik dönüşümünde avantajlı konuma getirmiştir. NATO'nun herhangi bir üyesine gerçekleştirilecek bir saldırıyı kendisine yönelik algılayacağı sözünü veren ABD, böylelikle NATO müttefikliği bünyesinde tek taraflı kararlar alabilme yetkisini bir süre için rahatlıkla sürdürebilmiştir. ABD açısından ihtiyaç halinde aktif hale gelen perde arkasındaki gizli paramiliter güçler yaratmak suretiyle Sovyetler, dostları ve potansiyel Sovyet müttefiklerine karşı psikolojik, ekonomik ve politik anlamda baskı altında tutma şeklinde önleyici bir stratejinin izlendiği dönem içerisinde bölgesel müttefiklerini yönlendirdiği görülebilmektedir.²²⁸

John F. Kennedy'nin müttefik ve düşman tanımından yola çıkacak olursak, Amerika için düşmanlar tek bir şekilde karşılık bulmaktayken, dostlar ve müttefikler üç farklı şekilde değerlendirilmektedir. Birinci bölümde, daimi dayanışma ve işbirliği yapılacak olan aynı maneviyatı ve kültürü paylaştıkları düşünülen *eski müttefikler* bulunmaktayken, ikinci bölümde 'gelişen bir müttefiklik' ilişkisinin sürdürülmeye çalışıldığı sınırlarının güneyinde yer alan *kardeş cumhuriyetler* yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise, mücadelelerinde yanlarında olmak adına en belirsiz ancak en fazla tekrarlanan vaatlerin verildiği, yerkürenin öbür ucunda yoksunluk ve sefalet ile başa çıkma mücadelesi veren insanların yaşadığı *özgürlüğüne yeni kavuşmuş yeni devletler* yer almaktadır.²²⁹

Ulusları eski ve yeni olarak sınıflandırmak Amerikan retoriğinde sürekli tekrar eden bir temadır. Hemen hemen her fırsatta ortak gelecekleri hususunda atıflarda bulunulmasına rağmen, ortak bir gelenek üzerine kurulmamış olması sebebiyle, dil, tarih ve miras gibi benzerliklere atıfla tarihçilerin 'özel ilişkiler' ismiyle nitelendirdiği kader ortaklığı ve eski geleneklerine bağlılık gibi unsurların ABD için çokta bir şey ifade etmediği bilinen bir gerçektir. Öyle ki; Paris Barış Konferansından dönen Woodrow Wilson'un Avrupa'nın eski

²²⁷ Burcu Bostanoğlu, *Türkiye- ABD İlişkilerinin Politikası Kuram ve Siyasa*, İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s.321.

²²⁸ Brian Loveman, *No Higher Law: American Foreign Policy and the Western Hemisphere Since 1776*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2010, s.264 .

²²⁹ 'Text of President Kennedy's Inaugural Address', Washington Post, 21 January 1961, s. A1.

ve güçlü uluslarının aksine adalet ve işbirliği sağlama hususunda yeni ulusların daha istekli olduğunu belirtmesinin ardından, 2003 senesine gelindiğinde Savunma Bakanı Donald Rumsfeld ağırlık merkezinin doğuya kaydığı 'eski Avrupa' içerisinde Fransa ve Almanya'yı kenara ayırmak suretiyle dışladığı görülmektedir.²³⁰ Wilson, Kennedy ve Rumsfeld'in retoriğindeki içerik, pek çoğu için kabulüzor bir durum olmakla birlikte, eski kalıntılarında sıyrılarak, 'yeniler' kertesine katılmaları için tüm uluslara bir davet olarak yorumlanmaktadır.

Soğuk Savaş dönemindeki çok yönlü müttefiklik yapısı, Amerikan üstünlüğünün devletlerarası ilişkilere adaptasyonu açısından amaca oldukça hizmet etmekteydi. İki yönlü patron-çalışan ilişkisi modelinin, nispeten sabit çok yönlüski sistem müttefikliklerinin giderek artan bir oranda yerini almakta olduğunu görülmektedir. Ancak tek yanlılık politikasının, Bush yönetimi dahil, Irak'a BM izni dışında müdahalede bulunulan dönemde bile resmi devlet politikasıhalini almamışolduğu görülmektedir. Öyle ki Irak ve Afganistan'a tek başına gerçekleştirilen müdahalelerin yaşandığı Oğul Bush döneminde dahi Başkan'ın kendisi de tek taraflılık ve emperyalizm suçlamalarını sıklıkla reddetmiştir. Nitekim bununla birlikte 2008 Başkanlık seçimlerinde kibirli ve ideolojik Bush dönemi dışpolitikalarını eleştiren bir başkan olarak Barack Obama'nın dahi karar verme sürecine dahil olduğu Başkanlık döneminde eleştirmiş olduğu 2004 sonrası Bush dönemi politikalarına devam etmek şeklinde genel devlet politikalarını izlediği görülmektedir. Öyle ki Avrupa'yı yekpare bir müttefik olarak görmemekle birlikte ABD'nin bölgesi dışındaki problemlerden uzak durması gerektiği düşüncesinde bir yol izleyen son başkan Donald Trump dönemi²³¹ içerisinde de tek yanlıktan bahsedilebilmekle birlikte müttefiklik politikalarının güncel çıkarlara göre keskinleştiği bir perspektiften ABD dışpolitikaları değerlendirilebilmektedir.²³²

İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesinin ardından merkezi bir güç konumunda kalan ABD, Batı ile müttefiklik ilişkilerinin devamı açısından hayati olarak gördüğü NATO işbirliğini genişleterek dönüştürme süreci başlatmıştır. ABD'nin müttefik ve düşmanlarına yönelik tutumu daha çok 11 Eylül saldırıları sonrası değişime uğramış ve terörle savaş

²³⁰Nick Cullather, "The Model Nations; The US Allies and Partners in the Modernizing Imagination", *America's 'Special Relationships', Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, Routledge Taylor and Francis Group, NewYork, 2009, ss.24-25.

²³¹ "National Security Strategy of the United States", The White House, 2017, s.38.

²³²John Dumbrell, Axel Schaefer, *America's 'Special Relationships': Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, Routledge Taylor and Francis Group, NewYork, 2009, s.2.

şeklinde ortaya çıkan söylemin gereği olarak ittifaklardan söz edilmiştir. Ancak ittifaktan kasıt daha çok terörle mücadele kapsamında ihtiyaç halinde desteklemek şeklinde ‘tek taraflılık’ esasına göre düşünülmekte ve ABD liderliğinde gerekli güvenliğin sağlanmasına yönelik bir ‘dünya polisliğine’ kalkışılması ile karşısındaki devletlerin ittifak yapılacak eşitlikte değil, işbirliğine yönelik oluşumlarda birer unsur olarak değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır. Bu anlamda bilhassa 11 Eylül sonrası süreçte yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi dokümanlarının yalnızca politik anlamda değil aynı zamanda güvenlik anlamında da dost ve müttefikleriyle ilişkilerini betimleyen birer doküman formatında değerlendirmek gerekmektedir. Bakıldığında 1996 ve 1997 UGS belgelerinde vurgulanan işbirliği ve müttefiklik değerlerinin²³³ 2002 UGS dokümanında yer alan ‘teröre karşı başlatılan savaşta ihtiyaçduyan devletlerin asiste edilmesi’ söylemiyle küresel anlamda başlatılan bir terör mücadelesinde ABD’nin rolünün eşitleriyle işbirliğinden ziyade zayıf devletlere liderlik şeklinde yorumlanabilmektedir.

Günümüz penceresinden bakıldığında tek süper güçve küresel hegemon olarak tanımlanmasının yanında bariz ekonomik ve askeri gücünde bulunduran ve politik/kültürel ‘yumuşak gücü’nü aktif şekilde kullanabilen Amerikan küresel üstünlüğünün kökleri ve etkisi, müttefiklik politikaları açısından yeni bir endişe unsuru haline geldiğini söylemek mümkündür. Bu endişenin temelinde ABD’nin dostu, müttefiki veya ona bağımlı olarak tabir edilen ülkelerin, Amerika’nın küresel gücüne nasıl adapte olabileceği sorunsalı yatmaktadır. İkinci Dünya Savaşının bitiminden buyana Amerikan müttefikliğinin, daha çok radikal bir güç asimetrisi tarafından şekillenmekte olduğu göz önüne alındığında, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin mantığıyla, ABD’nin karşılıklı saygı ve kabule dayalı olarak diğer ülkelerle işbirliğine fazla ihtiyaç duymadığı²³⁴ sonucuna uzanan hakim bir muhafazakar düşünce ortaya çıkmaktadır.

2.6. Bölgesel Olarak ABD Müttefikleri

İki veya daha fazla ulusun sağlam güvenlik anlaşmaları ile birbirlerine bağlanmasıyla gerçekleşen müttefiklikler, yeni güvenlik sorunları neticesinde birlikte hareket etme ve karmaşık durumlar için sürdürülebilir hazırlıklar içerisinde olma

²³³ A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, 1996, <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm> (erişim tarihi: 25.10.2019)

²³⁴ John Dumbrell, Axel Schaefer, a.g.e., s.3.

zorunluluğunun neticesinde uluslararası arenada geçmişte olduğundan çok daha önemli bir unsur halini almıştır.

Amerikan tarihi boyunca, Kurucu Atalarla başlayan ‘kalıcı ortaklıklardan kaçınma’ politikalarının da etkisiyle, müttefikliklere karşı şüpheli yaklaşımlar gerek kamuoyunda gerekse stratejistler arasında var olagelmıştır. Yalnız sıra dışı durumlarda yapılması tavsiye edilen geçici işbirlikleri, bir ulusun kuruluşu döneminde daha güçlü uluslardan destek almak ancak ulusal çıkarlarıyla ters düşmemek adına düşünülen tedbirlerdir. Ancak yaklaşık iki yüzyıl sonrasında başkan adayı George W. Bush’un bu şüpheliği canlandırmış olması ABD politika tercihlerini gereğinden çok etkilemişti.²³⁵

Müttefiklik ilişkilerinin bir kolaylaştırıcılıktan çok yükümlülük olduğu tezinin çürütüldüğü 21. yüzyılda Amerikan ulusal güvenliğinde müttefikliklerin ne derece rol oynadığına dair sistematik ve stratejik düşünme yeteneğine sahip politikacıların ve analistlerin eksikliğinin, aynı zamanda küresel ölçekte ortaklıkların sürdürülebilirlik gerekliliğini destekleyebilecek kamuoyu desteğini sağlama hususunda da hissedilebilir olduğu aşikardır.

1991 Sovyetler Birliğinin çözmesini milat olarak aldığımızda, ideolojik rekabet ile geçen uzun bir dönemin ardından bu çöküş ile birlikte devletlerarası ilişkilerin de yeniden şekillenmeye başlamış olduğunu görmekteyiz. Bu savaşın galibi olarak görülen Batılı devletler, liberal ve demokratik değerlerin üstün geldiği bu netice ile barış ve refah dolu bir düzen geleceği kanaatinde iseler de; Birleşik Devletler aldığı zaferin ardından dünya politikasında bölgesel gelişmelerde daha aktif ve benmerkezci bir rol oynamaya başlamıştı. Körfez Savaşı ile Irak’ın Kuveyt’i işgali, Yugoslavya’nın dağılması, Kafkaslar ve Ruanda gibi bölgelerde yaşanan kaos ortamı Soğuk Savaş sonrası gelişen barış yanlısı ütopyik düşünceleri ortadan kaldırmakla birlikte ABD hegemonyasının sürdürülebilmesi açısından bir fırsat olarak değerlendirilmiş, Batının güvenliği anlamında ABD’nin öncülüğüne duyulan önemi arttırmıştı.²³⁶

Amerikan politik kültüründe esas olan değişim ve süreklilik ilkeleri bağlamında gelişen dış politika karakterinin müdahaleciliğe karşılık inzivacılık ve reel politik karşısında moral politik uygulamaları şeklinde dual bir biçimde ilerleyen söylem ve doktrinler

²³⁵Elizabeth Sherwood-Randal, *Alliances and American National Security*, Strategic Studies Institutes, US Army War College, 2006, s.5.

²³⁶James Petras, Steve Vieux, “Bosnia and Revival of US Hegemony”, *New Left Review*, No:218, 1996, s.7.

ekseninde şekillendiği bilinmektedir. Cumhuriyetçiler ve Demokratlar ekseninde gidip gelen bir sarkaç şeklinde düşünülen Amerikan politik eğilimlerine bakıldığında, müdahaleci ve real politik ekseninde ilerleyen Bush dönemi politikalarının ardından gelen Obama dönemi Clinton dönemi izlerini taşıyan nispeten içe dönük ve moral politika yönelimlerine sahip olmuştur.²³⁷ Nitekim bölgesel anlamda ittifaklara önem vermek, bu anlamda işbirliğine yönelik kurumlar inşaa etmek ya da mevcut işbirliklerini revize etmek gibi politikaların izlenmesi Amerikan dışpolitik kültüründeki inzivacı-müdahaleci eksenin baskın gücüne göre tercih edilmesinin bir neticesi olabilmektedir.

ABD liderliğindeki NATO'nun 25 ulusun başkentiyle Washington arasındaki sağlam bağları inşa ettiği düşünüldüğünde müttefiklik adına önemli bileşenlere sahip olduğu söylenebilmektedir. Pek çok güçlüğe rağmen Birleşik Krallık ve ABD arasındaki 'özel ilişki' diye adlandırılan partnerlik, Eski Avrupa devletleri ile buna benzer özellikte ikili ilişkilerin yanında Avrupa ulusunun sahne arkasında ABD ile olan işbirliğini destekler niteliği söz konusudur. SSCB'nin çökmesiyle ortaya çıkan 15 ulusun bağımsızlığını kazanmasının akabinde Polonya'dan Özbekistan'a uzanan Avrasya ilişkilerinin güvenlik ve işbirliği ekseninde yeniden düzenlenmesinin yanında, NATO ekseninde Avustralya, Japonya, Filipinler, Kore, Tayland gibi ülkelerde koordineli askeri eğitimler ve ekipmanlar sayesinde çok yönlü müttefiklik ilişkilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Pasifik Güvenlik Antlaşması (ANSUZ/The Australia, New Zealand, United States Security Treaty), Güney Asya Paktı (SEATO/South Asia Treaty Organisation) gibi Soğuk Savaş sonrası Asya Pasifik ekseninde ekonomik ve bölgesel forumların aynı zamanda bölgesel ölçekte tehditlerin ortaya çıkmasıyla birlikte Asya'daki NATO karşılığı güvenlik oluşumları şeklinde desteklenmektedir.

11 Eylül sonrası değişen konjonktür gereği "teröre karşı ortak mücadele" adı altında ABD ile ilişkilerine yeni bir boyut kazandırma çabasında olan İsrail ile ilişkilerin hayati bir müttefiklik adıyla tanımlanmaya başlamış olduğu görülmektedir.²³⁸ Bu anlamda İsrail ile ortak bir düşman tanımından yola çıkarak geliştirilen Ortadoğu politikaları neticesinde Arap ve İslam dünyası ile mevcut problemler üzerinden devam eden süreçdaha

²³⁷ Colin Dueck, *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*, Oxford University Press, New York, 2015, s.25.

²³⁸ Ilan Pappé, "The Inevitable War on Terror: deterrorising the Palestinians", *States of War since 9/11: Terrorism, Sovereignty and the War on Terror*, Alex Houen, (Ed.), Routledge Taylor Francis Group, London, 2014, s.87.

da problematik hale gelmiştir. Sorunlu bir bölge olarak Ortadoğu'ya yönelik 11 Eylül sonrası izlenen müdahaleci tutum neticesinde bölge ülkeleri nezdinde sarsılan dostluk ve müttefiklik ilişkilerini yenilemek ve uluslararası sistemde ABD'ye duyulan güveni ve verilen desteği artırmak amacıyla başvurulan yumuşak güç politikaları izlenmiş. Bu politikalar sayesinde ABD'nin bölgesel anlamda bilhassa Üçüncü Dünya ülkeleri, İslam Dünyası ve Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmek suretiyle dost ve müttefikliklerini pekiştirme yolu tercih edilmiştir.²³⁹ Bush yönetiminin güvenliği sağlamaya yönelik izlenmiş olduğu tek taraflı stratejilerin aksine uluslararası kanallar ve bölgesel ittifaklar ile eylemlerin gerçekleştirilmesi yönünde tercihleri olan Obama dönemi yönetimi tarafından Tahran yönetiminin muhatap alınarak görüşmelerin başlatılması, Afganistan ve Irak'tan asker çekilmesi kararlarının gündeme getirilmesi gibi bölge devletleriyle ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır.²⁴⁰ 11 Eylül sonrası değişen tehdit algılamalarıyla birlikte ABD'nin Obama dönemi ile başlayan ve Trump döneminde de farklı bir boyutta devam eden deniz ötesi askeri müdahaleleri sonlandırmak, operasyonlardaki mevcut askerlerini geri çekmek, sorumluluk paylaşmak ve müdahalelerde tek taraflılıktan kaçınmak şeklinde izlenmiş olduğu dışpolitik yaklaşımlarının yansımaları olarak alt başlıklarda ele alınmış olan Asya, Pasifik, Avrupa ve Ortadoğu bölgelerindeki bölge devletleri ile ilişkilerin geçmişten günümüze müttefiklik perspektifinde değerlendirmelerine yer verilmektedir.

2.6.1. Avrupa'daki İttifak İlişkileri

Hem uluslararası sistem hem de Birinci Dünya Savaşı sonrası başat aktör olma rolünü yitiren Avrupa için çok büyük değişikliklere neden olan İkinci Dünya Savaşısınası dönemde, Avrupalıdevlet adamlarının başta Almanya ve Fransa arasında olmak üzere bu topraklarda kalıcı bir barış oluşturma çabaları ortaya çıkmış ve bu çabalar neticesinde 1951 senesinde, Belçika, Federal Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya ve Hollanda arasında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur.²⁴¹

²³⁹<https://www.britannica.com/biography/Barack-Obama/Politics-and-ascent-to-the-presidency> (Erişim tarihi: 10.11. 2019)

²⁴⁰ Osama AbuArshid, "The Obama Administration's Foreign Policy", *Arab Center for Research and Policy Series*, Doha, Qatar, 2014, s.11.

²⁴¹ Şaban Çalış, *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*, Nobel Yayınları, Ankara, 2001, s.26

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının gerçekleşmiş olduğu bölge olarak Avrupa, Soğuk Savaş döneminde de iki büyük ve güçlüdevletin arasında sıkışıp kalmaktan kendini kurtaramamıştır. SSCB'nin Avrupa'ya karşıolan saldırgan tavrı neticesinde Avrupa ülkeleri tarafından ABD, kendisinden talep edilen güvenlik desteğini sağlayarak, Avrupa güvenliği mimarisinin de ilk taşlarını yerleştirmiştir. 1949 Washington Antlaşması ile kurulan NATO, Avrupa güvenlik oluşumunun ilk Genel Sekreteri Lord Ismay'in de belirttiği gibi, "ABD'yi içerde, SSCB'yi dışarıda, Almanya'yıise aşağıda tutmak" şeklinde gerçekleşeceğine işaret etmektedir.²⁴²

Soğuk Savaş sonrası Sovyetlerin çözülmesi ile siyasi yapısı baştan aşağı değişen Avrupa, Maastricht Antlaşmasıile ortak dış güvenlik, adalet ve içişlerinde işbirliği oluşturmak suretiyle bir Avrupa vatandaşlığı oluşturma sürecine girmiştir.²⁴³ Batıve Doğu Almanya'nın birleşmesinin ardından, ulus devletlerin tek başına üstesinden gelemeyeceği küresel ölçekteki sorunlarla mücadele edebilmek adına, NATO tarafından desteklenen "daha geniş Avrupa" projesi ile Doğu Avrupa'yıda kapsayan daha istikrarlı ve güvenli bir Avrupa-Atlantik bölgesi oluşturulmak istenmiştir.

Soğuk Savaş sonrasıklasik tehditlerin ortadan kalkmasıyla silahlı güçlerin rolü değişmişve askeri güç artık cezalandırıcı ve düzen koruyucu bir rol almıştır. Böylesi bir uluslararası ortamda ABD tarafından gerçekleştirilen Körfez Savaşıve Irak müdahalesinin güvenlik parametrelerine de yeni bir boyut kazandırdığını görmekteyiz.

Avrupa'nın güvenliği için NATO'nun ne derece gerektiğini sorgulayanların mevcudiyetinin yanında, 1990'ların başında Yugoslavya ve Kosova krizlerinin meydana gelmesi ile AB kendi sınırlılıklarının farkına varmış olan Avrupa devletleri,²⁴⁴ ABD ve dolayısıyla NATO ittifakının boyutu hususunda fikir ayrılıklarına düşmüştürler. Her riski tehdit olarak algıladığına inandıkları ABD'nin öncülüğünde küresel müdahalelerde taraf olmanın AB siyasi ve sosyal dönüşümüne uygun bulmayan Fransa ve Almanya gibi büyük Avrupa ülkelerinin karşı saflarında ABD'nin Irak müdahalesi ve Afganistan işgali gibi

²⁴²David Reynolds, *The Origins of the Cold War in Europe: International Perspectives*, Yale University Press, Londra, 1994, s.13

²⁴³İbrahim S. Canbolat, *Avrupa Birliği Uluslarüstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi*, İstanbul, Alfa Yayınevi, 2002. s.212.

²⁴⁴Alexander van Steenderen, Karel Koster, "US-EU Defense Relations: Competitors or Partners in Crime?", *Socialism and Democracy*, XXV/2, 2011, ss. 10-11.

meselerde AB'nin desteğini uygun bulan İngiltere ve Polonya gibi merkez ve doğu Avrupa ülkeleri yer almaktadır.²⁴⁵

Avrupa içerisinde daimi destekçi pozisyonunda görülen İngiltere ve ABD ilişkilerinin farklı bir tarihsel ve kültürel boyutu olduğunu düşünürsek; Anglo-Amerikan arasındaki bu 'özel ilişki' statüsünün başka herhangi bir devlet tarafından talep edilemeyecek şekilde karmaşık bir süreç olduğunu belirtmek gerekecektir. Bu diğer bazı devletlerle de gerekli olan ortak kültür veya dil, yada sadece askeri bir müttefikliğe dayalı tarihsel ortaklık ile açıklanamamaktadır. İngiltere ve Amerika arasındaki müttefiklik ilişkisini ele alırken bunların her birinin birbirine karışmış durumdadır ve bu ilişkiyi açıklarken de bu karışan ipleri çözmek gerekmektedir.

İngiltere 16. yüzyılın sonlarında Amerika kıtasında kolonileşmeye başladığında, ilk kalıcı koloni 1607'de Virginia'daki Jamestown'da kurulmuştu. Sonraki bir buçuk yüzyılı kapsayan süreç içerisinde Atlantik sahili ve Karayiplerde başka pek çok koloni kurularak devam eden Büyük Britanya'nın 18. Yüzyılda batı yarımkürede 23 kolonisi vardı.²⁴⁶ Genel olarak kolonilerdeki insanlar muhafazakardı ve Britanya İmparatorluğunun bir parçası olmaktan adeta gurur duymaktaydılar. Ne var ki, İngiltere'nin 1756-63 arası Yedi Yıl Savaşlarından galibiyetle ayrılmasının ardından, yapmış olduğu vergi politikaları ve idare etmekle yükümlü oldukları topraklarındaki büyük artış, bir nevi kolonilerini bağımsızlığa doğru yönlendirmekteydi.

1763'te kendilerini anakaradan sadece biraz uzakta yaşayan İngilizler olarak gören kolonideki yaşayanlar, yalnızca 13 yıl sonrasında Britanya İmparatorluğundan bağımsızlığı isteyecek konumdaydılar ve 1783'te bağımsızlığını kazanmışlardı. İmparatorluktan savaşıyla bağımsızlık kazanan ilk ulus olarak ABD'nin, 19 yüzyıl boyunca Kanada sınırında İngiltere ile yaşamış olduğu çeşitli çatışmaların yanısıra, İç Savaş sırasında bir taraftan da yine Amerikan hafızalarındaki bu kalıtsal düşman ile de mücadele edilmekteydi.²⁴⁷ Mücadele görünürde iki eşit devlet arasında gibi dursa da; gerçekte Kraliyet donanması ve hakim para birimi ile dünyanın büyük küresel gücü ile, birincil

²⁴⁵ Zbigniew Brzezinski, "An Agenda for NATO: Toward a Global Security Web" *Foreign Affairs*, LXXXVIII/5, 2009, ss. 2-21.

²⁴⁶ Kathleen Burk, *Old World, New World: The Story of Britain and America*, Little, Brown, 2007, London, ss. 23-88.

²⁴⁷ Charles. P. Stacey, 'The Myth of the Unguarded Frontier', *American Historical Review*, 1950, vol. 56, ss. 4-9.

odağıkıtası ve güneydeki hakimiyet alanı olarak uluslararası anlamda nispeten zayıf bir devlet arasındaydı.

19 yüzyıl sonlarına doğru değişmeye başlayan uluslararası düzende, üretim anlamında Avrupa'dan çok daha fazla miktarlara ulaşmış olan ABD'nin, İngiltere devlet adamları için artık sadece ekonomik anlamda önemi yoktu; aynı zamanda düşündükleri, uluslararası sahenin Avrupa alanında kararmaya başladığıve İngiltere'nin bu sahnedeki yalnızlığı endişe verici olmasıydı. 20. yüzyılın başlangıcıyla, Britanya ve ABD arasında kesin bir müttefiklikten bahsedilememektedir. ABD 1917'de saldırıya hedef oluncaya dek Birinci Dünya Savaşına katılmamış, o zaman bile bir ortaklık statüsünden ötesini reddetmiştir. Ancak Büyük Savaş Anglo-Amerikan ilişkisinin finansal ayağı için çok önemlidir. Savaş boyunca İngiltere, kendi ekonomisini neredeyse yok etmiş olsa da, sadece kendisi için değil Fransa, Belçika, İtalya, Rusya, Yunanistan ve Romanya için de ABD ile ekonomik alım-satım ilişkilerini garanti etmiştir. Yüksek uluslararası finansal güç olarak her iki taraf açısından konumları geri dönülmez biçimde değişmektedir.²⁴⁸

İki savaşarası dönemde iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler dönemsel olarak kötüleşmiştir. Her iki taraf için, savaş borçları konusunda bir çelişki mevcuttur; bir taraftan borçların ödenmesinin ertelenmesini isteyen İngiltere varken diğer yandan bu borcun diğer ülkelerden çok daha yüklü bir faizle ödenmesini talep eden bir ABD karşı karşıya gelmekteydi.²⁴⁹

İkinci Dünya Savaşının sinyallerinin verildiği, devletlerarası 'özel ilişkiler' teriminin sıklıkla kullanıldığı dönem olarak, ne Amerikan kamuoyu ne de hükümeti 1917'deki ortaklığın hatalı olduğu düşüncesiyle yeni bir uluslararası ilişkiye dahil olmanın akılcı olmadığı kanısındaydılar.²⁵⁰ Ancak 5 Mart 1946 Missouri konuşmasında Churchill, Baltık'tan Adrikatik'e kıta boyunca demir bir perde indiği varsayımıyla, komünist tehlikeyi işaret etmekteydi. Çözüm olarak da 'İngilizce konuşan halkların kardeşçe birliği' şeklinde

²⁴⁸ Kathleen Burk, *Britain, America and the Sinews of War 1914–1918*, George Allen & Unwin, London, 1985, s.45.

²⁴⁹ Kathleen Burk, "Old World, New World: Great Britain and America from the Beginning", *Atlantic Monthly Press*, October 1, 2008, s.462.

²⁵⁰ Kathleen Burk, "The Lineaments of Foreign Policy: The United States and a "New World Order," 1919-39", *Journal of American Studies*, Vol. 26, No. 3, The United States and World Order (Dec., 1992), s.380.

bir savunma önermekteydi. Öyle ki bu İngiliz Milletler topluluğu ve İmparatorluğu ile ABD arasında dile dayalı özel bir ilişki olduğu anlamını taşımaktaydı.²⁵¹

İkinci Dünya Savaşı şüphesiz en yakın askeri müttefikliklere sahne olmuştu ve bu askeri birliktelik sonraki on yıl boyunca da uluslararası arenada sahnelenmişti. 1949 Ocak ayında NATO müzakereleri sırasında Avrupa işbirliği üzerine gayri resmi tartışmalar yapmak üzere bir araya gelen İngiliz yüksek yetkililer komitesi üyeleri arasından, ABD ile yakın ekonomik, askeri ve politik ilişkiler içerisinde olmanın Avrupa ülkelerine güvensizlik temeline dayalı ilişkiye bir alternatif olabileceği belirtilmektedir.²⁵² Bir Anglo-Amerikan özel ilişkisi ne dereceye kadar var olabilir sorusunu yönelttiğimizde; diplomatik, askeri ve istihbarat anlamında iki donamanın birlikte hareket ettiğini, uluslararası krizlerde İngiltere'nin daima bakışlarını ABD'ye yönelttiğini ve bölgesel olarak ABD'nin de aynısını yapmasının muhtemel olduğunu belirtmek gerekmektedir. Her birinin yeterince fayda sağladığına inandığı sürece yakın müttefiklik ilişkilerini sürdüreceği düşünülmektedir.

Daimi müttefikin yanısıra, karşı ibrede mevcudiyetini siyasi yönetim anlamında dönemsel farklılıklarına rağmen her daim korumuş olan daimi tehdit kanadında yer alan Rusya Federasyonu ile ilişkilerine de bu noktada yer vermek gerekmektedir. 1991 senesinde SSCB'nin dağılmasıyla birlikte, ABD- Rusya ilişkilerinde iki ibare göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki; Soğuk Savaş sonrası, Francis Fukuyama'nın 'dünyanın sonu' teorisinde ifade edildiği haliyle Batıkurum ve değerlerinin mutlak ve evrensel galibiyeti ile gelişen bir optimizm temelinde;²⁵³ Boris Yeltsin ve Bill Clinton yönetimleri tarafından stratejik bir ortaklık politikası izlenmeye başlamıştır. Rusya'nın yeni yönetiminin kendini Batı'nın bir parçası olarak gören yaklaşımları temelinde ABD ile olan ortaklığın, Batı ile ilişkilerini normalleştirme ve demokratikleşme anlamında ulusal hedeflerini gerçekleştirme noktasında bir geçiş yolu oluşturabileceği varsayılmaktaydı. Ancak bu varsayımların temelsiz olduğu çabuk ortaya çıktı. Bu yeni Rusya, oldukça sıkıntılı bir süreçten geçmekteydi ve partner rolünü üstlenebilecek kadar güçlüdeğildi. Yeltsin'in çöken ekonomik politikaları, ABD'nin uluslararası önceliklerine olan düşkünlüğü ile bir araya

²⁵¹ John Baylis, *Anglo-American Defence Relations 1939–1984*, 2nd ed., Macmillan, London, 1984, ss. 42–43.

²⁵² Richard Clarke, 'Policy in Europe', Alec Cairncross (Ed.), *Anglo-American Economic Collaboration in War and Peace 1942–1949*, Oxford University Press, Oxford, 1982, s.175.

²⁵³ Francis Fukuyama, *The End of The History and The Last Man*, NewYork: Penguin,1992.

geldiğinde, Rusya açısından bu geçiş sürecine entegrasyon için güçlü bir içsel reaksiyonu meydana getirmiş oldu.

Karşılıklı çıkarların söz konusu olduğu belirli alanlarda ‘tercih edilebilir bir birliktelik’ niteliğini koruyor olsa da, ortaklık illüzyonunun ortadan kalkmasıyla, ABD açısından bakıldığında, NATO genişlemesinde, Avrasya içlerine yayılan NATO destekli güvenlik ve işbirliği programlarında ve Yugoslavya’nın ayrılma döneminde müdahale eden uluslararası Rusya’nın olmayışı anlamına gelmekteydi. Rusya açısından bakıldığında ise, ulusal çıkarların daha geleneksel tanımına dayalı daha mesafeli ve rekabetçi uluslararası tutuma doğru yönetsel bir değişim anlamını taşımaktaydı.²⁵⁴

2000’de başlayan ve Asyalı güçlerle ilişkileri güçlendirme politikası izleyen Yeltsin dönemi dışpolitika uygulamalarını²⁵⁵ revize eden Vladimir Putin yönetiminde petrol ve doğalgaz sektöründen beklenmedik bir şekilde gelen karlar ile, uluslararası arenada güveni artarak çarpıcı bir şekilde ekonomik canlanma dönemine giren Rusya’nın dışpolitikasında Avrasyacılık akımının etkisiyle gelişen Batı ile yakınlaşma süreci gerçekleşmiş ve bu süreçte NATO içerisinde önemi artmıştır²⁵⁶. İki ülke arasında iyi ilişkiler geliştirme döneminin başlangıcı sayılan Yeltsin-Clinton yönetimlerinin de çabalarıyla gerginlik siyasetinden uzaklaşan uzlaşmacı ve seçici bir işbirliği sürecine girmiş olduğu görülmektedir.

11 Eylül saldırılarının ardından, yeni ortaya çıkan terörle küresel savaş ifadelerine dayanarak ABD ile birlikteliğini gösterircesine, Sovyetler sonrası Orta Asya bölgesinde ABD askeri kamplarına yeşil ışık yakan Rusya, güvenlik girişimlerini yaygınlaştırma anlamında ortak teşebbüsler yayınlamış, yenilenen enerji güvenliği diyalogunu başlatmıştır. Ancak çatışmanın ve anlaşmazlığın temelinde NATO genişlemesi, Orta Asya’daki ABD askeri varlığı, SSCB’nin sınırlarındaki donmuş bölgelerdeki topraklar, Kosova sorunu, Hazar Bölgesi petrol ve doğalgaz rezervlerinin çıkartılması ve Merkez Avrupa’daki füze savunma programı gibi sorunlar varken,²⁵⁷ Afganistan ve ötesinde

²⁵⁴ Michael Mc Faul, James Goldgeier, *Power and Purpose: American Policy toward Russia after the Cold War*, Brooking Institution Press, Washington D.C., 2003, s.16.

²⁵⁵ Marlene Laruelle, *Russian Eurasianism. An Ideology of Empire*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, 2008, s.7.

²⁵⁶ Kamer Kasım, *Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, USAK yayınları, Ankara, 2009, s.123.

²⁵⁷ R. Craig Nation, “Ressetting US-Russian Relations, American Foreign Policy Regional Perspectives”, William B. Ruger Chair, *of National Security Economics Papers*, U.S. Naval War Collage, Newport, Rhode Island, 13-15 May 2009, s.225

başlatılan ABD- Rusya ortaklığı kısa ömürlü olmuştur. Bu manada yenilendiği düşünülen stratejik partnerlik ifadeleri hayal olmaktan öte geçemeyeceği de kanıtlanmıştır.

2.6.2. Asya ve Pasifikte Müttefiklik

Güneydoğu Asya, muazzam çeşitlilik ve değişkenlikte hem ana kara hem de denizle ilgili bileşenlere sahip, Hint ve Pasifik okyanuslarını birleştiren dünyanın en büyük deniz yolu ve takımadalarının bulunduğu bir coğrafi bölgedir. Çatışmalar ve anlaşmazlıkların yanı sıra işbirliği ve uyum içerisinde kültürlerarası etkileşim dalgalarının kesiştiği tarihi bir noktadır.

Postkolonyal bir devletten küresel bir süper güce evrimle sürecinde ABD'nin Asya ile olan ilişkiler- tıpkı dünyanın geri kalanıyla olduğu gibi 'Açık Kader' şeklinde ifade bulan ayrıcalıklı bir hissiyatın sonucunda şekillenmiştir. Yaşama, özgürlük ve mutluluğun peşinden koşma gibi değerler üzerinde yükselen ABD'nin Güney ve Doğu Asya'daki dış politikalarını üç temelde toplamak mümkün olacaktır. İlk aşama olarak; 1776-1946 yıllarını kapsayan serüvencilik ve yayılcılık periyoduna; bölge ülkeleri üzerinde Batı emperyalizmi uygulamaları sırasında ve sonrasındaki ulusların self determinasyon ilkesi neticesinde, dünya savaşları sonrası kolonyal faaliyetlerin sona erdiği dönem Amerikan politikalarının gidişatı daha çok ülkelerin bağımsızlığını kazanmasının desteklenmesi yönünde bir seyir izlemiştir. Soğuk Savaş boyunca antikomünizm ve iki kutuplu sistem düzeni içerisinde (1946-1989) bir taraftan komünistlere karşı liberal ve demokratik değerleri savunurken, diğer taraftan da otoriter rejimleri destekleyen bir müphemlikle karşılanan Amerikan politikaları ikinci aşamada büyük ölçüde antikomünist çevreleme politikalarının etkisiyle şekillenmiştir. Son olarak da Soğuk Savaş sonrası Amerikan küresel egemenliğinin 9/11 gibi bir terör saldırısıyla sarsıldığı bir ortamda gelişen (1989-2009) üçüncü aşamada izlenen politikalar, nüfusunun önemli bir kısmının Müslümanların oluşturduğu bu bölgeyi Amerika'nın askeri stratejik hesaplarının mühim bir öncüsü haline getirmiştir.²⁵⁸

Amerika'nın antikomünist çevreleme politikaları neticesinde meydana gelen askeri stratejik desteğinin bölge ülkelerinin bağımsızlık hayatta kalma kabiliyetleri açısından hayati bir önem taşıdığı Soğuk Savaş dönemi sona erdiğinde, Singapur, Malezya ve

²⁵⁸ Emrys Chew, "US Foreign Policy and Southeast Asia: From Manifest Destiny to Shared Destiny", *American Foreign Policy Regional Perspectives*, William B. Ruger Chair, of National Security Economics Papers, U.S. Naval War Collage, Newport, Rhode Island, 13-15 May 2009, ss.125-126.

Endonezya gibi güney Asya ülkelerinde Amerikan varlığı bölge içerisindeki barış, güvenlik ve ekonomik gelişmelerin temeli olarak görülmekteydi.²⁵⁹

İkinci Dünya Savaşını yenilgi ile sonuçlandıran Japonya, temel olarak askersizleştirme ve demokratikleşme konuları üzerinde yoğunlaşan bir işgal sürecine maruz kalmıştır. Müttefiklere danışmaksızın bu politikalar uygulamaya koyan ABD, Japonya'nın yeniden bir askeri güç olarak ayağa kalkmasını önlemeyi amaçlamaktaydı. Ancak Soğuk Savaşın getirdiği dinamikler doğrultusunda Uzak Doğu'da kendi saflarında bir kamp oluşturma maksadıyla askersizleştirme politikalarındaki değişimi ilk talep eden de yine ABD'nin kendisiydi.²⁶⁰ Nitekim 1950 Kore Savaşında ABD'ye önemli bir üs sağlayan Japonya, 1951'de eşzamanlı olarak imzalanan San Francisco Barış Antlaşması ve ABD-Japonya Güvenlik Anlaşması ile yeniden bağımsızlığına kavuşmuş ve ABD müttefikliğine sıkı sıkıya bağlanmıştır. 1968 senesinde ABD'nin Vietnam'dan çekilme sürecine girmesi ile Doğu Asya'da ABD'nin jandarma rolünün sona ereceği ve güvenlik dengelerinin değişeceğine dair algı ortaya çıkmıştı.²⁶¹ Bölge güvenliğine yönelik önlemlerin bölge ülkelerinin sorumluluğunda olduğuna yönelik ABD söylemleri, ABD yönetiminin bölgeye yönelik yardımlara karşı ılımlı olsa da askeri savunmalar aşamasında müdahil olmaya sıcak bakmadığını işaret etmekteydi. Soğuk Savaş boyunca Batı yanlısı politikalar izleyen Japonya'nın bilhassa savunma konularında ABD'yle olan güvenlik yakınlaşmalarının yanında, izolasyonist, pragmatist ve fırsatçı dış politikalarının gereği olarak ABD politikalarıyla ters düşme pahasına ekonomik odaklı girişimlerde bulunmaktan çekinmemektedir.²⁶²

1960'larda nükleer alanda, 1971'de BM üyeliğiyle birlikte siyasal alanda güç kazanarak, 1990 sonrasında güçlü ekonomik ve güvenlik ilişkileriyle de uluslararası sistemde bölgesel anlamda gelişen varlığıyla Çin, Doğu ve Güneydoğu Asya bölgesi içinde devletlerarası ilişkileri önemli ölçüde etkilemektedir.²⁶³ Dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip olmasının yanısıra hem ekonomisindeki hızlı büyüme rakamları hem de siyasi ve

²⁵⁹ Jurgen Haacke, *ASEAN's Diplomatic and Security Culture: Origins, Development and Prospects*, Routledge Curson, Taylor Francis Group, London, 1996, s.15.

²⁶⁰ Janer E. Hunter, *Modern Japonya'nın Doğuşu*, İmge Kitabevi, Ankara, 2002 ss. 115-116.

²⁶¹ Suelo Sudo, *Southeast Asia in Japanese Security Policy*, Institute of Southeast Asian, 1991, s.12.

²⁶² 1973 Yom Kippur Savaşında Japonya, petrole olan bağımlılığı nedeniyle Arapların kendisine yönelik kısmi ambargosunu kırmak amacıyla İsrail'e, işgal ettiği topraklardan çekilmesi için çağrıda bulunmuştur. Bruce Stronach, *Beyond the Rising Sun: Nationalism in Contemporary Japan*, Praeger, Westport, London, 1995, s. 131.

²⁶³ Altay Atlı, Sadık Ünay, "Küreselleşme sürecinde Türkiye-Çin ilişkileri". *SETA Analiz*, 96, 2014, s.17.

askeri alanda kendisini göstermesi ABD'nin bölgesel çıkarlarıyla ters bir durum yaratıyor olsa da Çin'e karşı daha özel bir önem vermesini zorunlu hale getirmiştir. 317.9 milyar dolara ulaşan ticaret hacmi ve %13.4 oranında ticaret oranıyla 2019 Ağustos ayı itibarıyla en çok ticaret yapılan 3. ülke olarak Çin ile ABD arasındaki simbiyotik bir ilişkiye bakıldığında²⁶⁴ ekonomik anlamda birbirlerine bağımlılıkları o kadar fazladır ki; siyasi anlamda karşılaşılabilecek muhtemel bir kriz karşılıklı bir savaş etkisi yaratarak iki ülke için de üstesinden gelinemeyecek sonuçlar doğurabilecektir.

Çin ve ABD'nin ekonomik anlamda başlayan işbirliğinin siyasi anlamda yansımalarında Kuzey Kore'nin nükleer silahlardan arındırılmasının bölge istikrarı açısından ortak bir amaç haline gelmesi ile kendini göstermiştir. Çin'in, BM'nin Kuzey Kore'yi kınayan ve sınırlı yaptırım kararları öngören 1718 nolu kararı (2006), 1874 nolu kararı (2009) ve 2012'deki Kuzey Kore'nin nükleer faaliyetlerini kınayan kararı onaylamış olması²⁶⁵ ve bunun yanısıra İran ile görüşülen nükleer müzakerelerde aktif rol oynama kararı işbirliği sürecini olumlu yönde etkileyen adımlardır.

Bu iki büyük güç arasında kalan bölge ülkeleri açısından bakıldığında; bölgede Çin'in etkin varlığının yanısıra, ABD müttefiklerinin zemini direnç göstermeye devam etmektedir. Hiçbir müttefik veya güvenlik partneri Çin'i ABD'nin uygulanabilir stratejik bir alternatifi olarak görmemektedir. Mevcut ekonomik durgunluk sebebiyle Çin'in gelişen ekonomisinden fayda sağlamak istense de, ABD, Çin'in karşısında dengeyi sağlayabilecek güce sahip tek devlet olarak görülmesi dolayısıyla güvenlik partneri olarak kalmaya devam etmektedir.²⁶⁶ Müttefik ve partnerlerin hem Çin hem de ABD'den sağlamaya çalıştıkları faydanın neticesi olarak, ABD'nin bölgesel varlığının belirli koşullarda, belirli yollarla ve gerekli durumlarda devam etmesi şeklinde bir tutum içerisindedir.

Bu aşamada ekonomik ve güvenlik ihtiyacının yanısıra kuruluş aşamasından bu yana bölge ülkesi olan Güney Kore siyasetinde ABD'nin önemli bir etkiye sahip olduğu

²⁶⁴Top Trading Partners - August 2019

<https://www.census.gov/foreign-trade/statistics/highlights/toppartners.html> (Erişim tarihi: 24.10.2019)

²⁶⁵ Susan V. Lawrence, David MacDonald, "U.S.-China relations: policy issues". *CRS Report for Congress*. 2012. s.18.

https://www.everycrsreport.com/files/20120802_R41108_54b2a096dcccc0a3f398b39cac60332b4b32d1c1.pdf (Erişim tarihi:20.11.2019)

²⁶⁶Evan Mediros, "The New Security Drama in East Asia: The Responses of U.S. Allies and Security Partners to China's Rise", *American Foreign Policy Regional Perspectives*, William B.Ruger Chair, of National Security Economics Papers, U.S. Naval War Collage, Newport, Rhode Island, 13-15 May 2009, s.111.

görülmektedir.²⁶⁷ Soğuk Savaş döneminde komünizmin yayılmasına karşı Güney Kore'yi desteklemeye yönelik ABD askeri ve ekonomik hegemonyası altında ilişkileri geliştirme politikası izlenmiştir. Komünizmin etkisindeki SSCB ve Çin'e karşı ABD güvenlik şemsiyesi altında olma tercihi bulunan Güney Kore ile ilişkileri geliştirme çabası iki ülke açısından da bir karşılıklı bağımlılık meydana getirmektedir. Bu bağımlılık Soğuk Savaşın bitişiyle birlikte uluslararası sistemdeki değişimler neticesinde ve Güney Kore'nin hızlı ekonomik kalkınma süreci iki ülke arasındaki asimetriyi azaltmış ve karşılıklı bağımlılığı ortak çıkarlara dayalı bir işbirliği şekline dönüştürmüştür.²⁶⁸

Soğuk Savaşın sonlarına doğru bölge ülkeleri arasındaki ticareti geliştirmek amacıyla ABD öncülüğünde kurulan APEC, küresel ekonominin %50'sine, dünya nüfusunun %40'ına tekabül eden bir nüfus yapısıyla bölgede etkin bir aktör haline almıştır. Bunun yanı sıra 1967'de komünist blok dışında kalan ülkelerin kurmuş olduğu ASEAN üye ülkelerinin 2004 ve 2011 yılları arasında ticari hacimlerinin birbirleriyle ve dünyanın geri kalanıyla kıyaslandığında, iki katından fazlasına ulaşmış olduğu sonucu Soğuk Savaş sonrası dönemde bölge ülkelerinin önceliği ekonomik entegrasyona vermiş olduğunu kanıtlar niteliktedir. ASEAN ve APEC gibi örgütler ile ABD politikalarına bakıldığında 11 Eylül'den bu yana güçlenerek devam eden bir ilişki mevcuttur diyebilmekteyiz. Anlaşma müttefikleri olarak Tayland ve Filipinler önemli birer NATO dışı müttefik haline gelmiş, Singapur önemli bir Güvenlik İşbirliği Ortağı olmuştur. Endonezya ile olan askeri bağlantılar iyileştirilmiş ve Vietnam ile olan ilişkiler de olumlu anlamda potansiyel taşımaktadır. Her iki örgütün de işlevselliğinden memnuniyet duyan ABD'ye karşı bölge ülkeleri açısından tutum, ne fazla müdahil olmasına de tamamen dışında tutulmasından yana olmaktadır.

Avustralya ve Yeni Zelanda ABD'nin belki en önemli müttefikleri sayılmayabilir ancak onun dışında hiçbir ülke İkinci Dünya Savaşı sonrası, ABD'nin müdahil olduğu büyük ihtilafların her birine taraf olmamıştır. Kore, Vietnam, Afganistan ve her iki Irak savaşı için de Avustralya önemli bir destekçi rol üstlenmiştir. Gerçek şu ki, Avustralya'nın

²⁶⁷ Han Sungjoo, "South Korea and the United States: The Alliance Survives", *Asian Survey*, Cilt: 20, Sayı: 11, 1980, s. 1075.

²⁶⁸ Scott Snyder, "Strengthening the U.S.-ROK Alliance", Center for U.S.-Korea Policy, The Asia Foundation, Şubat 2009. <http://asiafoundation.org/resources/pdfs/SnyderStrengtheningFeb09.pdf> (Erişim tarihi: 25.10.2019)

bu rolü sembolik bir değerde görünse de, bize çağdaş Amerikan hegemonyasının doğası hakkında bilgi vermektedir.

ABD ile ittifakın Avustralya ve Yeni Zelanda ekonomik ve politik çıkarlarına yapmış olduğu olumsuz etkiye rağmen devamını incelemek için, öncelikle bu ülkelerin dışpolitikasını şekillendiren belirli tarihi koşulları ve politika yapıcılar ve yorumcular tarafından söylemsel olarak oluşturulmuş müttefiklik ilişkisini incelemek gerekmektedir.

Avustralya'nın ABD ile stratejik ilişkilerini değerlendirirken, eski başbakan John Howard, Avustralya'nın tarihi ve coğrafyası arasında bir seçim yağmak zorunda olmadığını savunmuştur.²⁶⁹ Başka bir deyişle Avustralya, Britanya'ya ve sonrasında da ABD'ye olan geleneksel bağlarından ödün vermeden Asya'ya bitişik konumunun gerçekliğini kabul edebilmelidir. Ancak yine de coğrafya tek başına Avustralya'nın dışilişkilerini belirleme de etkin rol oynamaktadır. Avrupa'dan oldukça uzun bir mesafede ayrılmak ve Asya'nın kalabalık uluslarına bir o kadar yakın bir coğrafyada yer almak Avustralyalı politika yapıcılar arasında sürekli bir endişe duygusu yaratmıştır.²⁷⁰ Öyle ki tarihi boyunca Avustralya Avrupa sömürgeciliğinin bir uzak karakoluydu ve demografik profili ve politika yönelimi bunu yansıtmıştır. Bu durum uzun yıllar boyunca Asya komşuları ile ilişkilerinde sorunlu bir durum meydana getirmişve karşılıklı anlaşmazlıkların karakterini oluşturmuştur.

1940'larda kendi mücadelelerine odaklanmış Avrupa'nın yanısıra, zaten halihazırda Japon saldırganlığından muzdarip olan bölge ülkelerinden Yeni Zelanda Pasifik savaşının etkilerini fazlasıyla hissetmekte; bu sebeple de yeni bir güvenlik ittifakının kurulması için çabalamaktadır. İngiliz hükümetine Pasifik'teki büyük güçlü komşuyla daha yakın bir ilişki geliştirmek amacıyla Washington'a bir bakan gönderme izni isteyen başbakan Fraser, bir iki ay gibi kısa bir süre içerisinde güvenlik meseleleri üzerinde Roosevelt ile görüşme sağlayabilmiştir.²⁷¹

Bağımsız bir ulus olarak tarihi eski Liberal başbakan Robert Menzies'in 'büyük ve güçlü arkadaşlar' olarak tanımladığı hegemonik güçlere dayanan Avustralya'nın İkinci

²⁶⁹ John Howard, "Australia's Links with Asia: Realising Opportunities in Our Region", the Fifth Asialink Lecture, 1995.

²⁷⁰ David Walker, *Anxious Nation: Australia and the Rise of Asia 1850–1939*, University of Queensland Press, St Lucia, 1999. s.58.

²⁷¹ Alister McIntosh, 'Origins of the Department of External Affairs and the Formulation of an Independent Foreign Policy', *New Zealand in World Affairs*, NZIIA, ss.17-21.

Dünya savaşında Singapur'un düşüşüyle izolasyon ve güvensizlikle ilgili temel yargıları ortaya çıkmıştır.²⁷² İkinci Dünya Savaşı sonrası Avustralya dışpolitikasında, yalnızca ABD'nin daha önceleri İngiltere ile ilişkilendirilen hegemonik güce artık sahip olduğu gerçeğini göz önünde bulundurmak suretiyle, Birleşik Krallık ile geleneksel ve akrabalık bağlarını bir kenara bırakarak, ABD yanlısı tutum içerisinde olmuştur. Avustralya dışpolitikasında, çeşitli teşviklerle de desteklenerek büyük dönüşüm gerçekleştirilme sürecine girilmiş ve yeniden yapılandırma gerçekleştirilmiştir. Aynı şekilde Singapur'un düşüşüyle tedirginliğin en fazla hissedildiği yerlerden bir diğeri olarak Yeni Zelanda'da savaş karşıtlığı hızla artmıştır. Başbakan Fraser, BM'nin kurulmasında önemli rol oynayarak ortak güvenlik taahhüdünü yerine getirmiş olsa da, savaş sonrası atmosfer Yeni Zelanda'nın enternasyonal bağımlı destekler nitelikte olmamıştır.²⁷³

Soğuk Savaş dinamikleri ve İkinci Dünya Savaşı sürecini düşündüğümüzde ABD ile olan ittifak ilişkisi çok da beklenmedik bir durum değilken, Amerikan hegemonyasının doğası düşünüldüğünde uluslararası sistemdeki büyük dönüşümlerin ardından bu tarz ittifak ilişkilerinin aynı düzlemde devam ediyor olması şaşırtıcıdır. Nitekim Avustralya açısından ABD ile ilişkilerini yeniden değerlendirmek için beklenen ortam pek çok kez meydana gelmiştir. Soğuk Savaşın ve onunla ilişkilendirilen çift kutupluluğun sona ermesi, Amerikan dış politikasındaki daha sonraki dönüşümüne neo-muhafazakarların yükselişine ve giderek artan tek taraflı Amerikan gücünün uygulanmasına zemin oluşturmuştur.²⁷⁴ Bu tarz durumlar için, uluslararası ilişkiler teorilerinin en etkili başlıklarından bazıları açısından beklenen şey, devletlerin Amerika'nın tek kutuplu gücünü takip etmek şeklinde değil dengelemek şeklinde tutum takınması olmaktadır. Açıkçası pek çok diğer devlet gibi Avustralya dışpolitikasının da, uluslararası düzenin büyük bir yeniden yapılandırma süreci karşısında 'ulusal çıkarın' tepkisel olarak yeniden belirlenmesi gibi sıradan bir sebepten daha başka bir durum tarafından yönlendirilmiş olduğu düşünülmektedir. Devlet davranışlarının görünen maddesel temelli açıklamalar yeterli olamayabilmektedir. Öyle ki devlet davranışlarını ayrıntılı bir şekilde açıklayabilmemiz için, bilhassa da Avustralya

²⁷²Mark Beeson, "Australia and the US and the Unassainable Allience", *America's 'Special Relationships', Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, Routledge Taylor and Francis Group, NewYork, 2009, s.136.

²⁷³Dolores E. Janiewski, "Yearning and Spurning: New Zealand's Special Relationships with Britain and The United States", John Dumbrell ve Axel Schäffer (Ed), *America's 'Special Relationships': Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, London: Routledge, 2009, ss.167-168.

²⁷⁴Mark Beeson, 'The Rise of the "Neocons" and the Evolution of American Foreign Policy', Vedi Hadiz Empire(Ed.), *Neoliberalism, and Asia*, Routledge,London, 2006, ss. 69–82.

devleti için, maddi olmayan fikirsel güçler ve hegemonik güçlere dayalı evrensel güçlerin, şarta bağlıve söylemsel olarak gerçekleştirilen içsel faktörler aracılığıyla ortaya çıkan yönlendirici etkisini dikkate almamız gerekmektedir.

Yeni Zelanda açısından İkinci Dünya Savaşının bitişi ve Soğuk Savaşın erken dönemleri dış politikasını üç temelde birleştirdiği bir dönem olmuştur; bunlardan ilki ürünlerine pazar bulabildiği İngiltere ile bir anne çocuk ilişkisine benzer bir ilişki düzeyi, ‘ittifak’ya da daha yakından bir kuzen ilişkisi olarak tanımlanan güvenlik odaklı Amerikan bağlantısıve son olarak da İngiliz Milletler Topluluğu ya da BM aracılığıyla ifade edilen enternasyonalist boyut olmuştur.²⁷⁵ Bretton Woods sisteminin oluşumuyla sonuçlanan savaş sonrası Amerikan gücünün kurumsallaşması, ABD hegemonyasını basit materyal önceliklerin ötesinde tutmaya ve meşrulaştırmaya yardımcı olmuştur. Nitekim Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler için, Amerikan dış politika söylemine genel olarak normatif bir uyum ve sempatiden kaynaklanan daha da derin bir yakınlık mevcuttu; ülke olarak Avustralya’daki Amerikan egemenliğine karşı göreceli olarak oldukça az bir ideolojik muhalefet vardı.²⁷⁶ Ulusal hükümetin dış politikasını Moskova’daki diplomatik mevkilerini kapatma kararı gibi oldukça agresif bir komünizm karşıtlığına yönelttiği, Yeni Zelanda da artık liderlik ve güvenlik için ‘yaşlı İngiliz ebeveyni’ yerine Amerikalı kuzenlerini dikkatle takip etmekteydi.

Bush yönetiminin izlediği dış politikasının müttefikler ve olası muhalifler arasında yarattığı farklı tepkiler, hegemonyanın potansiyel olarak belirleyici rolünü bize hatırlatmaktadır. Avustralya’nın Iraktaki ‘gönüllü koalisyon’ içerisindeki ilk ve önde gelen katılımı, bu koalisyona hiç katılmamış olan Kanada ve Yeni Zelanda gibi ülkelerle veya Amerika’nın müdahalesine aktif olarak karşı olan Almanya Fransa gibi Avrupa ülkeleriyle çelişmektedir.²⁷⁷

Tecrit ve olası istila tehditleriyle karşı karşıya kaldıklarında temel bağlılık ve stratejilerini Britanya’dan ABD’ye çevirmiş olan Avustralyalı politika yapıcılar için, ABD’nin Japonya’ya savaş sonrası sunulmuş olan yumuşak barış oldukça memnuniyetsizlikle karşılanmış olsa da, bu durumu ABD ile resmi bir güvenlik anlaşmasının sağlanması için ödenmesi gereken bir bedel olarak görmüşürler.

²⁷⁵ Dolores E. Janiewski, a.g.m.,ss. 165-166.

²⁷⁶ Mark Beeson, a.g.m., 2009, ss.138-139.

²⁷⁷ Mark Beeson, ‘The Declining Theoretical and Practical Utility of “Bandwagoning” American Hegemony in the Age of Terror’, *British Journal of Politics and International Relations*, 2007, vol. 9, ss. 618–635.

Amerika'nın nükleer güç kullanan ve nükleer silahlı gemilerinin limanlarını kullanımına izin vermemesinin ardından Yeni Zelanda'nın artık üye olmadığı gerçeğine rağmen, başarısının temelinde ortak kültürel ve normatif faktörlerin olduğu düşünülen Eylül 1951'de imzalanan ABD-Avustralya ve Yeni Zelanda arasındaki ANZUS antlaşması, 50 seneyi aşkın bölgesel güvenliğin bel kemiği olarak görülmektedir. Timor'da ve Pasifikteki 'istikrarsızlık arki' olarak adlandırılan diğer bölümlerde bir dizi güvenlik sorunuyla karşıkışı kaldıklarından Avustralya'ya yardım etme konusunda ciddi bir isteksizlik gösteren ABD gerçeğine rağmen, Avustralya politika yapıcıları ABD'yi genişçapta desteklemişlerdir. Avustralya'daki Irak Savaşı ve ABD dış politikalarına olan kamuoyu desteği düşüş yaşamışolsa da, ABD'nin Avustralya'nın savunulması hususundaki politikalarına yönelik herhangi bir güvensizlik söz konusu olmamıştır.²⁷⁸ Açıkça görülen çelişkilere rağmen Avustralya'nın siyasi sınıfının aynı şekilde ABD'ye bağlı kalmasının bir neticesi olarak ittifakta halkın güveninin belli bir oranda devam ettiği söylenebilmektedir.

2.6.3. Ortadoğu'da Müttefiklik

Günümüzde Türkiye, İran, Afganistan'ı içerisinde alan Türk-İran havzası, Suudi Arabistan, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Umman, Katar, Yemen topraklarının bulunduğu Arap Yarımadası ve Bereketli Hilal diye isimlendirilen İsrail, Irak, Lübnan, Ürdün, Suriye'nin yanısıra Mısır'ı da kapsayan, ciddi petrol rezervlerine sahip coğrafi alan 'Ortadoğu' olarak tanımlanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin çekilmesi ile bölgede etkisini arttıran ABD'nin Büyük Ortadoğu'da dış politikası, hangi partinin yönetime geldiğine bakmaksızın, İsrail Devletinin desteklenmesi, bölgesel istikrar, ekonomik gelişme ve iyi yönetimlerin teşviki ve terörle mücadele konularında nispeten tutarlı bir yol izlemiştir. Ancak 11 Eylül saldırılarından sonraki onbeşyıl içerisinde, belki de ABD güvenlik politikaları açısından doğrudan bir etki alanına sahip olması sebebiyle diğerlerine nazaran bu bölgede, yeni ABD yönetimleri dış politika kararlarını uygulama hususunda farklı ve radikal bir tutum içerisinde olmuşlardır.

Bölge ülkeleri açısından Soğuk Savaşın konjonktürü ile müttefik-rakip saflarının netleştiği 1979 senesi gerçekleşen İran devriminin neticesi olarak Körfez ülkelerinin ve Suudi Arabistan'ın ortak bir tehdide karşı birlikte hareket etme stratejisi, bölgede

²⁷⁸Mark Beeson, a.g.m., 2007, ss.153-154.

komünizmin yayılmasına karşı ABD tarafından destek görmüştür. Gerek geleneksel Körfez monarşilerinin temeline bir saldırı niteliğinde görülen İran Devrimi'nin yayılmasını engellemek, gerekse Afganistan işgaliyle bölge açısından daha hissedilebilir olan Sovyet işgalinin önlenmesine yönelik bir ortaklık sağlamak adına Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn, Katar, BAE ve Umman olmak üzere altı Körfez ülkesinin liderleri 1981 Mayıs'ında bir araya gelmiştir.²⁷⁹ ABD yönlendirmesiyle ortaya çıkan krizi değerlendirmek adına İran'a karşı saldırı başlatan Irak 1974'te yaptığı Cezayir Antlaşması ile bırakmak zorunda olduğu toprakları geri alırken, ABD ve müttefiki bölge ülkeleri için de bu durum devrimin törpülenmesi adına bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.²⁸⁰

Uluslararası sistem içerisinde Soğuk Savaş dönemi sona ermesiyle meydana gelen dönüşümler neticesinde İran'ın tecrit edilmişliğinden kurtulmak adına izlemeye başladığı ılımlı dış politikası ve Saddam Hüseyin liderliğindeki saldırgan Irak politikaları bölge açısından, müttefiklik ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesi anlamına gelmekteydi. Saddam'ın Kuveyt'e girmesiyle meydana gelen kriz Batı ve ABD müdahaleleriyle ortadan kalktığı düşünüldüğünde İran açısından uluslararası sisteme yeniden entegre olmak anlamını taşıdığı söylenebilmektedir. Ancak bu durumun, ABD-İran açısından gergin ortamı tamamıyla değiştirdiği anlamına gelmemektedir. Körfez Krizi ile başlatılan süreç Clinton'un 'çifte çevreleme' politikaları ekseninde, 1995 ve 1996 yıllarında doğrudan İran ya da Libya'ya bir yıl içinde 40 milyon dolardan fazla yatırım yapan ülkelere yönelik yaptırımları içeren kararlar ile baskılar devam etmişti.²⁸¹

Komünizm tehdidinin ortadan kalkması ile Ortadoğu devletleri açısından, İran ve Irak gibi devletlerin kitle imha silahları üreten, terörü destekleyen, şiddet yanlısı ve istikrara yönelik tehdit unsurları olarak tanımlanmıştır. 1990'da Kuveyt'in işgaline karşılık, dünyanın dört bir yanındaki stratejik bölgelerdeki üsleri ve askeri yapıları ve askeri ekipman gücünün devasa boyutu ile Basra Körfezini uçak gemileri ile dolduran ABD öncülüğünde gerçekleşmiş olan Körfez Savaşının etkileri, sonraki dönemlerde Amerikan

²⁷⁹ Tayyar Arı, *Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996*, Alfa yayınevi, İstanbul, 1998, s. 148.

²⁸⁰ Nihat Ali Özcan, "İran Sorununun Geleceği: Senaryolar, Bölgesel Etkiler ve Öneriler", *TEPAV Ortadoğu Çalışmaları Raporu*, 2006
http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269869551r4959.Iran_Sorununun_Gelecegi_Senaryolar__Bolgesel_Etkiler_ve_Turkiye_ye_Oneriler.pdf, (Erişim tarihi: 10.11. 2019)

²⁸¹ Arzu Celalifer Ekinci, *İran Nükleer Krizi*, USAK Yayınları, Ankara, 2009, s. 275.

ağırlığının Ortadoğu’da hissedilebilir olacağı ve bölgedeki revizyonist değişimlere göz yumulmayacağına bir kanıtı niteliğindedir.²⁸²

Ortadoğu’daki düzen ve güvenliğe yönelik, Arap-İsrail çatışmalarını yönetmek, Irak ve İran’ı çevrelemek ve “Washington Konsensüsü” ilkeleri doğrultusunda bölgedeki ekonomik reformları desteklemek gibi hedeflere sahip ABD,²⁸³ Körfez Savaşıyla Saddam’ı Kuveyt’ten çıkarmasının ardından, İsrail ile Filistin yönetimi arasında Oslo Barış sürecini başlatması, Kuveyt, Katar, Türkiye gibi ülkelerde kurduğu askeri üsler ve Basra Körfezi’ndeki artan donanma gücü ile bölgesel düzenin sağlanması sürecinde rol oynayacağına yönelik önemli adımlar şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak Pan Arap duyguları ortaya çıkaran bu ABD politikaları ve genişleyen İsrail yerleşimi, Oslo düzeninin ortadan kalkmasına ve Filistin İsrail çatışmalarının alevlenmesine sebebiyet vermiştir.²⁸⁴

Demokratik ve askeri anlamda güçlü bir Yahudi devleti olarak görülen İsrail, ABD için Ortadoğu’daki hayati önemdeki petrol rezervlerinin kontrolü açısından stratejik bir partner rolündedir. Bu anlamda ABD, bölgede Batı modelinin temsili olan İsrail’e sınırsız bir destek sağlamaktadır. Eski dışişleri müsteşarı George Ball ABD’nin bölgedeki çıkarlarını zedelemesi ve Amerikan güvenliği açısından risk oluşturması açısından İsrail ile olan ilişkileri sorunlu olarak addetmektedir.²⁸⁵ ABD-İsrail ilişkilerindeki bu sorunlu durumun nedeninde Amerikan hükümeti ve karar verici kurumların her alanında kalıcıetkiye sahip İsrail lobisinin faaliyetleri bulunmaktadır. Kuruluşunun ilk yıllarında ABD için, geleceği belirsiz, nüfusunun büyük çoğunluğu Avrupa’nın Doğu blokundan gelen ve muhtemelen politik yaklaşım olarak sol eğilimli olan bir devlet olarak İsrail’i destekleme konusunda endişeler mevcuttu. Ancak 1967 ve 1973 Arap-İsrail savaşları ABD’nin İsrail’e karşı düşüncelerinde temel bir dönüşüme neden olmuş ve Nixon yönetiminin sonlarına doğru da İsrail bölgede önemli stratejik bir müttefik olarak yerini almıştır.²⁸⁶ O dönemden günümüze, İsrail’in, güçlenerek devam eden bağlarıyla, ABD dış politikasının merkezi bir ögesi haline gelmesinin yanında, bu dönüşümün ABD iç

²⁸² Fahir Armaoğlu, a.g.e., ss.1054-1055.

²⁸³ Waleed Hazbun, “A History of Insecurity: From the Arab Uprisings to ISIS”, *Middle East Policy Council*, Cilt: 22, Sayı: 2, 2012.

²⁸⁴ Marc Lynch, “Taking Arabs Seriously”, *Foreign Affairs*, September-October, 2003, ss.81-94.

²⁸⁵ George W. Ball, Douglas B. Ball, *The Passionate Attachment: America’s Involvement with Israel, 1947 to the Present*, Norton, New York, 1992, s. 11.

²⁸⁶ Ian J. Bickerton, “America’s Israel/ Israel’s America, John Dumbrell”, Axel Schäfer, *America’s ‘Special Relationships’: Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, Routledge Taylor and Francis Group, New York, 2009, ss.276-277.

politikalarında İsrail lobisinin faaliyetlerinin ve görünürlüğünün artmasına da yansımış olduğunu söyleyebilmekteyiz. İki ülke arasındaki müttefiklik, Hıristiyan Siyonistler, yeni muhafazakarlar ve İsrail yanlısı Amerikan Yahudileri tarafından daha güçlü hale gelmesi için desteklenmektedir.

Kuveyt işgali sonrası, bölgenin kaderinde belirleyici bir unsur olacağına dair keskin mesajlar vermesinin yanında, İsrail-Filistin sorununu çözmeyi, Irak ve İran'ı ayrı ayrı çevrelemeyi ve de bölgeyi liberal değerlerle dönüştürme hususunda çok yol kat edememiş olan ABD, 11 Eylül terör saldırıları sonrası, çevreleme yerine, Başkan Bush'un 'şer eksenli' olarak nitelendiği ülkeler ve rejimler başta olmak üzere bu bölge açısından ABD'nin amaçlarını yeniden tanımlayan, önleyici savaş doktrinini izlemeye başlamıştır. Bölgeye yönelik izlediği tek yanlı politikalar ile ABD, bölgenin kaynaklarını herhangi bir müttefikle paylaşmamak adına başka bir devlet veya uluslararası örgütün tavsiye, görüş ve desteğini beklemeksizin adımlar atmıştır. Nitekim ABD tehdidini bizzat tecrübe eden Saddam dönemi Irak'a 2003 müdahalesinde ne Birleşmiş Milletlerden ne de NATO'dan onay alma ihtiyacı duymuştur. Bu yeni durum, ABD için 20 Eylül 2002 tarihinde duyurulan Başkan Bush'un dış politika doktrinini temellendirmiştir.²⁸⁷

ABD'nin Irak müdahalesinin neticesinde kendisine fatura edilen askeri külfeti ortadan kaldırmak ve bölgedeki kaos neticesinde ortaya çıkan terör gruplarının faaliyetlerinin kendisine yönelik olumsuz etkilerinden kaçınmak amacıyla, Irak ve Afganistan'da askeri varlığını azaltma kararı almak suretiyle bölgesel hegemonların yine bölge ülkeleri tarafından dengelenmesini hedefleyen bir "kıyıda dengeleme"(Offshore Balancing) stratejisi izlemeye başlamıştır.²⁸⁸ Bölgesel güçler ve rejimlerle muhalif hareketleri karşı karşıya getiren bu geri çekilme stratejisi, Arap hareketleri ile bölge ülkelerinde içsavaşların derinleştiği ve karşı devrimlerin yaşandığı kaotik bir durum meydana getirmiştir. Böylesi bir kaos içerisinde, 1979 İran devrimi sonrasında, devrimi korumak ve ülke içi istikrarı sağlama hedeflerinin yanısıra İsrail- ABD karşıt cephede Şii liderliğini üstlenen İran ve Soğuk Savaş sonrası bölgede etki alanı yaratmak adına fırsat kollayan Rusya açısından oluşan bu güç boşluğunu doldurmak çokta zor olmamıştır.

²⁸⁷Sergio Fabbrini, "Layers of Anti-Americanism: Americanization, American Unilateralism and Anti-Americanism in a European Perspective," *European Journal of American Culture*, c. 23, n. 2, 2004, s. 90

²⁸⁸ John J. Mearsheimer, Stephen M. Walt, "The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy", *Foreign Affairs*, July-August 2016, ss.70-83.

2.7. Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Genel bir hegemonya tanımını ile başlanarak ABD'nin hegemon gücü üzerinden genel bir çerçeve sunularak başlayan bu bölüm ABD ulusal güvenlik yapılanması ve güvenlik strateji belgeleri oluşum sürecinin anlatımını ile devam etmiştir. Ulusal güvenlik stratejilerinin belirlenmesi sürecinde başkanın rolüne dikkat çekilmekle birlikte dönemsel olarak güvenlik stratejilerindeki dönüşüm strateji dökümanları temelinde ele alınmıştır.

Sistemdeki değişen güvenlik ve tehdit algılamalarının yansıtıldığı ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri ABD ulusal refahı ve iç politikalarının ötesinde uluslararası sistemde ABD'nin rol ve misyonunu tanımlaması açısından oldukça önemli görülmektedir. Müttefiklik perspektifinde karşılaşılan güvenlik sorunlarının ele alındığı bölüm içerisinde bölgesel olarak ittifak ilişkileri bağlamında Avrupa, Asya ve Ortadoğu özelinde incelemeler yapılmıştır. Tarihi boyunca kalıcı ortaklıklardan kaçınma güdüsü ile hareket etmiş olan ABD açısından ulusal güvenliğinde müttefiklere karşı şüpheli yaklaşımların dönem dönem işbirliği haline dönüşebilmesi Amerikan dış politikasındaki müdahaleci-inzivacı eksenin baskın gücüne göre değişim gösterdiği görülmüştür. Bu anlamda değişen güvenlik ve ittifak algılamaları perspektifinde Ulusal Güvenlik Belgelerindeki söylemler ışığında ABD profilinden analizlerin yapıldığı bu bölümün Türk Amerikan ittifak ilişkilerinde yönetimsel, dönemsel ve sistemseldaki dönüşümlerin inceleneceği diğer bölümler için zemin hazırlayacağı düşünülmüştür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK AMERİKAN İTTİFAKININ TARİHSEL SÜRECİ

Geçmişten bu yana varoluşsal anlamda bir güvenlik problemi yaşamış olan Türkiye'nin dış politik eğilimlerinde ABD gerek küresel gerekse bölgesel anlamda kilit bir ülke konumunda yer almaktadır. İlişkilerin müttefiklik geçmişinin günümüz krizlerini anlamlandırmada önemli olduğu görüşüne dayanarak hazırlanan bu bölümde, ABD Türkiye ilişkilerinin dönemsel analizi yapılmaktadır. Ekonomik, kültürel ve sosyal anlamda oldukça zayıf olan Türk Amerikan ilişkilerin çoğu zama bölgesel ve küresel sorunlar ekseninde güvenlik çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Dönemsel olarak iki ülke arasında yaşanan meselelerin tarihsel anlatımının yapıldığı bu bölüm içerisinde tehdit ve güvenlik algısının müttefiklik perspektifinde aktör, yapı ve şartlar düzeyinde analiz edilmesi hedeflenmektedir. Öyle ki dönem dönem sistem düzeyinde ve yerel düzeyde gerçekleşen olaylar ile güvenlik algılamalarındaki farklılaşmalar ikili ilişkiler açısından oldukça hassas bir zemin yaratmaktadır.

Bölgeyi etkileyen Körfez Savaşı ve Irak müdahalesi gibi küresel anlamda önem taşıyan olayların etkisiyle bir dönüşüm sürecine girdiği düşünülen Türk Amerikan ilişkileri, bölgesel dinamikler ile tehdit algısı değişen Türkiye'nin ABD'nin bölgede desteklediği yeni aktörlere karşı tepkileri ile tehdit ve güvenlik algılamaları noktasında ittifak ilişkisini sorgulaması aşamasına ulaşmaktadır. Netice itibariyle uluslararası arenada kendi ulusal çıkarlarına ulaşmak için her türlü dış politik yöntemi izlemekten çekinmeyen ABD gibi büyük bir güç ile bölgesel meselelerde ulusal çıkarları doğrultusunda hareket eden Türkiye gibi bir devlet arasındaki ilişki, bölgesel güç olan devletin önceliğinin değişmesi aşamasında doğal bir değişim gösterecektir. Bu noktada Türk Amerikan müttefiklik ilişkilerinin tarihsel süreçte anlatıldığı bu bölümün, iki ülkenin ittifak ilişkilerine yönelik beklenti ve güvenlik algılamaları açısından farklılaşmaların ve bu farklılaşmalardan doğan kriz ve karşılaşmaların anlaşılması aşamasında sonraki bölümde değinilecek hususlar açısından tarihsel bir altyapı oluşması anlamında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3.1. Türkiye - ABD İlişkilerinin Dönemsel Analizi

19 ve 20. yüzyıllarda devletlerarasında gelişen müttefiklik ilişkilerindeki dönüşüme bakıldığında, ittifak ilişkilerinin, başta iki büyük dünya savaşının yıkıcı etkilerinin yaşandığı Avrupa olmak üzere kendi kendine ekonomik anlamda yetemeyen uluslararası sistemdeki tüm ülkelerin küresel ve bölgesel işbirlikleri ile birbirlerine bağımlı bir şekilde varlıklarını devam ettirme çabası şekline döndüğü görülmektedir.

Günümüzde güvenlik yaklaşımları anlamında geçmişten bu yana toprak bütünlüğüne yönelik uzun vadedeki bir süreçte ulusal güvenlik problemleri yaşamakta olan Türkiye'nin dış politik eğilimlerine bakıldığında gerek küresel gerekse de bölgesel sorunların kilit noktasındaki bir aktör olarak ABD ile ikili ilişkilerinin öncelikli olarak incelenmesi gerektiği düşünülmektedir. Geçmişten günümüze ulusal güvenlik algıları ve bu algılamaların geçirdiği dönüşümü anlayabilmek açısından Türkiye ve ABD arasındaki zaman zaman stratejik ortaklık zaman zaman da 'en çok müsaadeye mazhar ülke' derecesinde sürdürülen ilişkilerin müttefiklik geçmişinin ele alınması günümüz krizlerini daha net anlayabilmek açısından önem arz etmektedir.

Kültürel, ekonomik ve sivil toplum boyutları oldukça zayıf olan Türk Amerikan ilişkileri, dış faktörlerle şekillenen ve doğrudan ikili ilişkilerin kurulması yönünde eksik kalmış bir yapıdadır. Öyle ki politik ilişkileri şekillendiren kronikleşmiş problemler de her iki ülke açısından tek başına müdahale edilerek sonuçlandırılabilir mevzular olmamıştır. Bölüm içerisinde yer alan konuların müttefiklik odaklı bir eksenle ele alınması, tarihsel perspektifte genel bir bakışı yansıtmasının yanı sıra, iki ülkenin de kendi siyasal sistemi içerisinde dönemsel olarak tehdit algısı anlamında kesiştiği olayların aktör, yapı ve şartlar düzeyinde bir ilişki analizini yansıtması açısından önem arz etmektedir. Öyle ki karşılaşılan olayların ilişkilerin gidişatı üzerindeki etkisine bakıldığında gerek tehdit üretimini gerçekleştiren politika yapıcılar gerekse de söylemlerin etki alanı olan kitle/kamuoyu tarafından algılanışı açısından, zaman zaman ulusal anlamda güvenlik sorunları ortaya çıkaracak seviyede algılandığı görülmektedir.

Politikasının ana eksenini oluşturan NATO üyeliğinin Türkiye'nin güvenlik ihtiyaçları ve millî çıkarları açısından tek başına yeterli olup olmadığının tartışılmaya başlanmasına benzer bir şekilde, Irak savaşının ardından Türkiye'nin Irak'ın kuzeyindeki kırmızı çizgilerinin birer birer ihlal edilmesi de Soğuk Savaş sonrasında sık sık gündeme gelen "stratejik ortaklık" kavramının sorgulanmasına yol açmıştır. Bu yüzden, Türk

Amerikan ilişkilerinde önemli bir kırılma noktasını temsil eden Johnson mektubunun Amerika'nın Irak'ı işgalini takiben Türkiye ile ABD arasında yaşanan gerilimlerin ışığında yeniden değerlendirilmesi, güncel gelişmelerin tarihsel bir perspektiften anlamlandırılması çabalarına katkıda bulunacaktır.

ABD Türkiye ilişkilerinin Osmanlı'dan günümüze dönemsel olarak ele alındığı bu bölümde ABD ile 18. yüzyıldan itibaren gelişen ilişkilerin oluşum sürecinde siyasal anlamda değil de ekonomik anlamda bağların meydana geldiği görülmektedir. Üç büyük kıtada geniş yüzölçümüne sahip Osmanlı Devleti gücü ve coğrafi konumu itibarıyla ABD'nin ilgisini büyük ölçüde cezp etmiş ve ekonomik gücünü toparlamaya çalışan yeni kurulmuş bir devlet olarak ABD'nin Doğu Akdeniz ticaretinde etkin olma isteği Osmanlı Amerikan ilişkilerinin temelini meydana getirmiştir. Avrupa'daki güç dengelerini göz önüne alarak siyasetine yön veren Osmanlı ile ABD'nin ilk dönem ilişkileri, ayrılıkçı hareketleri destekleyen misyoner faaliyetleri ile ortaya çıkmış ve bu faaliyetlerin günümüzde soykırım iddiaları ile gündeme gelen Ermeni meselesine kadar uzanan bir tesiri olmuştur.²⁸⁹ Ticari nedenlerle başlamış olan Osmanlı Amerikan ilişkilerinin, zaman içerisinde siyasi kaygılar ile şekillenmiş olduğu görülmektedir.

Bağımsızlığının ilk senelerinde siyasi sistemini oturmaya çalışan ABD, siyasal anlamda Monroe Doktrini'nin etkisiyle Avrupa'dan Atlas Okyanusu ile ayrılmış olan Amerika kıtasını tamamen sahiplenmenin yanında Avrupa iç işlerine karışmamayı tercih ederek de ulusal çıkarlarını korumaya yönelik tarafsız bir politika izleme yanlısı bir tutum içerisinde olmuştur. Ekonomik manada da iç savaş sonrası büyük bir ekonomik büyüme içerisine girerek ileriki yıllar içerisinde bir süper güç olacağının sinyallerini vermeye başlamıştır. Esasen ABD açısından 20. yüzyılın başlarına kadar izolasyonist bir politika izlediği kabul gören bir görüş olmakla birlikte, Atlas Okyanusu'nun ötesinde misyoner faaliyetler izleyen bir devlet olarak küresel hedeflerden tamamen uzak olduğu söylenememekle birlikte bu izolasyonizmin ABD açısından dünya siyasetinden her şekilde soyutlandığı anlamı taşımamakta olduğunun bilinmesi gerekmektedir.

ABD 56. Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'ın "İzolasyonizm ve misyonerlik faaliyetleri şeklindeki iki görüş birbirine çelişkili gibi görünse de esasen ortak bir inanın

²⁸⁹ Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesindeki Rolü", *Atatürk Yolu*, Mayıs 1988, Yıl:1, Sayı:1, ss.1-12

ürünüdür.” sözlerinden²⁹⁰ bu iki görüşün, dünyanın geri kalanına Amerikan değerlerini kabul ettirmek ve gücünü toparlamak adına dış dünyadan soyutlanmak şeklinde birbirinin tamamlayıcısı olarak değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

ABD'nin Osmanlı'nın müttefiki olan Almanya'ya savaş ilan ettiği 1917 senesinden başlamakla birlikte Osmanlı Amerikan ilişkilerinde 1927 Şubat'ına dek süren, Türk Bağımsızlık Savaşı dönemini de kapsayan diplomatik ilişkilerin kesintiye uğradığı bir dönem bulunmaktadır. Milli Mücadele döneminde yeni Türk hükümetini tanımaktan imtina eden ABD açısından Lozan süreci netleşmeye başlayıncaya kadar yeni Türk devleti ile yakınlaşacak bir teşebbüs bulunmamaktaydı.

Boğazlardan geçiş, Balkan olayları, Ermeni sorunu ve Arap isyanları ile yakından ilgilenmiş olsa da sahnenin gerisinde yer almış bir aktör olarak ABD, misyonerler aracılığıyla Osmanlı ülke topraklarında etkin olmuş ancak ilkesel anlamda çokta barışçıl bir tutum takınmasa da Avrupalı güçlerin mücadele noktasına müdahil olmayı tercih etmemiştir.²⁹¹ Ortadoğu ve Balkanlar arasındaki stratejik konumu ve sahip olduğu Boğazların da jeopolitik önemi dolayısıyla Sovyet yayılmacılığına karşı yalnız bırakılamayacak kadar önem teşkil eden bir ülke olarak Türkiye açısından, Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı üzerinde emperyalist amaçları olmadığı kanısıyla diğer Avrupa devletlerine nazaran resmi kadro ve aydınlar arasında sanayi ve ticari gücüne duyulan hayranlık ile ABD'ye karşı daha ılımlı bir tavır içerisinde bulunduğu görülmektedir.²⁹² Bu tavır, Osmanlı topraklarında etkin olan Amerikan misyoner okulların bir eseri olarak, Kurtuluş Savaşı yıllarında bilhassa ABD'nin 'ehvenişer'²⁹³ bir devlet olduğuna yönelik inancın bir neticesi olarak manda yönetimini savunan, Amerikan tarzı hayata ve politikasına sempati duyan bir takım aydınlar tarafından dile getirilmiş olduğu görülmektedir.²⁹⁴

²⁹⁰ Henry Kissenger, *Diplomasi*, Ankara, 1998, s.2.

²⁹¹ Çağrı Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, ss.265-266.

²⁹² Cangül Örnek, *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı: Antikomünizm ve Amerikan Etkisi*, Can yayınları, 2015, İstanbul, ss.45-47.

²⁹³ Kötü olanların içinde iyisi

²⁹⁴ Wilson'un ulusların kendi kaderlerini tayin (self determinasyon) hakkına Türklerin yaşadığı topraklarda temsiliyetin gereği Misak-ı Milli'nin korunacağı düşüncesi ile olumlu bakılmış, bu manada İstanbul'da Wilson Prensipleri Cemiyeti adında bir cemiyet kurulmuştur. Amerikan yanlısı bu cemiyette Ali Kemal, Refik Halit, Halide Edip (Adivar), Yunus Nadi (Abalıoğlu), Celal Nuri (İleri) gibi dönemin aydın sayılabilecek şahsiyetleri yer almıştır.

Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika, Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki Amerikan Misyoner Okulları*, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, s.168.

Lozan Barışı'ndan arta kalan sorunların çözülmesine yönelik Yeni Türk hükümeti, Lozan sonrası dönemin en önemli meselesi olarak Misak-ı Milli sınırları içerisinde tespit edildiği halde Türkiye'ye verilmeyen Musul meselesi ile oldukça fazla surette uğraşmıştır. Milli bir devlet olma çabaları ile yapmaya çalıştığı reform hareketleri sonucunda ortaya çıkan dini ve etnik bir takım ayaklanmalar ile karşı karşıya kalan Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Musul meselesinde karşısında muhatap olara İngiltere ve Fransa'yı bulmuştur. Konferansta sorunu çözümsüz hale getirerek Milletler Cemiyeti'ne götürmüş olan İngiltere'nin büyük etkisi ve Türk topraklarında eş zamalı olarak ortaya çıkmış olan isyanlar neticesinde bölge 1926 Ankara Antlaşması ile İngiliz mandasındaki Irak'a bırakılmıştır.²⁹⁵ Musul meselesinin yanında Suriye sınırı ile ilgili bir diğer mesele de Hatay sorunu olmuş, mesele 1936 yılından itibaren Türk dış politikasının birinci derecede önemli meselesi haline gelmiştir. Türkiye ve Fransa arasında 20 Ekim 1921 tarihinde Ankara'da imzalanan Antlaşma ile Suriye sınırları içinde bırakılan Hatay, içerisinde büyük oranda Türk etnisite barındırmaktaydı.²⁹⁶ Fransa'nın bölgedeki yetkilerini Suriye hükümetine çekilmek suretiyle çekilmek istemesi, hem bölgedeki Türkler hem de Türkiye açısından oldukça rahatsız edici bir durum meydana getirmekteydi. Bu sebeple 9 Ekim 1936'da Türkiye'nin Fransa'ya verdiği nota neticesinde prensip antlaşmasına varılarak bölgenin hukuksal olarak "ayrı varlığı" kabul edilmiş, İkinci Dünya Savaşının yaklaştığı dönemde Almanya ve İtalya'nın yayılmacı politikaları ile karşı karşıya kalan Fransa, Hatay'ı Türkiye'ye bırakmak durumunda kalmıştır.

Lozan Antlaşmasında Türkiye'nin Misak-ı Milli sınırları anlamında hedefe ulaşamayan ancak sonrasında çözülen iki sorunundan bir tanesi Hatay'ın anavatanına katılması sorunu iken bir diğer mesele de Boğazlar ile ilgili olan Sözleşmenin değişmesi olmuştur. Boğazlarda Türk egemenliğini sınırlayan Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin yerini 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi almıştır.

Sahip oldukları konumu itibariyle en önemli su yolları arasında yer alan İstanbul ve Çanakkale Boğazlarının Lozan Boğazlar Sözleşmesi'ndeki statüsü Yeni Türkiye Cumhuriyeti açısından haklarının korunması ve güvenliğinin sağlanması noktasında ihtilafli bir durum meydana getirmekteydi. Bu sebeple Boğazların statüsü ile ilgili 1933

²⁹⁵ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt II, İletişim Yayınları, İstanbul 2001. ss. 264-265.

²⁹⁶ Yusuf Sarımay, "Atatürk'ün Hatay Politikası-I (1936-1938)", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2010, s.366.

yılından itibaren isteğini yineleyen Türkiye,²⁹⁷ Boğazlar üzerindeki hak ve yetki arayışlarının neticesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarını çok daha fazla gözetilen bir antlaşma olarak 09 Kasım 1936'da Montrö Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesini sağlayabilmiştir.²⁹⁸

Lozan'da ortaya çıkan ve çözüme ulaştığında düşünüldüğünde bile uzun yıllar sürecek sorunları kapılarını aralamış bir diğer mesele de “Türk ve Yunan Halklarının Mübadelesine ilişkin sözleşme ve protokoldür”. Bu sözleşme ile Türk ve Rum azınlığın buldukları bölgelerdeki yerleşimlerini terk etmek zorunda kalmasını öngörülmele birlikte sözleşmenin nasıl uygulanacağına ilişkin iki taraf hükümetleri arasında anlaşma sağlanabilmesi çok kolay olmamıştır.

İstanbul'da daha fazla Rum nüfus bırakmak ve Batı Trakya'daki Türkleri zorla göçe tabii tutmak anlamında sorunu körükleyen Yunanistan tarafı ile anlaşmazlıklar 1930 senesine gelinceye kadar büyük bir sorun yaratmıştır. Sorun ancak 10 Haziran 1930 tarihli Ankara Antlaşması ile kesin olarak halledilebilmiştir.²⁹⁹ Buna göre geldikleri tarih ve doğum yerlerine bakılmaksızın İstanbul Rumları ve Batı Trakya Türkleri ‘etabli’ kabul edilip 1.200.000 Rum Anadolu'dan Yunanistan'a, 460.000 Türk de Yunanistan'dan Türkiye'ye gönderilmesi suretiyle³⁰⁰ meselenin neticelendirilmesi sağlanmıştır.

Lozan Barış Antlaşmasının ardından kalan meseleler ile uzun süre daha uğraşmak durumunda kalan yeni Türkiye Cumhuriyeti, bahsi geçen sorunları çözüme ulaştırması noktasında büyük uğraşlar verdiği sırada dünya düzenindeki değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşını hazırlayan gelişmeler arasında Almanya ve İtalya'nın yayılmacı politikaları ekseninde Hitler Almanyası'nın İtalya ile artan işbirliği, sınır değişimlerinden söz etmesi ve Boğazlar konusundaki olumsuz tavrı neticesinde büyük rahatsızlık duyan Türkiye 1930'ların ikinci yarısından itibaren Akdeniz'de bir denge unsuru olarak İngiltere'nin müttefikliğini aramaya başlamıştır.

²⁹⁷ Eyüp Zengin, “Türk Boğazları'nda Geçiş Rejimi ve Türkiye'nin Boğazlardan Geçiş Düzenleme Yetkisi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi*, Sayı:2(2), Çankırı, 2013, s. 41.

²⁹⁸ Ali Kurumahmut, *Montrö Sözleşmesi, Türk Boğazları ve Karadeniz*, TÜDAV Yayınları, İstanbul, 2006, s.59.

²⁹⁹ Nejat Doğan, “Uluslararası Sürekli Adalet Divanı'nda Türkiye-Yunanistan Mübadele Davaları”, *Tesam Akademi Dergisi*, Temmuz, 2015, s.232.

³⁰⁰ İbrahim Erdal “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesinde Gayrimübadil Olma Konusu ve Mübadeleden Iskat (Çıkma) Yolları”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Mübadele Özel Sayısı:3, Ocak 2014, s.7.

1939 senesinde Almanların Çekoslovakya'yı işgali sürecinde Alman tehdidi'nin ortaya çıkmasıyla birlikte, 'uluslararası ortamın değişmesinden kaynaklı olarak, devletlerin kendi güvenliğini tehlike altında görmesi' temeline dayandırdığı politikası ekseninde Batılı ülkeler ile ittifak ilişkilerine yönelmiştir.³⁰¹ Dünya devletleri açısından büyük değişimlere yol açan savaşa doğru giden bu süreçte Amerika ile Avrupa ilişkilerindeki dönüşüm, konum itibarıyla Avrupa'da yer almamasına rağmen Batı ittifakı çerçevesinde hem askeri hem de siyasi anlamda stratejiler geliştiren Türkiye'yi de büyük ölçüde etkilemiştir.

İkinci Dünya Savaşına kadar olan süreçte rölantide süren ABD Türkiye ilişkileri savaş ile birlikte başlangıçta 1947 senesine kadar kararsız/tarafsız politikalar dönemi şeklinde devam etmiş ancak Türkiye açısından, başta Sovyetlere karşı oluşturan bir cepheleşmenin ürünü olsa da bu tarihten itibaren, zaman içerisinde ABD yalnızca Batılı bir müttefik olma görünümünden çıkarak Türk askeri siyasi ve ekonomik yapısını şekillendiren bir aktör pozisyonuna dönüşmüştür.

Soğuk Savaş dönemi Truman doktriniyle başlayan ittifak ilişkileri Marshall yardımları ile devam etmekle birlikte Kore Savaşı ve NATO'ya giriş ile yükseliş aşamasına geçmiş, ortak savunma sistemleri kurulmuştur.³⁰² Bu yükselme aşamasının ardından gelişen yakınlaşma, Küba Füze krizi ile sekteye uğramış Kıbrıs Sorunu, Johnson Mektubu ile gerilen ilişkiler haşhaş krizi ve silah ambargosu ile uzaklaşma aşamasına geçmiş zaman zaman da durma noktasına gelmiştir.

1980 askeri darbe sonra ilişkilerin tekrar düzelmeye başladığı bir dönüm noktası olarak addedilmekle birlikte, demokratikleşme yanlısı ABD'nin Türkiye'de gerçekleşen bu askeri yönetimi memnuniyetle karşıladığı ve kesintiye uğrayan ilişkilerin ivme kazanarak devam ettiği görülmüştür. Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemde ABD yanlısı politikalar yürütmeyi tercih eden Türkiye, küreselleşmenin de etkileriyle Batı kanadından kopmamak adına gerek ekonomik gerekse siyasi anlamda ABD'ye ayak uydurmak gibi bir yol izlemiştir.

ABD'nin Irak'ı özgürleştirme operasyonunu adı altında gerçekleştirdiği 2002 müdahalesi ve sonrasında Türkiye'deki değişim ve dönüşümlerin de etkisiyle ABD-Türkiye ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. Bölgesel boyutta düşünüldüğünde oldukça

³⁰¹ Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih: 1789-1960*, 2. Baskı, Ankara, SBF Yayını, 1973, s.660.

³⁰² Mustafa Salep, "Türkiye-Amerika İlişkilerinde Haşhaş Ekiminin Yasaklanması Meselesi", *Asos Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:5, Sayı:47, Haziran 2017, s.353.

kırılgan bir zeminde hassas dengeler üzerinde yürütülen Türk Amerikan ilişkilerinin bölgeyi etkileyen Körfez Savaşı ve Irak müdahalesi gibi küresel anlamda önem taşıyan olayların etkisiyle bir dönüşüm sürecine girdiği düşünülmektedir. Türkiye'nin bulunduğu bölgenin değişen dinamiklerinden kaynaklı olarak tehdit algılamalarındaki çeşitlenmenin yanı sıra ABD'nin bölgede desteklediği yeni aktörlere yönelik tepkisi mevcut krizler bağlamında müttefiklik sürecinin güvenlik ve işbirliği ayağının sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Bölgesel ve uluslararası ortamın getirdiği problemlere ve her iki ülke için karşılıklı çıkar algısı oluşturmakla birlikte belirli sorunlar hususunda kendini gösteren anlaşmazlıklara rağmen Türk Amerikan ilişkilerini siyasi ilişkileri belirlemede yalnız bir faktör üzerinden değerlendirme yapılamamakta, birden fazla faktör boyutunda incelenmesi gerekmektedir.

3.1.1. Osmanlıdan Cumhuriyete İlk Münasebetler

Coğrafi konumunun gerekleri sebebiyle Avrupa ile uzun ve köklü ilişkiler geliştirmiş olan Osmanlı Devleti, 18. yüzyıl içerisinde başat bir güç olan Fransa ile özel ilişkiler geliştirmekteyken, İngiliz hegemonyasının etkin olduğu 19. yüzyıla gelindiğinde bu sefer de İngiltere ile sıkı ilişkiler kurma yönünde hareket etmiştir. Avrupa güç dengesindeki eksen kayması neticesinde yüzyılın sonlarına doğru Almanya ile yakınlaşan Osmanlı'nın müttefiklik ilişkileri dönemin şartlarına göre farklılık göstermiş olduğu görülmektedir.

Avrupa dışı bir coğrafyada bulunması ve Avrupa güç dengeleri içerisinde yer almaması dolayısıyla ABD ile geliştirilen ilişkiler, Osmanlı dış siyaseti açısından diğer büyük güçlerden farklılık göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğunun gerileme dönemine (1774-1914) denk gelen ABD'nin kuruluş aşamasında denge kurmak yönünde bir devlet politikası yürütmeye çalışan Osmanlı Devleti'nin dönem itibarıyla ABD ile arasında daha çok ekonomiye dönük ilişkiler geliştirildiği söylenebilmektedir. 18. yüzyıl sonlarına kadar haklarında hiçbir şey bilmedikleri 'Yeni Dünya' siyasi ve ekonomik durumu Osmanlı tebaasının ilgilendiği bir konu olmaktan oldukça uzaktı. Türk devleti ile doğrudan bir ekonomik ilişki kuramayan koloni Amerika'sı ile İngiliz bir şirket olan 'The Levant Company'³⁰³ aracılığı ile ticari ilişkileri kontrol altında tutmaktaydı.

³⁰³ Akdes Nimet Kurat, *Türk Amerika İlişkilerine Kısa Bir Bakış, 1800-1959*, Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, 1959, s.7.

ABD'nin Akdeniz ülkelerinden temin ettiği bir takım mallar sebebiyle denizcilik faaliyetleri yürüttüğü sırada tabiiyeti Osmanlı'ya ait olan Cezayirli korsanlar tarafından ticaret gemilerinin zarara uğratılması sebebi ile Osmanlı ile dostluk ve ticaret anlaşması yapma girişimleri mevcuttur.³⁰⁴ ABD kuruluş aşamasını tamamlamasının ardından, Doğu Akdeniz'de ticaretin gelişmesi ve Karadeniz'e açılma imkanı bulabilmek amacıyla Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilere yönelik adımlar atmaya başlamıştı. Bu sebeple 1799 senesinde %3 oranında³⁰⁵ gümrük vergisine tabii olabilmek maksadı ile ticaret antlaşması yapmaya yeltenmiş olsa da dönemin İngiltere ile yakın münasebetler içerisinde olan Osmanlı Devleti'nin Fransa'nın yardım ettiği ABD ile böyle bir antlaşmaya varma fikri olumlu karşılanmamıştı.³⁰⁶

O dönem ticaret anlamında bir kilit noktası olarak görülen Akdeniz'de yer alabilmek ABD için temel ihraç ürünlerini karşılayabilmek açısından oldukça önemli görülmekteydi. Bu bakımdan ABD'nin o dönem Osmanlı vilayetleri olan Cezayir, Trablus ve Tunus ile anlaşma yapmak istemesi Akdeniz'e açılmak anlamına gelmekteydi. Kuruluşundan beri ticareti geliştirme maksadıyla kıtalar arası ilişkiler kurmaya çalışan ABD'nin hammadde ve pazar arayışları ile Akdeniz'e yönelmesi sonucunda bölgede vilayetleri bulunan hakim Türk devleti olan Osmanlı ile yollarının kesişmesi ile ilk münasebetlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Akdeniz ticaretine büyük önem veren Amerikan kolonileri, geçimlerini korsanlık ile sağlayan Cezayir, Tunus ve Trabusgarp gibi Osmanlı Garp vilayetleri ile gerçekleştirdiği antlaşmalar ile ancak haraç, vergi ve hediyeler göndermesi koşuluyla Akdeniz ticaret serbestisi sağlayabilmiştir. 9 Kasım 1800 tarihinde Sultan 3. Selim döneminde ilk defa Yeni Dünya'ya ait 'George Washington'³⁰⁷ isimli geminin yalnızca Cezayir bayrağı taşımak suretiyle İstanbul'a gelebilmiş olduğu bilinmektedir.³⁰⁸

³⁰⁴Füsün Türkmen, *Türkiye ABD İlişkileri*. Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.17.

³⁰⁵ Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan tüccarlarından %5 oranında vergi alınmaktaydı, ancak kapitülasyon hakkına sahip devletler %3 oranında vergi ödemekle mükelleflerdi.

³⁰⁶ Leland James Gorden, *American Relations With Turkey, 1830-1930: An Economic Interpretation*, University of Pennsylvania Press., Philadelphia, 1932, s.41.

³⁰⁷ Yedikule açıklarında demirleyen gemiye Amerika'ya ait olduğu öğrenildiğinde gemi kaptanına barış ve hoş geldiniz anlamına gelen kuzu ve çiçek gönderilerek nezaketle karşıladığı, Birleşik Devletler Donanma kumandanı William Bainbridge hatıratlarında bahsedilmektedir. Thomas Harris, *The Life And Services Of Commodore William Bainbridge United States Navy*, Carey Lea & Blanchart, Philadelphia, 1837, s.47.

³⁰⁸ "Wars With Barbary Powers", Naval Documents related to the United States Wars with the Barbary Powers Volume I Part 3 of 4, American Naval Records Society Bolton Landing, New York, 2011, s.371

Bu dönemde iki ülke arasında resmi ilişkiler İngiliz konsolosları tarafından yürütülmekte olup, ABD ancak 1810 senesinde İzmir'e ticari bir temsilci ataması yapabildiği. Osmanlı tarafından resmen tanınmasının akabinde Mayıs 1830 senesinde yapılan Ticaret ve Seyr-i Sefain Antlaşması ile de ticari ayrıcalıkların yanında konsolos atayabilme hakkına sahip olabildiği.³⁰⁹ Biri açık diğeri gizli iki kısımdan meydana gelen antlaşmanın maddeleri arasında; Osmanlı devletindeki Amerikan tebaasının mahkeme durumu, ticaret merkezleri kurma, konsolosluk açma, kaza durumunda ticari malların konsolosluklara teslimi şeklinde maddeleri bulunmaktaydı. Bunun yanında ABD anayasası ve dış politika prensipleriyle tezat oluşturduğu gerekçesi ile onaylamadığı gizli madde ise Amerika'da Osmanlı devleti adına gemi inşası şeklinde bir hüküm içermekteydi.³¹⁰

1830 Ticaret Antlaşması'ndan sonra Osmanlı ile 1862 senesinde 23 maddelik bir ticari antlaşma daha yapan ABD,³¹¹ en imtiyazlı devletlere tanınan hak, muafiyet ve imtiyazlardan kendi tebaasının da faydalanmasını talep etmekteydi. Yed-i vahit usulünün kaldırılmasını talep eden ABD, bu sayede Amerikan tüccarlarına Osmanlı topraklarının herhangi bir yerinde tezkereye gerek duymaksızın yasaklılar dışında her türlü malı serbestçe alıp satma hakkını da kazanmış olmaktadır. Boğazlardan geçiş serbestisi dahil pek çok hüküm ve şartları içeren 28 yıl geçerli olacak bu antlaşma³¹² ile Amerikan hükümetinin Osmanlı'dan elde ettiği imtiyazlara yenileri eklenmiştir.

İmzalanan ticaret antlaşmaları sayesinde verilen ayrıcalıklar ile iki devlet arasındaki ilişkilerin ekonomik yönden ilerleme göstermesi hususunda ehemmiyet gösterilmesi Navarin felaketi sebebiyle Avrupa karşısında ABD'yi yanına çekmek maksadı taşımıştır. ABD için "en ziyade müsaadeye mahzar millet" (the most favored nation)³¹³ tanımlamasının yapıldığı ticaret anlaşmalarıyla Osmanlı ABD arasında hızlı bir ticari büyüme gerçekleştirilmiştir. Osmanlı'nın Avrupa'ya karşı kullandığı ticaret antlaşmaları, Amerikan malları için %3 lük bir gümrük vergisi öngörerek ticari anlamda Amerikan gemilerine Türk Limalarında pek çok ayrıcalık tanımıştır.³¹⁴ Ancak Monroe Doktrini

³⁰⁹ Fahir Armaoğlu, *Türk Amerikan İlişkileri 1919-1997*, Kronik yayıncılık, İstanbul, 2017, s.5.

³¹⁰ Necdet Kurdakul, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonları*, İstanbul, 1981, ss.195-196.

³¹¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Siyasi Tarihi*, Ankara, 1970, 7. Cilt, s. 260.

³¹² Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Amerika Birleşik Devletleriyle Yaptığı Ticaret Antlaşmaları*, Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yay, Konya, 1982, s.20.

³¹³ Antlaşma metni için; Armaoğlu, a.g.e., ss.1-4.

³¹⁴ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.12.

gereği izolasyonist bir politika izleyen ABD ile Osmanlı'nın ilişkileri uzak ilişkiler olmanın pek de ötesine geçememiş olduğu görülmektedir.

ABD ile yapılan ticari anlaşmaların hemen akabinde, 1818 senesinde planlanmış olduğu Osmanlı topraklarına bir heyet yollamayı gerçekleştirmek için zemin bulabilen Amerikan Protestan Misyonerlik Teşkilatı (American Board of Commissioners for Foreign Missions), eğitim ve misyonerlik faaliyetlerine hız kazandırmıştır. Cemaat (Congregational), Hollanda Reform (Dutch Reformed) ve Presbiteryen kiliselerinin desteklediği bu teşkilat,³¹⁵ faaliyetlerine 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat fermanlarıyla oluşan dini ve eğitim anlamındaki serbestliğin de³¹⁶ etkisiyle hız kazandırarak, daha ziyade Osmanlı içerisinde Ermeni tebaa üzerinde etkili olmuştur.³¹⁷

Osmanlı'daki ilk eğitim kurumunu Beyrut'ta açan Amerikan misyonerlerinin, 1840-1870 tarihleri arasında 5617 öğrencisiyle 220 ilkokul, 189 öğrencisiyle 9 adet orta dereceli yatılı okulu ve 74 öğrencisi ile 4 ilahiyat okulunda etkin bir şekilde faaliyet göstermekte olduğu bilinmektedir.³¹⁸ Osmanlı topraklarını adeta bir ağ gibi ören bu misyoner faaliyetlerinin omurgasını eğitim sektörü oluşturmuştur. İzmir, Beyrut, Antep gibi şehirlerde de matbaalar kurarak 121 milyon adedin üzerinde Ermenice dini kitap ve broşür³¹⁹ basmak suretiyle okullaşmadan sonra en fazla Basım ve yayın alanında faaliyet gösterilmiştir.

1791-1878 arası dönemde en çok güvenlik tehdidini hissettiği Ruslara karşı İngiltere ile işbirliği içerisinde olmayı sürdüren Osmanlı Devleti,³²⁰ 1914 senesine gelindiğinde İngiltere-Rusya Antantı karşısında Almanların yanında Birinci Dünya Savaşında yer almayı tercih etmiştir. Aynı dönemlerde her iki tarafa da silah satışı yapmakta olan ABD ise izolasyonist politikasını Almanların gemilerine saldırımları

³¹⁵ Suzanne E. Moranian, *The Armenian Genocide and American Missionary Relief Efforts*, Jay Winter (Ed.), *America and the Armenian Genocide of 1915*, Cambridge University Press, 2003, s.186.

³¹⁶ Ayten Sezer, "Osmanlı'dan Cumhuriyete Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim Öğretim Faaliyetleri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ekim 1999, s.173.

³¹⁷ Anadolu'daki Ermeni Protestan cemaatinin kilise, eğitim ve diğer bazı konuların kendisini daha çok ilgilendirdiği gerekçesiyle söz hakkı istemesi, bu alandaki egemen konumlarını kaybetmek istemeyen Amerikalılar için sorun teşkil etmektedir. Yerli önderlerin şikayetleri, kiliseler üzerinde misyonerlerin sınırsız yetki kullandığı yönündeydi. Uygur Kocabaşoğlu, *Anadolu'daki Amerika, Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğundaki Amerikan Misyoner Okulları*, İmge Kitabevi, 3. Baskı, Ankara, ss.77-78.

³¹⁸ Uygur Kocabaşoğlu, a.g.e, s.60.

³¹⁹ A.g.e. ss. 65-67.

³²⁰ Sait Yılmaz, *Türkiye'deki Amerika*, Birinci Baskı., Kaynak Yayınları, İstanbul, 2014, s.48.

sonucunda bırakarak İtilaf devletleri ile bir ‘ortaklık’ içerisinde kendi açısından evrensel çıkarlara hizmet ettiği varsayımı ile savaşa katılım göstermiştir.

Avrupa devlet sisteminin yıkımıyla sonuçlanan Birinci Dünya Savaşına girişini yeniden bir güç dengesini Avrupa’da tesis etmek amacıyla değil, dünya düzenini Amerikan yöntemine uygun halde işleyen kurumlar haline getirmek şeklinde yorumlayan Başkan Wilson,³²¹ geleneksel Amerikan fikirlerine dayalı yeni bir uluslararası barış kavramı öne sürmüştür. Direkt Osmanlı Devleti’ne savaş ilanı yapmamış olsa da ABD, Başkan Wilson’un yayınladığı Ondört ilke temelinde ‘Türk kesimlerine güvenli bir egemenlik tanınması ile birlikte Osmanlı bünyesindeki diğer uluslar için de tam bir özgürlük’ ve ‘boğazlardan geçiş adına uluslararası güvenlik’ talepleri³²² ile savaş sonrası İtilaf devletleri arasında Osmanlı topraklarının paylaşımı gerçekleştirilmiştir.

1919-1920 dönemi Monroe doktrinine sıkı sıkıya bağlı Amerikan Kongresine rağmen Paris Barış Konferansında büyük bir Yunan ve Ermenistan hayranlığı besleyen Başkan Wilson’un anti Türk yaklaşımları ile Osmanlı Amerikan ilişkilerinin son safhası kapatılmıştır. Böylelikle Cumhuriyet dönemi Türk Amerikan ilişkileri de Lozan Antlaşması miladi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Lozan antlaşmasına taraf olmayan ABD ile yeni Türk devletinin tanınması ve kapitülasyonların kaldırılmasına yönelik 6 Ağustos 1923’te ayrı bir antlaşma imzalanarak diplomatik süreç başlatılmıştır.³²³

Kurtuluş Savaşı boyunca Ankara hükümetini resmen tanımaktan imtina eden ABD, Lozan Barışı sürecinde gözlemci olarak katılım sağlayarak misyoner faaliyetleri yürüttüğü eğitim kurumlarının devamı, azınlık hakları, boğazlarda geçiş serbestisi ve kapitülasyonların sürdürülmesi konularında ısrarcı olmuştur.³²⁴

Yeni Türk Devletinin kuruluşunun akabinde Atatürk döneminde dört Amerikan başkanı değişmiş, bunlardan Türkiye’ye karşı özel bir ilgi göstermemiş olan Warren G. Harding, Calvin Coolidge ve Herbert Hoover’ın aksine Franklin Delano Roosevelt ile Atatürk oldukça yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Ekonomik problemler ve Monroe

³²¹ Henry Kissinger, *World Order; Reflections on the Character of Nations and the Course of History*, Penguin Press, NewYork, 2014, s.186.

³²² Baskın Oran, “Wilson’ın 14 Maddesi”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I (1919-1980)*. İkinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 2001, s.100.

³²³ Füsün Türkmen, a.g.e., s. 42.

³²⁴ Esmâ Torun, “Türk-ABD İlişkilerinin Dünü Bugünü ve Yarını”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları*, , Sayı:5, Temmuz 2005, s.233-234.

Doktrini sebebiyle bu ikili ilişkiler siyasi boyutta gelişme fırsatı bulamamış olsa da Roosevelt, Atatürk inkılaplarına yakın ilgi göstermiş ve iki lider samimi mektuplaşmalarda bulunmuştur.³²⁵ Atatürk'ün Amerika ile bu iyi ilişkiler kurma çabası Osmanlı'nın Navarin felaketinden sonra Türklere karşı birleşmiş Avrupa karşısında ABD ile bir denge kurmak suretiyle imzalanan 1830 Antlaşmasındaki politikasına benzerlik göstermekte olduğu anlaşılmaktadır. Bölüm içerisinde daha önce ifade edildiği üzere çoğunlukla ekonomik boyutuyla gelişen ve neredeyse iki yüz yıla yakın bir tarihi geçmişe sahip Türk Amerikan ilişkilerinin tarihsel çerçevesinde, Osmanlı döneminde başlayan düşük seyirdeki ilişkilerin, uluslararası sistemde tehdit ve güvenlik algılarının değişmesi ile ekonomik gücü elinde bulunduran bir aktör olarak ABD'nin İkinci Dünya Savaşında ortaya çıkmasıyla birlikte daha etkin siyasi bir yön kazanmıştır.

3.1.2. İkinci Dünya Savaşında İlişkilerde Denge Arayışı ve Müttefiklik Üstünlüğü

Birinci Dünya Savaşının sonucunda imzalanan antlaşmaların sağlayamadığı çözüm ortamı ikinci bir savaşın yapılması sonucunu doğal olarak ortaya çıkarmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarını kesintili tek bir savaş olarak ele almak mümkün olabilmektedir, zira Clausewitz'in ünlü savaş kuramında söylediği üzere 'kesin sonuçlu bir savaş yoktur.'³²⁶ Ancak çalışmamızda Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış süreci ve yeni Türk Devleti'nin kuruluşu süreçlerindeki Amerikan Türk ilişkilerindeki kesişen ve ayrışan yolları dönemsel anlamda inceleyebilmek açısından netlik sağlayacağı sebebiyle İkinci Dünya Savaşı süresince gelişen ilişkilerin bir başlık altında net ayrımının yapılması uygun görülmektedir.

Birinci Dünya Savaşının ardından bir taraftan Sovyetlerle saldırmazlık antlaşması imzalanırken bir yandan da yayılmacı devletlere karşı Batılı devletler ile ilişkilerini geliştirmeye yönelik Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin bu aşamada ekonomik buhranın da etkisiyle izolasyonist politikasına geri dönen ABD ile fazla etkileşim haline girmedikleri görülmektedir. Nitekim Monroe Doktrini gereği diplomasisinin temelinde yer alan ekonomik ve ticari çıkarları ABD 1947'ye gelinceye dek odaklandığı yegane faktörlerdi.

³²⁵ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.14.

³²⁶ Carl von Clausewitz, *Harp Üzerine*, Genel Kurmay Başkanlığı, Ankara, Cilt 1, 1984,s.27.

İkinci Dünya Savaşı başladığında Alman ve İtalyan yayılmacı politikaları karşısında bir önceki savaşın hala izlerini taşıyan yeni bir devlet olarak Türkiye, İngiltere ve Fransa ile işbirliği politikası izleme yolunda ‘Karşılıklı Yardımlaşma Anlaşması’ ile askeri anlamda destek bularak gücünü toparlamayı amaçlamıştır.³²⁷ Savaşın başlamasından itibaren müttefiklerle Ödünç verme-Kiralama (Lend-Lease) yöntemi ile ekonomik ve askeri anlamda destek sunan ABD ise, Roosevelt tarafından 1941 senesinde imzalanan antlaşma ile savaşan devletler arasında ‘ayrım gözetmek suretiyle’ kaynaklarını satmayı, kiralamayı veya dağıtmayı sağlamak yükümlülüğünü üstlenerek savaş sırasında tarafsızlığını bir anlamda bozmuş olmaktadır.³²⁸ Bir hibe şeklinde değil de teçhizat desteği talep eden ülkelere yönelik geri ödemeli bir yöntem olan bu programa savaşa girme yönündeki kararsızlığını sürdüren Türkiye’nin de dahil olması kurulacak yeni dünya düzeninde yer almak istemesinin neticesinde gerçekleşmiştir.

Savaşın başladığı tarihten itibaren hem Müttefik hem de Mihver grubu devletlerin Türkiye’yi kendi saflarında savaşa çekme gayretleri olmuş, izlediği tarafsızlık politikasını kendi menfaatlerine uygun bulmamaları Türkiye’nin üzerinde yoğun baskılar kurmaya çalışmışlardır. Savaş sonrası düzeni yeniden tesis etme gaye ile savaşı kendi lehine çevirmeye başlayan Müttefik devletler 1943 senesinden itibaren savaş sona erinceye değin bir dizi konferans düzenlenmiştir. Savaşan devletlerin diplomatik ilişkilerine yön vermede önemli görülen Kazablanka³²⁹, Washington,³³⁰ Quebec,³³¹ Moskova,³³² Birinci ve İkinci Kahire³³³, Tahran³³⁴ ve Yalta³³⁵ konferanslarında Türkiye’nin tarafsızlığının da temel olarak üzerinde durulan bir konu olmasının yanı sıra savaşta karşılaşılan diplomatik ve siyasi sorunların ele alındığı platformlar olmuştur. Türkiye’nin savaşa katılmasını

³²⁷ 19 Ekim 1939 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya ile imzalanan ve onbeş yıl geçerliliği olan bu antlaşma Türkiye’ye karşı askeri bir saldırı durumunda koruma taahhüt etmektedir. Askeri yardımlarla toparlanma süreci yaşayacak Türkiye’nin de müttefiklerin safında savaşa girmesi öngörülmekteydi. Türkaya Ataöv, *Turkish Foreign Policy 1939-1945*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1965, s. 105.

³²⁸ Oona A. Hathaway, Scott J. Shapiro, *The Internationalists: How a Radical Plan to Outlaw War Remade the World*, Simon and Schuster, 2017, New York, s.179.

³²⁹ ABD Başkanı Roosevelt, İngiliz Başbakanı Churchill, Fransız Cumhurbaşkanı DeGaulle ve Fas Sultanı arasında 14-24 Ocak 1943 tarihinde gerçekleşmiştir.

³³⁰ Churchill ve Roosevelt arasında 12-26 Mayıs 1943 tarihinde gerçekleşmiştir.

³³¹ 11 Ağustos 1943 tarihinde Roosevelt, Churchill, Kanada ve Avustralya Başbakanları arasında gerçekleştirilmiştir.

³³² 19-30 Ekim 1943 tarihinde Sovyet, İngiliz ve ABD Dış işleri bakanları seviyesinde gerçekleşmiştir.

³³³ Türk ve İngiliz Dışişler Bakanları arasında 5-6 Kasım tarihlerinde birincisi gerçekleştirilmiştir. 3-6 Aralık 1943 tarihinde İsmet İnönü, Roosevelt ve Churchill arasında ikincisi gerçekleştirilmiştir.

³³⁴ 28 Kasım -1 Aralık 1943 tarihinde Roosevelt, Stalin ve Churchill arasında gerçekleşmiştir.

³³⁵ 4-11 Şubat 1945 tarihinde ABD, İngiltere ve SSCB liderleri ile gerçekleştirilen bir görüşmedir.

sağlamanın Almanların Balkanlardaki konumunun zayıflaması ile doğru orantıda gerçekleşeceğini düşünen İngiliz Başbakanı Churchill Türk havalimanlarından faydalanılması hususunu oldukça ısrarcı olmuş ve bu ısrarını Türkiye'nin askeri yardımlar ile desteklenmesine yönelik açıklamaları ile sürmüştür.³³⁶ Bu dönemde Müttefik kuvvetlerin Sovyetlerden önce Balkanlarda etki oluşturmak adına Türk topraklarını kullanma fikri³³⁷ komünizm tehlikesinin o dönemlerde dikkate alınmaya başladığına yönelik ibareler şeklinde düşünülebilmektedir.

Savaş sırasındaki konferanslar dikkate alındığında, savaş döneminde Alman yayımlıcağı ve Sovyet isteklerini de dikkate alındığında Türkiye'nin tarafsızlık politikasını bırakarak Müttefik güçler yanında savaşa katılması Tahran konferansında ağırlıklı olarak dile getirilmiştir.³³⁸ Stalin'in temelde Balkanlardaki ve Boğazlardaki emelleri olarak yorumlanabilecek olan Türkiye'ye yönelik tehditvari ifadeleri karşısında İngiltere'nin tüm konferanslar boyunca Türk topraklarında bir cephe açılmasına yönelik ısrarları, savaşın belirleyicisi rolündeki ABD için şimdilik gereksiz bulunmakla birlikte Doğu Akdeniz'deki İngiltere operasyonlarını bloke edilmesi açısından Türkiye'nin tarafsızlığı da oldukça faydalı görülmekteydi.³³⁹

Türkiye'nin mevcut gücünün yetersizliği üzerine beklenen gerekli askeri malzeme takviyesini sağlayamamış olan İngiltere, önceliğini Kuzey Fransa'daki açılacak olan cephe olarak ifade eden ABD'nin Türkiye'nin savaşa girme fikrini onaylamayan tavrı ve savaşa girmesi karşılığında olası Alman saldırılarına karşı verilmesi düşünülen yardım miktarı ve şeklini uygun görmeyen Türkiye arasında gerçekleşmiş olan İkinci Kahire Konferansı Türkiye açısından belirleyici bir nokta olmuştur. Sovyetlerin çağırılmadığı bu görüşmelerde izlediği tarafsızlık politikaları yüzünden '*hakimler arasında değil, seyirci koridorlarında dolaşacağı*' ifadeleri³⁴⁰ ile savaş sonrası düzende yalnız kalacağı yönünde uyarılar karşısında Türkiye, uzun bir süre direnç göstermeye devam etmiştir. Ancak bu direnci kırmaya yönelik hamlelerde gecikmeyen İngiltere'den istediği askeri yardımlar hususunda destek bulamamakla birlikte, 1 Nisan 1944 itibarıyla İngiltere'nin isteği

³³⁶William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, (Çev.Petek Demir), Mozaik Yay.,İstanbul, 2003, s.79

³³⁷ Zekeriya Doğan, *İkinci Dünya Savaşı ve Türkiye'nin Savaş Stratejisi, İkinci Dünya Savaşında Türkiye'nin Uyguladığı Dış Politika*, Cinius Yayınları, İstanbul, 2016, s.132

³³⁸ Baskın Oran, a.g.e., s.460.

³³⁹ Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşında İnönü'nün Dış Politika*, Milliyet yayınları, 1974, İstanbul, ss.230-234.

³⁴⁰ Fahir Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye", *SBF Dergisi*, 13/2, 1958, Ankara, s. 171

doğrultusunda Amerikan Land Lease yardımlarının da geri çekildiği bir tabloda Türkiye³⁴¹, 1945 yılına geliniğinde adeta ensesinde Sovyetlerin nefesini hissedeceği bir durumla karşı karşıya bırakılmıştı.

Boğazlar meselesi ve Birleşmiş Milletler teşkilatının kurulması noktasında Türkiye açısından önemli bir görüşme niteliğinde olan Yalta Konferansında, Boğazların statüsünün Sovyetler Birliğinin lehine olacak şekilde yeniden değiştirilmesi, Türkiye'nin savaş dışı kalma yönünde yoğun çabalar harcadığı bir dönemde gündeme getirilmiştir. Bunun yanında San Francisco'da gerçekleşecek olan Birleşmiş Milletler Teşkilatının kuruluş toplantısına ancak Almanya'ya karşı savaş ilan eden ülkelerin katılması yönündeki zorunluluk savaşın bitmesine ramak kaldığı sıralarda sembolikte olsa Türkiye'nin savaş ilanını zorunlu kılan bir sebep olarak görülmekteydi.³⁴²

İkinci Dünya savaşı yıllarının Türk Amerikan ilişkileri açısından hareketli bir dönem olduğu ve bu döneme kadar olan sürecin ekonomik faktörlere bağlı olarak belirlenen ABD dış politikasının artık siyasi bir boyut kazanmış olması ile de oldukça alakalı görülmektedir. Öyle ki savaşa katılmaktan oldukça kaçınarak Nazi Almanyası ve Sovyet Rusyası arasında tarafsız bir şekilde tehdit dengeleme politikası izlemiş olan Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na ancak Almanların yenilgisinden emin olduktan sonra Batı saflarında katılmayı tercih edebilmiştir.³⁴³ Almanya ve Japonya'ya karşı 23 Şubat 1945'de savaş ilan etmiş olan Türkiye'nin bu tavrı İngiltere ve ABD açısından memnuniyet verici olsa da SSCB açısından durum çok olumlu sonuçlar doğurmaya yeterli olmamıştır. Türkiye'nin bu tarafını belli eden yaklaşımının ardında Türkiye üzerindeki baskıları artıran politikaları ile Sovyetler öncelikle 17 Aralık 1925 tarihli Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşmasına son vermiştir. Bu antlaşmayı yenilemenin koşulu olarak da Türk Boğazlarındaki hak talebinin yanında bir de Kars ve Ardahan'ın iadesini istemiş olması yatmaktadır.³⁴⁴

³⁴¹ Baskın Oran, a.g.e., s. 465.

³⁴² Baskın Oran, a.g.e., 472.

³⁴³ Kenneth Waltz, *Man, The State and War a Theoretical Analysis*, Columbia University Press, NewYork, 2001, s.293.

³⁴⁴ Faruk Sönmezoğlu, *İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul, 2006, ss.117-125.

İran, Türkiye, Doğu Avrupa ve Güney Kore'yi hedef alarak yayılmacı politika izleyen SSCB karşısında,³⁴⁵ Türkiye'nin talepleri kabul etmeme konusunda direnç gösterebilmesi için İngiltere ile halihazırda bir ittifak anlaşması bulunmasına rağmen, İngiltere'nin içerisinde bulunduğu mali ve siyasi krizler sebebiyle Türkiye yönünü ABD'ye çevirmiştir. İngiltere'nin yerini ABD'ye bıraktığı uluslararası düzen içerisinde ülkelere yapılan borç ve yardımların ileriki dönemlerde Truman Doktrini ile Marshall Planı dahilinde devam etmesi ile Amerikan baskınlığı artarak hissedilecektir.

Sistemik baskıların net bir biçimde görülebildiği İkinci Dünya Savaşı sırasında sistem gereklilikleri ile karar alıcıların algılamaları ve iç dinamiklerin de oldukça etkin olduğu Türk Dış politikası geliştirme sürecinde izlenen stratejiler ve çıktıları daha ziyade sistemin sinyallerine göre belirlendiği görülmektedir. Bu anlamda tehdit algılamaları ile birlikte düşünüldüğünde dış politika adımlarını Üçlü İttifak Antlaşmaları, Dostluk ve Saldırmazlık Paktları ile kurmaya çalışması Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı içerisinde koşullar ve tarafların üstünlükleri göz önüne almak suretiyle sistemik sinyallere cevap verdiği görülmektedir.

Uluslararası sistem içerisinde karşılaştığı siyasi ve ekonomik koşulların yansırı o dönemki başkanlarının dünya görüşlerinin değişim göstermesiyle birlikte izolasyonist politikayı terk eden ABD karar alıcıları, devletlerle olan küresel ilişkilerinde lider bir rol üstlenme gerekliliğinin ortaya çıktığına kanaat getirmiştir.³⁴⁶ Bu sebeple; başlangıçta uzak bir mesafedeki Boğazların güvenliğini sağlamak gibi bir sorumluluk içerisine girmeye olumlu bakmayan ABD,³⁴⁷ başta petrol kaynaklarının kontrolü sebebiyle SSCB'ye karşı yumuşak politikasını değiştirmiştir. Sovyetlerin Azerbaycan'ı işgali sonrasında ise Doğu Avrupa gibi Türkiye'nin de bir Sovyet üssü olması endişesiyle³⁴⁸ Potsdam Konferansı sonrası Türkiye topraklarıyla daha ilgili hale gelmiştir. Almanya'nın teslimi sonrasında 17 Temmuz 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında toplanan bu konferans Roosevelt'in ölümünün ardından ABD Başkanı olan Henry Truman, İngiltere adına başlangıçta Churchill ve sonrasında yeni Başbakanı Clement Attlee ile Sovyet lider Joseph Stalin arasında gerçekleşmiştir. Konferansta görüşülen boğazlar meselesinde her üç lider de Montreux

³⁴⁵ John J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, W.W. Norton Company, New York, 2001, s.199.

³⁴⁶ James M. McCormick, *American Foreign Policy and Process*, Fourth Edition, Belmont, Thomson Wadsworth, 2005. ss. 27-28.

³⁴⁷ William Hale, *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2003, ss.111-113.

³⁴⁸ Faruk Sönmezoglu, a.g.e., s.36.

Boğazlar sözleşmesinin yeniden gözden geçirilmesi ve tüm gemilere geçiş serbestisi verilmesi hususunda büyük ölçüde anlaşmışlardı.³⁴⁹ İngiltere Türkiye ile 12 Mayıs 1939 tarihinde imzalanan Ortak Deklarasyonu (Declaration Commune) gereği endişeli olsa da 1946 yılına gelinceye kadar Amerikan Başkanı Truman Sovyetler'in talepleriyle ilgili kesin bir karşı çıkış göstermemiştir. Ancak 1945 Nisan'ında Ortadoğu'nun enerjş kaynaklarına yönelik yaptığı konuşma ile bölgedeki güçsüz devletlerin korunacağı yönünde söylemleri ile Türkiye'yi Potsdam'ın aksine savunur tarzda bir politika izlemeye başlamıştır.³⁵⁰

Boğazlara yönelik Sovyet tehdidi karşısında kararlı tutumuyla Nisan 1946 senesinde vefat eden Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesini Türkiye'ye Missouri zırhlısını gönderirken, "...elimizdeki bütün imkanlarımızla Sovyet saldırganlığına karşı koyacağız."³⁵¹ açıklamasını yapan Başkan Truman, bu hamle ile ABD politikaları açısından Türkiye'nin öneminin arttığına işaret etmiştir. Dört gün boyunca İstanbul'da demirleyen bu zırhlı ile sembolik de olsa destek bularak kendini Batı güvenlik sistemi içerisinde görmeye başlayan Türkiye, ABD ile müttefiklik ilişkileri içerisinde yer almaya başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'na katılmaktan imtina ederek dengeli bir dış politik tutum izlemeye çalışan Türkiye'nin savaş daha henüz bitmeden Boğazlar Krizi ile karşılaşmış olması ve ülke içi ekonomik sıkıntılar yaşaması, Soğuk Savaş dinamiklerine bürünmeye başlayan uluslararası ortamda Türk güvenlik politikalarını Amerikan eksenine doğru yönlendirmeye başlamıştır.

3.1.3. Soğuk Savaş Dönemi İlişkilerdeki Dönüşümler

İkinci Dünya Savaşı sonrası iki gücün kaçınılmaz nüfuz mücadelesi şeklinde ortaya çıkan Soğuk Savaş, jeopolitik bakış açısıyla değerlendirildiğinde Sovyet etki alanının (sphere of influence) daralarak 1991 senesinde dağılmasıyla son bulmuştur.³⁵²

İkinci Dünya Savaşının Amerikan yaşam tarzının kesin zaferi ile neticelendirilmiş, Sovyetler Birliğinin üç, İngiltere ekonomisininse beş katı büyüklüğündeki ABD, gerek endüstrisi gerekse rezervleri ile müttefik ve hasımlarını Amerikan imgeleri ile dönüştürme

³⁴⁹Tahran Yalta ve Potsdam Konferansları, Gizli Belgeler, (Çev. Fahri Yazıcı), Sinan yay., İstanbul, 1972, s.381.

³⁵⁰ Harry N. Howard, "The Soviet Union and the Middle East", *American Academy of Political and Social Sciences*, C: 263, Mayıs 1949, s.181.

³⁵¹ Kenneth Waltz, a.g.m., s.293.

³⁵² Richard K Herrmann,, R. Ned Lebow , "What Was the Cold War? When and Why Did it End?" Richard K. Herrmann, Richard Ned Lebow (Der.), *Ending the Cold War: Interpretations, Causation, and the Study of International Relations*, Palgrave Macmillan New York, s. 2.

çabalarına girmiştir.³⁵³ Bu gaye ile uluslararası sistemde egemen olmaya yönelik çalışmaları daha savaşın devam ettiği yıllarda başlamış; Başkan Roosevelt bu amaca yönelik yenedünya düzeni ve BM'nin kuruluşuna yönelik çalışmaları sürdürdüğü görüşmelerden biri olan Yalta Konferansından dönüşünde 'dışlayıcı ittifakların, güçler dengesinin ve nüfuz bölgelerinin artık ortadan kalktığını' duyurmuştur.³⁵⁴

Savaş sonrası ortadan kalkan yalnızca dışlayıcı ittifaklar değil aynı zamanda ekonomik anlamda tükenme noktasına gelen İngiltere'nin artık karşılayamayacağı dış yardımlardı. Avrupa'da Almanya'dan doğan güç boşluğunu dolduran Sovyetlerin karşısında İngiltere'nin yerini de ABD almaya başlamaktaydı. Güç merkezlerinin bu şekildeki dönüşümü ABD ve SSCB'nin liderliğini yaptığı çift kutuplu bir dünya düzeninin oluşumuna zemin oluşturmuştu. 1945 senesine kadar devam eden savaşın sonunda tıpkı I. Dünya Savaşı sonrasında olduğu gibi 1918 senesi harap görüntüsüne geri dönmüş olan bilhassa Avrupa ülkeleri üzerinde kendi etkinliklerini arttırmak isteyen iki süper güç, doğrudan antlaşmalarla veya örgütler vasıtası ile çeşitli yardımlar yapmak suretiyle tarafını kuvvetlendirme yolunu tercih etmekteydiler.³⁵⁵

Komünizmin İran ve Hindistan'a kadar yayılabileceği endişesi ile Türkiye ve Yunanistan'a yapılan ABD yardımları, hem ABD çıkarlarına uygun düşen realist tarafıyla hem de demokratik değerlerin savunulduğu Wilsoncu karakteri ile Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası güvenlik arayışlarına son noktayı koymuştur.³⁵⁶ Soğuk Savaş başlangıcından itibaren Batı yanlısı bir politika izlemeye çalışan Türkiye, zaman zaman ulusal çıkarlarına çokta uygun olmasa bile Soğuk Savaş dinamiklerinin ve ittifak ilişkilerinin kaçınılmaz bir neticesi olarak batı cephesinin lideri durumundaki ABD lehine tavır almak durumunda kalmıştır.

Silahlanma yarışlarının yoğun olarak yaşandığı bu dönemde ittifak arayışları da oldukça önem kazanmış; yayılmacı Sovyet politikalarına karşı ABD liderliğinde 1949 senesinde güçlü ve demokratik Batı Avrupa devletleriyle birlikte Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kurulmuştur. Marshall yardımları ve Truman Doktrini

³⁵³ Odd Arne Westad, *The Global Cold War: Third War Interventions and the Making of Our Times*, Cambridge University Press, U.S.A, 2005, s..21.

³⁵⁴ Füsün Türkmen, a.g.e., s.62.

³⁵⁵ Baskın Oran, a.g.e., s. 551.

³⁵⁶ George S. Harris, *Troubled Alliance: Turkish American Problems in Historical Perspective, 1945-1971*, Washington D.C., AEI Hoover Policy Studies, 1972, s.28.

çerçevesinde gelişen ekonomik ilişkiler ile başlayan süreç içerisinde 1952 senesinde NATO'ya üye olan Türkiye'nin batı güvenlik yapılaşmasının içerisinde askeri anlamda da yer almaklanet bir biçimde batı yanlısı politikalar izleyeceği mesajı vermiş olduğu görülmektedir.

Ancak 1948 senesinde başlayan ve 300 milyon doları bulacağı düşünülen yardımlar arka planda, ABD Türkiye ilişkileri temelinde, ABD'nin ulusal çıkarlarına dayalı siyasi kaygıları sebebiyle Amerikan hükümetinin ekonomik manada belli başlı kriterlerin uygulanması yönündeki Türkiye'ye yönelik ısrarlarına ve bu ısrarların yarattığı gerginliklere sahne olmuştur.³⁵⁷

Batı ile bütünleşme üzerine dış politika tercihini Demokrat Parti iktidarında patlak veren Kore savaşına katılma kararı ile sürdüren Türkiye, bir taraftan BM nezdinde görevlerini yerine getirirken diğer taraftan kuzey komşusunun saldırgan tavrına karşılık NATO'ya katılmayla ilgili çabalarını ayrıca devam ettirmekteydi. Nitekim 18 Şubat 1952 senesinde NATO'ya kabul edilmesi Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonundan beri yürütmekte olduğu Batı dünyasına entegrasyon politikalarının en somut kazanımı olmuştur.³⁵⁸ Ancak değişen siyasi konjonktürde kendi içerisinde iktidar muhalefet gerginliğinin de had safhada olduğu Türkiye'de Ekim 1962'de yaşanan Jüpiter füzeleri gerginliği ve 1964 Kıbrıs Krizi'nin yanı sıra uygulanan silah ambargosu ve Johnson Mektubunun etkisiyle artan ABD karşıtlığı iki kutuplu düzenin de etkisiyle ikili ilişkilerde yaşanan altın çağın geride kaldığına yönelik en bariz olaylardandır.

Soğuk Savaş boyunca rasyonel olmayan ve ulusal tehditlere yönelik kaygı odaklı güvenlik politikaları takip etmiş olan Türkiye, içeride de böylesi pasif politikalara zemin hazırlayan zihniyet yüzünden manevra kabiliyeti geliştirememiş görünmektedir. Bundan dolaydır ki, kendisine biçilen rolleri çok da değiştirme şansı olmaksızın oynamak durumunda kaldığı söylenebilir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Irak, Afganistan, Balkanlar ve Kafkasya gibi bölgesel problemlerin yanı sıra enerji güvenliği gibi konuların üzerinden şekillenen Türk Amerikan ilişkilerinin dış faktörlere bağlı olarak değişim gösterdiği söylenebilmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle sistemde meydana gelen belirsizlik ortamında, Türkiye'nin

³⁵⁷George S. Harris, a.g.e., s. 34.

³⁵⁸George S. Harris, a.g.e., s.78.

komşularıyla ilişkilerinde ve ulusal güvenliğini sağlamada daha bağımsız kararlar almaya başlaması ve oluşan yeni güvenlik ortamına adapte olmasıyla ABD Türkiye ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. ABD'nin Irak üzerinden yaptığı hamlelerle uluslararası arenada belirleyici rol üstlenmeye çalışan tavrına karşılık, bu dönem içerisinde ABD'ye uyum sağlayarak dış politik kararları vermeye çalışan Türkiye, ikili ilişkilerin seyrini olumlu pozisyonda tutan taraf olduğu söylenebilmektedir.

Daha önceden kısaca bahsedildiği üzere Soğuk Savaş sonrası ABD-Türkiye ilişkilerinde başlangıç-yakınlaşma, durağanlaşma ve yeniden düzelme şeklinde üç bölüm gözlemlenmektedir. Bu süreçlerin net bir olaya bağlı olarak keskin değişimler şeklinde olmamasına karşın bazı dönemlere ait krizlerin milat alınarak gruplandırma yapıldığını belirtmek gerekmektedir.

3.1.3.1. Türkiye ABD Yakınlık Dönemi

Soğuk Savaş döneminde 1960'ların başına kadar SSCB'nin yayılcı etkisinin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da daha az hissedilir olmasına yönelik Türkiye'nin bir nevi tampon vazifesi göreceği düşünülmektedir.³⁵⁹ İran'dan Hindistan'a kadar yayılma tehlikesi bulunan Sovyet tehdidi altında bulunan jeopolitik konumu itibarıyla de oldukça önemli iki ülke olan Türkiye ve Yunanistan'a yardım etme yükümlülüğünün ABD'ye devredilmesine yönelik 21 Şubat 1947 senesinde İngiltere'nin yaptığı bir açıklama ile³⁶⁰ Türk-Amerikan ilişkilerinin balayı dönemi diyebileceğimiz bir dönem başlamıştır.

1947'de yazdığı raporla Avrupa ve Asya'da ABD'nin oluşturmak istediği güç dengesi için çaba harcaması gerektiğini ifade eden George Kennan, ABD ulusal güvenliği açısından SSCB'nin bu bölgeyi ele geçirmesi ve denetlemesi fikrinin kabul edilemez olarak değerlendirilmektedir.³⁶¹ Sovyet tehdidinin siyasi mi yoksa askeri mi olduğu yönünde

³⁵⁹ ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un bölgesindeki coğrafi konumuna ithafen Türkiye'yi tanımladığı "şişenin boğazındaki tıpa" (stoper in the neck of the bottle) olarak nitelemektedir.

Howard Jones, *Crucible of Power: A History of American Foreign Relations from 1897*, Rowman and Littlefield Pub. Inc., Maryland, 2008, s.253.

³⁶⁰ Haydar Çakmak, *Türk Dış Politikası, 1919-2008*, Platin Yay., Ankara, 2008, s. 384.

³⁶¹ Bu düşünce için hareket noktası Mackinder'in 'merkez bölge (*heartland*)' teorisi olmuştur. Bu teoriye göre, merkezin denetimi ancak Doğu Avrupa'ya egemen olunması ile mümkün olabilecektir. "Doğu Avrupa'ya hakim olan merkez bölgeyi kontrol altında tutar, merkez bölgeye hakim olan da dünya adasını kontrol altına alır, dünya adasına egemen olan ise dünyaya hükmeder." sözleri ile Mackinder, *heartland* olarak tanımladığı bu toprakların Sovyetler Birliği'nin egemenliği altında olduğu bir ortamda yapılması gerekeni, bu bölgenin kenar kuşağında kalan kısımların ABD tarafından denetlenmesi şeklinde değerlendirilmiştir.

tartışmaların sürdüğü bir ortamda, tüm kıtaya yönelik olası bir Sovyet işgalinden ziyade daha çok sosyo-ekonomik olarak zor durumda olan Avrupa devletlerinin komünist partilerin kontrolüne geçmesi halinde SSCB'nin ABD'ye meydan okuyabilecek savunma imkanını kazanmasından endişe edilmekteydi.³⁶²

ABD Başkanı Harry Truman'ın yürüttüğü uluslararası alanda komünizmin çevrenmesi politikası, resmen ABD açısından temel dış politika haline dönüşmüştür.³⁶³ Başkan Truman tarafından başlatılan bu politika devamında Eisenhower tarafından da kabul görmeye başlanırken, temelde Mackinder'in heartland olarak tanımladığı bölgeyi ele geçirmek şeklinde değil de daha çok Türkiye, İran, Irak, Pakistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya gibi etki alanlarını kontrol etmek suretiyle SSCB'yi denetim altına almak şeklinde uygulanmıştır.³⁶⁴

Truman doktrinine tepkisini Batı Almanya'yı kuşatarak gösteren SSCB'ye yanıt, ABD'nin Avrupa'yı savunma konusundaki kararlılığı neticesinde ortaya çıkan NATO aracılığıyla geniş anlamda bir ulusal güvenlik sağlamaya dönük adımlarla gecikmemiştir. ABD, askeri anlamda oldukça gelişmiş bir yapı olarak NATO'nun kuruluşunun yanı sıra Benetton Woods Antlaşmaları ve Marshall Planı ile ekonomik, demokratik ve sosyal istikrar anlamında Batı Avrupa'yı Sovyet etkisine bırakmayarak³⁶⁵ bu bölgede kalıcı olduğunu göstermiştir.

George Kennan'ın çevreleme stratejisi adı altında, esas itibariyle demir perdenin çok uzağında, Batı Pasifikte gerçekleşen, ABD liderliğinin sınırdığı Kore Savaşında Batı ittifakının en somut göstergesi olan NATO'da yer alma ümidiyle Türkiye de askeri olarak varlık göstermiştir. Bu anlamda Türkiye'nin NATO'ya kabulü Atlantik ittifakının güneydoğu kanadını güçlendirmek adına Washington'un güvenlik algılarını değiştiren bir adım olarak düşünülmektedir. Truman doktrini ve Marshall planı ile, Batı tarafından gözden çıkarılmayacak stratejik konumuyla dikkat çeken Türkiye'nin, ittifakın askeri

Çağrı Erhan, "Jeopolitik Kuramlar", *Türk Dış Politikası*, C.1: 1919-1980, Baskın Oran (Ed.), 11. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.562.

³⁶² John Lewis Gaddis, *How Relevant Was U.S. Strategy In Winning The Cold War?*, U.S. Army War College/Strategic Studies Institute, Penguin Press, London, 2005, 5.

³⁶³ Çağrı Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül'ün Etkileri", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, cilt 1, sayı 3, Güz 2004, ss. 124-125.

³⁶⁴ Amerikalı jeopolitikçi Spykman'ın "İç hilal Avrasya'yı, Avrasya dünyayı kontrol eder" ifadesinde olduğu gibi 1950'lerdeki Amerikan dış politikası 'iç hilali' kontrol etmeye yönelik şekillenmiştir.

Çağrı Erhan, a.g.m., s. 126.

³⁶⁵ Steven Hook, John Spainer, *Amerikan Dış Politikası, İkinci Dünya Savaşından Günümüze*, İnkılap yayıncılık, 2014, İstanbul, s.59.

kanadında da yer almak suretiyle ABD ilişkileri açısından gerek siyasi, gerek askeri gerekse de ekonomik anlamda büyük bir müttefikliğin başlangıç noktasında olduğu düşünülmektedir.

3.1.3.1.1. İttifak Oluşumu Sürecinde Truman Doktrini ve Marshall Planı

1947 senesi itibariyle bir tehdit algısı yaratmaya başlayan komünist partilerin yönetimde diğer partileri safdışı bırakmaları ve ekonomik anlamda hammadde ve üretim mallarının ihracatını engelleme faaliyetleri göstermeleri Avrupa devletlerini oldukça zora sokan bir durum ortaya çıkarmıştır.³⁶⁶ Savaş sonrası İngiltere'nin çekildiği bölgelerde etkin olmak isteyen Sovyetlere karşı, askeri ve ekonomik olarak savunmasız kalan ve aşırı solcu bir iktidarın yönetiminde kaosa sürüklenen Yunanistan'ın yanısıra bölgesel olarak aynı öneme sahip Türkiye'nin de bağımsızlığının korunması genel anlamda Batı dünyası için önem arz etmekteydi.³⁶⁷ Bu önemin İngiltere tarafından belirtilmesi ile Washington hükümeti kanadında başlayan hararetli toplantılar Truman Doktrinine giden yolu açmıştı.

5 Nisan 1946 senesindeki konuşmasında, *“Yakın ve Ortadoğu'ya baktığımızda buraların oldukça kritik bir bölge olduğunu görüyoruz. Bu bölgede zengin doğal kaynakları vardır... en hareketli deniz, kara ve hava yolları bu bölgeden geçmektedir. Bu sebeplerden dolayı bölge büyük bir ekonomik ve stratejik öneme sahiptir.”*³⁶⁸ ifadeleri ile Başkan Truman, ABD'nin bölge ile ilgili Amerikan politikalarının değiştiği sinyallerini açıkça vermektedir. Yakın ve Ortadoğu'dan çekilen İngiltere'nin boşluğunu doldurmak noktasında İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminin hemen akabinde iç politik çatışmalarını sonlandırabilmesi açısından desteklenen Yunanistan'ın yanında Türkiye Sovyetlerin yayılcı toprak talepleri ile yalnız başına mücadele etmek zorunda kalmıştı. Yunanistan ile aynı vahim coğrafyada bulunduğu bilinen Türkiye, bu noktada Amerikan yönetimi için ilk planda önemli olan Avrupa'nın güvenliği olması sebebiyle ikinci planda bırakılabilmisti. Sander'in de ifade ettiği gibi, Truman Doktrini her ne kadar Türk Amerikan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıç noktası sayılsa da doktrinin amacı Sovyet tehlikesine karşı Türkiye'nin savunulması olmamıştı.³⁶⁹

³⁶⁶ Alan S. Milward, *The Reconstruction of Western Europe 1945-1951*, California, 1984, ss. 13-18.

³⁶⁷ Louis J. Halle, *The Cold War as History*, London, Chatto & Windus, ss.111-112.

³⁶⁸ Metin Tamkoç “The, Impact of the Truman Doctrin on the National Security Interest of Turkey”, *Foreign Policy*, vol. 6, no:3-4, June 1977, p.4.

³⁶⁹ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964*, Ankara, 1979, s.12.

Sovyetlerin saldırgan tutumu sebebiyle Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'nun güvenliği sebebiyle ABD, Başkan Truman'ın 12 Mart 1947'de Kongre'de gerçekleştirdiği konuşmada “eğer gereken liderliği göstermezsek dünya barışını ve aynı zamanda Amerikan ulusunun refahını tehlikeye atmış oluruz”³⁷⁰ diyerek Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapılması talebini gündeme getirmiştir. Böylelikle ABD Türkiye müttefiklik ilişkileri açısından yeni bir dönem başlamıştır.

“Silahlı azınlık gruplar veya baskılarla boyun eğmesi beklenen özgür milletlerin direniş mücadelelerinin ABD tarafından desteklenmesi politikası” olarak belirtilmiş olan Truman Doktrini³⁷¹ ile Sovyet saldırganlığına karşı Türkiye ve Yunanistan'ın korunması taahhüt edilerek, askeri ve sivil danışmanlarla birlikte 400 milyon dolar yardım gönderilmesi planlanmıştır.³⁷²

Yunanistan ile Türkiye'nin SSCB'ye karşı birlikte desteklenmesi gerektiğiyle ilgili Truman'ın net ifadeleri ile Yunanistan'ın kaybedilmesi ve demir perdenin Doğu Akdeniz'e kadar inmesi bir diğer alternatif senaryo olarak görülmekle birlikte, eğer bu durum gerçekleşirse Türkiye'nin de komünizm tehlikesinin ortasında savunmasız kalması kaçınılmaz son olarak değerlendirilmektedir.³⁷³ Dolayısıyla Birleşik Devletlerin idealleri ve gelenekleri doğrultusunda her iki ülkeye de yardımda bulunmanın ulusal çıkarlarla uyduğu belirtilmektedir.

Türkiye açısından bakıldığında hem askeri ve hem de ekonomik problemlerini çözebilmek noktasında Truman Doktrini çerçevesinde Amerikan desteği oldukça gereklilik arz etmekteydi. Halihazırda kendi topraklarına yönelmiş bir Sovyet tehdidinin yok edilebilmesi ve ülkenin iktisadi gelişimi açısından gerekli yabancı sermayeyi sağlayabilmek açısından Amerikan yardımları, savaş sonrası hızla fakirleşen toplum, kalifiye elemanlardaki eksiklikler ve yüksek vergiler ile boğuşan dönemin Türkiye'si için büyük ümitler taşımaktaydı.³⁷⁴

1948 senesinde savaştan yıkımla çıkmış olan Avrupa devletlerinin iktisadi anlamda güçlendirilmesi anlamında yardım yapılması fikri ile Paris'te gerçekleşen İktisadi İşbirliği

³⁷⁰ George C. Herring, *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*, Oxford University Press, New York, 2008, s.615.

³⁷¹ William R. Keylor, *The Twentieth-Century World*, Oxford University Press, New York, 1996, s.261.

³⁷² Toby Dodge, “US Foreign Policy in the Middle East” *US Foreign Policy*, Michael Cox ve Doug Stokes (Ed.), Oxford University Press, New York, 2008, s.220.

³⁷³ Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 21.Yüzyıl Yayınları, Ankara, Ekim 2000, s.34.

³⁷⁴ Hüseyin Bağcı, a.g.e., ss 6-7

Konferansı'na son anda dahil edilen Türkiye ile imzalanan Ekonomik İşbirliği Anlaşması ile 1948-1952 dönemi boyunca ABD'den, hibe ve borçlar adı altında doğrudan yardımlar ve teknik yardımlar adıyla toplam yaklaşık 350 milyon dolara yakın bir yardım alması sağlanmıştır.³⁷⁵

Truman Doktriniyle birlikte SSCB ile bir tampon bölge konumundaki Avrupa'yı koruma altına almak isteyen ABD, eş zamanlı olarak ekonomik yardım planı şeklinde tasarlanan Marshall Planı ile Avrupalı devletlerin kendi aralarında ekonomik işbirliğini artırmayı hedeflemiş ve bu doğrultuda Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatını (Organisation for European Economic Co-operation-OEEC) kurmuştur.³⁷⁶ Sovyetlerle olabilecek sorunları ekonomik girişimlerle çözmeye yönelik uygulamaya konulan Marshall yardımları³⁷⁷ SSCB'nin Yugoslavya ve Çekoslovakya üzerindeki kontrol girişimleri neticesinde ülkelerin ABD yanlısı taraf almasının başlıca nedeni olarak görülmüştür. Bu dönemde hem siyasi hem de iktisadi anlamda Batı ile olan bağlarını güçlendirmiş olan Türkiye, savaş sonrası dönem için dış politik yönelimlerini de belirlemiştir. Türk siyasetinde Truman Doktrini'nin etkisi daha ziyade Arap ülkeleri ile olan münasebetlerde ve Filistin sorununa karşı takındığı tavırda belirleyici olmuştur.³⁷⁸ Kuruluşunun ardından 9 ay gibi kısa bir sürede yeni İsrail devletini tanıyan Türkiye bu tavrı ile Arap ülkeleri ile uzun yıllar sürecek sıkıntılı bir süreci de başlatmış oluyordu. Bunun yanında yalnız Arap ülkeleri ile değil aynı zamanda Asya ve Afrika ülkelerine karşı da oldukça uzak bir tutum sergileyen Türkiye Ocak 1949'da gerçekleştirilen Endonezya sorununun tartışıldığı Asya Konferansına gözlemci bile göndermekten imtina etmiş, bu durumu da kendisinin bir Avrupa devleti olması sebebiyle meseleye müdahil olamayacağı şeklinde açıklamıştı.³⁷⁹

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan bir süper güçten aldığı yardımları siyasi bir başarı olarak gören Türkiye, Sovyet tehdidine karşı güvenliğini sağlamak adına önemli bir yol katetmiş olmakla birlikte barışın korunması anlamında yer aldığı batı

³⁷⁵ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., ss.41-42.

³⁷⁶ 1947-1960 yılları arasında faaliyette bulunan OECD II. Dünya Savaşı sonrası Batı Avrupa devletlerinin ekonomik yönden ayağa kaldırılması amacıyla planlanan Marshall Planı yardımlarını koordine ederek dağıtmak ve ilgili Avrupa ülkeleri arasında ticari ilişkileri ilerletmek için kurulmuştur.

<http://www.mfa.gov.tr/ekonomik-isbirligi-ve-kalkinma-teskilati.tr.mfa> (Erişim tarihi: 27.08.2019)

³⁷⁷ Richard D. Challener, "Did the 'hidden hand' leadership make any difference?" Norman A. Graebner (Ed.), *The National Security, Its Theory And Practice, 1945-1960*, Oxford University Press, Oxford 1986, s.43.

³⁷⁸ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, "Türk Dış Politikasının 20 Yılı, 1947-1965", *SBF Dergisi*, Cilt:21, No:1, 1966, s.160.

³⁷⁹ Oral Sander, a.g.e, 37.

ekseninde daha aktif bir dış politika takip etmeye yönelmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak'ın Kasım 1947'de söylediği ‘...*bütün samimiyet ve kanaatimizle bağlı olduğumuz tek bir blok vardı; o da Birleşmiş Milletler'dir.*’³⁸⁰ ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Türk dış politikasını bu tarihten itibaren batı ile çok sıkı ilişkiler içerisinde bulunma felsefesine dayandırma ihtiyacı hissedilmiştir. Batı öncülüğünde kurulan askeri, siyasi ve ekonomik her türlü organizasyonda bulunma temel hedef olarak görülmekle birlikte, Türk politika yapıcılarının açısından değerlendirildiğinde ABD ile Truman Doktrini çerçevesinde gerçekleştirilen antlaşma sıkı bir ortak çalışma şeklinde yorumlanabilmektedir.

Başlangıçta Truman Doktrini, Türkiye ve ABD arasında sıcak ilişkilerin gelişmesi ve Sovyet isteklerine karşı koyma açısından iyi bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Türk Dış Politikası açısından bakıldığında da bilhassa bölgesel anlamda Türkiye'nin içerisinde bulunduğu Ortadoğu'da gelişen Sovyet etkisine karşı koyabilmek adına Batı saflarında yer alarak tamamiyle Amerikan yanlısı politikaların başlangıcı olarak kabul edilebilmektedir.³⁸¹

Soğuk Savaş döneminin Batı bloku lideri durumundaki ABD ile Türkiye'nin ortak savunma politikaları oluşturma sürecinde, bu bölüm içerisinde incelenen Truman Doktrini ve Marshall Planıyla birlikte Oral Sander'in de belirttiği üzere batının coğrafi değil demokratik bir simge olarak yorumlanması mümkün hale gelebilmiştir.³⁸² Böylelikle Türk Amerikan ilişkilerinde sürekliliğin temel unsuru olarak görülen askeri ve ekonomik yardımlar, Türkiye'nin NATO üyeliği noktasında kuvvetli bir referansı olarak elini kuvevtlendiren bir husus olarak değerlendirilebilmektedir.

3.1.3.1.2. Kore Savaşı

Komünizmin temel tehlike olarak kabul edildiği olaylardan biri olan Kore Savaşı, Asya'daki komünist yayılma karşısında, birincil savunma önceliği olan Avrupa'dan sonra çevreleme politikasının bu bölgeye doğru ilerletilmesi ihtiyacından doğmuştur.³⁸³ İkinci Dünya Savaşı bittiğinde, Kore'de direnen Japon birliklerinin başarısızlığa uğramasının ardından yarımadanın kuzeyine konuşlanan SSCB karşısında Japon adalarının kontrolü açısından stratejik bir konumu bulunan adanın güneyinde konuşlanan ABD bulunmaktaydı.

³⁸⁰ Cumhuriyet, 23 Aralık 1947, s.4.

³⁸¹ Baskın Oran, a.g.e.,s. 535.

³⁸² Oral Sander, *Türk Amerikan İlişkileri, 1947-1964*, a.g.e.,s.53

³⁸³ Steven W. Hook, John Spainer, a.g.e., s.40.

Savaşın ardından Kore’de birbirleri üzerinde hakimiyet kurmak isteyen kuzeyde Kim İl-sung, güneyde ise Syngman Rhee yönetiminde iki lider kalmıştı.³⁸⁴

ABD’nin Asya’daki çevreleme politikaları ile Japonya’ya yönelik hesaplarına bir karşılık verme niyetinde olan Moskova, Kore konusunda Çin’in yanında bulunarak bölgede elini güçlendirmek istemekteydi.³⁸⁵ Vietnam’daki iç savaşın devam ettiği bir dönemde ortaya çıkan Kore Savaşı, ABD için ortak güvenliğe yönelik bir komünist saldırı olarak algılanmış ve bu güç gösterisi karşısında çıkan savaşa müdahil olma gereği duymuştur.³⁸⁶

Askeri ve endüstriyel bakımdan kötü bir durumda bulunan Kore’nin komünizme terk edilmesinin Batı’da yaratacağı olumsuz etkiyi göz önünde bulunan ABD müdahalede hızlı davranmış³⁸⁷ ve güneyde işgalin son bulmasına rağmen ilerlemeye devam ederek komünist bir devletin ortadan kaldırılması amacıyla hareket etmiştir. Çin’in kuzeye olan desteğiyle birlikte Kore’nin birleştirilmesi amacının tamamlanamaması³⁸⁸ uluslararası arenada çevreleme politikasının yalnız SSCB ile sınırlı tutulmayıp tüm komünist devletleri içerecek şekilde genişletilmesi fikrinin doğmasına neden olmuştur.

Kore Savaşı için BM kararı ile teşkil edilen Barış Gücü’ne 4500 askerlik bir tugay gönden Türkiye’nin NATO’ya üyeliğinin yolunu açmış olan bu savaş³⁸⁹ ile birlikte Uzakdoğu’da gerçekleşen komünizmin yayılması tehlikesinin Avrupa’da da olabileceği endişesi ile yalnızca nükleer silahlara sahip olmanın yeterli olmayacağı fikri ile ABD’nin bölgesel müttefiklere ve konvansiyonel güçlerini geliştirmeye olan ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.³⁹⁰

Bu anlamda, Türkiye’yi Batılı olarak değil de bir Ortadoğu ülkesi olarak gören ABD’nin güvenliğe yönelik tehditlerin uluslararası çapta olduğunu görmesi sonrasında savunma anlamında NATO’da Türkiye gibi bir ülkeye yer vermesi gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. ABD yardımları sayesinde askeri ve ekonomik modernleşmesini sağlayacağı ümidiyle Türkiye açısından da George Harris’in de belirttiği üzere 1952 senesinde

³⁸⁴Gaddis, a.g.e., s. 44.

³⁸⁵Zbigniew Brezinski, “An Agenda for NATO”, *Foreign Affairs*, 88/5. 2009, s. 7.

³⁸⁶Norman A. Graebner, (Ed.), *The National Security – Its Theory And Practice, 1945-1960*, Oxford University Press, New York 1986, s.31.

³⁸⁷Gaddis, a.g.e. s.112.

³⁸⁸Hook ve Spainer, a.g.e., ss. 65-66

³⁸⁹Herring, a.g.e., ss.643-644.

³⁹⁰Gaddis, a.g.e., ss.107-108

Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinin kabulü Türk-Amerikan ilişkileri açısından büyük bir avantaj olarak değerlendirilmektedir.³⁹¹

3.1.3.1.3. NATO'ya Girişin Türkiye ABD Müttefikliğine Etkisi

Amerika Türkiye ilişkilerinin genel seyrinde Türkiye'nin NATO üyeliğinin, hem dönemin konjonktüründen kaynaklı güvenlik kaygılarını azaltmak anlamında hem de Türkiye'nin Osmanlı'dan bu yana izlemiş olduğu batılılaşma politikaları kapsamında oldukça önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinin ardından, Doğu Almanya ile birlikte Estonya, Litvanya, Finlandiya, Romanya ve Polonya'dan oluşan Doğu Avrupa ülkelerini işgal altında tutan Sovyetlerin, altı milyon askeri ve tam kapasite çalışan askeri endüstrisine bakıldığında siyasi ve ekonomik anlamda bariz bir yayılma hedefine sahip olduğu görülmektedir. SSCB'nin bu hedefinin ABD'nin savaş sonrası kıtasına geri dönmesiyle birlikte bölgede tek güç olarak kalmasıyla yakından ilgili olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.³⁹²

Bir barıştan ziyade ideolojik olarak mümkün olan en geniş sınırlara komünizmi yaymayı hedefleyen Sovyetlere karşı İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında 17 Mart 1948 tarihinde Brüksel Anlaşması imzalanmış ve Batı Avrupa Birliği Savunma Örgütü kurmuşlardır.³⁹³ Almanyanın bir kez daha silahlanma yarışına girmesine engel olmak, ABD'yi savunma sistemine dahil etmek ve Avrupa'da Sovyet yayılmacılığının önüne geçmek gibi amaçları bulunan bu örgüte ABD'nin de katılım sağlaması ile 1949 senesinde NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) oluşturulması ile işlevsiz duruma düşmüştür.³⁹⁴

Antlaşmayı imzalayan üye devletlerin amacı;

Bu Anlaşma'nın tarafları, Birleşmiş Milletler Yasası'nın amaçları ve ilkelerine olan inançlarını ve bütün halklar ve bütün hükümetlerle barış içinde bir arada yaşama arzularını teyit eder, demokrasi, bireysel özgürlük ve hukukun üstünlüğü ilkeleri temelinde

³⁹¹ George Harris, "Turkish-American relations since Truman doctrine" Mustafa Aydın ve Çağrı Erhan (Ed.), *Turkish-American Relations: Past, Present and Future*, Routledge, London / New York, 2004), ss. 68-69.

³⁹² Türkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, Aydınlik Yayınevi, Ankara 1969, ss. 139-142.

³⁹³ Cemal Acar, *Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası*, AS-TEK Yayınevi, Ankara 1991, s. 94.

³⁹⁴ Henry L. Roberts, *Documents on International Affairs 1947-1948*, Oxford University Press, Oxford 1952, ss. 233-235

*bütün halkların özgürlüklerini, ortak miraslarını ve uygarlıklarını korumakta kararlıdırlar. Kuzey Atlantik bölgesinde istikrar ve refahın geliştirilmesini amaçlarlar. Toplu savunma ve barış ile güvenliğin korunması için çabalarını birleştirmekte kararlıdırlar. Bundan dolayı bu Kuzey Atlantik Antlaşması'nı kabul etmişlerdir.*³⁹⁵

Cumhuriyetin ilanından bu yana Batı'ya dönük bir dış politika izlemeyi tercih eden Türkiye, Avrupa ve Kuzey Amerika liderliğinde meydana gelen bu güvenlik şemsiyesine girme gerekliliği fikrini gerek ülke savunmasını kolaylaştırmak ve ordusunun modernizasyonu açısından gerekse de ABD'den aldığı ekonomik ve askeri yardımların azalabileceği endişesine kapılarak şiddetle savunmaktaydı.

Doğu Berlin'den Türkiye ve Yunanistan sınırına kadar uzanan Doğu blokunun karşısında Avrupa'da oluşturulan NATO, Sovyet tehdidine karşı ekonomik ve askeri anlamda kendisini geliştirmesi zaruri olan Türkiye için kesinlikle içerisinde yer alınması gereken bir örgüttü. Türkiye ABD'nin "müttefikten de öte bir müttefiki"³⁹⁶ olduğu inancıyla İkinci Dünya Savaşı süresince izlenen politikaların aksine demokratik Batı ülkeleriyle birlikte NATO çatısında birleşmeyi ümit etmekteydi. Ancak hazırlık aşaması bitmiş olan Kuzey Atlantik Antlaşmasında kendisine yer bulamamış olan Türkiye, İngiliz ve Amerikan Büyükelçileri tarafından antlaşmanın coğrafi bir savunma sistemi olduğu şeklinde bir gerekçe ile örgüt dışında bırakılmaktaydı.³⁹⁷ Coğrafi özellikleri sebebiyle reddedilen NATO üyeliğine alternatif bir Akdeniz Paketi'nin kurulması yönünde girişimleri de sonuçsuz kalmasının yanında, bir başka Akdeniz ülkesi olan İtalya'nın ve Fransa yönetimi altındaki Cezayir'in 18 Mart 1949'da NATO üyeliğine önerilmesi Türk kamuoyunda büyük bir şok etkisi yaratmıştır.³⁹⁸ Neden savunma paktının dışında bırakıldığı belirsizliğinde Türkiye'nin Sovyetler karşısında yalnızlaşan bir konumda kalmış olması dönemin şartlarında emniyet hususunda endişe verici bir boşluk ortaya çıkarmaktaydı.

NATO'ya dahil edilmeyişe karşı yönelen kamuoyundaki tepkiler ve tarafsızlık seslerinin yükselmesinin yanında Türkiye'nin böylesi bir askeri birliktelik içerisinde ulusal

³⁹⁵ www.nato.int/cps/en/SID-136D67BC-36EC6537/natolive/what_is_nato.htm(Erişim tarihi:21.08.2019)

³⁹⁶ 1948 Haziran ayında Başbakan Hasan Saka'nın ifadeleridir. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, Cilt:1, 1919-1980, İletişim yayımları, 2008, İstanbul, s. 545.

³⁹⁷ Hüseyin Bağcı, a.g.e., s.11.

³⁹⁸ Mark Smith, *NATO Enlargement During the Cold War: Strategy and System in Western Alliance*, Londra/New York, Palgrave MacMillan, 2000, s. 35.

çıkarları doğrultusunda yer alması adına CHP Hükümeti tarafından 11 Mayıs 1950'de NATO'ya katılmak için resmen başvuru yapmış, fakat başvurusu reddedilmişti. Bunun üzerine, 14 Mayıs 1950 seçimlerinin ardından değişen iç politik yönelimler ile DP Hükümeti tarafından BM Barış Gücü ile Kore'ye asker gönderme kararı almasının ardından 1 Ağustos 1950'de NATO'ya üye olmak maksadıyla yeniden başvuru yapan Türkiye'nin bu başvurusu da NATO Bakanlar Konseyi tarafından bir kez daha reddedilmiştir.³⁹⁹ ABD Genelkurmay Başkanlığı tarafından Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girişinin örgütün geleceği açısından olumsuz bir durum teşkil edeceğine yönelik söylemlerinin yer aldığı raporu red kararında önemli bir etki oluşturmuştur. Bunun yanında bu reddedilişlerin temelinde İran ve Irak'la birlikte Yunanistan ve Türkiye'nin etkili birer bariyer oluşturabileceğine olan güvenin olmayışı ve bu bölgelerin daha çok tarafsız bölge olarak Sovyetlerle Batı Avrupa arasında yer alması gerektiği yönündeki İngiliz kaynaklı görüşler bulunmaktaydı.⁴⁰⁰

NATO üyeliğini bir nevi Sovyet tehdidi karşısında bir güvenlik bariyeri olarak gören Türkiye, Kore Savaşına katılım kararı sonrasında yapılan başvurunun kabul edilmeyişi karşısındaki memnuniyetsizliğini dönemin ABD Büyükelçisi George McGhee aracılığıyla açık bir şekilde dile getirmiş ve NATO'ya kabul edilmedikleri takdirde Soğuk Savaş dönemi politikalarını tekrar gözden geçireceklerini ve "tarafsız" bir politika izleyebileceklerini ifade etmiştir.⁴⁰¹

1949 Eylül'üne gelindiğinde Sovyetlerin atom bombasına sahip olduğu açıklamaları ile zemin bulan ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 1950 senesinde yayınladığı 68 sayılı Raporundaki '*SSCB'nin ABD topraklarına saldırı düzenleyebilecek konuma ulaşacağı*' öngörülerini Amerikan caydırıcılığının tehlikeye düştüğü nokta olmuştu.⁴⁰² Olası bir Sovyet nükleer saldırısına cevap verebilmek adına SSCB'ye yakın noktalarda üslere ihtiyaç duyan ABD açısından Türkiye'nin NATO üyeliği aciliyet kazanmıştı. Ancak jeopolitik konumu gereği Türkiye'nin Ortadoğu'daki İngiliz çıkarlarının savunulması açısından daha elzem görülmesi İngiltere ve Türkiye arasında bir Ortadoğu müttefikliği kurulması fikrini ortaya çıkarmaktaydı. Ancak ABD'nin dikkatini çevirdiği

³⁹⁹ Faruk Sönmezoglu, a.g.e.,ss.44-45.

⁴⁰⁰ Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, Boyut Yayınları, İstanbul 1997, ss. 33-34.

⁴⁰¹ Feroz Ahmad, "The Historical Background of Turkey's Foreign Policy", *The Future of Turkish Foreign Policy*, Lenore G. Martin ve Dimitris Keridis (Ed.), The MIT Press, London, 2004, ss.30-33.

⁴⁰² Baskın Oran, a.g.e., ss.548-549.

bölgede Türk ordusunun NATO bünyesinde görev alması gerekliliği İngiltere'nin girişimleri sonuçsuz bırakmıştır.⁴⁰³

ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 23 Mayıs 1951 tarihli toplantısında Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya üyeliğe alınması hususundaki ısrarlar, daha çok iki ülkenin jeopolitik konumunun ve öneminin arttığı uluslararası konjonktür gereği ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin üyeliği hususunda hala Ortadoğu bölgesinin ayrı değerlendirilmesi yönündeki emelleri ile İngiltere'nin ve bölgede ortak gelenekten gelmediği gerekçesi ile diğer bazı Avrupa ülkelerinin itirazları gündeme gelmişti.⁴⁰⁴ Ancak ABD'nin ikna süreci neticesinde 16-21 Eylül 1951'de NATO ülkesi üyelerin dışişleri bakanlarının Kanada'da gerçekleştirdiği toplantıda Türkiye ile birlikte Yunanistan da NATO üyeliğine aday gösterilebilmiştir. Bu süreç 22 Ekim 1951 tarihinde Londra'da Yunanistan ve Türkiye'nin NATO'ya üyeliğine dair protokolün imzalanması ile neticelenebilmiştir.⁴⁰⁵ Bu adaylığın altında yatan nedenler arasında ABD'nin Akdeniz bölgesindeki kara, hava ve deniz güvenliğine verdiği öncelikli hedefler ve NATO'nun güney kanadını güçlendirme isteği yer almaktadır.

Türkiye'nin ABD öncülüğü ile NATO'ya dahil edilme süreci, her iki ülkeyi bir savunma antlaşması ile resmi anlamda bir güvenlik yapılanmasının içerisinde müttefik konumuna getirebilmişti. Bu güvenlik odaklı askeri yapı içerisinde Türk ordusunun muhtemel Sovyet saldırılarına karşı güçlendirilmesi ABD mali yardımları ile gerçekleşmekteyken, ileriki yıllar içerisinde pek çok üssü ile bölgedeki çıkarlarının sağlanmasına dönük Amerikan müdahaleleri açısından da zemin oluşturulmaktaydı. Böylece dönem konjonktüründe değerlendirildiğinde ilk etapta her iki ülke için de kazanç olarak düşünülen bir birlikteliğin sürdürülebilirliği önem arz etmekteydi.

3.1.3.2. İlişkilerde Durağanlaşma

ABD gibi uluslararası arenada kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için her türlü dış politik yöntemi izlemekten geri durmayan büyük bir devlet ile bölgesel meseleler üzerinden çıkarlarını korumaya çalışan Türkiye gibi bir devlet arasındaki ilişki, bölgesel

⁴⁰³ Baskın Oran, a.g.e., s. 550.

⁴⁰⁴ Norveç, Danimarka, Hollanda ve Belçika gibi ülkeler, Türkiye'nin NATO'ya girmesine Sovyetler Birliği'nin tepkisinden çekindikleri gerekçesiyle olumlu bakmamaktaydılar. Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.519.

⁴⁰⁵ Faruk Sönmezoglu, a.g.e., ss.46-47.

güç olan devletin kendi coğrafyasında çıkarlarını gerçekleştirme önceliğinin artması ile doğal olarak bir değişim göstermektedir. İkinci Dünya Savaşından sonra başlayan iki blok arasında nüfuz mücadelesinde ABD'nin küresel stratejisinin Ortadoğu'yu da Soğuk Savaş'ın faaliyet alanı içerisine alacak kadar genişlemiş olması bölgeyi stratejik, siyasal ve ekonomik anlamda önemli bir konuma taşımıştır. Sander'e göre, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk Dış politikasını yönetenlerin 1960'lı yıllara kadar olan dönemde ABD'nin Soğuk Savaş stratejileri gereği komünizme karşı başlattığı savaşa, Türkiye'nin davranış özgürlüğünü kısıtlayacak ölçüde katılmış oldukları görülmektedir. Nitekin buna rağmen Kıbrıs Müdahalesi örneğinde görüldüğü üzere kendi ulusal çıkarları bağlamında gerçekleştirdiği faaliyetlerinde de karşılaştığı ambargo gibi engelleyici tutumlar Türkiye'nin ABD çıkarlarını tehlikeye atma potansiyeline göre değerlendirilmektedir. Öyle ki; ABD gibi büyük güçlerin, kendi küresel çıkarları içerisinde eritmeye çalıştığı bölgesel çıkarlara sahip Türkiye gibi ülkeler ile ortak görüşlerin ortadan kalkmasını bölge devletlerinin güç kazanması şeklinde yorumlayarak tedirginlik duyabilmekte olduğu görülmektedir.⁴⁰⁶ ABD gibi büyük bir devletle olan işbirliğinin Türkiye gibi bölgesel anlamda orta ölçekli bir aktör açısından ortaya çıkardığı durum açısından bakıldığında sınırlarını fazlasıyla aşan ayrıcalıklar şekline dönüşmüş olduğunu göstermektedir. Bu anlamda, bölüm içerisinde değinilen olan Küba füze krizi ve Kıbrıs müdahalesi örneklerinin de gösterdiği gibi ABD ittifaklığı bölgede komşuları ile ilişkilerinin gidişatını etkilemenin yanında zaman zaman Türkiye için güvenlik anlamında da sorun yaratmıştır.

İkinci Dünya Savaşından bu yana daha çok yardımlar düzleminde ABD ile ikili ilişkilerini sürdürmüş olan Türkiye, gelen yardımlar ile ekonomik anlamda bir rahatlamış, iç politikada halkın o dönem başta olan Demokrat Parti iktidarına olan desteği tesis edilerek istikrar sağlanabilmişti. Ancak durum o ki akılcı kalkınma programları uygulanamaması ve plansız harcanmalar yanında ABD'nin koşullu yardım tekliflerini gündeme getirmesi iki ülkenin bozulan ilişkilerinin ekonomik ayağını oluşturmaktaydı. Yardımların boyutu giderek ekonomik manayı aşmaktaydı. Öyle ki; Türkiye'de faaliyet gösteren şirketlerin meydana gelebilecek anlaşmazlık durumlarında ABD hükümetinin konuya müdahil olması şeklinde gereğinden fazla imtiyazlar verilmesi⁴⁰⁷ Türkiye'ye yapılacak yardımların yalnız ekonomik değil aynı zamanda siyasi şartlara da bağlanıyor

⁴⁰⁶Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1964*, A.Ü.S.B.F. Yayını, Ankara, 1979, ss.244-245.

⁴⁰⁷ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, *Olaylarla Türk Dış Politikası, Siyasal Kitabevi*, Ankara, 2007, s.254.

olması anlamına gelmekteydi. Bu durum kamuoyunda tepkilere neden olmakta, sonraki dönemlerde yaşanacak sıkıntıların temellerini atmaktaydı.

Türkiye'nin aldığı yardımları etkin bir şekilde kullanamamasından kaynaklanan sıkıntılar ilişkilerin siyasi ayağını da etkilemekteydi. İki büyük savaşı da topraklarına bir tane bomba dahi düşmeksizin kazanan ABD için Küba'da bulunması büyük bir tehdit olarak görülen Sovyet füzelerine misilleme olarak Türk tarafına yerleştirilen Jüpiterlerin Türk tarafı için önemi tahmin edilenin de ötesindeydi. Amerikan modern silahları ile askeri kapasitesini artırma yolunda NATO üyesi Türkiye'nin topraklarında bulunmasına oldukça büyük bir önem atfettiği Jüpiter füzelerinin kendisine sorulmaksızın gizli görüşmelerle geri alınması bir prestij kaybı manasını taşımanın ⁴⁰⁸ yanında ABD ile olan ilişkilerin sorgulanmasına sebep olmuştu. Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişim sürecinde teknik, askeri ve ekonomik çok sayıda imzalanan ikili antlaşmaların da bu süreçte çokça sorgulandığı ve Türkiye'nin Amerika'ya kapitülasyonları yeniden uyguladığı yönünde eleştirilerle kamuoyunda hali hazırda oluşmaya başlayan Amerikan karşıtlığını perçinlediği söylenebilmektedir.⁴⁰⁹

İlişkilerde bir diğer problem olan Kıbrıs meselesini kendisiyle ilgili görmeyerek müdahil olmamaya özen gösteren ABD, Türkiye ve Yunanistan gibi müttefik iki ülke ile ilişkilerini bozmak istememiştir.⁴¹⁰ Ancak bir taraftan da Türkiye'nin stratejik konumu ve tarihi bağlarından dolayı meselede söz sahibi bir ülke olarak müdahalesinin, ileriki aşamalarda bölgedeki olası etkileri anlamında dikkate alınmasını gerekliliğini fark etmektedir. Öyle ki; Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi sırasında kendisine verilen Amerikan silahlarını amacı dışında kullanıldığı iddiasıyla⁴¹¹ uyguladığı ambargo ile ABD, bir yandan kendi varlığını bölgede hissettirme yolunu tercih etmişken bir yandan da Türkiye'nin NATO'dan çıkması ve Batı kanadından ayrılmasına neden olup olmayacağıyla ilgili tereddüt yaşamaktaydı.⁴¹²

⁴⁰⁸George S. Harris, a.g.e., ss. 92-93

⁴⁰⁹ Mehmet Gönülöbol, Haluk Ülman, a.g.e., s.338.

⁴¹⁰ Paul B. Henze, *Türkiye ve Atatürk'ün mirası*. (Çev. O. Azizoğlu). Kömen Yayınları. Konya, 2003, s.62

⁴¹¹ Öyle ki aynı Amerikan silahlarını Yunanlıların Kıbrıs'ta kullanıyor olmalarını göz ardı edilmiştir.

Paul Henze, a.g.e., s.82.

⁴¹²David Zierler, Adam M. Howard, Report by the President's Personal Emissary to Greece, Turkey, and Cyprus (Clifford) to President Carter, Document 8, *Foreign relations of the United States 1977-1980: Cyprus, Turkey, Greece - Volume XXI*, United States Government Printing Office, Washington, 2014, ss.24.

3.1.3.2.1. Küba Krizi

1964 itibariyle farklı bir boyut kazanan Türk Amerikan ilişkilerinde Küba Krizi olarak adlandırılan dönem, Türk ulusal güvenliğini artırmak bir yana büyük güvenlik riskleri alan Türkiye açısından politika yapıcıların ABD ile geliştirilen askeri ilişkilerde daha temkinli olmaya başlanması anlamında oldukça önemlidir.

Sovyetler Birliği'nin 3 Kasım 1957'de Sputnik uydusunu uzaya fırlatmasının ardından ABD, Avrupa'ya orta menzilli füzeler yerleştirme girişiminde bulunmuştur. Sovyet tehdidine karşın NATO'yu askeri açıdan güçlendirmek adına Avrupa'ya füze yerleştirilmesi kabul görmekteyken, orta menzilli füzelerin yerleştirileceği ülke konusunda sıkıntı yaşanmaktaydı.⁴¹³ Sovyetler Birliği'nin tepkisini üzerine çekmek istemeyen ülkeler, füzelerin kendi topraklarında bulunması fikrine sıcak bakmamaktaydılar. Bu girişime olumlu cevap veren ülkeler arasında İngiltere ve İtalya'nın yansın Türkiye de yer almıştır. Eisenhower ile Menderes hükümeti arasında nükleer başlıklı 15 füzenin Türkiye'ye gelmesi ile ilgili antlaşma 1959 senesinde imzalanmasına rağmen, Jüpiter füzeleri ancak 1962 ilkbaharında kurabilmiştir.⁴¹⁴ Ülkesine karşı Yunanistan ve Türkiye'nin birer tehdit unsuru olarak kullanılması ve birer Amerikan üssü olmasından rahatsızlık duyduğunu bu ülkelerdeki ABD askeri varlığının kendisinde nasıl bir hayal kırıklığı yarattığını Krushev 'biz Meksika'da üsler kursaydık siz nasıl hissederdiniz' sözleriyle⁴¹⁵ dile getirmiştir.

ABD Türkiye ittifak ilişkilerinin sorgulanmaya başladığı ilk olay olan Küba Krizi, 1962 senesinde Küba'daki füze üslerinin Amerikan Savunma Bakanı Robert McNamara tarafından belirlenmesiyle birlikte başlamıştır. Bu bilgi ile birlikte ABD, dönemin Başkanı Kennedy şahin görüşü⁴¹⁶ ile Küba'yı abluka altına almaya karar vermiş ve karşılığında SSCB'nin gemilerini Küba'ya göndermesi gibi bir tepkiyle karşılaşmıştır.⁴¹⁷ Öyle ki Başkan Krushev'e göre Ruslar nasıl Türkiye'deki üslerle yaşamayı öğrendilerse

⁴¹³ Barton J. Bernstein, "The Cuban Missile Crisis Trading the Jupiters in Turkey?", *Political Science Quarterly* Vol. 95, No. 1, Spring, 1980, s. 4.

⁴¹⁴ F. Stephen Larrabee, Turkey As A U.S. Security Partner, RAND Corporation Project Air Force, Arlington, 2006, s.27.

⁴¹⁵ Michael R. Beschloss, Kennedy v. Khrushchev, 1960-1963, Harper Collins pub. June, 1991, s.381.

⁴¹⁶ Thomas Risse-Kappen, "Collective Identity in a Democratic Community: The Case of NATO", *Cultures of Insecurity: States, Communities and the Production of Danger*, Jutta Weldes, Mark Laffey, Hugh Gusterson, Raymond Duvall (Ed.), Minneapolis, University of Minnesota Press, 1999, ss.386-388.

⁴¹⁷ İdris Bal, *ABD Politikaları ve Türkiye*, Lalezar Kitabevi, Ankara, 2008, ss.14-15.

Amerikalılar da Küba'daki füzelere adapte olabilmeliydiler.⁴¹⁸ Açıkça iki nükleer olmayan ülke olan Küba ve Türkiye'deki füzelerin ABD ve SSCB açısından aynı oranda tehdit olarak görüldüğü fikri tarafları krizin ancak füzelerin karşılıklı olarak çekilmesi ile bitirilebileceği sonucuna götürmekteydi.

Amerikan yöneticilerinin Küba'daki Sovyet füzelerinin karşısında Türkiye'den Jüpiter füzelerini çekme fikrini olumlu karşılamakla birlikte, Türkiye'de dahil NATO ülkelerinin bu pazarlık konusunu bilmemelerinin ilk etapta Türkiye'deki iç politik düzenin devamı ve istikrar açısından gerekli olduğu görüşündeydiler.⁴¹⁹

Soğuk Savaş boyunca iki güç arasında nükleer bir savaşa dönüşme ihtimali en yüksek olay olan Amerikan keşif uçağının Sovyetler tarafından Küba üzerinde düşürülerek mürettebatın ölümüyle sonuçlanan casus uçağı kriziydi. Bu olayın akabinde SSCB'nin Türkiye'yi tehdit etmesi Türk kamuoyunda ABD'nin istihbarat faaliyetleri ve varlığına yönelik tartışmalara sebep olmuştur. Öyle ki olası bir nükleer savaşta; a) öncelikle ABD'nin Küba'daki Sovyet üslerine saldırması, b) SSCB'nin misilleme olarak Türkiye ve İtalya'daki üsleri bombalaması, c) NATO'nun müttefiklerini bombalayan Sovyet üslerine saldırı düzenlemesi, d) SSCB'nin kıtalararası balistik füze fırlatması ve son olarak ise e) ABD'nin SSCB'yi yok etmesi⁴²⁰ şeklinde senaryolar yazılmaktaydı. Her durumda Türkiye Jüpiter füzelerini topraklarında bulundurarak savaşın ilk hedefleri arasında yer almaktan kurtulamamaktaydı.

Jüpiter füzelerinin Türkiye'den kaldırılması karşılığında Küba'da bulunan füzeleri sökeceği taahhüdünde bulunan Kruşçev, karşılığında ABD'nin Küba ablukasını kaldıracağı sözünü veren Kennedy ile anlaşmaya varmış ve krizin ilk çıktığı andan itibaren ABD'nin Sovyetlere karşı tavizsiz tutumunu destekleyen müttefiki Türkiye'ye danışmaksızın Jüpiter füzeleri sökülerek kriz sona erdirilebilmiştir.⁴²¹

Kendisinden daha güçlü bir devlet ile müttefiklik olarak adlandırdığı bir ilişki içerisinde olan Türkiye açısından bu kriz, güvenlik perspektifinde ele alındığında algılamaları kökten değiştirmese de ülke olarak karşılaştığı tablo açısından ABD ile tehdit

⁴¹⁸ Raymond Garthoff, *Reflections on the Cuban Missile Crisis*, the Brooking Institution Press, Washington, 1989, s.78.

⁴¹⁹ Raymond Garthoff, a.g.e., s.87.

⁴²⁰ Graham Allison, Philip Zelikov, *Essence of Decision, Explaining the Cuban Missile Crisis*, Longman, 1999, s.217.

⁴²¹ Herring, a.g.e., s.722.

ve güvenlik tanımlamalarındaki ayrışmaları gözler önüne seren bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilmektedir. Türk topraklarına dilediği anda yerleştirilmesine müsaade edilen bu füzelerin muhtemel bir Sovyet saldırısında Türkiye'yi açık hedef haline getirmişken, çıkarları mevzubahis olduğunda NATO müttefiklerine danışmaksızın hareket eden ABD'ye güvenmenin Sovyet öfkesini üstüne çekmek açısından riskli olabileceği tartışılmaya başlanmıştır.⁴²² Bir süper güçle yapılan ittifakın diğer süper gücü tahrik edebildiği bir konjonktürde yaşanan bu krizle Türk Amerikan ilişkilerinde uydu devlet ve patron devlet gibi bir ilişkiye benzer noktalarda iki ülkenin ittifak ilişkilerine yönelik algılarını da göz önüne sermektedir.

3.1.3.2.2. Kıbrıs Krizi ve Johnson Mektubu

Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında Türkiye için en önemli krizlerden bir tanesi olan Kıbrıs meselesi 1951 senesinde BM'ye taşınarak uluslararasılaştırılmış, 1954 senesinde konu Yunan hükümeti tarafından self-determinasyon istemiyle BM Genel Kuruluna getirilmiştir.⁴²³ İngiltere ile birlikte adada iki toplumlu çözüm fikrini destekleyen Türkiye⁴²⁴, üç NATO ortağının tepkisini çekmemek adına konuyu BM'nin açık diplomasisi içerisinde çözme yanlısı olmayan ABD'nin⁴²⁵ konuya tarafsız kalmasından öte Yunan tarafına eğilim göstermesinden endişe duymuştur.

Aralık 1963'ten itibaren, Kıbrıs'ta 1960 Anayasasını uygulamak istemeyen Rum tarafınca Kıbrıs Türklerine karşı saldırıların had safhalara ulaştığı dönemde 1959 Garanti Antlaşması uyarınca Türkiye dört askeri girişimde bulunmuş ancak hiçbirini neticelendirememiştir.⁴²⁶ 13 Mart 1964'te Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'a gönderilen mektupla saldırıların devam etmesi halinde Kıbrıslı Türklerin hakkını koruma vazifesini Türkiye'nin gerçekleştireceği yönündeki ifadelerin ardından İnönü'ye TBMM tarafından 'gerekli görüldüğünde Kıbrıs'a müdahale' yetkisi verilmiştir.⁴²⁷

⁴²²Hale, a.g.e., s.139.

⁴²³ Fahir H. Armaoğlu, *Kıbrıs Meselesi, Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları, 1954-1959*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1963, ss.1-4.

⁴²⁴ Ömer Göksel İşyar, "An Analysis of Turkish-American Relations From 1945 to 2004: Initiatives and Reactions in Turkish Foreign Policy", *Alternatives*, Vol.4, No.3, Fall 2005, ss.23-24.

⁴²⁵Oral Sander, a.g.e., s.225.

⁴²⁶ 25 Aralık 1963, 15 Şubat 1964, 23 Mart 1964 ve 5 Haziran 1964 tarihlerinde olmak üzere dört defa Kıbrıs'a müdahale teşebbüsü gerçekleştirilmiştir. Fahir Armaoğlu, a.g.e., ss.785-788.

⁴²⁷ Baskın Oran, a.g.e., ss.685-687.

ABD'nin olası Kıbrıs müdahalesi karşısında 'NATO müttefiklerinin rızası' olmaksızın yapılacak bir hamle için onay vermediğini özetle belirtmek suretiyle Türkiye'ye olası bir müdahalesinde SSCB ile karşı karşıya bırakılacağı mesajını açık bir şekilde vermiş olduğu ve tarihe 'Johnson Mektubu' olarak geçen ifadeler, 1964 senesinde sert bir üslupla kaleme alınmıştır. '*...NATO müttefiklerinizin rızası olmaksızın Türkiye'nin girişeceği bir hameleden dolayı meydana gelebilecek bir Sovyet müdahalesi noktasında Türkiye'yi müdafaa etme zaruretleri olup olmadığı...*'⁴²⁸ konusunda tereddütlerini dile getiren ABD Başkanı Kıbrıs'a bir müdahale gerçekleştirildiği takdirde Amerikan askeri teçhizatlarının kullanılmayacağı ve NATO'dan dolayı oluşan müttefikliğin gereğinin yerine getirilemeyeceği yönündeki ifadeleri Türk tarafında sert bir tepkiye neden olmuştur. Öyle ki Küba ve Kore gibi kendisiyle doğrudan ilgisi olmayan meselelerde kendi güvenliği pahasına ABD'nin yanında olan Türkiye'nin NATO ile olan müttefiklik ilişkileri sorgulanır hale gelmiştir.

NATO'nun Çok Taraflı Nükleer Saldırı Gücü'ne (*NATO Multilateral Nuclear Strike Force*) katılmayan ve BM Genel Kurulu'nda karşı bir tutum takındığı Vietnam Savaşında yer almayı reddeden⁴²⁹ Türkiye, bu tutumu ile Johnson Mektubu sonrası uzun bir süre ABD ile olan ittifak ilişkilerinde çekimser durumda kalmayı tercih etmiştir. Türk dış politikası için çok yönlülüğe geçiş sürecini başlatmada etkili olan bu mektup sonrası, Türkiye ikili ilişkilerinde oldukça geri planda tuttuğu SSCB ve Üçüncü Dünya Ülkeleri ile diplomatik ilişkileri geliştirme yolları aramaya başlamıştır.⁴³⁰ Türk dış politikasında yeni değerlendirmelere yol açan mektup aynı zamanda kamuoyundaki Amerikan karşıtlığını da artıran önemli bir etmen olmuştur.

Çözumsuzlüğe bırakılan bir sorun olarak Kıbrıs'a müdahalesini detant döneminin parametrelerinden yararlanarak 1974 senesinde gerçekleştiren Türkiye karşısında Yunan lobisinin yoğun baskısı neticesinde ABD, Şubat 1975'ten Eylül 1978'e kadar silah ambargosu uygula yoluna gitmiştir.⁴³¹ 1974 sonbaharında Temsilciler Meclisince iki defa oylanan Türkiye silah yardımının sona erdirilmesi konusu, yasama tarafından iki defa veto edilmiş olmasına rağmen yoğun baskılar neticesinde kabul edilen bu ambargo kararını

⁴²⁸ Lyndon B. Johnson, "Document 6: President Johnson's Letter To Prime Minister İnönü, June 5, 1964." *Studia Diplomatica*, vol. 40, no. 3/5, 1987, ss. 582-583.

⁴²⁹ Baskın Oran, a.g.e., ss. 690-692.

⁴³⁰ Ömer E. Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası, 1945-1970*, AOSDF Yayınları, Ankara, 1972, s.250.

⁴³¹ Herring, a.g.e., s.816.

Başkan Ford “Kongre’de bulunduğu zaman içerisinde Kongre’nin en sorumsuz ve en dar görüşlü dış politika kararı”⁴³² olarak nitelendirmiştir.

Bu gelişmelerin yaşandığı dönem içerisinde ABD için ülkedeki üslerinin kullanımını kısıtlayan Türkiye, ambargoya rağmen Kıbrıs hareketinde geri adım atmamıştır. Kıbrıs meselesine ek olarak ABD’de hızla artan uyuşturucu tüketiminin %70 oranında Marsilya üzerinden Türkiye üzerinden gönderildiğine dair rapor sunan⁴³³ Nixon yönetiminin baskısı ile Türkiye’de haşhaş ekimi yasağının 1974 senesinde kaldırılması gündeme gelmiştir. Bu yasaklamayı Türkiye’nin iç işlerine bir müdahale olarak gören Ecevit yönetimi, ABD’nin kısıtlamasının kaldırılması ile Türkiye’nin medikal ilaç yapımında kullanılan haşhaş gibi önemli bir gelir kaynağından mahrum bırakılmayacağını savunmuştur.⁴³⁴

Haşhaş Krizi sürerken 1967 senesinde Albaylar Cuntasının Yunanistan’da iktidarı ele geçirmesiyle, 1974 senesinde adayı Yunanistan’a bağlamak niyetiyle Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios’a karşı bir darbe düzenlenmişti. Adanın Yunanistan’a bağlanması fikri karşısında Garantörlük Antlaşması gereği Türkiye adaya müdahalede bulunarak kuzey bölümünü kontrol altına almıştır.⁴³⁵ 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs’a yönelik askeri bir hareket gerçekleştiren Türkiye’ye karşı başlangıçta tepki göstermeyen ABD, SSCB’nin soruna müdahil olmasını istemediğinden dolayı bu sorunu NATO ilişkileri dışında tutmaya özellikle gayret etmiştir. Ancak bu tutumuyla Kıbrıs’ta elde ettiği bölgeleri genişletme hareketına başlayan Türkiye’ye karşı ABD ve NATO’yu yeterince müdahil olmamakla suçlayan Yunanistan, NATO’nun askeri kanadından çekilerek⁴³⁶ tepki göstermiştir.

Bu tepki ile NATO’nun güney kanadının zayıflamasından korkan ABD, Kıbrıs hareketini sonlandıracağı düşüncesiyle konuya müdahil olarak Türk tarafına ambargo kararını uygulamaya koymuş, sevkiyatı planlanan silah ve teçhizatların gönderilmemesinin

⁴³²Gerald R. Ford, *Time to Heal, The Autobiography of Gerald R. Ford*, Harper & Row Publisher, August 1979, Washington D.C.,s..302.

⁴³³NARA: NPMS, National Security Council, Country Files, Middle East, Turkey, Volume IV, part 1, Henry Kissinger to President Nixon, April 1971.

⁴³⁴Andreas Constandinos, *America, Britain and the Cyprus Crisis of 1974: Calculated Conspiracy or Foreign Policy Failure?*, Author house Pub., U.K., 2009, s.108.

⁴³⁵Bozkurt, İsmail, “Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Avrupa Birliği Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi*, HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd. Stil., Ankara, 2001, s.14.

⁴³⁶Melek Fırat, Yunanistan’la İlişkiler (1960-1980), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1 (1919-1980), Baskın Oran (Ed.), İstanbul, İletişim Yayınları, s.750.

yanı sıra karşılığı ödenen malzeme ve yedek parçaların da gidişini durdurmuştur.⁴³⁷ Bu karar ile bir noktada Akdenizdeki stratejik bir ada olan Kıbrıs üzerinde tarihi ve kültürel ilişkisi ile söz sahibi olan Türkiye'nin yaptığı müdahalenin Amerika'nın bölgedeki hegemonyasına karşı bir tehdit olarak yorumlanmakla birlikte ambargo ile bu yükselişe bir set çekildiği düşünülmektedir.⁴³⁸

Ambargo kararına karşılık ülkesindeki Amerikan üslerine el koyan Türkiye, aynı zamanda 1969 Savunma İşbirliği Anlaşması'nı da feshederek tepkisini ortaya koymuştur.⁴³⁹ Bu dönemde SSCB üzerine uçuşların yapılması, Çevik Kuvvet'in topraklarına konuşlanması yönündeki Amerikan istek ve taleplerine olumsuz karşılık veren Türkiye NATO'dan ayrılan Yunanistan'ın geri dönüşüne veto vermiş ve devrim sonrası İran hükümetini tanıyan ilk ülkeler arasında yer almıştır.

İttifak ilişkilerini derinden sarsan Kıbrıs meselesi ve ambargo kararı NATO müttefiki olan iki ülke arasında yaşanan bir problemin çözümü sürecinde uygulanan orantısız tepkiyi de göz önüne sermektedir. Adadaki garantörlüğü gereği müdahalede bulunan Türk tarafına ambargo uygulamasına karşılık aynı adadaki diğer garantörün müdahale tarihine kadar olan saldırıları ve eylemlerini Amerikan silahları kullanarak yapmasına tepkisiz kalınması Türk ve Amerikan ittifakının niteliği ve kapsamı hususunda sorgulamalara neden olmuştur.

3.1.3.3. Uzak Ülkeden Yakın Ortaklığa: İlişkilerin Düzelmesi

Soğuk Savaşın tırmanışa geçtiği bir dönemde ABD'yi askeri anlamda ciddi bir modernizasyon programı ile nükleer bir savaşa hazır hale getirme hedefiyle başkanlık koltuğuna oturan Reagan'ın kara ve hava kuvvetlerini konvansiyonel anlamda tüm Avrupa'yı savunacak konuma getirme adına yeni bir yarış başlatmış olduğu görülmektedir.⁴⁴⁰ Bu stratejiyi yürütürken uluslararası konjonktürde Afganistan cephesindeki belirsizlik, İran'ın Batı'dan uzaklaşmış olması ve Yunanistan'da NATO karşıtı bir hükümetin başa gelmesi Türkiye'yi bölgede tek güvenilir ülke konumuna getirmiştir.⁴⁴¹ Bu noktada Türkiye'yi kaybetmek ABD'nin de çok işine gelmeyeceğinden

⁴³⁷ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.286

⁴³⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih, 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara, 1998, s.123.

⁴³⁹ Mustafa Kayar, *Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, Birinci Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Yayın No:75, İstanbul, Ekim 2003, s.130.

⁴⁴⁰ Lawrence Freedman, *The Evolution of Nuclear Strategy*, New York, Palgrave MacMillan, 2003, s.387.

⁴⁴¹ George McGhee, *The US-Turkish-NATO-Middle East Connection*, Londra, MacMillan, 1990, s.177

aşırı zorlayıcı baskılar ile bölgesel anlamda önemli bir müttefiki uzaklaştırmamak adına ambargonun sürdürülmemesi her iki taraf için önem arz etmekteydi.

Nitekim 1 Ağustos 1978'de ambargonun kalkması ile ABD-Türkiye ilişkileri açısından yeni bir dönem başlanmıştır. Dönemin parametreleri gereği, Avrupa'da yalnızlaşan ve Kıbrıs meselesinde de istediği desteği bulamayan Türkiye, 1980-82 döneminde Araplarla olumlu ilişkiler kurmak adına İsrail devleti ile ilişkileri en düşük düzeyde tutmaktayken daha sonrasında Suriye tehdidinin de etkisiyle İsrail ile yakınlaşma sürecine girmiştir.⁴⁴²

Margaret Thatcher ve Mihail Gorbaçov'un görevde bulunduğu bu dönem içerisinde Sovyetler Birliği yıkılmış ve Almanya birleşmiş, yenedünya düzeninde jeostratejik bağlantı noktalarının merkezinde NATO'nun alan dışı müdahalelerinde fonksiyonel bir müttefik olarak görülen Türkiye ile yakınlaşmak bir gereklilik halini almıştır. Bölgesel işbirliği hususunda oldukça etkin bir rol üstlenen Türkiye bu yeni dönem içerisinde ABD liderlerinin siyasi algılamalarında farklı bir yere sahip olmuştur.⁴⁴³ ABD açısından İran ile ilişkileri kopma noktasına getiren 1979 Şah'ın devrilmesinin ardından SSCB'nin Afganistan'a ilerlemesi sonucu bölgede güvenilir müttefik olarak görülen Türkiye'nin önemini arttırmıştır.

Soğuk Savaş'ın liberalizm zaferiyle sonlanmasının ardından tarihin sonuna geldiği gibi iddialar ortaya atılmış olsa da⁴⁴⁴ barış ve huzur ortamına yönelik varsayımların kısa sürede fazla iyimser olduğu anlaşılmıştır. İki süper güç arasındaki nükleer bir savaş tehdidinin ortadan kalkmasının yerine terör, fanatizm, hızlı nüfus artışı, küresel kirlilik gibi bölgesel sorunlar ve etnik çatışmalar gündeme gelmiştir. Nitekim devletlerin tek hegemon güç ekseninden ziyade kendilerini güç dengelemeye dönük bir uluslararası atmosferde bulmaları uzun sürmemiştir.⁴⁴⁵

Soğuk Savaş sonrası SSCB gibi bir tehdidin ortadan kalkması ile Batı ve ABD nezdinde eski önemini kaybetmiş olma gibi bir durumla karşı karşıya kalacağı endişesi taşıyan politika yapımcılar açısından Türkiye açısından Körfez savaşı oldukça rahatlatan bir

⁴⁴² Hakan Yavuz, Mujeeb R. Khan, Turkish Foreign Policy toward the Arab-Israeli Conflict: Duality and the Development, *Arab Studies Quarterly* Vol. 14, No. 4, 1992, ss. 81-82

⁴⁴³ Baskın Oran, a.g.e.,s. 231

⁴⁴⁴ Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Penguin Books, London, 1992.

⁴⁴⁵ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, 17.baskı, Küre Yayınları, İstanbul, Ekim 2004, s.9.

gelişme olmuştu. Oysaki Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından nispeten güvenli alanda yer alan Türkiye için etrafında Ortadoğu, Balkanlar, Akdeniz gibi kriz alanlarının merkezinde yer alıyor olmak NATO'nun stratejik bir cephesi haline gelmesi anlamını taşımaktaydı.⁴⁴⁶

Ortadoğu'yu yeniden inşa etme politikası doğrultusunda ABD kendi enerji güvenliği açısından bölgedeki hegemonyasına Türkiye'yi engel olarak gördüğü yönünde eleştiriler olsa da bu dönemde Türkiye'nin Körfez Savaşında Çekiç Güç'ün konuşlanmasına izin vermek suretiyle ABD'ye gerekli desteği vermiş olduğu görülmektedir.⁴⁴⁷ Öyle ki bu durum, 1991 sonrası dönem içerisinde iki ülke arasındaki kapsamlı ilişkilerin 'gelişmiş ortaklık'(enhanced partnership) şeklinde ifade edilmesine neden olmuştur.⁴⁴⁸

Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmelerin yanı sıra Özal döneminde Türkiye'nin geçirdiği ekonomik dönüşüm ile tarafların birbirine olan ihtiyaçlarının arttığı bu dönemde yeniden bir yakınlaşma sürecine giren ilişkiler, askeri ve ekonomik işbirliğinin yanında çözilemeyen Kıbrıs meselesi, soykırım iddiaları ve demokratikleşme gibi durumlar sorun olarak kalmaya devam etmiştir.⁴⁴⁹

Doksanlı yıllarda uluslararası sistemde ortaya çıkan değişimler, başta Türkiye olmak üzere pek çok ülkeyi güvenlik politikaları anlamında belli noktalarda etkilemiştir. Bu dönem itibariyle yeniden ortaya çıkan güvenlik ile ilgili kavramsal tartışmalara bakıldığında bilhassa inşacı bir yaklaşım çerçevesinde gündeme gelen güvenlik yaklaşımlarının dış politik analizlerde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu yaklaşıma göre, ülkelerin tehdit algılarının gerçeklikten öte 'yaratılan' bir olgu olduğu iddia edilmekte olup, bu yönde politika yapıcılar tarafından oluşturulmaya çalışılan tehdit algılarının meydana getirdiği ulusal çıkarlara yönelik savunma mekanizmalarının kabul edilebilirliğine yönelik eleştiriler mevcuttur.⁴⁵⁰ 1982 Anayasası sonrasında kurulan Milli Güvenlik Kurulunca belirlenen 'Türk Milli Güvenlik Politikası Belgesi' bu anlamda Türkiye açısından kutuplu sistemin çöküşüyle birlikte değişen konjonktürde Sovyetler

⁴⁴⁶ Sükrü Sina Gürel, *A General Appraisal of Current Turkish Foreign Policy*, Ankara, 1998, s.11.

⁴⁴⁷ Ömer Göksel İşyar, "An Analysis of Turkish-American Relations From 1945 to 2004: Initiatives and Reactions in Turkish Foreign Policy", *Alternatives*, 4(3), 2005, ss.32-33.

⁴⁴⁸F. Stephen Larrabee, Ian O. Lesser, *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, RAND National Security Research Division, Arlington.2003, s.164.

⁴⁴⁹Esmâ Torun, a.g.e., s.247.

⁴⁵⁰ Evren Balta Paker, "Dış Tehditten İç Tehdide: Türkiye'de Doksanlarda Ulusal Güvenliğin Yeniden İnşası", Evren Balta Paker, İsmet Akça (Der.), *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s.407.

tehdidi yerini alan PKK ve ayrılıkçı hareketler yönündeki değişim ile ulusal güvenlik algılarındaki dönüşümü göstermek açısından önemlidir.⁴⁵¹ Dönemsel şartlarda, aynı şekilde Türkiye'nin Batılı ülkeler nezdindeki önemi de güvenlik ekseninde değerlendirildiğinde, bilhassa ABD ile ilgili olarak Türkiye'nin önemi noktasında, yönünü çevirdiği Ortadoğu topraklarına yakınlığı ile konumunun kazandığı stratejik önemin artmasıyla ilgili değiştiği söylenebilmektedir.

3.1.3.3.1. Amerikan Liderliğinde İttifak Uyumu: Reagan ve George H. W. Bush

1980 senesinde Ronald Reagan'ın başkan olarak seçilmesiyle birlikte 'yeni Soğuk Savaş' söylemleri ile birlikte ABD'nin gözünde Türkiye'nin jeopolitik anlamdaki stratejik önemi yeniden gündeme gelmeye başlamıştı.

İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallıkla birlikte Türkiye'nin de aralarında bulunduğu güvenlik ve savunma örgütü olan CENTO'nun dağıldığı, SSCB'nin Afganistan'ı işgal ettiği bir dönemde yeni sağın desteğiyle iş başına gelen Ronald Reagan liderliğinde ABD açısından, İran'da İslami rejimin zaferi, Yunanistan'da anti Amerikancı bir hükümetin iktidarı sürecinde, bölge için en uygun müttefik olarak görülen Türkiye, ABD yanlısı askeri yönetimi ile istikrarlı bir yol çizmekteydi.⁴⁵²

İki Blok arasında çatışma çıkma potansiyelinin yüksek olduğu bir dönem olan Yıldız Savaşları olarak da bilinen dönem, müttefiklerle ilişkilerin yeniden tanımlanması, Sovyetlere yönelik askeri üstünlüğün artırılmasına yönelik savunma programlarının oluşturulması ve Üçüncü Dünya ülkelerinde komünist yayılmanın engellenmesi yönünde stratejik hedefler, Reagan Doktrini⁴⁵³ çerçevesini meydana getirmekteydi. Yakın ve Ortadoğu olarak ifade edilen Türkiye'nin de yer aldığı bölgedeki azalan Amerikan hegemonyasının yeniden sağlanabilmesi için etkin bir müdahaleyi öngören Brezezinski'nin görüşlerinin bölgedeki İran ve Afganistan'daki Sovyet etkisinin artmasıyla desteklenmesi, hızlı bir müdahale gücü meydana getirilmesini bir öncelik haline getirmekteydi.⁴⁵⁴ Bölgede

⁴⁵¹ Gencer Özcan, "Türkiye'de Siyasal Rejim ve Güvenikleştirme Sorunsalı", *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2005, ss.365-367.

⁴⁵² Yakup Beriş, Aslı Gürkan, *Türk-Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler*, TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu, Temmuz 2002, s. 8.

⁴⁵³ Fred Halliday, *The Making of the Second Cold War*, Second Edition, London, Verso, 1986, ss. 239-240.

⁴⁵⁴ Zbigniew Brzezinski, *Grand Failure; Birth and the Death of Communism in Twentieth Century*, New York, Collier Books, 1989, ss.114-117.

ortaya çıkabilecek krizlere etkin ve hızlı müdahalesi açısından bir güç, Çevik Kuvvet oluşturma çabaları olarak görülen bu tabloda Türkiye'nin önemini bir hayli artırmaktaydı. Bir alan dışı müdahale gücü olarak Çevik Kuvvet'in NATO bünyesine 1981 senesinde dahil etme girişimi, böyle bir güce dahil olmayı ancak NATO çatısı tercih edebilecek olan Türkiye, ABD'nin böylesi bir gücü diğer üyelere sormaksızın kullanması yönünde endişelere sahipti.⁴⁵⁵

1987 senesinde Avrupa'da nükleer başlık taşıyan orta menzilli füzelerin kaldırılmasına yönelik SSCB ile imzaladığı INF (Intermediate Range Nuclear Forces-Orta Menzilli Nükleer güçler) Antlaşması ile ABD'nin bölgede doğacak nükleer güç boşluğunu Türkiye'de nükleer kapasitenin artırılmasını gündeme getirerek kapatma yönünde hesapları şeklinde düşünülmektedir.⁴⁵⁶ Kuzey Kuşağı'nın direnç noktası konumuna gelen Türkiye'nin ılımlı İslam ülkesi görünümü, parlamenter sisteme sahip serbest piyasa ekonomisi onu Batı açısından oldukça uygun bir müttefik konumuna taşımaktaydı.

Bu anlamda kuruluşundan itibaren batıya dönük politikalar izleyen Türkiye kendisini hiçbir dönem için Ortadoğu ülkesi olarak görmemiş olmasının yanında bölgenin önemli bir aktörü olarak ABD'nin Ortadoğu politikalarının ayrılmaz parçası olarak görülmüştür.⁴⁵⁷ Öyle ki 1980'de ülkede gerçekleşmiş olan darbenin iç politikada etkilerinin hala devam ettiği bir süreçte Türkiye'ye gerçekleştirilen askeri ve ekonomik yardımlar hız kesmeden devam edebilmiştir. Hatta Başkan Reagan'ın Sovyetler Birliği'ni zorlamak amacıyla arttırdığı askeri harcamalar çerçevesinde, Türkiye'ye gönderilen askeri yardımların miktarında da bir artışa sebep olmuştu. 'Yeni Soğuk Savaş' mücadelesi ekseninde daha çok Ortadoğu ile ilgili bir rol biçilen Türkiye açısından güvenlik algılamalarına bakıldığında bir yandan silahlanmayı birincil planda tutan diğer yandan da ABD Kongresinde lobi faaliyetleri yürüten Yunanistan üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Diğer taraftan pek çok diplomatının ölümüne sebep olan Ermeni terör örgütünün faaliyetleri ve Ermeni lobisinin ABD karar vericiler üzerinde etkin olmak suretiyle sözde soykırımı kabul ettirme çabaları ortaya çıkmaktadır.⁴⁵⁸ Kürt ayrılıkçı terör

⁴⁵⁵ Faruk Sönmezoğlu, *Türk Dış Politikası, 1991-2015*, Der Yayınları, İstanbul, 2014, s.16

⁴⁵⁶ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne; Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1980-2001*, 2. Cilt, İletişim yayınları, 2005, İstanbul, s.73.

⁴⁵⁷ Özlen Çelebi, "Türkiye ABD İlişkileri", Haydar Çakmak (Ed.), *Türk Dış Politikası 1919 -2008*, Platin yayıncılık, Ankara, 2008, s.759.

⁴⁵⁸ Faruk Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası, 1945-1991*, Der yayınları, İstanbul, 2016, ss.437-438.

örgütünün ortaya çıktığı dönem olan 80’li yıllar Türk Silahlı Kuvvetleri açısından modernizasyonu açısından da gerekliliklerin gündeme geldiği yıllar olmuştur. 1975-78 tarihleri arasında maruz kaldığı Amerikan ambargosu, Türkiye karşıtı lobilerin faaliyetleri, dövüze dayalı silah alımlarında yaşadığı zorluklar neticesinde yerli savunma sanayine önlenmeye başlayan Türkiye, 1980’li yıllarda Gayri Safi Milli Hasılasının %4.5’ini askeri harcamalara ayırarak NATO’da askeri harcamalar anlamında ilk üçte yer aldığı görülmektedir.⁴⁵⁹

Sovyetler Birliği ile uzun bir sınıra sahip Türkiye, dönem itibariyle NATO içerisindeki askeri gücü ve güvenlik anlamında tehdit algılarının yoğunlaştığı bir bölge olan Ortadoğu ve Güneybatı Asya bölgesinde yer alması dolayısıyla, ABD açısından NATO güvenlik şemsiyesi altında haberleşme ve istihbarat anlamında üslerin bulundurulmasının gerekli olduğu topraklara sahip en önemli müttefik konumu kazanmaktaydı.

Amerikan liderliği altında dünya düzenini yeniden şekillendirme yolunda izlenen ekonomik stratejisi ile Reagan döneminin ardından Cumhuriyetçi George Helbert Walker Bush, aktif ve ideolojik olmaktansa, Reagan döneminin aksine tepki gösteren ve problem çözümü odaklı bir tavır sergilemeyi tercih etmiştir. Amerika’nın 1989-1993 Baba Bush olarak adlandırılan bu dönemi, Türkiye açısından da ABD ile yakınlığı destekleyen politikacıların aktif rol oynadığı Türk- Amerikan ilişkilerinin en üst düzeyde olduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Körfez Savaşı, iki ülke açısından belirleyici bir faktör olarak, dönemin cumhurbaşkanı Özal’ın tabiriyle “bir koyup üç almak” şeklinde yorumlanmaktaydı ve bu sebeple ABD’nin Körfez savaşına yönelik politikasına yeşil ışık yakılmaktaydı.⁴⁶⁰

İkili ilişkilerde yeni bir dönem için önemli bir basamak olabileceği tahmin edilmeyen Irak savaşı, baskın askeri karakteri bulunan Türk Ulusal Güvenlik Konseyi açısından sırf Araplar arasındaki tartışma olarak görülmekle birlikte geleneksel tarafsız davranışların devam ettirilmesini tercih etmekteydi.⁴⁶¹ Ancak hızla tırmanan bu savaşta

⁴⁵⁹ İlhan Uzgel, “ABD ve NATO ile İlişkiler”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Baskın Oran (Ed.), Cilt 2, 8. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s.77-81.

⁴⁶⁰ Sabri Sayari, "Turkey and the Middle East in the 1990s.", *Journal of Palestine Studies*, 26, no. 3, 1997, s. 46.

⁴⁶¹ William Hale, "Turkey, the Middle East and the Gulf Crisis.", *Royal Institute of International Affairs*, 68, no. 4, 1992, s.683.

batı güçleri içerisinde yer almak isteyen Türkiye'nin bilhassa ABD ile olan müttefiklik ilişkilerini dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Bu anlamda ABD Güvenlik Konseyi kararının neticesini beklemezsizin tek taraflı olarak Kerkük Yumurtalık petrol boru hattının petrol akışını kesmiş, ticari anlamda tüm diğer bağlarını da askıya alarak Türkiye'nin güvenilir bir müttefik olduğunu kanıtlamak istemiştir.⁴⁶² Bu hamlesi ile Türkiye bölgesel sorunlarda ve çatışmalarda tarafsızlık politikasında yön değiştirmiştir.⁴⁶³

Bu dönem içerisinde yabancı sermayeye açılması yönünde önemli bir adım olarak tütün tekelinin kaldırılması⁴⁶⁴ ve askeri işbirliğini geliştirmek amacıyla Türk Amerikan Savunma Konseyinin kurulması gibi, Türk iç ve dış politikasında ABD etkisi olarak söylenebilecek olaylardan bir tanesi de okullarda din dersi öğretilmesi uygulamaları olarak sayılabilmektedir. Ortadoğu'ya ve bilhassa Basra Körfezi'ne olan konumu itibarıyla, İran'ın 1979'da Batı Blokundan ayrılması ile önemi daha da artan Türkiye'nin ABD etki ve uygulamalarının bölgeye ulaşabilmesi açısından vazgeçilmez bir kanal vazifesi gördüğü düşünülmekteydi. Böylelikle ABD'nin radikal sosyalist akımlara karşı İslami yönelimleri desteklemek suretiyle dengeleyici bir İslamlaştırma programı yürütmek istenmektedir. Bu program daha çok bölgesel ve uluslararası anlamda bir politika nesnesi olarak yer bulmakta olan İslamın, Avrupa'ya yayılmasını engellemek istenilen Sovyet komünist ideolojisinin ateist yaklaşımlarına karşı sert tutumuyla önleyici bir kalkan olacağı şeklinde düşünülmüştür.⁴⁶⁵

Soğuk Savaş döneminde jeopolitik eksen temelinde geliştiği görülen iki ülke arasındaki ilişkinin Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte ılımlı İslam ve yeşil kuşak teorileri ekseninde kültürel bir temelde şekillenmeye başladığı söylenebilmektedir. Wohlstetter Doktrini olarak da bilinen Yeşil Kuşak projesi ile dahil olan ülkelerin birbirleriyle iyi ilişkiler geliştirme teşviki ile birlikte Türkiye'den Pakistan'a kadar planlı bir İslam kuşağı oluşturma süreci yürütülmüştür.⁴⁶⁶ 1970li yıllarda bilhassa SSCB'ye komşu Müslüman ülkelere yönelik komünizmin en büyük düşman olduğuna yönelik propagandalar şeklinde

⁴⁶² Hale, age, s.687.

⁴⁶³ Sayari, age, s.45

⁴⁶⁴ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Amerika 27 Mayıs 1960/12 Mart 1971/12 Eylül 1980*, Ümit yayıncılık, Ankara, 1995, s. 203.

⁴⁶⁵ Çağrı Erhan, "ABD'nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları", *Küresel Küresel Politikada Orta Asya*, Mustafa Aydın (Der.), Nobel Yayınları, Ankara, 2005, s.18.

⁴⁶⁶ Hasan Kösebalaban, *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalization*, New York: Palgrave Macmillan, 2011, s.112.

başlayan bu proje, esasen Brzezinski tarafından geliştirilerek Dışişleri Bakanı Henry Kissenger tarafından Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ile fiili bir şekilde uygulamaya konmuştur. ABD'nin temel birleştirici faktörü din olan Afgan kabileleri arasında direniş sağlamak adına kullandığı bu proje ile silah yardımlarının yanı sıra eğitim alanında da bölgedeki Müslüman toplumlar üzerinde etkili olunmaya çalışılmıştır.⁴⁶⁷

İslamın cihadcı söylemlerine destek vererek Müslüman halkı Sovyet tehdidine karşı örgütlenme noktasına ABD'nin İslam'ı hegemonya kaygılarına yönelik stratejik bir hamle olarak kullandığı bu projesinde, başta El Kaide olmak üzere çeşitli terör örgütlenmelerinin de önün açtığı söylenebilmektedir.⁴⁶⁸ Nitekim Soğuk Savaş sırasında Afganistan'da Sovyetler kaynaklı komünizm tehdidinin karşısında müttefik olarak değerlendirilen radikal İslamcı grupların 11 Eylül terör saldırılarının sonrasında günümüz güvenlik algıları kapsamında düşman olarak tanımlandıracağı bir dönemden söz edilecektir.

Soğuk Savaşın sonlandığı dönem içerisinde yönünü batıdan yana çevirmiş olan Türkiye'nin yeniden düzenin temel aktörü olarak gördüğü ABD ekseninde yoğunlaşan politikalar yürüttüğü görülmektedir. ABD Türkiye ilişkileri zaman zaman siyasi sorunların gölgesinde farklı çıkar algılamaları ile istenilen düzeye erişememesinin yanında, Somali, Bosna, Kosova gibi sorunlu bölgelerde NATO şemsiyesi altında önemini artırarak devam ettirebilmiştir.⁴⁶⁹

Soğuk Savaş dönemi başlangıcındaki sıkı iki kutuplu yapıya benzer bir şekilde Türkiye'nin ABD-NATO ekseninde gelişen ilişkilerinde, dönem özellikleri itibariyle, ABD'nin bölgeye artan ilgisi ile doğru orantıda geliştiği söylenebilmektedir. Nitekim 1975 yılı öncesine göre Türkiye'ye yönelik oldukça artan oranda yapılan askeri yardımların temelinde ABD ile birbirine benzer bölgesel güvenlik kaygılarına sahip oldukları gerçeği yer almaktadır.

3.1.3.3.2. Stratejik Ortaklık: Clinton Dönemi

Reagan döneminin etkin fikri olan muhafazakar, neoliberal tarzı eleştiren yeni anlayışıyla seçimleri kazanan Clinton, hem sağ hem de sol kesimden unsurları bünyesinde

⁴⁶⁷ Esedullah Oğuz, *Hedef Ülke Afganistan*, İstanbul: Doğan Yayınları; 2002, ss. 308-309.

⁴⁶⁸ M. Saleem Kidwai, *US Policy Towards the Muslim World: Focus on Post 9/11 Period*, University Press of America, Maryland, May 2010, s.27.

⁴⁶⁹ Kemal Kirişçi, "US-Turkish Relations: From Uncertainty to Closer Ties", *Insight Turkey*, Vol. 2, No 4, October-December, 2000, s.48.

toplayan Yeni Demokrat denilen bir merkez siyasetçisi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁷⁰ Soğuk Savaş sonrası dönemin parametrelerine uygun olarak tutarlı ve açık bir dış politika izlemeye çalışan Clinton, ekonomik anlamda güçlü bir ABD'nin küresel anlamda da iyi bir liderlik rolünü oynayabileceğini düşünmekteydi.⁴⁷¹

Sovyet tehdidinin ortadan kalkmasıyla ve liberalizmin zaferiyle birlikte Amerikan hegemonyasının devamı açısından kendisine yeni bir misyon ve düşman arayışına girdiği bir dönemde Clinton yönetimi, dış politikasını ekonomik politikalar doğrultusunda belirleme yolunu seçmişti.⁴⁷² Zaten halkının %74'ünün dünya politikasında öncü bir rol üstlenmesi taraftarı değilken⁴⁷³ Amerika'nın küresel sorunları tek başına sırtlanacak ne niyeti ne de buna yetecek ekonomik gücü olmadığından ekonomi öncelikli kararlar vermek zaruri bir hal almış gözükmekteydi.

Dış politikadaki güçlü duruşu iç politikadaki temellere bağlayan bir anlayışla, Baba Bush'tan devraldığı bütçe açığını önemli ölçüde kapatan Clinton, ilk dört senesini ekonomik sorunlarla başa çıkmakla geçirmiştir. Ancak 2000'lerde meydana gelen spekülasyonun sönmesi ile kriz ile karşı karşıya gelen ABD ekonomisinde döneminin sonuna gelindiğinde yatırımlar boşa gittiği gibi istikrarlı bir düzen de oluşturulamamıştı.⁴⁷⁴

İdealist bir görüşle göreve gelmiş olan Clinton, ABD'yi özgür dünyanın lideri olarak tanımlamak istese de bunun gereklerini yerine getirememiş dış politikada karşılaştığı zorluklara karşı cevap vermede zorlanmıştır. 1993 senesinde Bosna'da yaşanan savaş sırasında Sırlara karşı yaptırım uygulanmasına müttefiklerini ikna edemeyişi, Müslüman Bosnalılara karşı silah ambargosunun sürdürülmesi, Somali'de yaşanan iç savaş sırasında geri planda kalışı, Ruanda'da yaşanan soykırıma sessiz kalışı ile Clinton'un ilk döneminde ABD küresel liderlik iddiasında geri adım atmış gözükmekteydi.⁴⁷⁵

⁴⁷⁰ Stanley A. Renshon, *High Hopes: The Clinton Presidency and the Politics of Ambition*, New York and London, New York University Press, 1996, s. 67.

⁴⁷¹ James M McCormick, a.g.e., s.178.

⁴⁷² Michael Cox, *US Foreign Policy after the Cold War: Superpower without a Mission?*, Pinter, London, 1995, s. 13.

⁴⁷³ Samuel P. Huntington, "The Lonely Superpower," *Foreign Affairs*, Vol. 78, No. 2, March/April 1999, s. 39.

⁴⁷⁴ William C. Berman, *America's Right Turn: From Nixon to Bush*, Johns Hopkins University Press, London, 1994, s.185.

⁴⁷⁵ Robert J. Lieber, *The American Era: Power and Strategy for the 21st Century*, Cambridge University Press, New York, 2006, s.15.

ABD'ye olan sempatinin 1950'lerden buyana görülen en üst düzeye ulaştığı dönem olarak addedilen Clinton dönemi⁴⁷⁶ ABD ulusal çıkarlarını tüm dünyanın çıkarlarına eş tutulduğu bir hegemonya anlayışı ile başarısız müdahalelerin yanında Kafkaslarda Rusya ile girişilen rekabetin hız kazanması, bir yandan NATO genişlemesi sürerken diğer yandan askeri anlamda bir yapılanma sürecine girilmiş olması gibi parametreler ile uluslararası arenada Soğuk Savaş sonrası değişen konjonktürde Amerikan gücünün yeniden kanıtlanma çabasına girildiği gibi algı ortaya çıkarmıştır.⁴⁷⁷

Başkan seçilmesinin ardından iki ülke arasındaki ilişkilerde bir duraklama hissedilmesiyle birlikte ABD tarafında Kuzey Irak Harekatı açısından Saddam Hüseyin'in çökeceği inancıyla Türkiye'ye olan ihtiyacın azalacağı yönünde hakim bir düşünce yer almaktaydı.⁴⁷⁸ Karşı karşıya kaldığı Kıbrıs sorunu ve Kuzey Irak'a yönelik Kürt meselesindeki tutumu sebebiyle Türkiye'ye yöneltilen eleştiriler, gönderilen ABD yardımlarının gidişatını etkilemekteydi.⁴⁷⁹ Türkiye'nin yapacağı hamlelerine göre yardımların ulaşip ulaşmayacağına karar verilmesi ve aynı zamanda Türkiye'nin politik tutumunun silah alımında da kesintilere sebebiyet vermeye başlaması oldukça rahatsız edici bir durum olmuştur.

Dış politik kararlarda ılımlı ve işbirlikçi yapısıyla ilk başkanlık döneminde Wilsoncu bir idealizm izleyen Clinton yönetimi, insan hakları ve demokratikleşme bağlamında Türkiye'ye yönelttiği eleştiriler ile gerilen ilişkileri, geç de olsa Bosna, Kosova ve Karabağ sorunlarına müdahil olarak realizme yönelmek suretiyle normalleştirebilmiştir. Avrupa, Kafkaslar ve Ortadoğu'da kesişen çıkarların yanı sıra karşılıklı ziyaretlerle pekişen Türk Amerikan ilişkilerin boyutu ise bu dönem içerisinde stratejik ortaklık seviyesine taşınmıştır.⁴⁸⁰ Askeri ilişkilerin yanı sıra ekonomik ilişkilerin de oldukça geliştiği ittifak ilişkisine çok yönlü yapısı sebebiyle stratejik ortaklık adı verilmektedir.

Bu dönemde Türkiye'nin komşusu İran ile ekonomik anlamda geliştirmek istediği ilişkilerininin de ABD ilişkilerini büyük oranda etkilediği bilinmektedir. İran ile ilişkileri doğalgaz alımı antlaşmaları ve bölgedeki PKK'ya yönelik güvenlik politikaları

⁴⁷⁶ Füsün Türkmen, "Turkish-American Relations: A Challenging Transition", *Turkish Studies*, March, Vol. 10, No. 1, 2009, s.114.

⁴⁷⁷ Daniel Byman and Matthew Waxman, *The Dynamics of Coercion: American Foreign Policy and the Limits of Military Might*, Cambridge, Cambridge University Press, 2002, ss. 135-136.

⁴⁷⁸ Sönmezoğlu, a.g.e., s.95.

⁴⁷⁹ ABD'den F16 Çelmesi, 03.05.1990, Cumhuriyet, Kıbrıs'ta çözüm yakın değil, 01.05.1990 Cumhuriyet

⁴⁸⁰ Ömer Göksel İşyar, a.g.m., ss.35-36

sebebiyle yürütülen ortay hareketlar ile gelişen İran-Türkiye ilişkileri ABD'nin tepkisiyle karşılaşmaktadır. İran ve Irak'a olan yaptırımları konu alan çifte çevreleme politikasının (*dual containment*) ABD Ulusal Güvenlik Konseyi'nde 1993 senesinde kabul edilmesi ile Irak'ta uyguladığı ambargonun ardından 1995 itibariyle İran'da da benzer bir uygulamaya gitmiştir. Ortadoğu'da uygulanmak istenen çifte çevreleme politikaları çerçevesindeki sert önlemlere katılmamayı tercih eden Türkiye, bölgede ABD ile işbirliğini de devam ettirme çabası içerisinde olmuştur.⁴⁸¹ Bu politikaların uygulamada İran ve Irak'ta farklı etkiler meydana getirmesinin yanında rejim ihracı ve kitle imha silahlarına karşı olmasına rağmen Türkiye'nin İran ile ilişkilerini ABD'nin talep ettiği kadar koparmamakta niyetli olduğu görülmektedir. Bölge ülkelerinin tecriti anlamına gelen bu ambargoya destek veren ülkelerin arasında olmamasına rağmen Türkiye'nin ABD ile olan ticaret hacmini %70 oranında arttırmış⁴⁸² olması, Balkanlar, Kafkasya ve Ortaasya'da daha ortak adımlar atabildiği bir müttefik olarak Türkiye'nin salt Ortadoğu'daki krizler bağlamında değerlendirilmemiş olmasının bir göstergesi olarak düşünülebilmektedir.

1997 senesinde enerji politikaları, ekonomik mevzular, güvenliğe yönelik bölgesel işbirliği ve Kıbrıs konularından oluşan bir işbirliği paketi sunan Clinton yönetimi Somali'den Kosova'ya her türlü harekatta yanında yer alan Türkiye gibi bir müttefikine Bakü-Ceyhan boru hattının faaliyete geçirilmesi hususunda desteğini esirgememiştir.

2000lere kadar ılımlı İslam söylemleri altında gelişen Türk Amerikan ilişkilerinde Clinton başkanlığı dönemine bakıldığında, iki ülke arasında Ortadoğu bölgesinde stratejik bir eksende ortaklık söylemlerinin ortaya çıkmasının temelinde yatan sebep, radikal İslam olarak söylenebilmektedir. Özal ve Demirel hükümetlerinin iç politikadaki etkisi ve Sovyetlerin dağılmasıyla ortaya çıkan güç boşluğunda ılımlı İslam söylemlerinin de etkisiyle, devrim sonrası gitgide Batı'dan uzaklaşan İran'ın yerini Türkiye'nin alması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bölgesel anlamda Türkiye'nin İran'a alternatif bir model ülke şeklinde sunulması stratejisinin, bilhassa Ortadoğu'da izlemekte olduğu ılımlı İslam yöntemi ile ABD doğal bir destekçisi haline gelmiştir.⁴⁸³

Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinin kilit noktasında bulunan Türkiye, Rusya'yı Kafkasya bölgesinde dengelemekle birlikte aşırı köktendinciliğe karşı da İslam ülkeleri

⁴⁸¹ Sönmezoğlu, a.g.e., 189.

⁴⁸² Toby Dodge, a.g.m., s.220.

⁴⁸³ İlhan Uzgel, "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran (Der.), a.g.e. Cilt 2, ss. 252-53

için bir model oluşturmasıyla NATO müttefiki olarak güney kanadın güvenliğini sağlamaktaydı.⁴⁸⁴ Türk ABD ilişkilerinde çıkarların çatışmadığı dönemlerinde ittifak ilişkilerini olumsuz etkileyebilecek olaylar fazla yaşanmadığından dolayı 1980 ve 2000 arası dönem her iki ülke açısından da olumlu olarak nitelendirilmektedir.

3.2. 11 Eylül'ün Yansımaları ve İttifakın Gidişatı

New York'taki Dünya Ticaret Merkezi'ne kaçırılan dört yolcu uçaktan ikisinin isabet etmesi ve diğer bir uçağın da ABD Savunma Bakanlığı'na (Pentagon) çarpması ile 11 Eylül sabahına uyanan ABD için, bu tarih Pearl Harbour'dan sonra yaşanan en şiddetli terör saldırısı olarak hafızalara kazınmıştır.⁴⁸⁵ ABD, ekonomik ve askeri hegemonyasının bu iki simgesine karşı yapılan saldırılar ile Soğuk Savaştan bu yana çizdiği çok taraflı kolektif güvenlik sistemini geride bırakarak dış politika parametreleri ve önceliklerini tamamen değiştirmiş ve terörle savaş retoriği altında önalıcı müdahalelerle kendi ulusal güvenliğini sağlama yoluna gitmişlerdir.⁴⁸⁶

ABD'nin dış politikası tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olarak 11 Eylül'ün ardından, ortaya çıkan neokonservatif yaklaşımlar ile ABD'nin reel-politiğe geri dönüşü tam anlamıyla gerçekleşmiş ve 21 Eylül 2001'de toplanan Avrupa Konseyi'nde "Terörizmle Mücadele Eylem Planı" ile terörizmle mücadelenin öncelikli bir amaç olması hususuna vurgu yapılmıştır.⁴⁸⁷

Güvenlik ve tehdit algılamaları ekseninde değerlendirildiğinde ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemindeki dış politikasının Ortadoğu bölgesi başta olmak üzere uluslararası çapta yoğun bir biçimde hissedildiği ve Türk Amerikan ilişkilerinin güvenlik ekseninde daha çok kesiştiği görülebilmektedir. Bu açıdan Türk Amerikan ilişkilerinin mevcut krizlerin çözümü ve gelecekte karşılaşılabilecek sorunların öngörülmesi anlamında 11 Eylül sonrası dönemin krizlerinin ve karşılaşmalarının değişen ve dönüşen güvenlik algıları ekseninde dikkatle ele alınması önem arz etmektedir.

⁴⁸⁴ Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası*, (Çev: Yelda Türedi), Birinci Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005. 2005, s.73.

⁴⁸⁵ Peter L. Bergen, September 11 attacks. United States, 2001. Web: <https://www.britannica.com/event/September-11-attacks> (Erişim tarihi:26.08.2019)

⁴⁸⁶ Clinton'ın demokratik barış ve uluslararası adalet söylemler böylelikle geri planda kalmış oluyordu. Perry Anderson, "Force and Consent," *New Left Review*, No. 17, September-October, 2002, s. 13.

⁴⁸⁷ Burak Tangör, Sevinç Sayın, "Avrupa Birliği'nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı mı?," *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 11(1), 2012, s.88.

Türkiye gibi beka sorunu çerçevesinde dış politikasında uzun vadeli bir güvenikleştirmeye maruz kalmış bir ülke açısından, mevcut dönemdeki politikalarında, değişen tehdit algılamaları ile yön verdiği bölgesel ilişkilerinin yanı sıra hassasiyetinin ziyadesiyle arttığı terör unsurları yapılanmaları gibi faktörlerin etkisi görülmektedir. 11 Eylül ile sıkça tekrar edilen terörle mücadele, önleyici müdahale, müdahale hakkı gibi kavramlar ile sistem içerisinde yaratılmaya çalışılan güvenlik algılamaları içerisinde ülkeler açısından gerek müttefiklik gerekse de ulusal güvenlik anlayışındaki dönüşümün iyi okunması gerekmektedir.

11 Eylül'e kadar geçen zaman içerisinde belirsizliğini koruyan ABD-Türkiye ilişkileri açısından Irak'ın işgali sürecinde ortaya çıkan ABD'nin neo konsertatif yaklaşımli politikaları bu belirsizliğe son veren bir dönüm noktası olmuştur. Mart 2003 tezkeresi ile ABD ve Türkiye arasında eşit iki ülke pozisyonuna evrilen ilişkiler, her ne olursa olsun ABD yanlısı kararlar yerine her iki ülkenin çıkarlarına uygun olduğu koşulda kararların onaylanabileceği yönünde bir algı oluşumunu gözler önüne sermiştir.

Tek taraflı hamleleri ile askeri bir hegemonya peşinde olan Bush yönetiminin planladığı zaman dilimi içerisinde başarıya ulaşamamış olması ile müdahale ettiği ülke topraklarındaki statükonun farklı bölgesel aktörlerin güçlenmesine neden olan bir duruma evrilmeye başlamıştır. Böylesi bir ortamda da iki ülke arasında dönem dönem yükselen krizlerin kaçınılmaz olduğu ve yeni güvenlik atmosferinin artık Soğuk Savaş dönemi kriterlerden oldukça farklı olduğu görülmektedir.

3.2.1. Bush Doktrini ve Amerikan Müdahaleciliği

Bütün dünyayı büyük bir belirsizliğin içine sürükleyen 11 Eylül döneminde göreve gelen George W. Bush, iş başına geldiği dönemde izlediği geleneksel çizgiyi bilhassa dış politika kararlarında başta olmak üzere yoğun bir şekilde 'merhametli muhafazakar'⁴⁸⁸ (compassionate conservatism) bakış açısı ile devam ettirmiştir. Bu dönemden sonrasında realist bir bakış açısı kazanan ABD dış politikası, evrenselleşen Amerikan değerlerine yönelik tehdidi ortadan kaldırmak için tüm dünyada mücadele başlatılması gerektiği ve ulusal güvenlik ile uluslararası güvenliğin bir tutulduğu bir kimlik kazanmıştır.⁴⁸⁹ Terör tehdidinin küresel olarak tanımlanması ile ona karşı başlatılacak

⁴⁸⁸ Adam Wolfson, "Conservatives and Neoconservatives," *Public Interest*, Issue 154 Winter, 2004., s. 44.

⁴⁸⁹ Melvyn P Leffler, "Bush's Foreign Policy," *Foreign Policy*, Issue 144, September-October, 2004, ss.10-16.

savaşın da tüm dünyayı içerisine alabileceğinden yola çıkarak Bush yönetimi, Dördüncü Dünya Savaşı olarak da nitelendirilen güç, zaman ve mekan anlamında sınır tanımayan bir sürece girmiştir.⁴⁹⁰

1981’de Cumhuriyetçi Parti’den seçilen Reagan başkanlığı döneminde sağ kanatta örgütlenen bir yapılanma olarak Neoconlar, komünizmin ortadan kalkmasıyla birlikte demokrasiyi yayma misyonuyla 90lar yönetimlerinde etkili olmuşlardır.⁴⁹¹ Soğuk Savaşın bitmesiyle birlikte Charles Krauthammer, Michael Novak ve Paul Wolfowitz gibi isimlerin desteklediği bu anlayış dış politikada daha aktif bir biçimde düşman rejimlerle mücadele etmeyi savunmaktadır.

ABD’nin dünya politikasındaki rolünü yeni muhafazakar politikalar çerçevesinde uygulayabilmek açısından 11 Eylül sonrası algılamalar, Bush yönetimine çok daha ikna edici bir ortam sunmuştur.⁴⁹² Neoconlar açısından bir dönüm noktası şeklinde görülen 11 Eylül sonrasında radikal isman tehdit algısının artışı ile birlikte ABD açısından Bush Doktrini denilen Ulusal güvenlik Stratejisinin uygulama alanı bulmuştur.⁴⁹³ Bu döneme gelinceye kadar zayıf bir etkisi olan yeni muhafazakarlar, yönetim içerisinde ve bilhassa dış politika oluşturulmasında radikal-realist kanadın da etkisiyle ön plana çıkmışlardır.⁴⁹⁴ Muhafazakarlar açısından 11 Eylül sonrası dönem neoconların çözüm yolu, yani Wallerstein’in deyimiyile “...fevkalade gelişmiş askeri gücünü sergileme, tarafsız ve zayıf müttefikler ile çok taraflı anlaşmalar gerçekleştirme politikasını bırakmak suretiyle, dost ve düşmanlarına eşit bir oranda korku vermeye devam etme” yönünde olmuştur.⁴⁹⁵

BM Şartı’nın 51. maddesi bağlamında meşru müdafaa ilkesini yeniden yorumlayan ABD yönetiminin terörle savaşın savunmada kalarak kazanılamayacağı yönündeki stratejisi, 1 Haziran 2002 tarihinde Başkan Bush’un West Point’te gerçekleştirdiği konuşmada bahsettiği düşmanın hamlesinden önce onu etkisiz hale

⁴⁹⁰ Norman Podhoretz, “World War IV: How It Started, What It Means and Why We Have to Win”, *Commentary*, Vol. 118, No. 2, 2004, ss. 17-54.

⁴⁹¹ Alan Johnson, “The Neoconservative Persuasion and Foreign Policy: An Interview with Joshua Muravchik”, *Demokratiya*, 11/1, 2007, ss. 267-268.

⁴⁹² Colin S. Gray, *The Sheriff: America’s Defense of the New World Order*, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2004, s. 80.

⁴⁹³ Charles Krauthammer, “In Defense of Democratic Realism”, *The National Interest*, 77, 2004

⁴⁹⁴ John Micklethwait, Adrian Wooldridge, *The Right Nation: Conservative Power in America*, Penguin Books, London, 2004, s. 202.

⁴⁹⁵ Immanuel Wallerstein, “Soft Multilateralism,” *The Nation*, Vol. 278, No. 4 /2, February, 2004, s. 14.

getirmeyi öngören önlemlerden oluşan *önalıcı askeri müdahale doktrini* (preemptive strike) söylemleri ile vurgulanmaktadır.⁴⁹⁶

Neoconların Ortadoğu kültürünün siyasal anlamda sıkıntılı olduğu ve baskı ile yönetilen toplumlarda terör faaliyetlerinin yoğunlukla görülebileceği varsayımından yola çıkarak çözümün bölgenin demokratikleşmesi ile sağlanabileceği savunulmuştur.⁴⁹⁷ Neoconların etkisi ile geliştirilen bir dış politika izleyen Bush yönetimi, ulusal çıkar ve askeri gücün yanında 11 Eylül olaylarının da etkisiyle tüm dünyada demokrasiyi yayma gibi idealist bir düşünceyi de bünyesinde birleştirmektedir.⁴⁹⁸

Tüm dünyada düzenin sağlanması adına Amerikan müdahaleciliğini savunan muhafazakarların maddi gücü diğer devletler üzerinde üstünlük kurmanın temel şartı olarak gören yaklaşımı, küreselleşme ve işbirliği kavramlarının üzerinde durmamakla birlikte Amerikan ulusal değerlerinin evrensel olduğu yönünde bir algıya sahiptir.⁴⁹⁹ Bu algıdan yola çıkarak, dış politikada da çok taraflı örgütlenmeleri hesaba katmaksızın askeri gücün Amerikan çıkarlarını tüm dünyada savunmak adına tek seçenek olduğu ve bu yolla Ortadoğu'daki anti Amerikan yapılanmaların dönüştürülmesi beklenmektedir.⁵⁰⁰

Demokrasilerin birbiriyle savaşmayacağı yönündeki demokratik barış teorisi ve medeniyetler çatışması tezlerinin harmanlanması şeklinde düşünülebilen bu neocon yaklaşım, Amerikan dış politikasında köklü bir değişim yapılması yönündeki radikal görüşlerini adil bir düzen adına 'şer ile savaş' söylemleri ile desteklemekteydi. Nitekim 2004 başkanlık seçimlerinde Demokrat aday John Kerry karşısında toplam 59 milyon 459 bin 765 oy alarak bir kez daha kazanmasıyla halkın da desteğini almış olduğu düşünülmekteydi.⁵⁰¹

Yeni Bush yönetiminin dış politikasına yönelik kamuoyundan gelen eleştirilere son veren 11 Eylül olayları sonrası, geçen on senenin en yüksek savunma bütçesini onaylayan Kongre'de yönetime yurt güvenliğini sağlamaya yönelik olağanüstü önlemler alma yetkisi veren Yurtseverlik Yasası (The Patriot Act) oyların büyük bir çoğunluğunu alarak kabul

⁴⁹⁶ Robert J. Lieber, *The American Era: Power and Strategy for the 21st Century*, Cambridge University Press, New York, 2006, s. 44

⁴⁹⁷ Johnson, a.g.e., ss.270-271.

⁴⁹⁸ Melvyn P. Leffler, "Bush'un Dış Politikası", *Foreign Policy Türkiye Baskısı*, sayı:30, 2004, s.11-13.

⁴⁹⁹ Christian Reus-Smit, *American Power and World Order*, Polity Press, Cambridge, 2004, p. 48.

⁵⁰⁰ Robert J. Jackson, Philip Towle, *Temptations of Power: The United States in Global Politics after 9/11*, Palgrave Macmillan, New York, 2006, s. 29-30.

⁵⁰¹ Micklethwait, Wooldridge, a.g.e., .p. 247.

edildi.⁵⁰² Amerika'nın savaşının terörle savaş olduğunu vurgulayan Bush, 'ya bizimlesiniz ya da teröristlerlesiniz',⁵⁰³ dayatmasıyla ulusların koşulsuz şartsız desteğini istemekteydi. Ancak Irak'ın işgalinde Neocon yönetimin uluslararası örgütler ile koordinasyonu sağlamayı tercih etmeyerek askeri odaklı davranması, uluslararası arenada müdahaleye dönük olumsuz etkinin yanında Neocon politikaların etkinliğini yitirmesine ve 2008 Başkanlık seçiminin Neoconların desteklediği Cumhuriyetçi McCain yerine Barack Obama tarafından kazanılması sonucunu doğurmuş olduğu görülmektedir.

3.2.1.1. Afganistan'a Müdahale ve NATO Kapsamında Ortaklık

Terörle savaşında herhangi bir sınırlandırma yaşamamak adına Afganistan'a yapacağı müdahale sırasında Batılı müttefiklerinin askeri yardım tekliflerini reddeden ABD, hedefiniyalnızca birebir teröristler olarak değil aynı zamanda onlara yardım ve yataklık sağlayanlar olarak da belirlemiştir.⁵⁰⁴ Bu anlamda terörle savaş anlamında İslami terör örgütü olarak görülen ancak 11 Eylül saldırılarıyla ilgisi olduğu kanıtlanmamış bir yönetim olarak Taliban'ı ve El Kaide'yi ortadan kaldırmaya yönelik ilk operasyon onların konuşlandığı Afganistan'da başlatılmıştı.

1988 senesinde Afganistan'da kurularak Sovyet yayılmacılığına karşı İslami değerleri savunan bir grup olarak El Kaide'nin başka toprakları direkt olarak işgal etmekten ziyade Batı düşüncelerinden arınmış, İslam yasalarına uygun olarak yaşamlarını sürdüren Müslüman devletler kurulması yönünde amaca hizmet etmektedir.⁵⁰⁵ Tüm sınırların ortadan kalktığı bir İslam devleti kurma fikrini sürekli olarak canlı tutan Usame bin Ladin liderliğindeki Afganistan kamplarında Avrupa, Asya, Mısır ve Suudi Arabistan kökenlilerden oluşan militanlar bulunmaktaydı.⁵⁰⁶

1992 senesinin son günlerinde Yemen'den Somali'ye gitmek üzere yola çıkan ABD'li askerlerin kaldığı otelin bombalamasıyla başladığı eylemleri, 1993 senesinin Şubat ayında Dünya Ticaret Merkezi'nin bodrum katında gerçekleştirdiği ve 1000'den fazla

⁵⁰² R. Jackson P.Towle, a.g.e., p. 144.

⁵⁰³ George W. Bush, "Address to a Joint Session of Congress and the American People," 20 September 2001.

⁵⁰⁴ Robert J. Lieber, *The American Era: Power and Strategy for the 21st Century*, Cambridge University Press, New York, 2006, s. 68.

⁵⁰⁵ Ingmar Karlsson, *Din, Terör ve Hoşgörü*. (Çev. T. Kayaoğlu). Homer Kitabevi, İstanbul, 2005, s.21.

⁵⁰⁶ Shaul Mishal, Maoz Rosenthal, "Al Qaeda as a Dune Organization: Toward a Typology of Islamic Terrorist Organizations", *Studies in Conflict & Terrorism*, Vol. 28, No. 4, 2005, s. 278.

insanın yaralanmasına neden olan bombalama olayı ile sürdüren⁵⁰⁷ El Kaide, Filipinlerde Papa'ya yönelik olarak gerçekleştirilen suikast girişimi ve çeşitli Arap ülkelerinde ABD askerlerine yönelik eylemleriyle açık bir şekilde ABD'nin değerlerini tehdit eden bir konumda yer almaktaydı.

11 Eylül saldırılarının ardından dünyanın farklı yerlerinde gerçekleştirdiği eylemlere bakacak olursak;

- 11 Nisan 2002 senesinde Tunus'un güneyindeki tatil beldesi Cerba adasında bir sinagoga yapılan saldırı,
- 8 Mayıs 2002 senesinde Pakistan sınırları içerisinde Fransızlara ait bir tersanede çalışan işçileri işe götüren otobüse düzenlenen bombalı saldırı,⁵⁰⁸
- 6 Ekim 2002 senesinde Yemen'de mürettebattan bir kişinin hayatını kaybettiği bir Fransız petrol tankerine yönelik saldırı,
- 12 Ekim 2002 senesinde Endonezya sınırları içerisinde yer alan Bali Adası'nda bomba yüklü bir aracın patlaması,
- 28 Kasım 2002 senesinde Kenya'da İsraililere ait Paradis oteline yönelik düzenlenen bombalı saldırılar,⁵⁰⁹
- 12 Mayıs 2003 senesinde Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da Amerikalı ziyaretçilerin yoğunluklu yaşadığı bir siteye düzenlenen intihar saldırıları,⁵¹⁰
- 16 Mayıs 2003 senesinde Fas/Kazablanka'da Yahudilerin çoğunlukla gittiği otel ve lokantalara düzenlenen eş zamanlı saldırılar,
- 5 Ağustos 2003 senesinde Endonezya/Cakarta'da Amerikan Herriott oteline yönelik saldırılar,⁵¹¹

⁵⁰⁷ Timeline of al-Qaida attacks (February 2015). Web:

https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_al-Qaeda_attacks(Erişim tarihi:19.07.2019)

⁵⁰⁸ El Kaide taktiği. (17 Kasım 2003). Sabah gazetesi. Web:

<http://arsiv.sabah.com.tr/2003/11/17/g09.html>(Erişim tarihi:19.07.2019)

⁵⁰⁹ Fighel, J. (13 Haziran 2011). Al-Qaeda-Mombasa Attacks 28 November 2002. International Institute for Counterterrorism.

<http://www.crethplethi.com/al-qaeda-mombassa-attacks-28-november-2002/jihad/2011/>(Erişim tarihi:19.07.2019)

⁵¹⁰ Bombings and arrests in Saudi Arabia (9 Kasım 2003) CNN International.

<http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/11/08/saudi.chronology.reut/>(Erişim tarihi:20.07.2019)

⁵¹¹ Altay Atlı (13 Ağustos 2003). Ekonomi: Terörün hem hedefi, hem de aracı.

<http://arsiv.ntv.com.tr/news/228666.asp>(Erişim tarihi:20.07.2019)

- 15 Kasım 2003 senesinde İstanbul merkezinde yer alan Beth İsrail ve Neva Şalom Sinagoglarına yönelik gerçekleştirilen intihar eylemleri,⁵¹²
- 20 Kasım 2003'te İstanbul'da İngiliz Konsoloslukuna ve HSBC Genel Merkez Binasına yönelik düzenlenen bombalı intihar saldırısı,⁵¹³
- 11 Mart 2004'te İspanya/Madrid'de bir tren İstasyonuna yönelik gerçekleştirilen bombalama eylemi,⁵¹⁴
- 23 Temmuz 2005 senesinde Mısır'ın Sina yarımadasının en güney noktasındaki tatil kentinin üç kez bombalanması,⁵¹⁵
- 11 Nisan 2007 senesinde Cezayir'de meydana gelen saldırılar,
- 11 Aralık 2007 senesinde BM binaları ve Anayasa Konseyinin hedef alındığı Cezayir'de meydana gelen saldırılar,
- 20 Eylül 2008 tarihinde Pakistan/ İslamabad şehrinde Ramazan ayı içerisinde Mariot Otel'e yönelik patlayıcı yüklü bir kamyonet ile yapılan saldırı,⁵¹⁶
- 27 Aralık 2007 senesinde Pakistan eski Başbakanlarından Benazir Butto'nun da ölümüyle neticelenen Ravalpindi kentindeki bombalı saldırılar,
- 29 Ekim 2010 tarihinde ABD'ye havayolu kargosuyla Yemen'den gönderilen bombalı paketler,
- 27 Haziran 2016: Somali'ni başkenti Mogadişu'da bir otele düzenlenen bombalı saldırıların sorumluluğunu üstlenerek Afganistan'a yönelik yapılan operasyona tepki gösterdiği düşünülmektedir.

⁵¹² Elly Karmon, (18 Kasım 2003). The Synagogue Bombings in İstanbul: Al – Qaeda's New Front?. The Washington İnstitute Improving the Quality of U.S. Middle East Policy, Policy Analysis. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-synagogue-bombings-in-istanbul-al-qaedas-new-front>(Erişim tarihi:15.08.2019)

⁵¹³ İstanbul rocked by double bombing. BBC News. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3222608.stm>(Erişim tarihi:15.08.2019)

⁵¹⁴Madrid train bombings of 2004 (19 Mayıs 2013) The Editors of Encyclopedia Britannica. <https://global.britannica.com/event/Madrid-train-bombings-of-2004>(Erişim tarihi:16.08.2019)

⁵¹⁵ Mısır Sharm el-Sheikh Saldırıları. (Erişim tarihi:23 Temmuz 2005). <https://terortakvimi.wordpress.com/2005/07/23/2005misir-sharm-el-sheikh-saldirilari/>(Erişim tarihi:16.08.2019)

⁵¹⁶2008/Pakistan-Islamabad Mariot Otel Saldırısı. (Erişim tarihi:20 Eylül 2008). <https://terortakvimi.wordpress.com/2008/09/20/2008pakistan-islamabad-mariot-otel-saldirisi/>(Erişim tarihi:18.07.2019)

Yaptığı eylemler ile Batılı toplumlar tarafından İslam algısına ve Müslüman toplumlara mal edilmiş olan bu saldırılar ABD için hem terörist grupların hem de onları koruyanların etkisiz hale getirilmesi adına Afganistan'a olan müdahalenin hedef noktasına tesir etme şeklinde yorumlanmasına neden olmuştur.

11 Eylül saldırılarının kamuoyunda tekrar tekrar tartışılıp, farklı şekillerde tepkiler aldığı bu dönem içerisinde ABD'nin "Meşru Müdafaa" hakkının dikkate alınması yönündeki talebi gerekçesiyle asimetrik tehditle mücadelenin hayata geçirildiği bir uygulama olarak Afganistan'a yönelik operasyonu, Sürekli Özgürlük Operasyonu (Operation Enduring Freedom) olarak 7 Ekim 2001'de gerçekleştirilmişti. Kara operasyonuna dönüşmeyerek havadan destekli sürdürülen operasyonda, bölgede Taliban'a karşı muhalif gruplar ve yerel güçlerle işbirliği tercih edilmiştir.⁵¹⁷ İki aylık bir sürenin ardından bu güçlerin havadan desteklenmesiyle ele geçirilen Kabil'de bir hükümeti kurulmuş ve İslami terör ile mücadele Taliban karşıtı gruplara devredilmiştir.

Hava destekli yürütülen bu operasyon başarılı olarak addedilmiş olsa da, sonrasında bölgenin yeniden yapılandırılma sürecinin beklenildiği gibi olmadığı görülmektedir. Operasyon süresinde herhangi bir destek istemeyen ABD, Taliban'ın devrilmesinin ardından yeniden yapılandırma sürecinde müttefiklerinden destek arayışına girmiştir. Bu anlamda Kabil ve yakın bölgelerde güvenliği sağlamak amacıyla BM kararı ile bölgeye konuşlanan uluslararası barış gücüne (Uluslararası Güvenlik ve Yardım Gücü) ISAF'a (International Security Assistance Force) askeri anlamda destek veren ülkeler arasında Avustralya, İngiltere, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya ve Yeni Zelanda'nın yanında Türkiye de bulunmaktadır.⁵¹⁸ Yaklaşık 15 senedir terör ile mücadele veren bir ülke olarak Türkiye, ISAF'a asker göndererek ilk Müslüman ülke olmakla birlikte İngiltere'den 2002 senesinde ISAF komutanlığını devralarak Taliban ve Elkaide'ye yönelik istihbarati bilgi sağlanması notasında etkin olmuştur.⁵¹⁹ İncirlik üssünü operasyonlar ABD hava kuvvetlerine açarak da sorumlu bir müttefik olarak Türkiye, ABD'yi terörle mücadelesinde desteklediğini net bir şekilde göstermiştir.

⁵¹⁷ Ken Booth, Tim Dunne (Ed.), *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order*, Palgrave, New York, 2002, s. 43.

⁵¹⁸ International Security Assistance Force (ISAF) Websitesi, <http://www.isaf.nato.int/index.php?lang=en> (Erişim tarihi:19.10.2019)

⁵¹⁹ TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu, Temmuz 2002, s.44

Afganistan'daki NATO varlığında sadık bir müttefik olarak bulunan ve silahlı çatışmalarda yer almaktan hususiyetle kaçınan Türk askerleri daha çok insani yardım çalışmalarlarıyla ilgili görevler üstlenmiş; güvenliğin yeniden tesisi amacıyla ABD komutasındaki AKGK (Afganistan Koalisyon Kuvvetleri Komutanlığı) Muhalif Askeri Unsurlarla (Hizbi İslami Gulbiddin, Taliban, El-Kaide) mücadele, Afgan Milli Ordusu'nun kurulup eğitilmesi ve Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'ne destek sağlanmasını görevlerinde de yer almışlardır.⁵²⁰

9/11 sonrası Afganistan'a gerçekleştirdiği müdahalenin ardından ülkenin yeniden inşası sürecinde en belirleyici aktör olan ABD, El Kaide ile Taliban arasında herhangi bir ayırım gözetmeksizin terörle mücadele kapsamında giriştiği bu savaşta Talibanla tüm diplomatik kanalları kapatarak meşru müdafaa'nın da ötesinde rejim devirme yoluna giderek 11 Eylül'ün öfkesini dindirmeye yönelik bir amaç içerisinde olmuştur.⁵²¹ Yalnızca terörle mücadele etmek suretiyle demokratik bir devlet inşası dışında ABD'nin Afganistan ile ilgili amaçları daha çok Rusya, Çin, Hindistan ve Pakistan gibi bölgesel güçleri edebilmek, Orta Asya'daki kaynaklara daha rahat erişebilmek ve bölgesel istikrarı kendi lehinde sağlayabilmek şeklinde olmaktadır.⁵²²

3.2.1.2. Irak İşgali ve Ortaklığın Sorgulanması

Afganistan'ın ardından dikkatini Körfez Savaşından beri bölgede en büyük tehdit olarak gördükleri Saddam yönetimindeki Irak'a çeviren Bush yönetimi, bu müdahaleyi gerektiren sebeplerini geleneksel bir düşünce ekolü olan Jacksonculuk ile Yeni Muhafazakar akımın birleşmesi ile düşünsel arka planında temellendirmektedir.⁵²³ Soğuk Savaş sonrasında Türkiye ile ilişkilerin en sarsıcı dönemi başlatan bu müdahale, ikili ilişkilerde Kürt sorunsalı ekseninde artan Amerikan karşıtlığını da beraberinde getirmiştir.

Irak'ta bulunduğu düşünülen kitle imha silahları meselesine ağırlık vereceği yönündeki söylemleri ile iktidara gelen Bush, ilk yurtdışı operasyonu olarak Irak'ta uçuşa yasak bölgenin ötesinde gerçekleşen bir bombardımana onay vermek şeklinde bir politika

⁵²⁰ Nasuh Uslu, *Çatlak İttifak: 1947'den Günümüze Türk Amerikan İlişkileri*, Nobel yayıncılık, Ankara, 2016, s.508.

⁵²¹ Michael Mann, *Incoherent Empire*, Verso, London and New York, 2003,ss.123-127.

⁵²² Richard Mackenzie "The United States and the Taliban", *Fundamentalism Reborn? Afghanistan and the Taliban*, William Maley (Ed.), Hurst & Company, London 2001, 97-100

⁵²³ Walter Russell Mead, *Special Providence: American Foreign Policy and How It Changed the World*, Routledge, NewYork, 2009,s.336

ile işe başlamıştır.⁵²⁴ Irak'a yönelik ambargo uygulaması ile bir nevi çevreleme politikası yürüten ABD yönetimi, Saddam idaresindeki Irak'ı hem kendi halkı hem de bölgesel barışa yönelik bir tehdit unsuru olarak görmekteydi. Bu sebeple 11 Eylül saldırılarıyla birebir net bir ilgisi olmamasına rağmen terörle mücadele kapsamında Irak'a bir müdahale yapılması Bush yönetiminin temel Ortadoğu politikalarını gerçekleştirmek açısından önemli görülmekteydi.

Bölgedeki Kürtlere yönelik net bir politikası olmayan ABD için, Saddam'ın devrilmesinin ardından Irak'taki Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile arasında fiilen bir ittifak ilişkisi meydana gelmeye başlamış, bu durum ise Irak'ın toprak bütünlüğünün korunarak bölgede bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını istemeyen Türkiye açısından endişe verici olmuştur. Saddam'ı devirmek üzere Irak'a girmek isteyen ABD askerlerinin topraklarından müdahalesini engelleyen Türkiye'nin tezkere hamlesi ise paradoksal bir şekilde Irak Savaşı öncesinde ilk defa arkalarında ABD gibi büyük bir gücü bulan Kürt gruplar için bulunmaz bir fırsat yaratmıştır.⁵²⁵

Afganistan'da aldığı uluslararası desteği kaybetmemek adına da yapılacak herhangi bir müdahalenin meşruluğunu sağlamaya çalışan ABD, önleyici savaş kapsamında Irak'a yönelttiği tehdit unsurlarını ortadan kaldırmayı öngörmekteydi.⁵²⁶ Ancak Türkiye başta olmak üzere Almanya, Fransa, Rusya ve Çin savaşa karşı bir duruş sergilemekteydiler. BM Güvenlik Konseyi'nin desteğini alamayan ABD, 8 Kasım 2002'de İngiltere'nin de desteğiyle 1441 sayılı kararı kabul ettirmeyi başarabilmişti. Irak'a kitle imha silahlarını ve nükleer silah programı hakkında tam bilgi sunması için bir aylık bir sürenin tanındığı bu kararda Başkan Bush'un yapmış olduğu Irak'a her türlü müdahale edileceği yönündeki konuşma etkili olmuştur. 1 Haziran 2002 tarihinde Amerikan Harp Akademisi "West Point" te yaptığı "önleyici savaş" konuşması 11 Eylül sonrası Irak'ı şer ekseninin tam ortasına yerleştiren Başkan Bush, teröre yardım ettiği ve silahsızlanma konusunda sorumsuzca davranarak uzun menzilli füzeleri bulundurması gerekçesiyle BMGK izni olmaksızın Irak'a müdahale edebileceğine yönelik açıklamalarda bulunmuştur.⁵²⁷ Bunların yanı sıra

⁵²⁴ Yakup Beriş, Aslı Gürkan, a.g.m. s. 10.

⁵²⁵ Michael M. Gunter, "The Five Stages of American Foreign Policy towards the Kurds", *Insight Turkey*, Spring, vol.13, no:2, 2011, s.101.

⁵²⁶ Enver Bozkurt, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*. (Üçüncü Baskı), Asil Yayınları, Ankara, 2007, s.172

⁵²⁷ Ramazan Gözen, "ABD'nin Irak İşgali: Yeni Muhafazakar/ Demokratik Emperyalist Bir Proje" *ll Körfez Savaşı* (Der. Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin). Ankara: Platin yayınları, 2006, s. 53.

savaş gemisi USS Cole gemisine yönelik saldırı, Afrika’da ABD büyükelçiliğine yapılan saldırılar ve El-Kaide’yi destekleyen bir devlet olması da 11 Eylül sonrası konjonktürde gözleri kendisine çevirmek için yeterli olmuştur.⁵²⁸

Tüm bu nedenlerin yanında dünyada bulunan mevcut toplam petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisi oranının (% 65,3) ve mevcut doğalgaz rezervlerinin üçte birinden biraz fazlasının (% 36,1) bu bölgede bulunduğu gerçeğini de göz ardı etmemek gerekmektedir. Öyle ki konum itibariyle Irak’ın kontrol altına alınması demek Suriye ve İran gibi bölgede etkin iki ülkenin de kontrolü anlamını taşıyacaktır.⁵²⁹

BM silah denetçilerinin 1441 sayılı karar gereği Irak’ta yaptıkları incelemelerde, kitle imha silahlarının varlığına yönelik ABD iddialarındaki gibi bir elle tutulur bir kanıt rastlayamamaları Bush’un diplomatik çözümleri geride bıraktığını ilan etmesiyle son bulmuştur. 17 Mart 2003 tarihinde Saddam’ın 48 saat içinde Irak’tan ayrılması için bir ultimatom yayınlamış; Ortadoğu’da başat aktör rolünü tekrar edinmek ve Irak üzerinden tüm Ortadoğu’ya örnek bir demokrasi inşa etmek adına⁵³⁰ ABD’nin önderliğindeki koalisyon güçlerinin 20 Mart 2003 tarihinde gerçekleştirdiği Irak’a yönelik askeri bir müdahale süreci başlamıştır. Baas rejiminin yıkıldığı ve Saddam Hüseyin’in ortadan kaldırıldığı bu işgalin geri dönütleri olarak ülkede oluşan iktidar boşluğundan dolayı yeni bir kaos ortaya çıkmış ve etkileri halen daha bulunduğu coğrafyada hissedilmektedir.⁵³¹

Irak’ı işgal ederek yeni bir hükümet kurmaya çalışan Birleşik Devletler, ittifak güçlerine yönelik karşılaştığı şiddetli direnişle birlikte ABD ordusu ile Irak’taki yeni hükümet arasında asimetrik bir savaş başlamış oldu.⁵³² ABD’nin müdahalesi ile etnik kimlikler üzerine kurulan siyasi yapı bölgede Sunni Şii anlaşmazlığını şiddetlendirerek kargaşa ve istikrarsız bir ortam yaratmıştır. Afganistan ile başlatılan işbirliği ortamının Irak müdahalesinde zemin bulamamış olması da Türk Amerikan ilişkilerinde ortaya atılmış olan stratejik ortaklık kavramının da bu dönem içerisinde içi boş bir tanım olduğunu göstererek geleceğe yönelik yeni tartışmaları da başlatmıştır.

⁵²⁸ Youssef Bassil, “The 2003 Iraq War: Operations, Causes and Consequences”, *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (JHSS)*, Volume 4, Issue 5, 2012, s.29.

⁵²⁹ İhsan Bal, “Türkiye-ABD ilişkileri ve 2003 Irak Savaşının Önemi”, *21.yüzyıl Türk Dış Politikası*, AGAM yayınları, Ankara, 2006, s.165.

⁵³⁰ Meliha Benli Altunışık, Ortadoğu ve ABD: Yeni bir Döneme Girilirken, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt 1, Sayı 1, 2009, s.770

⁵³¹ Mete Çubukçu, *Ortadoğu’nun Yeniden İşgali*, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2006, s.255

⁵³² Youssef Bassil, a.g.m., s.29.

3.2.2. Çok Taraflılık: Obama Dönemi

2000’li yıllara gelindiğinde ABD’nin yönetim kademelerinde söz sahibi olan Neoconların da etkisiyle geliştirdiği savaş stratejileri ile uluslararası sistemi hiçe sayan uygulama ve tavırlarının neden olduğu genel anti Amerikan imajı düzeltmek maksadıyla Barack Hussein Obama seçim yarışına çıkmıştır. İşbirliği stratejilerine ağırlık veren Obama, ilk ziyaretlerini gerçekleştirdiği Türkiye için müttefiklikten öte model ortaklık mesajları vermiş olsa da Obama dönemi en belirgin görüş farklılıklarının yaşandığı ve çıkarların en uyumsuz olduğu dönem olarak atfedilebilmektedir.

3.000 kişinin ölümüne neden olan 11 Eylül saldırılarının yansıması olarak, ABD’nin başlatmış olduğu terör karşıtı uygulamaların uluslararası arenada meşru bir zemin bulması ile gerçekleştirilen ancak ABD’nin askeri üstünlüne rağmen Irak ve Afganistan’da bir türlü ulaşamadığı zafer ve gündün güne yaşanan itibar kaybı ile neticelenmekteydi. Katı askeri politikaların uygulandığı ve yumuşak güç politikalarından vazgeçildiği böylesi bir dönemde yasallığı tartışmalı uluslararası uygulamaları ile yalnız rakipleri değil müttefikleri arasında bile ABD karşıtlığının hızla artmaktaydı.⁵³³

Irak ve Afganistan’daki mücadeleyi sonlandırmak, her türlü kitle imha silahlarına erişimi engellemek ve küresel sorunlarla mücadelede müttefiklerle işbirliğini arttırmak hedefleri ile ulusal güvenlik stratejisini deklare eden Obama,⁵³⁴ 2008 başkanlık seçimlerinde Bush’un politikalarını devam ettirecek bir aday olan Cumhuriyetçi John McCain’in karşısında yumuşak güç kavramını yeniden gündeme taşıdığı bir seçim kampanyası yürütmüştür.⁵³⁵

Bir uluslararası ilişkiler kuramcısı olan Joseph S. Nye’nin, 2003 senesinde geliştirdiği ve literatürde ilk kez kullanılmış olan Akıllı Güç kavramı odaklı bir dış politika yürütmüş olan Obama yönetimi, karşılaşılan farklı krizlerin diplomatik, ekonomik, askeri, siyasi, hukuki ve kültürel anlamda uygun olan araçlar hangisi veya hangileriye onların

⁵³³ 2008 dış politika değerlendirmelerine bakıldığında: İngiltere’de %53, Fransa’da %42, Almanya’da %31, Mısır’da %22, Pakistan’da %19, Türkiye’de %12 oranında olumlu bir ABD algısı hakimdi.

Ferhat Pirinççi, “Amerikan Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar: Retorik ve Uygulama”, *Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik*, Cenap Çakmak, Cengiz Dinç, Ahmet Öztürk(Ed.), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2011, s. 106.

⁵³⁴ Füsün Türkmen, a.g.e., s. 314

⁵³⁵ Commission on Presidential Debates, “The First McCain-Obama Presidential Debate”, <http://www.debates.org/index.php?page=2008-debate-transcript>, (Erişim tarihi:14.09.2019)

seçilerek kullanılması gerektiği şeklinde bir anlayış benimsemekteydi.⁵³⁶ İktidar politikalarını bu yönde oluşturacağıyla yönündeki algı Mısır, Türkiye ve Gana’da yaptığı konuşmalardaki söylemleri neticesinde meydana gelmiştir.

2008 senesi sonunda gerçekleşen seçimler ile ABD siyasi tarihindeki bir ilk olarak Barack Obama, ABD cumhurbaşkanlığı seçimini siyahi bir aday olarak kazanıp iktidara geldiğinde önceki başkan Bush’a görece daha ılımlı söylemlerinin yanısıra karşılıklı etkileşim, demokrasi ve insan haklarına yönelik atıfları ile dikkat çekmiştir. Türkiye’nin ABD için önemli bir müttefik olduğunu düşünen Obama başkan seçilmesinin ardından Türkiye’ye gerçekleştirdiği ziyarette Türk-Amerikan ilişkilerini tanımlarken, model ortaklık ifadesini ilk defa kullanmıştır.⁵³⁷ Ortadoğu barışı ve ortak hedeflerden bahsettiği konuşmasıyla Afganistan ve Irak’ta oluşan ile kötü algının düzeltilmesi açısından İslam coğrafyasıyla işbirliği içerisinde olunmasının gerekliliğinin farkındaydı.⁵³⁸

Kahire ziyaretinde yaptığı konuşmasında *“Dünyadaki bütün Müslümanlar ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yeni bir başlangıç yapmak amacıyla Kahire’ye geldim. Bu başlangıç saygı ve ortak çıkarlar temelinde gerçekleşecektir. İslam dünyası ve Amerika birbirinden çok ayrı kutuplar değildir ve bir rekabet içerisinde olmaları anlamsızdır. Aksine, ortak ilkeleri paylaşmaktadırlar. Bu ilkeler, adalet ve ilerlemenin yanında tüm insanlığın sahip olduğu hoşgörü ve haysiyettir de aynı zamanda”*⁵³⁹ ifadelerini kullanan Başkan Obama önceki dönem başkanından farklı olarak küresel işbirliğinin önemini bilhassa vurgulamıştır.

İlk Atlantik ötesi ziyaretini gerçekleştirdiği Türkiye ile olan ilişkileri Clinton dönemindekine benzer bir şekilde tanımlayarak oldukça sıkıntılı bir bölge olan Ortadoğu açısından ortak hedef ve çıkarlara sahip olunduğu vurgusuyla ‘model ortaklık’ şeklinde nitelendirmiştir. Böylelikle Irak, İran, Afganistan, Pakistan Ermenistan ve Filistin gibi sıkıntılı bölgelerle alakalı meselelerde işbirliği içerisinde olunacağını mesajını

⁵³⁶ Füsun Türkmen, a.g.e.,s. 313

⁵³⁷ Public Papers of the Presidents of the United States: Barack Obama, 2009, Book 1, U S Office of the Federal Register, 11 Mar 2011, s.449.

⁵³⁸ “Obama’dan Tarihi Konuşma”, (Erişim tarihi:07.04.2009), Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/obamadan-tarihi-konusma-11376525>(Erişim tarihi:14.09.2019)

⁵³⁹ Obama'nın konuşmasının tam metni <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/obamanin-konusmasinin-tam-metni-10819534>(Erişim tarihi:14.09.2019)

verilmekteydi.⁵⁴⁰ Eğitimden ekonomiye, tarımdan diplomasiye oldukça geniş bir yelpazede ilişkilerin yoğunlaşarak sürdürüleceği düşünülen bu tarz bir ortaklık için tarafların artık hiyerarşik bir yapıda olmayacak olan mevcut ilişkilerini yeniden tanımlaması gerekmektedir.

TBMM’de yapmış olduğu konuşmada olduğu gibi Kahire’de de ülkelerin asimetrik tehditler hususunda birlikte çalışmalarını gerektiğini belirten Obama, *“Karşılıklı olarak benzer çıkarılara sahip olmamız ve farklılıklarımızın üzerinden ilerlememiz gerekiyor. Eğer beraber hareket edebilirsek çok daha güçlüyüz demektir. ABD ile Türkiye’nin birbirine karşı güvelerinin sarsıldığını biliyorum. Bunun, İslamın yaşandığı çoğu yerde hissedildiğini de biliyorum. Yapabildiğim kadar açıkça şunu söylemek isterim ki, ABD, İslam ile bir savaş halinde değildir ve asla olmayacaktır”*⁵⁴¹ demiştir.

Müslümanların Amerika’ya karşı güvensizlik problemini aşmaya yönelik söylemleri olan Obama, Türkiye’nin ABD açısından ciddi bir müttefik ve aynı zamanda Avrupa’nın önemli bir parçası olduğunu belirterek, mevcut problemlerin üstesinden gelebilmek adına ortak çalışmalar içerisinde olunması gerektiğinin altını çizmiştir.

Obama’nın başkanlığının ilk döneminde meydana gelen ve kısa zamanda tüm dünyaya yayılan ekonomik kriz, ABD’nin o dönemki dış politika, küresel terörizm ve güvenliğe ilişkin stratejilerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.⁵⁴² Obama dönemi, ABD’nin dünyadaki konumunu yeniden tesis etmek adına belirleyen dış politika ilkeleri doğrultusunda barış ve güvenliğin korunması, enerji ve ticaret güvenliği ile terör ve kitle imha silahları aracılığıyla yöneltilecek tehditlere yönelik güç kullanımı öngörülen ve temel amacın ABD’nin dünya liderliğini yenilemek olduğu İkinci Bölümde de ayrıntılarına değinilen 2010 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi⁵⁴³ yayınlanmıştır. Bu belge ışığında ağır bir ekonomik sarsıntı yaşayan Washington, dünya güvenliği ile ilgili konularda sorumluluğu müttefikleriyle paylaşmayı deneyerek, askeri amaçlardan çok ekonomik araçlara yoğunlaşarak, iç politikaya eğilmeyi planlamıştır.

⁵⁴⁰ Ramazan Gözen, “Turkish American Relationsin 2009”, *Perceptions*, Autumn-winter2010, vol.XV, no.3-4, ss.56-57.

⁵⁴¹ “Obama’nın Kahire Konuşması”, (Erişim tarihi:04.06.2009), BBC Turkish, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/06/090604_obama_speech.shtml(Erişim tarihi:15.09.2019)

⁵⁴²Hook, Spanier, a.g.e, s. 325.

⁵⁴³ The White House, National Security Strategy 2010, s. 1-2.

Başkan Obama Başkanlık dönemi boyunca Ortadoğu ve İslam coğrafyasında ılımlı ve iyileştirici süreci uygulamaya koyarken oluşturduğu dış politika yaklaşımına yönelik kendisine tam muhalif durumda olan Kongre'ye karşı da bir mücadele vermekteydi. Sekiz yıl boyunca ABD dış politikasını şekillendirme fırsatı bulmuş olan Obama dönemi, Başkan'ın belirleyici rolünün arttığı bir dönem olarak göze çarpsa da dış politikada Kongre denetleme görevini yürütürken Başkan'dan çok ayrı bir tutum sergilemiş olduğu görülmektedir.⁵⁴⁴

Kongre onayından kaçınmak adına büyük kararlar yerine ufak değişimlerle hukukçu kimliği ile iç ve dış politikadaki problemlere çözümler bulmaya çalışan Obama dönemi bölgesel anlamda tutarsız politikaları ile vaat edilen uluslararası barışın sağlanması hususunda zayıf kaldığı görülmektedir. Öyle ki İran Nükleer Programı sorununun çözümü ve Irak Savaşı'nın bitirilmesi gibi konularda ilerleme kaydedilirken bölgesel güvenlik hususunda müttefiklerle işbirliği yapmaya gayret eden Obama, Ortadoğu bölgesinde IŞİD'e karşı operasyona büyük bir destek toplamış olsa da İsrail-Filistin sorununu çözemediği gibi bölge için istikrar sağlayan politikalar izleyememiştir.

3.3. Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Küresel ve bölgesel işbirlikleri ile varlıklarını devam ettirme çabasında olan ülkelerin çoğunlukla başvurduğu bir yöntem olarak müttefiklik ilişkisi kapsamında incelemelere yer verilen bu bölümde bir eksen ülkesi olan Türkiye ile ABD ilişkilerinin Osmanlı'dan günümüze tarihsel anlamdaki gelişim süreci dikkate alınmıştır. Ticari nedenlerle başlamış olan Osmanlı Amerikan ilişkilerinin, zaman içerisinde ABD'nin Boğazlardan geçiş, Balkan olayları, Ermeni sorunu ve Arap isyanları ile yakından ilgilenmesiyle siyasi bir boyut kazanmıştır. Tarihinin belli dönemlerinde tarafsızlık politikaları izlemiş olan iki ülkenin bilhassa Soğuk Savaş dinamikleriyle birbirine yakınlığı söylenebilmektedir. Yakınlaşma döneminin miladı olarak ele alabileceğimiz Truman Doktrini kapsamında yardımların gönderilmesi ile başlayan müttefikliğin, 1964 yılında Johnson mektubu ile oluşan gerginlik ile birlikte bir uzaklaşma dönemi yaşadığı görülmektedir. Karşılıklı çıkarlar bağlamında iki ülkenin karşılaştığı krizler ile belirsiz bir döneme girmesi ve Soğuk Savaşın bitimiyle değişen güvenlik algılamaları iki ülke ilişkileri açısından ittifak politikaları açısından bir dönüm noktası meydana getirmiştir.

⁵⁴⁴ Stephen Weissman, "Congress and War", *Foreign Affairs*, No:1, 2017, s. 132.

11 Eylül sürecine kadar belirsiz bir düzlemde devam eden Türk Amerikan ilişkilerinde neokonservatif Bush politikaları bağlamında yaşanan kaçınılmaz krizler, askeri hegemonya peşinde koşan Bush yönetimi güvenlik politikalarına karşı gösterilen bir eksen kayması şeklinde değerlendirilmiştir. Avrupa ve Atlantik ittifakının ayrılmaz bir parçası olarak görülen Türkiye gibi Müslüman ve laik bir ülke ile gerçekleştirilen işbirliğinin dönemin esen Arap Baharı sebebiyle oldukça önemli olduğu vurgulanmış olsa da model ortaklığın tanımlaması net olarak gerçekleştirilememiştir.

Müslüman dünyadaki Amerikan imajını düzeltmek adına Başkan Obama tarafından gerçekleştirilen ziyaretlerin içeriği doldurulamamış olması ve Türkiye'nin ulusal çıkarları bağlamında İran ve İsrail konularında kendisini merkeze alan politikalar izlemeye devam etmesi ABD ile bir yol ayrımına girilmesine sebep olduğu görülmektedir. 1 Mart Tezkeresi, çuval krizi, Mavi Marmara olayı, Arap Baharı ve 15 Temmuz darbe girişimi gibi Türkiye'nin Adalet ve Kalkınma Partisi dönemi içerisinde meydana gelen ve Bush-Obama ve sonraki başkanlık dönemini de kapsayan ölçüde devam eden krizlerin daha ayrıntılı incelenebilmesi açısından son bölümde ele alınmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK AMERİKAN İTTİFAKINDA PARADİGMA DEĞİŞİMİ: KRİZLER VE KARŞILAŞMALAR

Dış politikasını büyük ölçüde NATO üyeliği ekseninde belirleyen Türkiye'nin güvenlik anlamında bölgesinde yalnızlaştırıldığı bir ortamda ulusal çıkarları açısından gerçekleştirdiği hamlelerinde ABD müttefikliğini yanında bulamaması Soğuk Savaş sonrası dönemin terminolojisinde yer alan 'stratejik ortaklık' kavramını masaya yatırmasına sebep olmaktadır. Bu nedendir ki; 11 Eylül sonrası dönemin değişen şartlarında ve algılamaları ışığında Türkiye ABD arasındaki belli başlı krizlerin Türk iç siyasetindeki dönüşümleri de göz önüne almak suretiyle yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu gereklilikleri göz önünde bulundurarak çalışmanın son bölümünde, etki alanı olarak 11 Eylül sonrası dönem temel alınmakta ve ABD'nin bir NATO ülkesi olan Türkiye'nin güvenlik kaygılarına yönelik dış politik hamleleri değerlendirilerek müttefikliğin geleceğini etkileyen kriz ve karşılaşmalara odaklanılmaktadır.

Irak'ın kuzeyindeki değişen bölgesel yapılanmalarla birlikte bir kırılma noktası olarak ele alınan 1 Mart Tezkeresi tepkisinden günümüze ABD ile güvenlik anlamında karşı karşıya gelinen noktalarda ittifak teorileri bağlamında iki ülkenin güvenlik algılamalarındaki dönüşümlere yönelik analizler yapılmaktadır.

Henüz sivil ve demokratik bir geleneğin yerleşemediği Ortadoğu bölgesindeki dinamikleri derinden etkileyerek tabiri caizse bir yangına dönüşen Arap Baharı sürecine, Arap ulusalcılığının modern dönemlerdeki önemli bir üssü konumundaki Suriye'nin de dahil olması ile yaşanan iç savaşın gitgide derinleşmesi aşamasında ABD'nin genel olarak Arap Baharı sürecine karşı tutumu ve bilhassa Türkiye ile ilişkileri anlamında olumsuz bir etkiye sahip Suriye krizindeki duruşuna yönelik incelemelere yer verilmektedir. Ekonomik anlamda darboğazdan çıktığı ölçüde bağımsızlaşmaya ve o ölçüde kendi kararlarını vermeye başlayan bir Türkiye'nin Müslüman laik ve demokrat kimliği ile yer edinmeye çalıştığı coğrafyasındaki problemlerin çözümü noktasında ABD ile ilişkilerinin geleceği açısından genel bir çerçeveye sunulmaktadır.

4.1. 11 Eylül Sonrası ABD Türkiye Müttefiklik İlişkileri: Dönüşüm Süreci

Üç kıtanın birleştiği önemli deniz ve kara yollarının üzerinde bulunan bir ülke olarak ulusal çıkarlar açısından realist politikalar izlemekte olan Türkiye Cumhuriyeti'nin bilhassa Birinci Dünya Savaşı sonrası parçalanmış bir imparatorluğun halefi olarak etrafındaki tüm komşu devletlerin kendi toprak bütünlüğüne yönelik emelleri olduğunu düşünmesi sonucu ortaya çıkan Sevr Sendromu⁵⁴⁵ ile şekillenen bir dış politika izlemişi olması sahip olduğu coğrafi ve tarihi unsurlar gereğidir. İkinci Viyana Kuşatmasından bu yana bariz bir biçimde izlenen savunmacı realist politikalar ile şekillenen Türk dış politikasında her ikili ilişkiye şüphe ile yaklaşılmıştır. Sovyetlerin yıkılması ile birlikte terk edilen savunmacı politikalar, Özal dönemi izlenen idealist aktif dış politikalar ve 1996-1997 yıllarında Erbakan ile izlenen panİslamist ve yeni Osmanlılık politikaları ile bir dönüşüm geçirmiş olsa da içsel ve dışsal engelleyici faktörler sebebiyle kısa zamanda yeniden savunmacı realist politikalara dönüş yapılmıştır. Stratejik bir orta büyüklükteki devlet olarak Türkiye dış politika kararlarını daha ziyade büyük güçlerin birbirleriyle olan ilişkileri sürecinden belirlemekte olup, uluslararası arenada bulunduğu bölge bakımından güç dengelerini gözeterek ittifak ilişkileri kurma zorunluluğu olan bir ülke olmuştur.⁵⁴⁶

11 Eylül sonrası dünyayı 'ya bizimlesiniz ya bize karşı' söylemleri ile görmeye başlayan ABD açısından ulusal güvenlik tanımlamaları bu ekseninde değişmekle birlikte, dış politik eylemlerinin de tamamen bu gündemle belirlenmiş olduğu görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası Sovyet tehdidinin yerini alan terör tehdidi güvenlik algılamalarında öncelikli sırada yer almakla birlikte ABD açısından ülkeler ile olan ilişkiler bu algı ile belirlenmeye başlamıştır. Bu ekseninde gerçekleştirmiş olduğu müdahalelerde müttefiki olarak gördüğü Türkiye'nin tehdit algılamaları ise Clinton döneminden bu yana devam eden 'Stratejik Ortaklık' ilişkisinin sorgulanmasına sebep olmaktadır. Öyle ki bir ittifak ilişkisinin temeli olarak görülen ortak tehdit unsurunun ortadan kalkmış olması, işbirliği anlamında ABD-Türkiye ittifakını işlevsiz kılacağı şeklinde değerlendirilebilmektedir.⁵⁴⁷

Tek taraflı müdahaleler ve kontrolsüz sert güç kullanımı yöntemleri ile tepki toplayan ABD, bölgesel anlamda izlediği politikalarla her koşulda kendisine sadık olan

⁵⁴⁵ Dietrich Jung, "The Sevres Syndrome: Turkish Foreign Policy and its Historical Legacies", (Ed. Bjorn Moller), *Oil & Water: Cooperative Security in the Persian Gulf*, Tauris Publishers London, 2003, s.2.

⁵⁴⁶ Ünal Ünsal, "Dönemin Bilançocu", Baskın Oran(Ed.), *Türk Dış Politikası*, Cilt III: 2001-2012, ss.28-29.

⁵⁴⁷ Kalevi Jaakko Holsti, *International Politics: A Framework for Analysis*, 3th edition, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, ss.126-127.

müttefiklerinin dahi onaylarını alamamaktadır. Bununla birlikte küresel anlamda değerlendirildiğinde de ABD'nin uluslararası sistemde yer alan askeri ve ekonomik olarak gelişen aktörler karşısında güç tekeli elinde bulundurma yetisini kaybetmeye başladığı bir döneme girdiği görülmektedir. Nitekim Soğuk Savaş sonrası içi doldurulamayan 'stratejik ortaklık' söylemleri ile bölgesel güvenlik anlamında umduğunu bulamayan bir NATO ortağı olan Türkiye, Irak Savaşı müdahalesinden Arap Baharı'nın son halkası olan Suriye Krizi'ne gelinceye kadar ABD yönetiminin izlediği belirsiz politikalar ile müttefiklikten gitgide uzaklaşma eğilimine girmiştir. Bu uzaklaşma Irak Savaşı'nın başlamasında Türkiye'nin karşısına çıkan Tezkere krizi ile en üst noktaya ulaşmış olup, Trump dönemine gelinceye kadarki süre zarfında zaman zaman sakinleşse de bölgesel dinamiklerin hiç düşmediği bir coğrafyada olmanın gereği olarak sürekli gergin bir atmosferde ilerlemektedir.

Etki alanı olarak 11 Eylül sonrası dönem şeklinde ifade edilebilen geniş bir zaman diliminde ele alınan çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'nin etki alanı olan coğrafyada ve bilhassa Ortadoğu bölgesinde izlediği politikalar ile ABD'nin izlemiş olduğu, bir NATO ülkesi olan Türkiye'nin mevcut güvenlik kaygılarını önemsemeyen politikalar temelinde müttefikliğin geleceğini etkileyen krizler incelenmektedir. Bu krizlerin incelenmesi noktasında Türkiye gibi dış politik düzenini güvencileştirme üzerinde şekillendiren bir ülke için mevcut dönem içerisine dönüşen tehdit algılamaları çerçevesinde şekillenen ulusal güvenlik anlayışları ve aynı şekilde 11 Eylül sonrası dönemde bir dönüşüme maruz kalan Amerikan ulusal güvenlik stratejilerinin eşgüdümlü bir şekilde irdelenmesi faydalı olarak görülmektedir.

Bu inceleme yapılırken, araştırmanın temel noktasında yer alan ittifak teorileri kapsamında iki ülke arasındaki güncel kriz ve karşılaşmaların başlangıcı olarak ele alınan ABD açısından Irak'a gerçekleştirilmesi planlan müdahalede Türk topraklarının, hava sahasının ve limanlarının kullanım hakkı sağlanması yetkisi veren 1 Mart Tezkeresinin TBMM'de reddi süreci ve ertesinde gerçekleşen Süleymaniye Çuval hadisesi ilk olarak ele alınmaktadır. Yine aynı şekilde bölgenin istikrarı açısından önem teşkil eden ABD ile İran arasında tırmanan nükleer kriz ekseninde Türkiye'nin İran ile ilişkileri ve Mavi Marmara Krizi ile bölgenin sorunlu ülkelerinden olan İsrail ile ilişkilerin durma noktasına gelmesi sürecinde ABD ile ilişkiler ve müttefikliğe yönelik değerlendirmelere yer verilmektedir.

Arap Baharı ve Suriye Krizi sonrasında süreçte bir taraftan sığınmacı sorunu bir yandan da terör sorunu ile mücadele içerisinde olan Türkiye'nin yaşadığı 15 Temmuz darbe girişimi, yalnızca Türk devlet teşkilatının karşı karşıya kaldığı riskler anlamında değil aynı zamanda kriz sırasında ve sonrasında tutumu ile ABD ile müttefiklik ilişkileri anlamında da tam bir kırılma noktası olması anlamında dikkate alınması elzem bir dönüm noktası şeklinde değerlendirilmektedir. Bölüm alt başlığı içerisinde yer alan bu darbe girişimi, iç politikada TSK içerisindeki yapılanmalar şeklinde karşımıza çıkmaktayken dış politikaya yansıyan süreç içerisinde de daha çok FETÖ gibi bir terör yapılanması karşısında NATO müttefiki başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin tutum ve tutarsızlıkları üzerinden Türkiye'yi yönelttiği alternatif müttefiklik arayışlarına yer verilmektedir.

Türkiye'nin bu alternatif müttefiklik arayışları sebebiyle bir eksen kayması şeklinde yorumlara sebebiyet veren sınır ötesi hareketlerine ihtiyaç duyması noktasında sırasıyla Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı Operasyonlarının ele alınması, Türkiye'nin bölgesel problemler ve kendi ulusal güvenliğini tehdit edici unsurlar karşısında TransAtlantik müttefikliğinin beklentileri karşılamayı ve koordinasyon içerisinde olmayı tercih etmeyen tutumu sebebiyle kendi başının çaresine bakmaya yönelmesi noktasında önem arz etmektedir. Sınır ötesi hareketler sürecinde NATO müttefiki olan ABD'nin PKK-PYD'yi destekleyerek bölgede yeni oluşan aktörlerle işbirliği içerisinde olmayı tercih etmesi yönünde Türkiye'nin güvenini sarsacak hamle ve girişimleri ele alınmakta ve operasyonların boyutları detaylandırılmak suretiyle sağlanmak istenen sınır bölgesi güvenliği vurgusuna dikkat çekilmeye çalışılmaktadır.

Başkan Donald Trump'ın başa geçmesiyle bölgede yükselen İran karşıtlığının en yüksek noktada değerlendirmek istenmesi noktasında bir Sunni Bloklaşma yaratma çabasının sonucu olarak ortaya çıkan Katar Krizi'ne yer verilen bir diğer alt bölümde krizdeki arabulucu tavrıyla Türkiye'nin Ortadoğu'da oyun bozucu bir rol oynama politikası değerlendirilmeye çalışılmaktadır.

Günümüz sisteminde çeşitlenen tehdit unsurlarına yönelik dönüşen ulusal güvenlik algılamaları çerçevesinde çalışmanın son bölümü olan bu bölümde Başkan Trump'ın yeni başkanlık dönemine gelinceye kadar olan zaman dilimi karşılaşmaları da bir diğer önemli görülen noktalar arasında yer almaktadır. Bu süreç aralığında değerlendirilen Türkiye ve ABD müttefiklik ilişkilerinde karşılaşılan ve bu bölümün de konusu olan krizler

noktasında, her iki ülkenin gerek bölge gerekse dünya politikasına yönelik çıkar ve hedeflerinin farklılığı ile ilişkinin temel dinamiğinin birbirine yakın olmayan iki gücün ittifakının doğal bir sonucu olup olmadığı irdelenecektir.

4.1.1. 1 Mart Tezkeresi

Soğuk Savaş dönemi atmosferinin tehdit unsurlarına yönelik NATO himayesi altında güvenliğine yönelik azımsanmayacak ölçüde fayda sağlamış olan Türkiye'nin mevcut konjonktürde iki süper güçten biri konumundaki ABD ile girmiş olduğu ittifak ilişkisinde inişve çıkışlar eksik olmamıştır. Bilhassa ortak savunma anlamında ABD'nin anlayış ve yöntemlerindeki izlemiş olduğu tek taraflı kararlar zaman zaman Türkiye açısından oldukça rahatsız edici bir durum yaratmıştır. Füze Krizi, Kıbrıs Sorunu, Johnson Mektubu ve ambargo gibi iki müttefik arasında eşine az rastlanır örneklerle dolu olan kriz ve karşılaşmaların ardından 11 Eylül terör saldırıları ertesinde Türkiye'nin beklentileri ve hassasiyetleri hususunda ittifak ilişkisi açısından 1 Mart Tezkeresi bir istisna olmasa dahi bir milat olarak görülebilmektedir. ABD 11 Eylül saldırılarının ardından izlemiş olduğu önalcı askeri müdahale doktrini⁵⁴⁸ gereği Saddam'ın elinde olduğunu iddia ettiği nükleer silahlara karşı Mart 2003'te Irak'a bir müdahale gerçekleştirmişti. Soğuk Savaş sonrası dönem için ABD ile stratejik ortak seviyelerine yükselen müttefiklik ilişkileri bağlamında Türkiye'nin de BM Koalisyon güçleri ile gerçekleştirilen bu müdahaleye katılması istenmiştir.

2001 senesinde yaşamış olduğu ekonomik krizin etkilerinde olan Türkiye, ABD'nin Afganistan müdahalesinde gerek üslerini açıp, lojistik destek sağlayarak gerekse de Afganları eğitmek için bir ekip göndermek suretiyle hegemon güç ABD'nin yanında yer alan Türkiye, Irak sözkonusu olduğunda sınırlarının hemen ötesinde gerçekleşecek bir müdahalenin neticelerinin kendisini de ziyadesiyle etkileyeceği endişesi taşımaktaydı. Öyle ki bu sebeple kendisinden istenen Irak'ın kuzeyden istilasına izin verecek yolu açmak ve gereken işbirliğini yapmak noktasında ABD ile ortak bir düzlemde buluşamamıştır.

Türk Amerikan 'stratejik ortaklık' söylemlerinin üzerinin çizildiği bir dönüm noktası olarak adlandırılan 1 Mart tezkere krizi Türk Amerikan ilişkilerinin hassas bir zeminde yürütülmesi sonucunu meydana getiren bir olay olarak değerlendirilmektedir. 2002'nin başlangıcından bu yana, hem resmi kurumlarca belirtilen hem de kamuoyunda

⁵⁴⁸ Robert J. Lieber, a.g.e., s. 44.

ortaya çıkan Türkiye'nin ABD tarafından yönetilecek olan Irak müdahalesine karşıt duruşu hesaba katıldığında, esasen 1 Mart olayının kaçınılmaz bir son olduğu düşünülmektedir. Yalnızca petrol rezervleri açısından zengin bir ülke olmasının yanında ABD'nin Ortadoğu topraklarına yönelik değişim programı olarak adlandırdığı BOP ile yakalamak istediği bölgesel etkinliği korumak adına da Irak'ın oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır.⁵⁴⁹ Soğuk Savaş döneminin çevreleme politikalarının bir karşılığı olarak enerji ve hammaddeye sahip olanın pazara ve pazara sahip olanın da dünyaya sahip olacağı bir anlayışla bu bölgede hakimiyet kurma politikasını takip eden ABD, başta petrol olmak üzere enerji kaynaklarının kontrolünü hedeflemektedir. Bu sebeple dünya petrol rezervlerinin üçte ikisinin bulunduğu bir bölge ülkesi olan Irak'ta gerçekleştirilecek etkin müdahale ve sonrası oluşturulacak kontrol mekanizması ile İsrail'in güvenliğinin sağlanması ve bu zengin petrol yataklarında söz sahibi olunması planlanmaktadır. Bu plan dahilinde her ne koşulda olursa olsun Türkiye'nin desteğinin sağlanmasının gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.⁵⁵⁰

11 Eylül sonrası terörle mücadele şeklinde dış politik gündemini değiştiren ABD için güvenlik eksenli bu değişim, hala kitle imha silahları bulundurduğunu iddia ettiği Irak'a yönelik bir müdahaleyi kaçınılmaz kılmaktaydı. Bu anlamda 65 helikopter, 255 savaşağı ve 62000 askeri ile Türkiye üzerinden ikinci bir cephe açmayı planlayan ABD⁵⁵¹ işbirliği yapılmasına yönelik görüşmelerini gerçekleştirdiği Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetine 3 Aralık 2002 tarihinde Amerikan Savunma Bakan yardımcısı Paul Wolfowitz tarafından üç aşamalı bir plan sunmuştur.⁵⁵² İlk aşamada tesisler ve üsler denetlenecek, ikinci aşamada hava üsleri ve iletişim tesislerinin durumu iyileştirilecek ve son aşamada da Amerikan hava ve kara güçleri Türkiye üzerinde açılan cephelerden harekete geçecekti.

TSK'nın tüm sorumluluğu parlamentoya attığı bir siyasal ortamda kararsız bir Türk hükümeti ve savaş karşıtı bir kamuoyunun yanında baskısını giderek artıran bir ABD yönetimi ile oldukça gergin şartlar altında gerçekleştirilen 6 Şubat'ta 'üslerin

⁵⁴⁹İdris Bal ve Ayfer Selamoğlu, "Büyük Ortadoğu Projesi: ABD, AB Türkiye ve Bölge", İdris Bal (Der.), 21.yy'da Türk Dış Politikası, Ankara, AGAM Yayınları, 2006, s.196.

⁵⁵⁰Michael R. Gordon, Bernard E. Trainor, *Cobra II, The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq*, Vintage Books, Newyork, 2007, s.127.

⁵⁵¹İdris Bal, *Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Önemi*, 3. Baskı, AGAM Lalezar Kitabevi Yayınları, Ankara,2006, ss.167-168.

⁵⁵²Nasuh Uslu, *Çatlak İttifak: 1947'den Günümüze Türk Amerikan İlişkileri*, Nobel yayıncılık, Ankara, 2016, s.450

modernizasyonu için gelen askerlerin kabulü' oylamasının TBMM'de kabul edilmesi ile sonuçlanmış⁵⁵³ olması ABD açısından memnuniyet vericiyken, iktidar partisinden de gerçekleşen fireler esasen 1 Mart'a giden sürecin sinyalleriydi. İkinci aşamasına kadar izin verilen Wolfowitz planının ABD ve Türk yetkililerin Irak'a yönelik yaklaşım farklılıkları yüzüne çıktıkça 1991 Savaşı'nda yaşandığı gibi Türkiye açısından güvenlik zafiyetleri meydana getirebilecek böylesi bir müdahalenin kendi ulusal çıkarları ile örtüşmediği düşüncesi ortaya çıkmaktaydı. Türk tarafı için kabul edilebilen senaryo Irak'ın kuzeyinde ortak bir komutanlık oluşturulması, Kürt grupların silahsızlaştırılması ve operasyonun BMGK çerçevesinde gerçekleştirilmesi şeklindeydi.⁵⁵⁴

Nitekim 11 Şubat 2003'te resmi müzakerelerin başlamasıyla birlikte birliklerini halihazırda altyapı çalışmaları adı altında askeri havaalanları ve limanlara göndermiş olan ABD için tezkerenin kesin geçeceğine yönelik bir algının mevcut olduğu düşünülmektedir.⁵⁵⁵ Bush yönetimine göre Türkiye'nin destekleyeceği ya da katılım sağlayacağı bir hareket, ABD için Türk topraklarının, hava sahasının, havalimanlarının, limanların kullanım hakkı sağlayacağı ve istihbarat uçuşları için İncirlik üssünün kullanımı anlamına geleceği için oldukça önem arz etmekteydi.⁵⁵⁶ Bu somut beklentilerin etkisiyle harekate bir an önce başlanabilmesi açısından Türkiye üzerinde yoğun bir baskı kurulmakta ve Irak'a hareketin ayrıntılarının görüşülmesi için oluşturulan heyet içerisinde görüşmelerde Türk tarafı için silahlı çatışmaya girilme şartları hususunda 'PKK ile karşılaşılması durumunda' ifadesi iki taraf için problem yaratmaktaydı.⁵⁵⁷

ABD'nin Irak müdahalesinde Türkiye'nin de yanında yer almasını istediği ve buna yönelik ısrarlı bir tutum içerisindeki talebi üzerine, ABD askerlerinin ülke topraklarında konuşlandırılması ve Irak'a asker gönderme hükümlerini içeren ve tam adıyla '*Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine, yabancı silahlı kuvvetler unsurlarının altı ay süreyle Türkiye'de bulunmasına ve muharip unsurların Türkiye dışına intikalleri için gerekli düzenlemelerin yapılmasına Anayasanın 92nci maddesi uyarınca izin verilmesine*

⁵⁵³T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 22, Cilt 4, Yasama yılı 1, 06.02.2003, s.583.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c004/tbmm22004032.pdf>, (Erişim tarihi: 17.09.2019)

⁵⁵⁴ Edward J. Ericson, "Turkeyas Regional Hegemon-2014:Strategic Implications for the US", *Turkish Studies*, vol.5, No:3, Autumn, 2004, s.39

⁵⁵⁵ Füsün Türkmen, *Kırılğan İttifaktan Model Ortaklığa: Türkiye-ABD İlişkileri*, Timaş yayınevi, İstanbul, 2012,s.200.

⁵⁵⁶ Deniz Bölükbaşı, *1 Mart Vakası: Irak Tezkeresi ve Sonrası*, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, ss.28-29.

⁵⁵⁷ Füsün Türkmen, *Türkiye ABD İlişkileri*, Timaş yay. İstanbul, 2012, s.198.

ilişkin Başbakanlık tezkeresi' olan hükümet tezkeresinin TBMM'de 1 Mart 2003'te oylanması sonucu katılım sağlayan 533 milletvekilinin 264'ükabul, 250'si ret ve 19'u da çekimser oy kullanmış 267 salt çoğunluğun sağlanmaması sebebiyle kabul edilmemiştir.⁵⁵⁸

Gerek Irak-İran savaşında gerekse Kuveyt'in işgali konularında Irak'a yönelik gerçekleştirilen müdahalelerde bölgede alınacak kararların dışında kalmamak adına Türkiye, proaktif bir politika izlemek suretiyle BM kararlarına uygun bir şekilde ABD ile örtüşen politika izlemiştir. Bu noktada Türkiye ve ABD arasındaki tansiyon artışını doğru açıklamak için Irak üzerindeki öncelikler hususunda yaşanan Tezkere krizinin tek başına ele alınması yeterli görülmemektedir. Ancak kendi çıkarları gereği yürütmüş olduğu bu politikayı değiştirme gereği duyan Türkiye'nin 2003 Irak Savaşı'ndaki tutumu ile bölgeye yönelik izlediği politikalar sebebiyle ABD ile yollarını ayırma noktasına gelmiş olduğu görülmektedir. Irak Savaşının devam ettiği süreç içerisinde meydana gelen bölgesel dinamikler dahilinde gitgide kötüleşen ABD Türkiye müttefiklik ilişkilerinin, Kuzey Irak'ın durumu ve Kürt sorunu üzerindeki anlaşmazlıkların savaş sonrası gelişmelere yönelik ortak bir noktada buluşulamaması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye'nin Kuzey Irak'ta terörle mücadelesinde önemli sorunların çıkmasına neden olan Tezkere krizinin ardından, 20 Mart itibariyle, Irak'a Türk askerlerinin gönderilmesi ve Türk hava sahasının ABD tarafından kullanılmasına yönelik yetki veren yeni bir tezkeresi⁵⁵⁹ kabul edilmiştir. Ancak buna rağmen 1 Mart tezkeresinin reddi Türkiye ABD ilişkilerinde kritik bir nokta olmuş ve iki ülkenin müttefikliği yolunda bir kırılma yaratarak güvensizliğe yol açmıştır.⁵⁶⁰ Bağdat'ın düşmesini takip eden aylar içerisinde Afganistan'la kıyaslandığında çok daha büyük bir güvensizlik ortamının içerisinde kalan Washington'un Iraklı Kürtleri yeni müttefikleri şeklinde tanımlaması ve Kerkük'ün Kürtlerin Kudüs'ü olarak ilan edilmesi⁵⁶¹ Türkiye'nin ulusal çıkarları gereği bölgede gelecekte tehdit unsuru olarak görülebilecek bir Kürt devleti kurulabileceği endişesi

⁵⁵⁸ Bir Meclis kararı olan tezkerenin oylamaya katılanların salt çoğunluğu tarafından kabul edilmesi gerekmektedir.

T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 22, Cilt 6, Yasama yılı 1, 01.03.2003, s. 133.

<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c006/tbmm22006039.pdf>, (Erişim tarihi: 17.09.2019)

⁵⁵⁹T. B. M. M. Tutanak Dergisi, Dönem 22, Cilt 8, Yasama yılı 1, 51. Birleşim, 20. 3. 2003.

<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b051m.htm>(Erişim tarihi:03.02.2020)

⁵⁶⁰ Fiona Hill, "Seismic Shifts in Eurasia: The Changing Relationship Between Turkey and Russia and its Implications for the South Caucasus", *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, 3, 3, 2003, s.72.

⁵⁶¹ Talabani'den 'Kerkük' yorumu, 30.03.2017, <https://www.ntv.com.tr/dunya/talabaniden-kerkuk-yorumu,pkB1LF1qUEwmzPKyq9v1A> (Erişim tarihi:30.01.2020)

taşımasına sebep olmuştur. Iraklı Kürtlerin kontrolünde olacak bir Kuzey Irak, Türkiye açısından PKK terör örgütü yapılanmalarının engellenmesi noktasında sınır güvenliğini sağlamadaki zorluklar anlamına gelmektedir.⁵⁶² Bunun yanısıra bölgede Türkiye'nin etkisini kırmak adına zengin petrol yataklarına sahip Kerkük bölgesinin kontrolünü vermek istemeyen Bağdat yönetimi ve Kerkük'ü Kürt bölgesi sınırlarına dahil etmekte ısrar eden Barzani arasında paylaşılamayan bu bölgede demografik ve politik anlamda Türkmen varlığının da görmezden gelinmesi Türkiye için tarihi ve kültürel bağlarının yanısıra sınır bölgesi güvenliği açısından öncelikli bir gündem yaratmaktadır.⁵⁶³

Türkiye'nin Irak'taki politik manevra kabiliyetini zayıflatan ve ABD savaş planından çıkması anlamına gelen tezkerenin reddi sonrası süreçte Irak'ın kuzeyinin Iraklı Kürtlerin yönetimine geçmesi bir yandan Türkiye'nin bölgedeki PKK militanlarının sınırdan geçmesinin engellemesini zorlaştırırken, diğer yandan da Türkiye için Kürtler ve Irak'ın geleceği ile ilgili savaş sonrası olası en kötü senaryo gerçekleşmekteydi. Ortaya çıkan bu politik durum ve kuzey Irak dağlarındaki PKK militanlarına karşı operasyon düzenlemekteki isteksizlikleri Türk Amerikan ilişkilerindeki güveni zedelemiş ve bu sürecin akabinde gerçekleşen Süleymaniye olayıda askeri ilişkilerde bir patlama etkisi yaratmıştır. Iraktaki mahkumlara Amerikan askerleri tarafından sistematik işkencelerin yapıldığı Ebu Gureyb hapisanesindeki 'sistemik sadizm' uygulamaları ile insanlık dışı muamelelerin uygulandığının kamuoyunda duyulması⁵⁶⁴ ve Türkmen yoğunluklu şehirler olan Telafer ve Felluce kentlerinde gerçekleşen ABD askeri girişimi⁵⁶⁵ çoğunluğu Sünni Müslümanlardan oluşan Türk toplumunda Amerikan karşıtlığını üst seviyelere taşımış olduğu görülmektedir.

ABD ve Türkiye arasındaki Soğuk savunma alanına yönelik yapılan işbirliğinin ilişkilerin temelinde yer alması, NATO'nun sonu olacağı düşünülmesine rağmen NATO misyonunun yeniden tanımlandığı ve NATO içinde köklü değişimlere yol açan bir katalizatör etkisi yaratan 11 Eylül sonrası dönem içerisinde⁵⁶⁶ ABD açısından Türkiye'nin

⁵⁶² Michael M. Gunther, *The Kurds Ascending: The Evolving Solution to the Kurdish Problem in Iraq and Turkey*, New York, Palgrave Macmillan, 2008, s.46

⁵⁶³ Mofak Salman Kerkuklu, *The Plight of Iraqi Turkoman*, İstanbul, Turkmeneli Research and Idea Center Publications Nu: 2, 2015, s.14.

⁵⁶⁴ BM'den ABD'ye insan hakları uyarısı, 25.06.2004, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/06/040625_unlegalwarning.shtml (Erişim tarihi:31.01.2020)

⁵⁶⁵ Nicolas J. S. Davies, *Blood on Our Hands: The American Invasion and Destruction of Iraq*, Nimble Books LLC, Michigan, 2010, p.199-200.

⁵⁶⁶ Jacquelyn K. Davis, *NATO after 9/11: a US perspective*,

de rolünü yeniden belirlenmekteydi. Bilhassa Türkiye'nin uluslararası ilişkiler anlamında temel alınan BM ilkelerini baz almak suretiyle 1 Mart Tezkeresini kabul etmemesi ile gelişen süreçte Türkiye'nin Ortadoğu'da yeni gelişen dinamiklerden uzak tutulma politikası, tek başına Irak Savaşı'nın ihayete erdiremeyen ABD'nin uluslararası platformda yer alan ülkeler ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmesi ile ılımlı dış politikaya dönüşü ile son bulmuştur. Her iki ülke arasındaki ilişkilerin gerek Türkiye'nin iç politik dönüşümleri gerekse de ABD'nin 2008 seçimleriyle birlikte dış politikadaki tavır değişikliği ile birlikte iki ülke arasında imzalanan “Ortak Vizyon ve Yapılandırılmış Diyalog” (Shared Vision and Structured Dialogue) belgesi⁵⁶⁷ ile yeniden bir dönüşüm geçirdiği görülmektedir.

Ortadoğu'da yalnız düşmanlarının değil dostlarının da kaygıyla yaklaştığı bir aktör olarak ABD'nin Irak müdahalesi sürecinde, hem bölgesel hem de ülke içi maliyetler açısından savunmacı bir politik eğilimde olmayı tercih eden Türkiye ile bir çıkar birliği oluşturulamaması beraberinde askeri işbirliğinin de sağlanamamasına sebep olmuştur. ABD'nin en yakın müttefiklerinin dahi desteğini alamadığı Irak müdahalesi sürecinde, Türkiye'nin kendi beklentileri ve kaygıları noktasında Irak'a asker gönderimini öngören tezkereyi reddetmesi, ABD askerlerinin Türk hava sahasını ve İncirlik üssünü serbestçe kullanmasını engelleyici bir etkisi olmamasının yanında, savaş sonrası bölgede oluşan yeni düzende denklemin dışında kalınması gibi istenmeyen bir sonucu da beraberinde getirmiştir. Bölgede oluşan yeni siyasi çözüm sürecinde etkinleşen Barzani ve peşmergelerin ABD destekli bir Kürt devleti kurma hayalleri ile Türkiye'ye yönelik hasmane bir tutum içerisinde girmesi sonucunu ortaya çıkaran tezkerenin reddi süreci, Süleymaniye'de Türk askerlerinin kafasına çuval geçiren, Suriye iç savaşında PKK-PYD'ye destek çıkılan ve ileriki dönemlerde Türkiye için bir terör elebaşısı olarak görülen Fethullah Gülen'i iade etmeye yanaşmayan bir ABD'yi karşımıza çıkarmaktadır. Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi yönetimi döneminde gerçekleşen adı geçen kriz ve karşılaşmaların miladı olarak kabul edilen 1 Mart tezkeresi ABD ile ilişkilerde müttefikliği güven boyutunda sarsan bir niteliğe sahip olması açısından önem arz etmektedir.

<https://www.nato.int/docu/review/articles/2011/09/06/nato-after-9-11-a-us-perspective/index.html> (Erişim tarihi:03.02.2020)

⁵⁶⁷“Ortak Vizyon ve Yapılandırılmış Diyalog” <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/SharedVision.pdf> (Erişim tarihi:19.03.2020)

4.1.2. Süleymaniye Krizi

1 Mart Tezkeresinin geçmemesinin ardından ABD'nin Irak müdahalesi ve bölgede Türkiye'nin güvenlik kaygılarını görmezden gelen bir politika izlemeye başlamasının bir neticesi şeklinde değerlendirilen 4 Temmuz 2003'te Süleymaniye'de yaşanan ve tarihe *çuval olayı* diye geçen Amerikalı askerler tarafından Özel Kuvvetler Personellerinin başına çuval geçirilmesi Türkiye tarafından büyük bir öfkeyle karşılanmıştır. Tezkerenin intikamı şeklinde yorumlanabilen bu elim hadise Amerika ve Amerikan askerine yönelik Türk kamuoyunda yerleşmeye başlayan olumsuz imajı daha da tetiklemiştir.

Tezkere krizi sonrasında bir taraftan ABD ile ilişkileri normalleştirmeye çalışan Türkiye'nin, diğer taraftan da Irak'taki askeri varlıklarını terör tehdidine karşı sürdürecekleri yönündeki kararlılığını sürdürmekte olduğu bir dönemde⁵⁶⁸ ABD askerleri tarafından gerçekleştirilen Süleymaniye krizi ile karşı karşıya kalması manidardır. Nitekim 20 Mart 2003 itibarıyla Irak'ı işgale başlayan Amerikan birliklerinin Süleymaniye ve Erbil gibi kentlerde uzun süredir bulunan Türk irtibat ofislerinden⁵⁶⁹ rahatsızlık duymaya başlamış olmaları, Amerika'nın 227. Bağımsızlık Günü kutlamaları sırasında gerçekleşmiş olan bu olayın temel sebebi olarak gösterilmektedir. Kürt bölgesinin kuzeyinde kalan ve yeşil bir hatla ayrılan Süleymaniye bölgesinde görevli Özel harekatçıların esir alınması⁵⁷⁰ Irak işgali sonrası ABD ile ilişkiler bağlamında bakıldığında ilk önemli gelişme şeklinde yorumlanabilmektedir.

Irak'ta yaşanan ve oldukça kısa süren savaşın ardından hala bölgedeki tansiyonun düşmediği varsayıldığında iki NATO müttefiki ülke arasında şimdiye kadar görülmemiş böylesi bir olayın gerçekleşmiş olmasının müttefiklik ilişkilerinde yansıması muhtemel bölgesel krizler şeklinde gerçekleşmiştir. Bölgedeki askeri varlığı 1995 senesine kadar dayanan Türkiye'nin Milli Güvenlik Siyaset Belgesi⁵⁷¹ uyarınca Süleymaniye ve Erbil'deki irtibat ofislerinde bölgede PKK'ya yönelik operasyonları izleme faaliyetleri, 1

⁵⁶⁸ "Gül'den Çarpıcı Irak Açıklamaları", Vatan, 28.10.2013

<http://www.gazetevatan.com/gul-den-carpici-irak-aciklamalari-16542-gundem/> (Erişim tarihi:04.02.2020)

⁵⁶⁹ Özel Kuvvetler Komutanlığına bağlı olan bu ofislerde 1400 ile 2000 arasında Türk askeri ve 1 tank taburu bulunduğu bilinmektedir. İlhan Uzgel, "ABD ve NATO ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası* Cilt 3, Baskın Oran(Ed), İletişim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 277.

⁵⁷⁰ Özel Tim'e ABD baskını, 05.07.2003, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/ozel-tim-e-abd-baskini-157377> (Erişim tarihi:05.02.2020)

⁵⁷¹ Alt başlık olarak baş tehdit olarak yazılan 'bölücü teröre' yönelik yol ve yöntemler belirlendiği 1992 tarihli Milli Güvenlik Siyaset Belgesi ulusal güvenlik siyasetine dair ilk somut bilgileri kapsamaktadır. Gencer Özkan, *En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, 1. Baskı, Buke Yayınları, İstanbul, 2000, s. 108.

Mart Tezkeresinin kabul edilmeyişinin ardından sorgulanır hale gelmiştir. Temel görevi, 1997 yılında gerçekleşen ateşkes gereği Kürt liderler arasındaki ilişkileri kontrol etmek ve bölgedeki PKK militanlarına karşı mücadele etmek⁵⁷² olan Süleymaniye'deki irtibat ofisine 100 civarında ABD askeri ile birlikte operasyon düzenleyenler arasında Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) peşmergelerinin bulunuyor olmasında duyulan rahatsızlığın hangi nedenlerden kaynaklandığını göstermektedir.

Özel Kuvvetler Komutanlığı bünyesinde bulunan ofiste yer alan bir Türk binbaşı komutasındaki 11 askerinin yasa dışı faaliyetleri gerekçesiyle tutuklanması⁵⁷³ uygulama anlamında oldukça sıkıntılı görülmekteydi. 4 Kürt muhafız, 2 Türkmen erkek, 2 Türkmen kadın, 1 Kürt, 1 Türkmen çocuk ve 1 İngiliz vatandaşının yanında esir alınanlar arasında 11 Türk özel tim mensubu ve 2 sivil Türk bulunduğu⁵⁷⁴ baskında Türk tarafınca rahatsızlık duyulan mesele askerlerinin başlarına çuval geçirilmek suretiyle Kerkük'e götürülmüş olmasıydı ve krizin temel odak noktasında 1 Mart Tezkeresinde ağırlığını koymamaları ile suçlanan ordu vardı. Bir nevi aşağılama anlamları içeren bu muamelenin ilk etapta Türk askerlerinin Kerkük valisini öldürme ihtimali ile gerçekleştirildiği öne sürülmüştür. Bunun yanısıra demografik yapıyı değiştirmek adına Türkmenlere yönelik tapu kayıtlarının yok edilmemesi girişimine karşın Amerikan birlikleri ve peşmergelerin elindeki bu bölgeye Türk askerlerinin müdahalesi olacağı⁵⁷⁵ istihbaratı bulunduğu yönünde iddialar da ortaya atılmaktadır.

Olayı başlangıçta ABD ve Iraklılar arasında yaşanan bir çatışma sanan Türk Özel Kuvvetleri askerleri, bir müttefikten beklenmeyen bu baskın sırasında, kendilerini esir alan birliğe yol gösteren Celal Talabani'nin oğlunun operasyonu dakika dakika kaydederek babasını bilgilendirmiş olmasına rağmen Irak Cumhurbaşkanı'nın baskından haberi olmadığı yönündeki açıklamaları bölgedeki Kürt özerk yönetiminin genel tavrını yansıtmaktadır.⁵⁷⁶ 60 saat sorgulanmasının ardından Türk askerlerinin serbest bırakıldığı⁵⁷⁷ ancak etkisinin uzun süre kamuoyunu meşgul ettiği bu olay, Türkiye açısından Irak politikasında bir değişim meydana getirmiş, Türk Amerikan ilişkileri açısından

⁵⁷²Hüsnü Mahalli, *Tezkereden Tezkereye Gerçekler*, İskele Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 113.

⁵⁷³Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, Etkileşim Yayınları, 2003 İstanbul, s. 265.

⁵⁷⁴<https://www.turkishnews.com/tr/content/2015/07/05/turk-milleti-cuval-olayini-4-temmuz-2003-unutmayacak/> (Erişim tarihi:04.02.2020)

⁵⁷⁵ Mehmet Çetingüleç, *Çuvaldan Tapu Çıktı*, 27.11.10

https://www.takvim.com.tr/siyaset/2010/11/27/cuvaldan_tapu_cikti (Erişim tarihi: 18.09.2019)

⁵⁷⁶<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/13-sayfalik-cuval-sirri-23649390> (Erişim tarihi:04.02.2020)

⁵⁷⁷ "Amerika'yla En Uzun 57 Saat", *Radikal*, 07.07.2003.

bakıldığında ise bölgede bulunan Türk askerlerinin artık sorun çıkarma potansiyeline sahip birer unsur olarak değerlendirilmeye başlandığı bir dönem içerisine girilmiştir.

Krizin yaşandığı dönem içerisinde Türk iç politikasındaki karar alıcıları açısından oldukça farklı yorumları olmuştur. “*Bu olayda kaybeden taraf ABD olmuştur, Türkiye değil. Bunu da göreceksiniz*”⁵⁷⁸ şeklinde ABD’ye yönelik olumsuz bir algı ile konuşan Dışişleri Bakanı Abdullah Gül ve bu olayı yalnızca münferit bir olay olarak görmeyerek taraflar arasında bir güven bunalımına sebebiyet vereceği endişesi taşıyan Genelkurmay Başkanı Orgeneral Hilmi Özkök⁵⁷⁹ Süleymaniye baskınına bir hezimet şeklinde yorumlamaktayken; Başbakanlık bunu fırsata çevrilmesi gereken bir süreç şeklinde okumuştur. Bu perspektifte Erdoğan ve Cheney’in gerçekleştirdiği görüşmeler çerçevesinde soruna yönelik iki ülke heyetlerinin bir araya gelerek çalışmalar yapması öngörülmüştür.⁵⁸⁰ Oluşturulan Ortak Çalışma Grubu raporları neticesinde Türkiye’nin Kuzey Irak’ta asker bulundurmasına yönelik bir seçenek gündeme gelmiştir.

Kuzeydeki Kürt grupların da desteğiyle oldukça hızlı ilerlediği Irak’taki savaşın bitmesinin ardından elinde kalan savaş sonrası günden güne istikrarsızlaşan bir Irak ve sürekli askerlerine yönelik maruz kaldığı saldırılar ile ABD bölgede umduğunu bulamamıştır. Savaş sonrası yeniden yapılandırma sürecinde ihtiyaç duyduğu müttefiklik arayışlarına en uygun seçenek olarak gördüğü Türkiye ile bölgesel ortaklık arayışlarına girmiş olduğu izlenimi verilmiştir. Ancak, 7 Ekim 2003 tarihli tezkerenin⁵⁸¹ TBMM’de geçmiş olmasına karşın ABD ile uzlaşma sağlanamamıştır.⁵⁸² Öyle ki Türk askerini Kuzey Irak’ta görmek istemeyen Iraklı Kürtler, Şiiler ve Arap aşiretleri gibi bölgesel yönetimlerin ABD’nin tezkerenin uygulama hususunda anlaşmaya yanaşmamasında etkili olduğu düşünülmektedir. Tezkerenin uygulamaya konmayışında bölgesel baskın grupları elde tutma çabasıyla hareket ettiği düşünüldüğünde ABD’nin bölgesel politikalarında dönemsel parametreler açısından Türkiye’nin müdahil olmasını şimdilik gereksiz gördüğü sonucuna varılmaktadır.

⁵⁷⁸ “Gül: Kaybeden ABD Oldu”, Radikal, 09.07.2003

⁵⁷⁹ “En Büyük Güven Krizi”, Radikal, 08.07.2003

⁵⁸⁰ “Bir Daha Yaşanmasın”, Milliyet, 16.07.2003.

⁵⁸¹ Tezkere oylamasına 543 milletvekili katılmış, 358 kabul, 183 ret, 2 çekimser oy kullanılmış ve tezkere kabul edilmiştir. (TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:22, Cilt:27, Yasama Yılı:2,3)

⁵⁸² İdris Bal, “Türkiye-ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı’nın Önemi”, *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası*, İdris Bal (Der.), Üçüncü Basım, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2006, s.177.

4.1.3. Nükleer Kriz ve İran

1979 İran İslam devrimi ile iktidarı ele geçiren İslami rejimin etkisi ile başlayan ve sonrasında gerçekleşen rehineler krizi ile en üst noktaya taşınan gerginlik sebebiyle ABD tarafından düşman ülke olarak tanımlanan İran ile olan ilişkiler, Türkiye ABD müttefiklik ilişkileri bağlamında önemli bir noktada yer almaktadır.

Batı ile diyalog yolları arayan İran'ın reformist Cumhurbaşkanı Hatemi'nin ABD ile ilişkileri düzeltme çabalarına rağmen 11 Eylül sonrası değişen tehdit algısı ve Irak'ın işgali sırasında yeniden gerginliğin tırmandığı İran ABD ilişkilerinin boyutu, İran'ın Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA)'nın bilgisi dışında gerçekleştirdiği nükleer faaliyetleri⁵⁸³ ile tehlikeli bir noktaya taşınmıştır. Konuyu BM güvenlik konseyine taşıyarak yaptırım kararlarının yönünde bir yol izleyen ABD, İran'a yönelik nükleer faaliyetlerin derhal durdurulması ve bu anlamda İran'a diğer devletlerden ve kurumlardan yapılacak her türlü yardımın engel olunmasını öngören 2006, 2007 ve 2008 yıllarına ait Güvenlik Konseyi kararlarının⁵⁸⁴ alınmasına öncülük etmiştir. Ancak beklenenin aksine yaptırım kararlarının etkili olmamış, kendi çözüm önerilerinin dikkate alınmadığını söyleyen İran yönetimi tarafından daha etkin nükleer çalışmalar yapılması yönünde oldukça sert bir karşılık bulunmuştur.⁵⁸⁵

Türkiye açısından bölgede meydana getirdiği güvenlik risklerine bakıldığında nükleer bir tehdidin yanında yaptırımların da ciddi bir mali riski bulunmaktadır. Bir yandan ABD ile ilişkilerini daha dengeli bir düzlemde yürütmek isteyen Türkiye diğer yandan da Tahran ile kendi çıkarları doğrultusunda bir ilişki geliştirme yönünde bir yön çizmektedir. Bu anlamda ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından çatışmacı rekabetten uzlaşmacı rekabete doğru evrilen Türkiye ve İran arasındaki ilişkiler, tarafların bölgeye

⁵⁸³ İran'ın 1950 "Barış için Atom" projesi kapsamında kurulan NATANZ, ağır su üretimi için kullanılan ARAK ve nükleer teknoloji araştırma merkezi ISFAHAN ile daha sıkıntılı görülen askeri bir tesis olan PARÇİN ile uranyum zenginleştirme tesisi olan FORDO gibi başlıca nükleer araştırma tesislerinde IAEA'nın bilgisi dışında nükleer çalışmalar yürüttüğü iddia edilmektedir.

https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/irani-savasa-surukleyen-5-nukleer-tesis,1CA_84Y_M0y0PI9auI7OEw/ZMkFpdsZsEm3reqV58ockg (Erişim tarihi:06.02.2020)

⁵⁸⁴ BM 41. Maddeye dayanarak 23 Aralık 2006 tarihli 1737 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı, https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1737-2006.pdf 3 Mart 2008 tarihli 1803 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1803-2008.pdf ve 27 Eylül 2008 tarihli 1835 sayılı Güvenlik Konseyi Kararı almıştır.

https://www.iaea.org/sites/default/files/unsc_res1835-2008.pdf

⁵⁸⁵ İran says building 3,000 advanced centrifuges,

<https://www.reuters.com/article/us-iran-nuclear/iran-says-building-3000-advanced-centrifuges-idUSBRE92205T20130303> (Erişim tarihi:07.02.2020)

yönelik anlayış ve uygulamalarının değişmesi neticesinde gerçekleşmiştir. İki ülkenin Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması hususunda birbirine oldukça yakın politikalar izlemesi söz konusu olmakla birlikte, bölgeye yönelik Türkiye'nin Musul ve Kerkük petrolündeki niyeti ve İran'ın bölgede bir Şii devleti kurma emelleri taraflarda endişe yaratmaktadır.⁵⁸⁶

Irak işgalinin ardından PKK konusunda Türkiye ile benzer bir noktaya gelen İran'ın bu terör örgütüne karşı tavrı değişmiş, İsrail destekli bir Kürdistan oluşumuna karşı Talabani ve Barzani'ye yönelik desteklerini geri çekmeye başlamıştır.⁵⁸⁷ Bilhassa 1 Mart Tezkeresinin ardından Türkiye ile bölge politikaları birbirine yakınlaşmaya başlayan İran ile güvenlik anlamında iki ülke topraklarında faaliyet gösteren terör örgütlerini karşılıklı olarak kabul etmeleriyle birlikte önemli bir adım atmışlardır.

İsrail karşıtlığı noktasında Türkiye hükümetinin izlemiş olduğu dış politikanın bir benzerini takip etmiş olan İran ile olan ilişkilerde ABD faktörü dikkate alındığında, Washington'un bölge politikalarına benzer bir biçimde 2005 sonrası Irak'taki tüm etnik gruplarla diyalog içerisinde olma çabalarına giren Türkiye'nin İran'ın izlemiş olduğu bölge politikalarından uzaklaşmaya başladığı görülmektedir. Bölgede Türkmen ve Sünni yanlısı olmakla eleştirilen Türkiye'nin önceki dönemlerin aksine Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile ekonomik anlamda ilişkiler kurması ve bölgede karşılıklı olarak PKK'nın hareket yeteneğini azaltmaya yönelik temaslarda bulunması bölgedeki mevcut çeşitliliğe ulusal çıkarları doğrultusunda adapte olmaya çalıştığının bir göstergesi olmaktadır.⁵⁸⁸

Bu dönemde karşısında nükleer silahlarla donanmış bir komşu görmek istememekle birlikte İran'ın enerji sağlama amaçlı nükleer denemelerine ses çıkarmayacağı izlenimini veren Türkiye, ABD'nin BM aracılığıyla uyguladığı yaptırımları doğru bulmamıştır. İran'ın uluslararası platformda yaptırımlarla izole edilmesinin Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölge adına bir istikrar sağlamayacağı düşüncesinin yanısıra İran ile olan enerji ticaretinin Türkiye için Rusya'ya bir alternatif olabileceği yönündeki ulusal anlamdaki

⁵⁸⁶ Arif Keskin "Tüm Boyutları ile Türkiye İran İlişkileri", *Stratejik Analiz*, Cilt 5, sayı 53, Eylül 2004, s.29.

⁵⁸⁷ Lenore G.Martin, "Turkey's Middle East Foreign Policy", Lenore G. Martin, Dimitris Keridis (Ed.), *The Future of Turkish Foreign Policy*, Cambridge, Massachusetts, MIT Pres, 2004, ss.174-176.

⁵⁸⁸ Faruk Sönmezoglu, a.g.e., s.590.

çıkarları gereği⁵⁸⁹ ABD'nin aksine diplomatik ikna çabalarını destekleyen bir tavır olmuştur.

2009 senesinde yönetime geçen Obama başlangıçta İran ile diyalog kapılarını açık tutacağı yönünde tavır almış olsa da İran'da ortaya çıkan sokak gösterileri ve bunun sorumlusunun ABD olduğu inancı İran yönetimi nezdinde tepkilere neden olmuştur. Mayıs 2010 senesinde Brezilya ile birlikte tamamladığı müzakereler ile İran'ın Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'na (Non-Proliferation Treaty-NPT) bağlılığı hususunda ortak bir deklarasyon yayınlamış olan Türkiye, komşusu İran'a karşı olası yaptırımların arifesinde gerçekleştirdiği bu adım ile İran'ın NPT'de oluşan haklarının korunmasının yanısıra taahhütlere uyması konusunda destek vermiştir. Bu anlaşmayı nükleer sorunu çözme noktasında yetersiz gören ABD, İran'ın nükleer denemelerini askeri olarak nitelemiş ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın verdiği veriler ışığında Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması'nı (NPT) ihlal ettiği yönündeki bilgilere dayanarak BMGK aracılığıyla İran'a uygulamış olduğu yaptırımlara 2010 tarihli karar ile sıkılaştıran yeni yaptırımlar eklemiştir. Ancak arabulucu rolündeki Türkiye ve Brezilya 2010 yılındaki bu kararda hayır oyu kullanarak⁵⁹⁰ cezai yöntemler yerine diplomatik çabaların artırılması yönündeki kararlılığını göstermiştir. ABD ile ilişkilerde, Türkiye'nin İran hususunda BM Güvenlik Konseyindeki yaptırım uygulama oylamasında kullandığı bu olumsuz oy, müttefiklik sürecinde ABD yönetimini rahatsız eden ciddi bir meseleye dönüşmüştür. Bu hamle ile Batı'dan farklı bir konumda yer almış olan Türkiye ABD'nin rahatsızlığını gidermek adına 2011 Eylül ayında NATO balistik füze savunma sisteminin donanımlarını ülkesine yerleştirme önerisini İran'ı köşeye sıkıştırmak anlamına gelmesine rağmen kabul etmiştir. İki ülke arasında gerilime yol açan bu hamlenin ardından Suriye Krizinde Türkiye'nin aksine Beşar Esat lehine tutum takınan İran, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin yanında Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Sunni Arap ülkelerinin oluşturduğu müttefiklik ilişkisinden oldukça rahatsızlık duymuştur.⁵⁹¹ Ancak bu rahatsızlık ticari ilişkilere fazla yansımamakta ve ABD'nin 2011 yılında artırılan mali nitelikli

⁵⁸⁹ Özden Zeynep Oktav, "Regionalism or Shift or Axis? Turkish Syrian Iranian Relations" Özden Zeynep Oktav (Ed.) *Turkey in the 21st Century, Quest for a New Foreign Policy*, Ashgate, Farnham 2011, ss.87-88.

⁵⁹⁰ UN Security Council Resolution 1929, 9 June 2010, <<http://www.un.org/press/en/2010/sc9948.doc.htm>> (Erişim tarihi:25.09.2019)

⁵⁹¹ S. Gülden Ayman, "Türkiye-İran İlişkilerinde Kimlik, Güvenlik, İşbirliği ve Rekabet", Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacioğlu, Özlem Terzi (Der.), *20. Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul, Der yayınları, 2012, ss.584-584.

yaptırım uygulamalarına rağmen doğalgaz ve petrol alımına kesintisiz devam ettiği görülmektedir. NATO savunma sistemi ve Suriye krizi ile gerilen ilişkiler 2013 senesinde reformist lider Hasan Ruhani'nin cumhurbaşkanı seçilmesiyle yerini ikili ilişkilerde bir restorasyon ve uzlaşma dönemine bırakmış, problemlerin çözümü noktasında her iki ülke de mevcut sorunların çözümüne odaklı bir tavır içerisinde olmaya başlamıştır.⁵⁹²

Ortadoğu'da Mısır'dan sonra nüfus olarak en büyük ülke konumundaki İran kendisine uygulanan yaptırımlar karşısında 2013 senesinde P5+1 ülkeleri ile (ABD, Rusya, Çin, İngiltere, Fransa ve Almanya) birlikte nükleer çalışmalarına yönelik müzakerelere başlamış ve iki yıl süren müzakerelerin neticesinde 2015 senesinde Viyana'da Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nı (KOEP) (Joint Comprehensive Plan of Action) imzalamıştır.⁵⁹³ Bu antlaşma gereği nükleer faaliyetlerinde sınırlamaya gidecek olan İran'a karşı uygulanmakta olan yaptırımlar kademeli olarak sonlandırılması öngörülmektedir. İran ile sorunun müzakereler ve diplomasi ile çözülebileceği kanısında faaliyetlerde bulunmuş olan Türkiye bölgede sağlanacak istikrar noktasında kararı olumlu görmekteyken, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) İran'ın antlaşmaya yönelik adımlarını takip edeceği yönündeki teyitlerine rağmen ABD'nin antlaşmadan çekilme kararı almış olması⁵⁹⁴ çözümsüzlüğü devam ettirmeye yönelik bir adım olarak değerlendirilebilmektedir. Esasen kendi döneminde gerçekleştirilmemiş olan Trans Pasifik Ticaret Anlaşması ve Paris İklim Anlaşması'ndan çekilmiş olan Trump yönetimi İran ile gerçekleştirilen antlaşmalarda da yeniden müzakereye ihtiyaç duyulduğunu gerekçe göstermiştir. İran ile gerçekleşen uzlaştırıcı nitelikteki antlaşmanın devamını istemeyen BAE, Suudi Arabistan ve İsrail ABD'nin bu kararını oldukça olumlu karşılamaktayken, antlaşmanın tarafı olan Almanya, İngiltere ve Fransa gibi ülkeler her ile birlikte Türkiye de ABD Başkanının bu kararını talihsizlik olarak nitelendirmiştir.⁵⁹⁵

2016'da başkanlık seçimlerini kazanan Cumhuriyetçi aday Donald Trump yönetiminin İran'a yönelik geçmişte uygulanan yaptırımlardan daha ağırlarının

⁵⁹² Mehmet Seyfettin Erol, "İran Perspektifinden Yeni Döneme Yönelik 'İşbirliği' Modelleri", *Türk Yurdu*, Cilt: 34, Sayı: 318, Şubat 2014, ss. 16-19

⁵⁹³ JCPOA (Joint Comprehensive Plan of Action), 14 Temmuz 2015, s.1, http://eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/iran_agreement/iran_joint-comprehensive-plan-of-action_en.pdf (Erişim tarihi:07.02.2020)

⁵⁹⁴ Trump, ülkesinin İran'la nükleer anlaşmadan ayrılacağını açıkladı <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-ulkesinin-iranla-nukleer-anlasmadan-ayrilacagini-acikladi/1139209> (Erişim tarihi:13.02.2020)

⁵⁹⁵ World leaders react to US withdrawal from Iranian nuclear deal <https://www.aljazeera.com/news/2018/05/world-leaders-react-withdrawal-iranian-nuclear-deal-180508184130931.html> (Erişim tarihi:13.02.2020)

uygulanacağı yönündeki açıklamaları ile birlikte İran politikalarında yeniden sertleşmiştir. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu sekiz ülkeye (Çin, Hindistan, Japonya, Güney Kore, İtalya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Tayvan) İran ile ilişkilerde uygulayacağı muafiyeti 180 gün ile sınırlayan Trump yönetimi İran'a yaptırımlar hususunda Obama yönetiminin aksi politikalar izlemektedir.⁵⁹⁶ Paris iklim antlaşmasından çekilme kararı ve NATO bütçesi ile ilgili AB'den beklentilerin arttırılmasının yanısıra Obama dönemi İran'ın dünyaya entegre edilmesini destekleyen antlaşmadan çekinilmesi ve Kudüs'ün başkent ilan edilmesi noktasında gerek bölgesel istikrar gerekse de transatlantik ilişkiler açısından ileriki dönemlerde daha büyük problemlerle karşılaşılması söz konusu olmaktadır.

Türkiye İran ticari ilişkilerinde Trump'ın nükleer antlaşmadan geri çekilerek ambargoları uygulamaya devam etmesi önemli baskı unsuru olarak görülmektedir. BM çerçevesinde alınmadığı gerekçesiyle uluslararası hukuk açısından uygun bulunmayan yaptırım politikaları her ne kadar güç politikalarının bir göstergesi olarak Amerikan Kongresi tarafından alınan ve ABD iç hukuk düzenlemelerini ilgilendiren konular olarak görülmekteyse de, İran ile olan ticari ilişkileri ciddi anlamda etkilemektedir. Halkbank ve Hakan Atilla olayında görüldüğü üzere Türk Amerikan ilişkileri anlamında kriz yaratacak etkilerinin olmasının yanısıra bölgeyi istikrarsızlığa sürükleyecek bu yaptırımlar karşısında Türkiye'nin İran ile ekonomik ilişkilerini sürdürme isteği ağır basmaktadır.⁵⁹⁷

Ambargo altında bulunan komşusu İran'dan doğalgaz temin ederken karşılığını altın şeklinde ödeyerek ticari bir etkinlik oluşturan Türkiye'nin BM kurallarına uygun olarak yürüttüğü bu ticari ilişkilerini yasal çerçeveler içerisinde bir devlet bankası olan Halkbank'tan yapma isteği ABD tarafından tedirginlikle karşılanmıştır. ABD uluslararası ticaret sistemine zarar verdiği gerekçesi ile Halkbank müdürüne yönelik rüşvet iddialarının ötesinde Türkiye'nin ambargoyu deldiği şeklinde kamuoyuna servis edilen haberler ve söylemler hem itibar hem de devlet bankasının zararı anlamında sıkıntılı bir durum ortaya çıkarmıştır.⁵⁹⁸ Türkiye'nin birlik ve bütünlüğüne yönelik faaliyetlerde bulunan kişi ve örgütlerle ilgili somut ve olumlu adım atmaktan imtina eden ABD'nin kendi tedirginlikleri

⁵⁹⁶ İsmail Numan Telci, "Ağırlaştırılmış Ekonomik Yaptırımlar Trump İran'dan Ne İstiyor?", *SETA Perspektif*, Sayı 208, 2018, s. 2

⁵⁹⁷ Cumhurbaşkanı Erdoğan: İran yaptırımlarını doğru bulmuyoruz
<https://www.ntv.com.tr/turkiye/iran-yaptirimlarini-dogru-bulmuyoruz,gx7J8czPcUO6Fn822qpIsg> (Erişim tarihi: 17.02.2020)

⁵⁹⁸ İbrahim Kalın: Hakan Atilla davası da karar da skandal
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42536284> (Erişim tarihi: 17.02.2020)

karşısında göstermiş olduğu sert tutumu ve fırsatını bulduğu anda Halkbank olayı üzerinden siyasi bir ceza kesmeye çalışan tavrı müttefiklik ilişkileri açısından oldukça endişe verici gelişmeler olarak kaydedilmektedir.

15 Temmuz darbe girişiminin ardından ABD müttefikliğine alternatif işbirliği arayışına giren Türkiye, Rusya ve İran ile bir yakınlaşma sürecine girmiş, Rusya ile ilişkilerde normalleşme süreci başlatırken İran ile karşılıklı güven inşası gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu anlamda Suriye krizinin çözümü noktasında Rusya ve İran işbirliği ile Moskova Mutabakatı⁵⁹⁹ ve Astana Görüşmeleri⁶⁰⁰ sürecini başlatan Türkiye bölgesel çıkarları sebebiyle yaşanan uyuşmazlıklara rağmen 2014 senesinden buyana İran ile ‘Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi’ toplantıları gerçekleştirmeyi sürdürmüştür. Her geçen gün daha da artan enerji ihtiyacına alternatif kaynaklar bulma eğiliminde olan Türkiye’nin bölgesel gelişmeler ışığında izlediği başta İran olmak üzere komşularına ve Ortadoğu ülkelerine yönelik politikalarının tam güven çerçevesinde olmasa da belli oranda ticari ve ekonomik ilişkileri artırma yönünde eğilimlere sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada ABD’nin çizgisinden zaman zaman kaymak suretiyle dış politikada dengeleri sağlama yönünde bir yol tercih etmesinin yanında Türk-Amerikan müttefiklik ilişkisini ciddi anlamda zarar verecek hamlelerden kaçınmayı tercih etmektedir.

4.1.4. Mavi Marmara Krizi

İlk olarak Davos’ta hissedilen ve Alçak Koltuk Krizi ile artan İsrail Türkiye ilişkilerindeki gerginlikte, Gazze’ye giden insani yardım konvoylarından biri olan Mavi Marmara gemisine yönelik müdahale ile ilişkilerin geldiği geri dönülmesi zor noktada, karşılıklı güven krizi bağlamında ABD-Türkiye müttefikliği açısından değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Filistin meselesi, İran’ın öngörülemeyen politikaları ve Arap Baharı sonrası süreçte oluşan değişken Ortadoğu dinamiklerinde bölgede etkinliğini kaybetmek istemeyen ABD’nin işbirliği yapabileceği bir ülke olarak Türkiye’yi önemli bir konuma taşımaktayken, İsrail-Türkiye ikili ilişkilerinin devamını zorunlu kılmaktadır. Türkiye İsrail ilişkisindeki problemin geçici ve dönemsel olmaktan öte yapısal ve süreklilik arz ettiği noktasında bir gösterge olarak karşımıza çıkan Mavi Marmara Krizi, aynı zamanda

⁵⁹⁹ 20 Aralık 2016’da gerçekleştirilen görüşmeler sonrası varılan mutabakatta Suriye’nin toprak bütünlüğü savunulmakta olup üç ülkenin garantör olmaya hazır oldukları belirtilmektedir.

⁶⁰⁰ 23 Ocak 2017’de başlayan ve 8 kez gerçekleştirilen bu görüşmelere Suriye hükümet delegeleri de katılmış, Suriye’de oluşturulacak “çatışmasızlık bölgeleri”nin yanısıra, DEAŞ, El-Nusra Cephesi, El Kaide ve bağlantılı örgütlerle ortak mücadele vurgusu yapılmıştır.

Ortadoğu'da anlaşılması zor ve yapay bir ülke olan İsrail'in kadim dostu ABD'nin iki müttefik arasındaki izlediği yol ve takındığı tutum anlamında yeni bir güven bunalımına yol açıp açmadığı sorunsalını ortaya çıkarmaktadır.

1967 senesinde gerçekleşen Altı Gün Savaşlarından beri işgal altında bulunan Gazze'de Ocak 2006'da yapılan seçimlerin galibi olarak başa gelen Hamas'ın yönetimini tanımayan İsrail,⁶⁰¹ Hamas yönetimine yönelik saldırı ve tutuklamalar ile bölgeye ilaç, akaryakıt, gıda gibi malzemelerin girmesini engellemek suretiyle yaptırım ve yıldırma politikaları izlemiştir. Temmuz 2007'ye kadar süren ve başta çocuklar olmak üzere sivil halkın açlık sınırında yaşamasına neden olan bu abluka, Filistin hükümeti ile ateşkes imzalanarak sona erdirilmesine karşın, Hamas yönetiminin hava saldırısı düzenlediğini iddia eden İsrail'in ateşkesi bozması ile Ekim 2008'de yeniden ve daha baskın bir şekilde sürdürülmüştür. Bölgeye yalnızca silah değil her türlü mühimmatın girişini önlemek amacıyla İsrail, Ocak 2009 itibariyle Gazze şeridinin denizden bir abluka altında olduğunu duyurmuştur.⁶⁰²

Gazze sahilleri itibariyle 20 deniz millik bir alanda yer alan bölgede deniz ulaşımını tamamen yasaklayarak abluka altına alınan bölge olarak ilan eden İsrail'in bu tutumu, sivilleri hedef alarak onları ölüme terk eden, ne zaman sona ereceği belirsiz ve orantısız güce dayalı bir uygulama olması sebebiyle⁶⁰³ uluslararası kamuoyunun vicdanını rahatsız etmekteydi. Öyle ki bölge halkının temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamayacak yoksunlukta olması çeşitli insani yardım kuruluşlarını harekete geçirmiş, Özgür Gazze Harekatı (Free Gaza Movement) isimli sivil toplum kuruluşları tarafından Gazze şeridine götürülmek üzere çeşitli gıda, ilaç ve giyim yardımları toplanmaya başlanmıştır. Hukuka aykırı bir biçimde uygulanmaya devam eden ablukaya karşı bir tepki olarak kamuoyunun dikkatini çekmek adına 40 farklı ülkeden insani yardım filoları ablukayı delerek Gazze şeridine ulaşmak adına çalışmalar başlatmıştır.

Aralarında Mavi Marmara (Komor Adalar'ı bandıralı yolcu gemisi), Eleftheri Mesogeios (Yunanistan yük gemisi), Özgür Challenger I (ABD yolcu gemisi), Gazze 1 (Türkiye yük gemisi), Defne Y (Kiribati yük gemisi), Rachel Corrie (Kampoçya yük

⁶⁰¹ Ahmet Hamdi Topal, "İsrail'in Gazze Deniz Ablukası Ve Mavi Marmara Saldırısı", *Milletlerarası Hukuk Ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Cilt 32, Sayı 1, 2012, ss. 104-105.

⁶⁰² İslam Safa Kaya, *Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Gazze Ve Mavi Marmara*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 49.

⁶⁰³ İslam S. Kaya, a.g.e.,s.55.

gemisi), Sfendoni (Togo yolcu gemisi) isimli gemilerin yer aldığı⁶⁰⁴ yardım filosu konvoyunda pek çok ülkeden gönüllü siviller yer almaktaydı.⁶⁰⁵

Sivil toplum kuruluşlarının inisiyatifleri ile şekillendirilen bu yardım filolarına karşı çıkan İsrail'in, filoya öncülük eden ve açık denizlerde seyir halinde olan Mavi Marmara gemisine yönelik 31 Mayıs 2010 tarihinde gerçekleştirdiği müdahalede 10 yardım gönüllüsü hayatını kaybetmiş onlarcası da yaralanmıştır.⁶⁰⁶ Bu müdahale sonucu gemideki yardım malzemelerine ve gönüllülerin şahsi eşyalarına el konularak İsrail Aşdod limanında gönüllülerin birer tutuklu gibi muamele görerek Ber Şeva hapisanesinde 2 Haziran'a kadar tutuklu kalmışlardır. Tahliyelerin 4 Haziran günü tamamlanmasının ardından İsrail Büyükelçisini geri çeken Türkiye aralarında resmi özrün de bulunduğu tazminat ödenmesi, ablukanın kaldırılması, el konulan gemilerin iadesi ile birlikte bir soruşturma komisyonunun açılması konularını İsrail ile krizin aşılması konusunda birer ön şart olarak sunmuştur.⁶⁰⁷

BM İnsan Hakları Konseyi Gerçekleri Araştırma Komisyonunca kamuoyuna sunulan rapora göre bir hukuksuzluk olarak değerlendirilen Gazze ablukasının, BM Genel Sekreteri teminatıyla kurulan Komisyonca hazırlanan Palmer Raporu gibi bazı raporlarda da tanınmış olması⁶⁰⁸ sebebi ile Mavi Marmara Krizi uygulanma biçimi sorgulanır hale gelmiştir. Bu durum Türkiye açısından İsrail ile ilişkileri yeniden gözden geçirme evresine getirmiştir. İsrail ile ilişkilerin 1991 senesi öncesine dönüldüğü bu dönemde İsrail'in BM tarafından hazırlanan Palmer raporunu⁶⁰⁹ basına sızdırması ile gelinen noktada Türkiye diplomatik ilişkileri ikinci katiplik düzeyine indirmiş, askeri antlaşmaları askıya almıştır. Bunun yanında Doğu Akdeniz'deki seyrüsefer serbestisinde her türlü önlemi alma ve İsrail'in Gazze'ye yönelik uyguladığı ambargoyu tanımama kararının yanında Mavi Marmara mağdurlarının hukuki hak arama girişimlerinin destekleneceğini açıklayan beş

⁶⁰⁴ Ahmet Hamdi Topal, a.g.m., ss. 107-108.

⁶⁰⁵ Mavi Marmara Gazze Özgürlük Filosu, İHH Kitap, İstanbul, 2011, ss. 13-14.

⁶⁰⁶ Banu Eligür, Crisis in Turkish-Israeli Relations, December 2008-June 2011, Partnership to Enmity, *Middle Eastern Studies*, C: 48, No: 3,2012, s.447.

⁶⁰⁷ Nuri Yeşilyurt, "Ortadoğu ile İlişkiler", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 3 2001-2012, Baskın Oran(Ed.), İstanbul: İletişim yayınları, 2013, s.443.

⁶⁰⁸ Yeni Zelanda'nın eski başbakanı Geoffrey Palmer başkanlığında Kolombiya'nın eski Devlet Başkanı Alvaro Uribe'nin yaptığı, İsrail'den Joseph Ciechanove ve Türkiye'den emekli büyükelçi Özdem Sanberk'in yer aldığı dört üyeden oluşan Palmer Raporu Türkiye tarafından kabul edilmediği için hukuki anlamda geçerli sayılmamaktadır. Yusuf Aksar, "Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 9, Sayı 33. 2012, s.30.

⁶⁰⁹ Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident <https://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/world/Palmer-Committee-Final-report.pdf>

maddelik bir rapor yayınlamıştır.⁶¹⁰ Uygulanan ablukanın uluslararası silahlı çatışmalar hukukunda bir harp yöntemi olarak uygulanabilir oluşuna dikkat çekmesinin yanısıra BM İnsan Hakları Konseyi'nin kınamış olduğu uluslararası sularda gerçekleşmiş bu saldırıya da meşru müdafaa çerçevesinde değerlendiren İsrail'in kendi kurduğu resmi araştırma komisyonu Turkel tarafından hazırlanan 300 sayfalık soruşturma raporunda tıpkı Palmer raporunda olduğu gibi saldırıya dair kendi perspektifini yansıtmakta olduğu görülmektedir.⁶¹¹ Gazze'de insanlar açısından açlığa sebep olacak bir tehlikenin bulunmadığı ve fiziksel çevrelemenin risk oluşturmadığı yönündeki komisyon raporuna⁶¹² tepki gösteren Türkiye'nin karşısında Ortadoğu politikalarında İsrail yanlısı duruşu ile ABD'nin bölgede kendisine yönelik karşıtlıkları körüklemektedir.

ABD'nin bölge politikaları açısından stratejik hedefleri arasında yer alan Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelmiş olduğu bu noktada gidişatın daha dönülmez bir aşamaya taşınmaması adına, ABD olay sonrası cenazelerin ve gönüllülerin iadesinin gerçekleşmesi için müdahil olmuştur. İlişkilerin tamamen kesilmemesi için Türkiye açısından diplomatik bir ön koşul olarak görülen bu talepte böylelikle gerçekleşmiştir. Türkiye'nin talep ettiği ve İsrail'in ısrarla yapmaktan kaçındığı özür ise ancak 22 Mart 2013 senesinde İsrail ziyaret eden Başkan Obama'nın çabaları ile gerçekleşebilmiştir.⁶¹³

İsrail ile özel bir ilişkiye sahip olduğu uluslararası alanda oldukça bariz bir biçimde bilinen ABD'nin ise son yirmi yıldır ilişkilerdeki 'sessiz ortak' rolünden sıyrılarak konuya müdahalesi kaçınılmaz bir hal almıştır. Ortadoğu politikalarının temelini oluşturan İsrail ile ilişkileri ABD açısından siyasi ve mali bir nedene bağlı olmaksızın 'İsrail ne yaparsa yapsın' noktasında kabul edilebilir bir anlayışa sahip bir politika izlenmektedir.⁶¹⁴ İki ülke arasındaki ilişkinin bu boyutta olmasının temel faktörünün ise politikadan sanata, sağlıktan ekonomiye her alanda ABD içerisindeki etkinliği olan İsrail lobisi olduğu göz ardı edilememektedir.

⁶¹⁰ Türkiye İsrail İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-palmer-komisyonu-raporu-hakkinda-gerceklestirdigi-basin-toplantisi.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 10.09.2019)

⁶¹¹ Turkel Komitesi Açıkladı Mavi Marmara operasyonu yasal <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/18351-TURKEL-KOMITESI-ACIKLADI-Mavi-Marmara-operasyonu-yasal.aspx>(Erişim tarihi: 18.02.2020)

⁶¹² Norman Finkelstein, *Gaza: An Inquest into Its Martyrdom*, Univ of California Press, California, 2018, s.158.

⁶¹³ "Türkiye-İsrail İlişkileri", <<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa>>, (Erişim Tarihi: 11.10.2019)

⁶¹⁴ John Mearsheimer ve Stephen M. Walt, *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, (Çev: Hasan Kösebalaban), Küre Yayınları, İstanbul, 2009, s.6.

Bölgesel rekabeti çatışma ile eşanlamlı olarak yorumlayan ve dış politikasını her an bir savaşçı kabilecekmiş varsayımıyla savunma odaklı tutan ve üç istihbarat birimine⁶¹⁵ sahip İsrail devletinin karşısına çıkan herhangi bir sorun karşısında rakiplerine karşı misliyle karşılık vermesi yalnızca kendini koruma üzerinden hareketle tüm ahlak yasalarının yok sayılması doğal sayılmaktadır.⁶¹⁶ En güçlü olanın kazandığına dair bu ilkel savunma anlayışıyla ortaya çıkması muhtemel sonuçları başından önlemek gibi bir adımın ülkenin genel politik prensibi sayılmasının bir neticesidir.

İsrail ile olan ilişkilerin 1967'den bu yana ABD'nin petrol eksenli Ortadoğu politikalarıyla orantılı bir şekilde artarak devam etmesi, Arap milliyetçiliğine karşı İsrail ile olan müttefiklik ilişkisinin bölgedeki Amerikan çıkarlarını dengelediği yönündeki varsayımlar da neokonservatif siyasetin hegemonya kurma yönündeki ideallerine uygun gözükmektedir.⁶¹⁷

Neoconlar dışındaki politika yapıcılarının İsrail ile birebir uyuşmayan çıkarlar hususunda bölgede atılan adımların ABD'den daha fazla İsrail'in işine yaradığı gerçeği ile izlediği siyasetin⁶¹⁸ Obama döneminde daha çok kendini hissettirdiği görülmektedir.

Bölgesel politikaları açısından ABD'nin Irak'tan çekilmesinin ardından meydana gelebilecek güç boşluğunun doldurulması ve bölgede İran'ın etkin olmasının önündeki engel olan Baas yönetiminin ortadan kalkmasıyla yakaladığı avantajların dengelenmesi hususlarında Washington için Türkiye oldukça stratejik bir müttefiktir ve İsrail arasındaki ilişkilerinin devamı oldukça önem arz etmektedir.⁶¹⁹

İsrail merkezli komisyon raporlarının aksine BM'nin yürütmüş olduğu raporlama sürecinin ardından 27 Eylül 2010'da BM İnsan Hakları Konseyi'nin kararıyla güvenlik sebebiyle gerçekleştirilen İsrail ablukası ve uygulamalarını ve bununla birlikte İsrail Silahlı Kuvvetlerinin Mavi Marmara gemisine gerçekleştirdiği müdahaleyi uluslararası hukuk

⁶¹⁵ Askeri İstihbarat: Agaf Modi ya da AMAN, MOSSAD ve Genel Güvenlik Servisi: Shin Beth olmak üzere üç tane istihbarat servisi vardır.

Jones, Clive. "The Foreign Policy of Israel", *Foreign Policies of Middle East States*. Raymond Hinnebusch ve Anoushiravan Ehteshami(Ed.), Lynne Rienner Publishers, London 2002, ss. 128-129.

⁶¹⁶ Torbjon L. Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, Açılım Kitap, İstanbul, 2006, s. 144

⁶¹⁷ Jonathan Cook, *Israel and the Clash of the Civilisations*, Pluto Press, London 2008, s. 91.

⁶¹⁸ Janice J. Terry, *U.S. Foreign Policy in the Middle East: The Role of Lobbies and Special Interest Groups*, Pluto Press, London 2005,ss.126-127.

⁶¹⁹ Göktürk Tüysüzoğlu, "Değişen Bölgesel Denklemler Işığında Türkiye-İsrail İlişkileri'nde İşbirliğini Tetikleyen Unsurlar", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* Cilt: 3, Sayı: 3, 2014, s.598.

ihlali oluşturduğu hükmüne varılmıştır.⁶²⁰ Yalnız ABD ve İsrail'in ret oyu verdiği bu rapor 47 ülkenin 30'unun desteğiyle geçerlilik kazanmış olmakla birlikte⁶²¹, mağduriyetinin müttefiki tarafından kabul görmeyişinin vermiş olduğu hayal kırıklığı ile Türkiye 2001 senesinden itibaren İsrail ve ABD ortaklığında rutin olarak gerçekleştirilen “Güvenilir Denizkızı” arama-kurtarma tatbikatından çekilme kararı almıştır.⁶²²

Küresel bir güç ile bölgesel bir güç arasında ortaya çıkan yaklaşım farkları ve çıkar uyumsuzlukları noktasında Türk tarihinin en büyük diplomatik krizlerinden sayılabilecek Mavi Marmara olayı bölgesel düzen anlamında yarattığı tehdit ve Filistin sorununa yönelik tarafların birlikte hareket etme şansını zayıflatması nedeniyle Washington'un Ortadoğu hedeflerini zora sokmuştur. Ankara'nın Ortadoğu'da yaşanan istikrarsızlık noktasında Filistin sorununa yönelik tek taraflı tutumu ile ABD temel bir neden olarak görülmekte oluşu BM oylamalarına da yansımıştır. Nitekim 30 Kasım 2012'de BM'ye 'üye olmayan gözlemci devlet' statüsünde Filistin'in katılımına yönelik oylamada ABD'nin aksine Türk tarafının lehte oy vererek kabul edilmesi⁶²³ iki müttefiki karşı karşıya getirmiştir.

Ortadoğu'daki krizlere yönelik iki müttefik olarak ABD ve Türkiye'nin bakış açılarında ve yaklaşımlarda oluşan farklılığın bariz bir şekilde görüldüğü Mavi Marmara Baskınında Türkiye'nin uluslararası kanunlar tarafından verilen ve İsrail tarafından görmezden gelinen hakları karşısında sessiz kalan ABD'nin İsrail'i daha birincil öncelikli ortak şeklinde gördüğü düşüncesini akla getirmektedir. Nitekim gerek dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nun BM Güvenlik Konseyinde gerekse de Başbakan Erdoğan'ın TBMM'de yapmış olduğu konuşmasında operasyonu korsanlık ile eşdeğer gördüğünü belirten ifadeleri⁶²⁴ esasen Türk karar alıcıların tepkilerinin net yansımaları olmuştur. Türk tarafının büyükelçilerini geri çağırması, müşterek askeri tatbikatların iptali ve bütün

⁶²⁰Report of the International Fact-finding Mission to Investigate Violations of International Law, Including International Humanitarian and Human Rights Law, Resulting from the Israeli Attacks on the Flotilla of Ships Carrying Humanitarian Assistance, A/HRC/15/21, p. 264.
https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/A.HRC.15.21_en.pdf (Erişim tarihi:19.02.2020)

⁶²¹ 'Mavi Marmara'da ABD ret, AB çekimsiz oy kullandı' <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/09/30/mavi.marmarada.abd.ret.ab.cekimsiz.oy.kullandi/591372.0/index.html> (Erişim tarihi:19.02.2020)

⁶²² Türkiye “Denizkızı” Tatbikatından Resmen Çekildi, 2010, <http://dunya.milliyet.com.tr/turkiye-denizkizi-tatbikatindan-resmen-cekildi/dunya/dunyadetay/06.07.2010/1259677/default.htm> (Erişim tarihi:19.02.2020)

⁶²³Filistin'e 'devlet' statüsü, https://www.ntv.com.tr/dunya/filistine-devlet-statusu,Et6eZvTUvUm_dMjS8rQAzg (Erişim tarihi:21.02.2020)

⁶²⁴“Davutoğlu'nun BM Konuşması” <http://www.haber10.com/haber/204878/#.VJxmZl4AA>, (Erişim tarihi:19.02.2020)

uluslararası kuruluşların göreve çağırılması gibi adımlar atmasının yanında “ilişkilerin bir daha asla eskisi gibi olamayacağı” yönündeki açıklamaların⁶²⁵ net bir şekilde yer bulduğu Türk kamuoyunda İsrail’in güvencesi olarak görülen ABD’ye karşıda oluşan ciddi güvensizlik ortamı iki günlerde karşılaşılmaması muhtemel krizlerin adeta birer sinyali olmuştur.

4.1.5. Arap Baharı ve Suriye Krizi

Küresel sistemdeki konumları, kapasite ve hedefleri çerçevesinde ABD Türkiye ilişkilerinin seyri anlamında 1990’lı yıllardan itibaren gündemi meşgul eden belirleyici bir unsur olarak Ortadoğu bölgesel meseleleri tartışmaların odak noktası olmuştur. Bu noktada bölge dinamiklerini değiştiren halk hareketleri olarak bilinen Arap Baharı, ABD Türkiye ilişkilerinde yeni dinamikler ortaya çıkarması anlamında bir dönüm noktası olarak kabul edilebilmektedir.

Tunuslu Muhammed Bouazizi’nin 17 Aralık 2010’da kendini ateşe vermesi ile başlayan ve Tunus’un pek çok yerinde gerçekleştirilen protestolar ile devam eden Yasemin Devrimi⁶²⁶ ile ortaya çıkmış olan halk ayaklanmalarının Afrika’nın kuzeyindeki ve Ortadoğu’da otoriter rejimler ile yönetilen Mısır, Suriye, Cezayir, Lübnan, Ürdün, Sudan, Yemen, Suudi Arabistan, Libya, Irak, Kuveyt gibi ülkelere sıçrayarak önemli ölçüde etkisi altına aldığı görülmektedir.

İlk olarak Zeynel Abidin Bin Ali ve Hüsnü Mübarek’in devrilmesi ile sonuçlanan halk ayaklanmalarında bahsi geçen ülkelerdeki yönetimlere karşı başlatılan süreçte bazıları Mısır ve Tunus’ta olduğu gibi yönetim değişikliği meydana gelmekteyken bazıları ise Suriye örneğinde olduğu gibi içsavaşa doğru sürüklenmiştir.⁶²⁷

Arap Baharının sembolü olarak bilinen Tahrir Meydanındaki halk hareketleri de Tunus’tan sonra Mısır’ın da 30 yıldır ülkeyi idare eden Hüsnü Mübarek’in devrilmesi ile yönetsel anlamda değişmesini beraberinde getirmiş, yönetime Batı’nın çokta memnun kalmadığı Müslüman Kardeşler’e bağlı Muhammed Mursi’nin 2012’de cumhurbaşkanı

⁶²⁵ Gül: “İsrail En Büyük Hatalarından Birini Yaptı”, (Erişim tarihi:03.06.2010) <https://www.haberturk.com/gundem/haber/520262-gul-israil-ile-asla-eskisi-gibi-olmayacagiz> (Erişim tarihi:19.02.2020)

⁶²⁶ Ali Resul Usul, “*Arap Halk Hareketleri, Bölgede Demokratikleşme İmkânları, Libya ve Türkiye’nin Tutumu*”, Global Political Trends Center, Publications No.23 Policy Brief, Nisan, İstanbul, 2011, s.14

⁶²⁷ İlhan Sağsen, “Arap Baharı Türk Dış Politikası ve Dış Algılaması,”*Ortadoğu Analiz* Cilt:3, Sayı:31, Ankara 2011, ss.58-59.

olması ile sonuçlanmıştır. Oldukça pragmatist bir yaklaşımla yönetimde ülkeler ile ilişkileri dengeleme politikası izleme yanlısı olan Mursi'nin⁶²⁸ Filistin yanlısı tutumu ABD'yi endişelendirmiş ve ABD yanlısı Mısır ordusunun hareketlenmesine sebebiyet vererek, darbeye giden yolu açmıştır. Demokrasi arayışıyla başlayan Arap Bahar'ı içerisinde Mısır'da süreç ABD yanlısı bir ordu tarafından yönetime el konulması ile neticelenmiştir.

ABD ile Türkiye açısından bakıldığında bölgesel problemler açısından önceliklerin farklı olması iki taraf için güven tesisinin sağlanması noktasında belirleyici olmaktadır. Her iki tarafın da kendi ulusal çıkarları bağlamında oluşturduğu öncelikler noktasında değerlendirildiğinde 'stratejik ortaklık' söyleminin önemini yitirdiği ve IŞİD'i desteklemekle suçlanan bir Türkiye⁶²⁹ karşısında bölgede bir Kürt Devletinin oluşumuna önayak olan bir ABD⁶³⁰ şeklindeki inanışlar taraflar arasındaki güven sorununun aşılmasının önemli temel dinamikleri olarak görülmektedir. Arap Baharı gelişmelerinin meydana getirdiği yeni konjonktür ve özellikle Suriye içpolitikasındaki hareketlenme sürecinde ABD'nin devlet dışı bir aktör olarak IŞİD ile olan karşılaşmasında, senelerdir sınırlarında ve sınır ötesinde ulusal bütünlüğüne karşı bir tehdit olan PKK terör örgütüne mücadele eden Türkiye ile empati kuramaması ikili ilişkilere oldukça zarar veren bir etmen olmaktadır. Kendi tehdit önceliğine karşı her iki ülkenin de mücadelesinin karşı tarafta yeterince destek bulamamış olması ikili ilişkilerde güvensizliği körükleyen bir durum olmakta ve ileride yaşanacak yeni sorunlara karşı müttefikliği savunmasız bırakmaktadır.

Devam eden Arap Baharı süreci içerisinde Türkiye'nin Ortadoğu politikası yeniden şekillenmiş ve sürece yönelik olarak Mısır'da seçimle göreve gelen Mursi'yi desteklemeyi bir ilke doğrultusunda olmamakla birlikte siyasi anlamda bir tercih olarak desteklemiş, ancak Irak'ta yine seçimle iş başına gelmiş olan Şii Nuri el Maliki'nin yönetimi aynı desteği görmemiştir. Libya'da Kaddafi'nin devrilmesinin ardından ülkeyle olan yoğun ticari ilişkiler yeni yönetim üzerinden devam ettirilmeye çalışılmaktayken bile tercihen daha çok Müslüman Kardeşlere yakınlığıyla bilinen ve Sudan ile Katar tarafından

⁶²⁸Mehmet Ali Göngen, "Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 33, 2014, ss. 10-11

⁶²⁹Daniel Pipes, Turkey's Support for ISIS Islamist Terrorists, *The Washington Times*, June 17, 2014. <https://web.archive.org/web/20140619003821/http://www.washingtontimes.com/news/2014/jun/17/pipes-turkeys-support-for-isis/print/> (Erişim tarihi:24.02.2020)

⁶³⁰"IŞİD'i Vur Bağımsız Kürdistan'ı Kur" *Yeniçağ*, 04.10.2014. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/isidi-vur-bagimsiz-kurdistani-kur-103718h.htm> (Erişim tarihi:24.02.2020)

desteklenen Trablus Hükümeti ile iletişim kanallarında daha yoğun çalışmıştır.⁶³¹ Kuruluşundan itibaren Ortadoğu'daki ülkelerdeki yönetim biçimleri ve iç politikaları açısından anlaşmazlıklarda taraf seçme yanlısı olmayan Türkiye,⁶³² Arap Baharı dinamikleriyle ortaya çıkan konjonktürde gerek Sünni ve Şii gerekse de Müslüman Kardeşler yanlısı ve karşı tısaflaşmalarda hükümet politikası olarak 'oyun ve düzen kurucu' bir dış politika izleme yanlısı olmaktadır.⁶³³

Arap Baharı sürecinde Tunus, Mısır, Suriye'de gerçekleşen ayaklanmaları çoğunluğun azınlık hükümetine karşı iktidarı ele alma çabaları olarak destekleyen Türkiye, Suudi Arabistan'ın yönetim biçimi üzerine eleştirilerde bulunmayı tercih etmemekle ve Bahreyn'deki ayaklanmaları aynıştatüde değerlendirmemekle eleştirilmiş, bu tercihleri ile ilgili olarak mezhepsel bir yakınlık şeklinde değerlendirmelerde bulunulmuştur.⁶³⁴

Bölge dışı aktörlerin bölgeye yönelik çıkarları neticesinde tarih sahnesinde önem kazanan Ortadoğu bölgesine yönelik, Osmanlı ve İngiltere'nin ardından bölgede etkin güç olan ABD'nin en önemli gördüğü durum İsrail'in güvenliği ve meşruiyeti ile yakından alakalı çıkarlarıyla uyuşan petrol boru hatlarının güvenliği olmaktadır. Nitekim bölge ülkelerindeki yönetimlerin ABD ile iyi ilişkiler içerisinde olmasıyla alakalı olarak iktidarda kalabildiği ancak halkının gözündeki meşruiyetinin sorgulanır hale geldiği görülmektedir. 11 Eylül sonrası zaten halihazırda var olan Amerikan karşıtlığının en üst seviyeye tırmandığı Ortadoğu bölgesinde Obama ile birlikte öncürol oynamaktan ziyade NATO ve BM aracılığıyla diplomatik yöntemlere ağırlık veren bir ABD karşımıza çıkmaktaydı.⁶³⁵

Obama dönemi öncelikli bir mesele olan demokratik toplumların desteklenmesi politikasının Arap Baharı ile birlikte bir sınanma ortamı doğmuş olmaktadır. Süreç içerisinde rejim değişimine yönelik hareketleri desteklediğini belirten Obama yönetimi, bölge içerisindeki çıkarlarına yönelik bir zarar vermeyecek bir yönetimin bölge ülkelerinde

⁶³¹ Faruk Sönmezoglu, *Son Onyıllarda TDP*, Der Yayınları, İstanbul, 2016, ss.549-550

⁶³² Aytun Orhan, "Arap Baharı ve Türkiye", *Çerçeve*, MÜSİAD yayınları, sayı:57, Ankara, 2011, s.24

⁶³³ Hasan Kösebalan, Türkiye ve Ortadoğu'da Yeni Düzen Arayışı, *Türk dış Politikası Yıllığı*, Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Resul Usul (Ed.), 2011, Ankara, SETA yay. 2012, s.144.

⁶³⁴ Ertan Efegil, *Türkiye'nin Çatışma Bölgelerine Yönelik Dış Politikasının Analizi*, Gündoğan yayınları, 2016, ss.8-9.

⁶³⁵ Mehmet A. Göngen, a.g.e., s. 2

gelmesi yönünde çaba sarf etmiştir.⁶³⁶ Bunu yaparken de Bush dönemi Irak'ta olduğu gibi zor ve maliyetli askeri güç kullanma taraftarı olmamakla birlikte Libya örneğinde olduğu gibi müdahale için uluslararası desteğin sağlanmasının ardından harekete geçmiştir.⁶³⁷ Ancak bilhassa ayaklanmaların meydana geldiği ülkelerde gelişen otorite boşluğundan faydalanarak ortaya çıkan IŞİD gibi örgütlenmelerin bölgede radikal eylemleri ile yükselişe geçmesi başlangıçta sürece askeri anlamda müdahil olmamayı tercih eden ABD için bölgesel güvenlik noktasında kritik bir hal almaya başlamış ve Musul'un IŞİD tarafından işgali sonrası Irak'a yönelik hava hareketinde bulunmuştur.

ABD'nin Obama dönemi Arap Baharıyla ilgili "geriden yönetme (leading from behind)" politikası⁶³⁸ askeri seçenekten uzak ve çıkarları gereği davranma şeklinde düşünülebilmektedir. Ancak aynı şekilde bölgede aktif bir politika izlemek isteyen Türkiye ile ilişkiler anlamında değerlendirildiğinde bölgede İran etkisiyle oluşturulmak istenen Şii Hilaline karşı farklı sebeplerle de olsa iki ülke de aynı safta yer almışlardır. Ancak tarafların bölgeye yönelik en belirleyici faktör olan İsrail'e yönelik gelişen bir problem karşısında bu saflardan kolaylıkla ayrılabilirdiği görülmektedir. Bilhassa Filistin meselesinde bariz görüş ayrılıkları olmasına rağmen bölgede 'ılımlı İslam' modeli olarak görülen bir yönetime sahip Türkiye, Bush dönemi için BOP'ta önemli bir ortak olarak tanımlanmaktayken, Obama döneminde Arap Baharı ayaklanmaları için tercih edilen bir 'rol model' haline gelmiş olduğu söylenebilmektedir.⁶³⁹ Bush sonrası Obama'nın izlemiş olduğu bu temkinli ve doğrudan müdahaleden imtina eden politikasının bölgede model oluşturmaya yaklaşım benimsemiş olması nedeniyle ABD'nin Ortadoğu bölgesinde üstünlüğünü kaybettiğine yönelik değerlendirmeler getirilmiştir.⁶⁴⁰

Bölgede cereyan eden süreçle ilgili prensipte bölge ülkelerinin demokratikleşmesi anlamında bir anlayış birliğine sahip olan Washington ve Ankara, otoriter rejim devletlerine yönelik gerçekleştirilecek bu değişimin nasıl yapılacağı noktasında görüş ayrılıklarına sahip gözükmektedir. Arap Baharı yaşayan ülkeler arasında süreci en sert ve

⁶³⁶ Gökhan Telatar, "Değerler ve Çıkarlar İkileminde ABD'nin Arap Baharına Yönelik Politikası". *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(29), 2012, s. 58

⁶³⁷ Mehmet Emin Çağırın, "Güvenlik Konseyi'ni Libya'ya Askeri Müdahale Kararı", *Ortadoğu Analiz*, 3(28), 2011, ss. 43-47

⁶³⁸ Clement Henry, Ji-Hyang Jang, *The Arab Spring: Will It Lead to Democratic Transitions?*, Palgrave Macmillan, New York, 2012, p.235.

⁶³⁹ Faruk Sönmezoğlu, a.g.e., s. 552

⁶⁴⁰ Josef Joffe, *The Myth of America's Decline, Politics, Economics, and a Half Century of False Prophecies*, Liveright, 2014, New York, s.247.

dramatik şekilde yaşayan Suriye’de süreç 15 Mart 2011’de başlamış ve despotik bir tarzda bastırılmaya çalışılan protestolar neticesinde ortaya çıkan çatışmalar bölgesel ve küresel bir kriz yaratmıştır. İran ve Rusya’nın kayıtsız şartsız desteklediği Esad Rejimine karşı ABD’nin gösterdiği değişken politika karşısında, krizden en fazla etkilenen sınır komşusu Türkiye açısından statükonun korunması taraftarı olduğu Suriye krizi, Batı ile olan ilişkilerinde bir dönüm noktası şeklinde yorumlamıştır.⁶⁴¹

Bölgede meydana gelen kriz durumlarında geleneksel olarak devletlerin yanında durmayı tercih eden Türkiye, Tunus ve Mısır’da meydana gelen değişim hareketleri karşısında ilk kez resmi olarak halkların yanında yer almaktadır.⁶⁴² Devrimler yoluyla Mısır ve Tunus’ta halk hareketlerindeki farklı tutumlara rağmen Libya’da NATO müdahalesiyle gerçekleşen rejim değişikliğine yönelik ABD ile aynısafalarda yer alan Türkiye Suriye içsavaşı derinleştikçe görüş farklılıkları giderek gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Sınırlarının yanbaşında yaşanan savaştan direkt etkilenen bir ülke olarak Türkiye Esad’e karşı daha sert önlemlerin alınması yönünde tavır sergilemekteyken, ABD’nin yalnızca muhaliflere destek sağlamakla yetinmesi⁶⁴³ iki ülkenin ters düştüğü önemli bir nokta olmaktadır.

Arap Baharı sürecinde daha çok Asya Pasifik bölgesine dönük Obama dönemi politik yönelimler, Ortadoğu coğrafyasındaki sorunlardan uzak kalma yönünde eğilim ortaya çıkarmıştır. Uzaktan liderlik etme ve dolaylı yoldan katılım ile sorunlara müdahil olmaya çalışan ABD ile mezhepsel bir niteliği olan Suriye içsavaşı cihatçı Sünni terör örgütlerini desteklediği yönündeki ithamlara maruz kalan Türkiye arasındaki müttefiklik çatlakları ve ittifaka yönelik ayrışmalar net bir şekilde ortaya çıkmaya başlamaktadır.⁶⁴⁴

Arap Baharıyla birlikte en çok seyri değişen ilişkilerden biri olarak Suriye Türkiye ilişkileri, bu noktaya gelinceye değin 2004 Serbest Ticaret Antlaşması ve 2009 Savunma ve İşbirliği Antlaşmaları ile birlikte taraflar arasında işbirliği çeşitli aşamalarda gelişim

⁶⁴¹ Soner Karagül, “Orta Doğu’da İttifak İlişkilerindeki Dönüşüm: Arap Baharı Sonrası Kırılan İttifaklar”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, , sayı: 5, İstanbul, 2017, s.279.

⁶⁴²Fusun Türkmen, *Türkiye-ABD İlişkileri, Kırılan İttifaktan Model Ortaklığa*, Timaş yayınları, İstanbul, 2012, ss.346-347.

⁶⁴³ Sabri Sayari, “New Directions in Turkey – USA Relations”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, Cilt 15, sayı:2, 2013, ss.133-134.

⁶⁴⁴ Rishard Falk, „Can the Us Government Accept an Independent Turkish Foreign Policyin the Middle East?“, *Insight Turkey*, Cilt 16, Sayı 1, 2014, ss.15-16.

sürecinde ilerlemekteydi.⁶⁴⁵ Ayaklanmalar başladığında halkın taleplerine yönelik uyarılarda bulunan Türkiye, çatışmalar sonucu göç etmek zorunda kalan aralarında direnişçilerin de bulunduğu halkı topraklarına kabul etmiş böylelikle Suriye'deki içsavaşın yarattığı kaos ortamında bu durum Türkiye'nin ABD, Suudi Arabistan ve Katar destekli Özgür Suriye Ordusunun oluşum sürecinde yer alması şeklinde yorumlanmıştır.⁶⁴⁶

Sınır güvenliği açısından bölgede tatbikatlar düzenleyen Türkiye olası bir tek taraflıaskeri müdahalesi durumunda iyi komşuluk ilişkileri geliştirme sürecinde İran ve Rusya'yı karşısında almamak adına Esed'in uluslararası bir müdahale ile devrilmesi gerektiğine inanmaktaydı. Ancak bölgesel anlamda stratejik ortağısayılan ABD'nin Suriye konusunda inisiyatif almaktan kaçınması uluslararası arenada yalnız bırakılan Türkiye⁶⁴⁷ için Suriye sorununun derinleşmesine ve bu istikrarsızlığın büyük bir tehdit oluşturmasına neden olmaktadır. Obama yönetimini 2014 ara seçim döneminde en çok zorlayan konulardan biri olarak IŞİD tehdidi Demokrat yönetimin elini zayıflatan bir etkiye sahip olmuştur. Irak ve Suriye'ye kara harekatı yapılmasını destekleyen Cumhuriyetçi kesim lehine sonuçlanan seçim, Kongre'de aktif Amerikan liderliğine olan özlemi daha sık dile getirmeye başlamıştır.⁶⁴⁸ Suriye ve Irak'ta Cumhuriyetçilerin isteklerini karşılama yanlısı olmayan Obama yönetimi daha ziyade ekonomik politika odaklı ve Ortadoğu'da sınırlı mevcudiyete dayalı stratejisini devam ettirme yanlısı olmuşlardır. Yönetimin IŞİD'e yönelik dar kapsamlı mücadele stratejisini Suriye stratejisi ile birleştiremediği yönündeki gerekçesi ile ABD Savunma Bakanı Chuck Hagel'in istifasını vermesi⁶⁴⁹ aynı bütünlüklü strateji yanlısı Türkiye ile olan ilişkilerde de risk faktörü yaratmıştır. IŞİD ile istikrarlı bir mücadele sürdürmek ve hedeflerine ulaşma noktasında ihtiyaç duyan taraflar arasındaki Suriye anlaşmazlığı, Kıbrıs ve Irak Krizlerinden sonraki en büyük ikilem şeklinde değerlendirilmiştir.⁶⁵⁰

⁶⁴⁵ Barış Çağlar, "Türkiye'nin Suriye Politikası: Yeni Klasik Realist Bir Bakış," *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı:47, 2012, s.42.

⁶⁴⁶ Özden Zeynep Oktav, "Arap Baharı ve Türkiye-Körfez İlişkileri", *Ortadoğu Analiz*, 2013, 5(51), s.75.

⁶⁴⁷ Sedat Ergin, Suriye konusundaki büyük yalnızlığımız 4 Eylül 2012 <<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-konusundaki-buyuk-yalnizligimiz-21376390>> (Erişim tarihi: 17.09.2019)

⁶⁴⁸ „Mc Cain Will Push For Ground Troops In Iraq, Syria if GOP Wins The Senate“, *The Huffington Post*, 20 Ekim 2014.

⁶⁴⁹ ABD Savunma Bakanı Hagel istifa etti, 24.11.2014, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-savunma-bakani-hagel-istifa-etti-27642769> (Erişim tarihi:24.02.2020)

⁶⁵⁰ W. Robert Pearson, "Moving Ahead For The United States And Turkey,, *Middle East Institute, Analysis and Opinion*, no.17,2004, s.56.

Yaşanan Arap Baharı sürecindeki bölgesel istikrardan ziyade çıkarları doğrultusunda gerçekleştirilen temkinli tutumları ve Suriye krizindeki değişken tutumun ortaya çıkardığı batıya ve ABD'ye yönelik güven eksikliği ile Körfez ülkelerine yakınlaşan Türkiye'nin bu zamana dek ekonomi temelli şekillendirdiği Körfez ülkeleri ile olan ilişkilerini artık güvenliğe yönelik bölgesel düzeyde ittifaklar şeklinde dönüştürmesi söz konusu olabilmektedir.

4.1.6. 15 Temmuz Darbe Girişimi

15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirilen darbe girişimi sıradan bir terör saldırısı kategorisinde değerlendirilmeyecek ölçüde Türk milletinin egemenlik haklarına yönelik beka sorunu teşkil etmekle birlikte Türkiye'nin ulusal güvenliğine yönelik en üst seviyede bir saldırı olarak görülmektedir. Arap Baharı ve Suriye Krizi sonrasında yıpratıcı bir jeostratejik rekabet ile karşı karşıya kalan Türkiye bir taraftan sığınmacı sorununa çözüm bulma arayışlarını sürdürüp diğer yandan topraklarına yönelik gerçekleştirilen terör saldırılarıyla başetmeye çalıştığı bir dönemde gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişimi Türk devlet teşkilatının bir kırılma noktası olmuştur.

Türk silahlı kuvvetlerin Türk siyasi tarihinde belirleyici bir role sahip olduğu düşünüldüğünde, anayasal düzeni yıkmaya kadar uzanan süreçte terör örgütü FETÖ'nün TSK içerisindeki 40 yılı aşan zaman dilimindeki yapılanmasının iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapılanmaya yönelik 1985 senesinde gerçekleşen ilk soruşturma ve tasviye sürecinde 2003 senesine gelinceye kadar 90 askeri öğrencinin yanısıra 400 subay ve astsubayın görevden uzaklaştırıldığı bilgisi Darbe Çatı iddianamesinde belirtilmektedir.⁶⁵¹ İddianame kapsamında 2007 sonrası dönemde ordu içerisindeki dengenin FETÖ lehine değişmesiyle birlikte, kendisine yönelik rekabet içerisinde olan personellere yönelik tasviye süreci başlatılabilecek ölçüde güç kazanmış olduğu ifade edilmektedir.

Kitlesel yapılanma sürecini 1980'lerde tamamlayan FETÖ terör örgütü, Ergenekon, Balyoz gibi casusluk suçlamaları ve kumpaslar gerçekleştirilmesinin yanında 17-25 Aralık anayasal düzeni kaldırmaya yönelik darbe girişimlerini medya, silahlı kuvvetler ve yargı paralelinde bir örgütlenme doğrultusunda koordine etmiştir. TSK'nın son dönemlerdeki istihbarat hareketleri ve hareket kabiliyetlerinde etkin bir noktada konuşlanmış olan FETÖ

⁶⁵¹ Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı 2016/109268 soruşturma, 2017/19707 esas, 2017/3376 iddianame

örgüt mensuplarının, Türkiye'nin senelerdir mücadele ettiği PKK terör örgütü ile mücadele noktasında ulusal çıkarlarına aykırı faaliyetler içerisinde yer aldığı haberlerine ulaşılmaktadır.⁶⁵² Ayrıca 15 Temmuz sırasında PKK'nın eylemsizliği ve darbeden 24 saat sonra DAEŞ ve Şii milislerle birlikte PKK militanlarının sınırdan giriş yapacağını beklediğine yönelik tutuklu subayların itiraflarında Türkiye açısından planlanan bir iç savaş formatında kaos ortamı yaratılması olduğu varsayımlarını güçlendirmektedir.⁶⁵³

Arap Baharının başarısızlığa uğradığı bir dönemde gerçekleşen darbe girişiminin başarıya ulaşmış olduğu düşünüldüğünde otoriter/totaliter bir rejim ile yönetiminde kalması beklenen Türkiye'nin bölgesel siyaset açısından almış olduğu dış politika inisiyatiflerinin büyük oranda gerçekleşmeyerek içe kapanmacı bir döneme gireceği kaçınılmaz bir son beklenmekteydi.

Başta FETÖ olmak üzere ortak paydası Türkiye karşıtlığı olan terör örgütlerinin yapılanmasını ve işbirliğini deşifre etmek ve örgüt mensuplarını yakalamak adına başlatılan darbe sonrası operasyonlarda tutuklanan Rahip Brunson ve ABD İstanbul Başkonsolosluğu çalışanları iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir kriz yaratmıştır. Uzun süredir Türkiye'de yaşamakta olan İzmir Diriliş Kilisesi rahibi Brunson'ın ve konsolosluk çalışanlarının "Anayasal düzeni ortadan kaldırmaya teşebbüs", "casusluk" ve "Türkiye hükümetini ortadan kaldırmaya teşebbüs" suçlamalarıyla gözaltına alınması⁶⁵⁴ ABD ile karşılıklı güven inşaa edilmesini zorlaştıran meseleler halini almıştır.

Ulusal çıkarlarına dayalı bir Ortadoğu politikası izleyen ABD, bölgede Soğuk Savaş sonrası dönem açısından fiili işgal, iç çatışmalar, bölge ülkeleri arasındaki savaşlar ve Mursi'nin iktidardan uzaklaştırılmasına verdiği destekte olduğu gibi askeri darbeler metotlarını kullanmak suretiyle kontrol mekanizması kurmaya çalışmaktadır.⁶⁵⁵ Nitekim 15 Temmuz darbe girişimi sonrası ve sonrasındaki tavrı ile ABD ve Avrupa beklenen müttefiklik ilişkilerinin dışında Arap Baharı sürecinde olduğu gibi Türkiye'ye karşı

⁶⁵² <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/02/22/feto-pkk-isbirligi-boyle-desifre-oldu> (Erişim tarihi: 29.02.2020)

⁶⁵³ <https://www.aa.com.tr/tr/15temmuz-darbe-girisimi/feto-pkk-is-birligi-istihbarat-raporlarinayansidi/620232> (Erişim tarihi:28.02.2020)

⁶⁵⁴ <https://www.haberturk.com/abd-buyukelciligi-nden-tutuklanan-konsolosluk-gorevlisi-ile-ilgili-aciklama-1660713> (Erişim tarihi:28.02.2020)

⁶⁵⁵ Ali Balcı, "Darbeler ve ABD'nin Rolü: Önemi Hep Sonradan Anlaşılan Bir Bağlantı", *Ortadoğu Analiz*, Eylül-Ekim 2016 Cilt: 8 Sayı: 76, ss. 48-49.

tutumunda net davranmamakla bölgesel ve uluslararası ortamda yalnızlaştırma yönünde bir tutum içerisinde olmuşlardır.⁶⁵⁶

Kalkışmanın altında yatan isim olarak gösterilen Fethullah Gülen'in uzun yıllardır ABD'de yaşamakta oluşunun yanısıra darbe girişiminin ardından ABD yönetimince yapılan açıklamalar ve ifadeler iki ülke arasında gergin bir atmosfer yaratmaktadır. Darbe sonrasında Başkan Obama'nın demokratik değerlere saygı çağrısının⁶⁵⁷ ardından Dışişleri Bakanı John Kerry tarafından hukukun üstünlüğünün terk edilmesi halinde NATO üyeliğinin tehlikeye gireceği yönündeki açıklamaları⁶⁵⁸ tepkilere neden olmuştur.

Ulusal güvenliğini sağlamak maksadıyla 1952 senesinden bu yana NATO'da yer alan Türkiye, kendisine yönelik gerçekleştirilen darbe girişimi karşısında darbeci askerlerce yönlendirilen F16'lara yakıt ikmali yapan tanker uçağının İncirlik'ten havalandığı bilgisinin yanında NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in demokrasiye zarar verilmeyecek hukuksal süreç izlenmesi yönündeki uyarıları⁶⁵⁹ ile karşı karşıya kalmıştır.

Türkiye'nin en büyük ikinci orduya sahip olduğu en büyük askeri güvenlik mekanizması NATO'nun gerekli uyarılarda bulunmayışının yanısıra daha ilk andan itibaren gerek medyası gerekse hükümet yetkililerince darbe girişimine karşı net bir duruş sergilemekten kaçınan ABD ile Türkiye ilişkileri ne denli sorgulanır hale gelmişse takındığı tavır neticesinde Rusya ile ilişkileri aynı oranda hızlı bir düzelmeye girmiştir.

Legal alan içerisinde hareket ederek takiye yöntemiyle toplumun, siyasetin ve devletin her alanına sızan ve sistemin içerisinde yer alan bir aktör olarak bulunan FETÖ terör örgütünün, şiddet unsurlarını da kullanmak suretiyle gerçekleştirdiği darbe girişimi sonrasında ülke içindeki yapılanmaları ifşaa edilebilmiştir. Yalnız yurtiçinde değil aynı zamanda ABD ve Almanya başta olmak üzere yurtdışında bazı güvenli bölgelerde devam

⁶⁵⁶ Erdoğan'dan Guardian'a 15 Temmuz yazısı: Batı yaramıza tuz basıyor. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40617546> (Erişim tarihi: 27.02.2020)

⁶⁵⁷ "Obama: Mümkün olan tüm yardıma hazırız", Al Jazeera, 19 Temmuz 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/obama-mumkun-olan-tum-yardima-haziriz> (Erişim tarihi: 19.09.2019)

⁶⁵⁸ "Kerry: Türkiye'nin NATO Üyeliği Tehlikede Olabilir", Amerika'nın Sesi, 18 Temmuz 2016, <http://www.amerikaninsesi.com/a/kerry-nato-uyeligi-tehlikede-olabilir/3422691.html> (Erişim tarihi: 19.09.2019)

⁶⁵⁹ Sabah, "NATO'dan Şaşırılan 15 Temmuz Açıklaması," 15 Temmuz 2017. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/07/15/natodan-15-temmuz-mesaji> (Erişim tarihi: 19.03.2020)

eden faaliyetlerine ve örgütlenmelerine yönelik gerek hukuki gerekse istihbarati yollarla mücadele yürütülmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda stratejik ortaklık fikrini sorgulayan Türkiye, kendi ulusal çıkarlarına yönünü çevirmekte ve öncelikli güvenlik alanlarını sağlama alma yolunda Doğu Akdeniz ve Suriye gibi bölgelerde yeni dönemde karşılaşılabilecek konular hususunda coğrafyamızı güvenlik altına almak yönünde farklı aktörlerle işbirliği içerisinde olacağını sinyallerini verebilmektedir.⁶⁶⁰

15 Temmuz darbe girişiminin ABD tarafından ‘bekleyelim görelim’ mantığı ile hareket ettiği ve Obama yönetiminin FETÖ elebaşının ve darbe sorumlularının iade süreçleriyle ilgili yapıcı adımlar atmaktan kaçınması iki ülke arasında ağır tahribat meydana getiren bir hadise olarak nitelendirilebilmektedir. Türkiye açısından ulusal güvenliğine yönelik bir tehdit unsuru olarak görülen bir meselenin Washington tarafından yeterince ciddiye alınmamakta olmasının yarattığı hayal kırıklığı karşılıklı güven ilişkisini minimum seviyelere indirmiştir. Öyle ki, bölgede stratejik ve ekonomik anlamda önemli bir aktör olan Rusya ile ilişkilerin ivme kazanmasının yanında ABD’nin bölge politikaları ve darbe girişimi karşısında net olmayan tavrı ilişkilerde bariz bir eksen değişikliğine neden olmasa da bölgesel ittifaklar açısından Türkiye’nin alternatif arayışlarında Rus kartını oynayabileceği gibi bir beklenti meydana getirmiştir.

4.1.7. Fırat Kalkanı Operasyonu

Suriye iç savaşının yarattığı otorite boşluğu terör örgütlerinin rahat hareket edebileceği bir ortam yaratmış, Irak merkezli DEAŞ⁶⁶¹ ve PKK’nın Suriye kolu olan PYD bölgede etkinliklerini arttırmıştır.⁶⁶² Savaş mağduru binlerce Suriyelinin yaşadığı Türkiye gerek ABD ve NATO gerekse de İran ve Rusya ile işbirliğini sürdürerek⁶⁶³ tampon bölge gibi projelerle bölgede güvenliğine yönelik önlemleri ve çözüm fikirlerini gündeme

⁶⁶⁰ Erdoğan: Gerektiğinde tüm dünyaya meydan okurken, 07.05.2016, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1236156-erdogan-gerektiginde-tum-dunyaya-meydan-okurken> (Erişim tarihi:25.02.2020)

⁶⁶¹ İŞİD, Türkçe’de ‘Irak ve Şam İslam Devleti’nin baş harflerinden oluşan kısaltması olmakla birlikte Batı’da ISIS şeklinde ifade edilir. Türkçe’de DAİŞ (Daes/Deaş) olarak telaffuz ettiğimiz kelime de, Arapçası ‘El Devle el İslamiye fil Irak ve’l Şam’ olan aynı ifadenin Arapça kısaltmasının Latin harfleriyle yazılış şeklidir. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/mervesebnemoruc/neden-isis-degil-de-daes-diyoruz-2035393> (Erişim tarihi: 22.09.2019)

“DAEŞ” ya da “Daesh”in okunuşunun Arapça’da “nifak çıkaran kişi” veya “bir şeyi ayaklar altında ezen kişi” anlamlarına gelen kelimeleri anımsattığı ya da Arapça bir küfürle aynı tınıya sahip olduğu öne sürülüyor. <http://www.milliyet.com.tr/dunya/iside-daes-demenin-cezasi-2013432> (Erişim tarihi: 22.09.2019)

⁶⁶² Fatma Taşdemir ve Adem Özer, “The Operation Euphrates Shield from the Perspective of use of Force Lawl”, *Akademik Hassasiyetler*, 2017, s. 54.

⁶⁶³ Wayne McLean, “Understanding Turkish Foreign Policy Practice”, *Turkish Studies*, 2015, ss. 449-464.

getirmiştir. Ancak ABD'nin DAESH ile mücadelede PYD'ye silah yardımı yapması Türkiye'nin güvenlik kaygılarını arttırmıştır.

İç siyasetinde bir dönüm noktası olarak 15 Temmuz gibi bir darbe girişimi atlatmış olan Türkiye'nin çeşitli kentlerinde DAESH ve PKK eşzamanlı saldırılar başlatmış, Nisan Mayıs 2016 dönemi DAESH füze saldırılarının hemen hemen her gün gerçekleştiği en yoğun dönem olmuştur. Güney sınırına yönelik tehdidi en üst noktaya taşıyan Türkiye için kendisine yönelik darbe girişiminin ardından güvenlik kavramı, Türk Dış politikası açısından birincil öncelik haline gelmiştir. Bilhassa ülke içerisindeki büyük şehirleri hedef alan intihar saldırıları gerçekleştiren sınırlarının ötesinde konuşlanan bir terör yapılanması olarak DAESH⁶⁶⁴ ve senelerdir ülke için büyük bir tehdit olan terör örgütü PKK'nın Suriye'deki kamplaşması ile mücadele etmeye yönelik bir operasyon gerçekleştirmenin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

Suriye iç savaşıyla birlikte saldırılarını artıran PKK, çatışmalarını şehir merkezlerine taşımak suretiyle Türkiye'nin dikkatini iç politikasına odaklamayı amaçlamakta ve bu arada özerk bir yapı olarak Suriye'nin kuzeyinde konuşlanarak DAESH karşıtı uluslararası koalisyon güçlerini arkasına alma stratejisi yürütmektedir. DAESH'in varlığını kendi meşruiyetini sağlayabilmek adına bir fırsata dönüştürmek isteyen PKK'nın Suriye'nin kuzey bölgesinde kontrol sağlama fikrine mani olmanın yanısıra Türkiye'de mevcut iç ve dış politikadaki güvensizlik ortamını tetikleyen FETÖ ve DAESH üzerinde de fevkalade etkili olabilecek bir sınır ötesi müdahale zaruri hale gelmiştir. Bu noktada 24 Kasım 2015 tarihinde Türkiye'nin düşürdüğü Rus savaş uçağından kaynaklı krizin aşıldığına yönelik gelişmeler planlanan sınır ötesi operasyonun önünde yer alan kritik bir engelin ortadan kalktığı şeklinde düşünülebilmektedir.

Büyük güçlerin bir mücadele bölgesi olarak görülen bölgede operasyonlar yaparak Esed'i mutlak suretle destekleyen Rusya'nın yanında, Suriye Krizinin ardından bölgede DAESH'e karşı Türk tarafına bir PKK uzantısı olarak görülen PYD/YPG'yi destekleyen ABD'nin bu terör örgütlerine gerçekleştirdiği silah yardımları Türkiye açısından kabul edilemez suretle eleştirilmiştir. Suriye'nin 911 kilometre sınır komşusu olarak muhtemel her türlü çatışmadan en çok etkilenecek ülke olan Türkiye, 24 Ağustos 2016 tarihinde DAESH ile mücadele kapsamında gerçekleştirdiği Fırat Kalkanı Operasyonunu BM'nin

⁶⁶⁴ Şemsettin Erdoğan ve Ergün Deligöz, "Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) Gücü ve Geleceği", *Savunma Bilimleri Dergisi*, 2015, s. 35.

meşru müdafaa hakkına⁶⁶⁵ dayandırarak sürdürmüş⁶⁶⁶ ve bölgesel anlamda sıfır sorun politikasından çark ederek caydırıcılık unsurlarını devreye koyma yolunu tercih etmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca Türk Silahlı Kuvvetlerinin sınır ötesine gerçekleştirdiği en kapsamlı operasyon olması sebebiyle ayrı bir öneme haiz olan Fırat Kalkanı ile birlikte DAEŞ'in geri püskürtülmek suretiyle sınır bölgelerinin güvenlik altına alınması PKK'nın Suriye kolu olan YPG'nin Suriye'nin kuzey sınır eksenini boyunca kontrol koridoru kurmasının önüne geçilmesi planlanmaktadır.⁶⁶⁷

Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile işbirliği ile yürütülen Fırat Kalkanı operasyonu ile Cerablus ve Azez gibi bölgelerin yanında Rakka'yıda DAEŞ'ten temizlemek niyetini ABD'ye iletmiş olmasına rağmen, bu operasyon sonrası temel tereddütleri sözü edilen bölgelerde kurulacak yeni düzende yer alamamak olan Washington hareketin kontrol çıkması endişesini öne sürerek bu teklife sıcak bakmamıştır.⁶⁶⁸ Suriye'yi terörden arındırmak yerine orada farklı terör yapılanmalarıyla işbirliği yaparak bu örgütler üzerinden bölgede söz sahibi olmak niyetiyle krize yaklaşan ABD bu anlamda müttefiki Türkiye'nin gerçekleştirdiği askeri operasyonu IŞİD'i yok etmeye yönelik, genel çabaya yardımcı olmayan ve 'koordine edilmemiş' faaliyetler şeklinde nitelermekte ve yapıcı bulmamaktadır.⁶⁶⁹

IŞİD'le mücadele kapsamında kaldığı sürece operasyona destek veren bir görünüm çizen ABD'nin yanısıra NATO Genel Sekreteri tarafından bölgedeki gelişmelerden en çok etkilenen ülke olarak nitelendirilen Türkiye'nin kendini koruma hakkına dikkat çekilmekte ve IŞİD'le mücadeleden duyulan memnuniyet dile getirilmektedir.⁶⁷⁰ Suriyeli mültecilerin Türkiye sınırına yığılmasında temel etmen olan Rus hava saldırılarının muhaliflerin

⁶⁶⁵ BM Madde-51 için bkz. "Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü", Ombudsman,

<https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, (Erişim tarihi: 22.09.2019)

⁶⁶⁶ "Başbakanlık Koordinasyon Merkezinden 'Fırat Kalkanı Operasyonu' Hakkında Yapılan Basın Açıklaması", T.C. Başbakanlık, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=2a0e4e31-1a6d-4d65-9074-cc8b7097d0f6, (Erişim tarihi: 22.09.2019)

⁶⁶⁷ Can Kasapoğlu, Operation Euphrates Shield: Progress and Scope, Aljazeera, 03.02.2017, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2017/02/operation-euphrates-shield-progressscope-170201133525121.html> / (Erişim tarihi: 23.09.2019)

⁶⁶⁸ Fırat Kalkanı Operasyonu: ABD-Türkiye arasındaki fay hattı, 31.08.2016 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37235197> (Erişim tarihi:01.03.2020)

⁶⁶⁹ ABD: Fırat Kalkanı'nı yapıcı bulmuyoruz. <https://www.timeturk.com/abd-firat-kalkani-ni-yapici-bulmuyoruz/haber-376609> (Erişim tarihi:01.03.2020)

⁶⁷⁰ <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/natodan-firat-kalkani-aciklamasi-145869h.htm> (Erişim tarihi:01.03.2020)

yanısıra NATO müttefiklerinin de bölgede ilerleyişine yönelik bir engel olduğu dikkate alındığında, bölgede kısıtlanan NATO'nun 'erken uyarı uçağı' olarak bilinen AWACS uçaklarının yerleştirmek suretiyle birliğin güney sınırlanan Türkiye'nin caydırıcılığını artırmayı hedeflediği görülmektedir.⁶⁷¹

PKK'nın Suriye kolu olan PYD'nin ve bölgedeki silahlı kuvvetleri olan YPG'nin DAEŞ ile mücadele kapsamında ona karşı yürüttüğü saldırıları bir fırsata çevirmek suretiyle uluslararası arenada kendisine meşruiyet yaratma çabası ve bu çabayla doğru orantıdaki kendisine sınır bölgesinde bir devlet kurma projesi⁶⁷² Türkiye'yi ivedilikle Fırat Kalkanı Harekatını yapmaya sevk eden nedenler arasındadır. YPG'nin ABD ile ittifakı sonucu alanını genişletmesi ve Fırat nehrinin batısına geçmesi Türkiye'nin güvenliğine yönelik bir tehdit algısı oluşturmuştur. Bu tehdit algısına yönelik gerçekleştirilen operasyon ile Cerablus Bölgesi IŞİD ve PYD yapılanmalarından temizlenerek sınır ötesi hareketlerin ilk safhası tamamlanmıştır.⁶⁷³

Terörden arındırılan 2550 kilometrekareyi kapsayan güvenli bir bölge inşası sürecinde yerel meclisler ve altyapı çalışmalarına destek veren Türkiye, bu hareketin başarıyla sonuçlandırılmasının ardından bölgedeki mevcudiyetini Zeytinalıve Barış Pınarı gibi sınır ötesi hareketlerle sağlamlaştırmış, krizin çözümünde Rusya ve İran gibi bölge ülkeleriyle birlikte karar alıcı bir aktör konumunu almıştır. Sınır ötesine gerçekleştirdiği bu operasyonlar ile askeri anlamda Suriye'de gerçek bir adım atmış olan Türkiye'nin sınırlarının yanbaşında bir terör koridorunu engelleme hususundaki hassasiyeti ve gerçekleştirebilme kabiliyeti bölgede şartları yeniden şekillendirmiştir. Suriye Krizinde savunma pozisyonunda kalmış olan Türkiye'nin Cerablus'a gerçekleştirdiği bu sınır ötesi hareket güvenlik bölgesini genişleterek savunma sınırını daha ileri hatlara taşımasını sağlamıştır.⁶⁷⁴

Ulusal çıkarları açısından bakıldığında Türkiye için birer tehdit unsuru olarak değerlendirilen terör gruplarına karşı Batı müttefikliği olmaksızın sınırlarının ötesinde

⁶⁷¹ NATO'dan Türkiye'ye hava savunma desteği. https://www.ntv.com.tr/dunya/natodan-turkiyeye-hava-savunma-destegi,qjenZU81_0KwoRNs3Fld0A (Erişim tarihi:02.03.2020)

⁶⁷² Murat Yeşiltaş, Merve Seren ve Necdet Özçelik, "Operation Euphrates Shield Implementation and Lessons Learned", *SETA*, Ankara, 2017, s. 16

⁶⁷³ 29 Mart 2017 Tarihli Toplantı, MGK Genel Sekreterliği, <https://www.mgk.gov.tr/index.php/29-mart-2017-tarihli-toplantı> / (Erişim tarihi: 23.09.2019)

⁶⁷⁴ Burhanettin Duran, Hasan Basri Yalçın, *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, SET Kitapları, 2016, İstanbul, s.278

gerçekleştirmiş olduğu bu müdahale rasyonel bir temel üzerinde kurulmuş bir dış politikanın sonucudur. Yeni stratejisini bölgenin değişen şartlarına göre ayarladığını gösteren Türkiye, ABD kumandasından çıkmayacak bir müttefik olduğu imajını değiştirmekte ve ittifakın gerekliliklerinin yerine getirilmediği durumlarda bağımsız davranabilme ihtimalinin de olduğunu ortaya koymaktadır. TransAtlantik müttefikliğinin beklenen gerekleri yerine getirmeyişi ve koordinasyon içerisinde olmayışı NATO üyelerinin bölge krizlerinden uzak durma yaklaşımının yanısıra yurtiçinde de devlet kurumlarının devamına yönelik saldırıya uğramış olan Türkiye'nin içinde bulunduğu manzara onu kendi başının çaresine bakmaya itmiştir. İçeride sulh ve dışarıda güvenliğini sağlamaya dönük bir Türk doktrini oluşturmak amacıyla savunma sanayine yoğunlaşan bir bağımsızlık mücadelesi içerisine girilmiştir.⁶⁷⁵

4.1.8. Katar Krizi

Bir petrol ülkesi olmasının yanısıra Rusya ve İran'dan sonra doğalgaz rezervleri anlamında dünyada üçüncüsürada gelen Katar⁶⁷⁶, Basra Körfezinin ortasında bulunması sebebiyle de oldukça kilit bir konuma sahiptir. 17. Yüzyıl İngilizlerin bölgede hakimiyet kurma çabalarının yükseldiği dönemlerde 1914 senesine gelinceye dek Osmanlı toprağıolarak kalan Katar,⁶⁷⁷ 1971 tarihinde İngiltere'den bağımsızlığını kazanabilmiştir.

Coğrafi anlamda tek sınır komşusu Suudi Arabistan olan Katar, sahip olduğu petrol ve doğalgazın ihracatı açısından kaçınılmaz olarak güçlübir deniz ticaret ağı geliştirmek durumunda kalarak, 2006'dan bu yana en büyük LNG (sıvılaştırılmışgaz) ihracatıyapan ülke konumuna gelmiştir.⁶⁷⁸ Körfezde İran ve Irak'a olan komşuluğu Katar'ıABD için oldukça stratejik bir konuma yerleştirmiştir.

Bölgesel işbirliği ve barışı sağlamak amacıyla Arap Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) kurulmasında öncüolan Katar, konumu ve ticari ilişkileri gereği ülkeler ile pragmatist ve

⁶⁷⁵ Erdogan Aims to Turn Turkey into Major Defense Industry Power,” Reuters, 27 Mayıs 2015. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-election-defence/erdogan-aims-to-turn-turkey-into-major-defense-industry-power-idUSKBN0OC0FT20150527> (Erişim tarihi: 23.09.2019)

⁶⁷⁶ Leyla Melike Koçgündüz, "Basra Körfezi'nin Parlayan İncisi: Katar", *The Sparkling Pearl Of The Persian Gulf: Qatar*, 3, 2011, s. 72

⁶⁷⁷ Mehran Kamrava, *Qatar: Small State, Big Politics*, Cornell University Press, Ithaca 2013, s.108.

⁶⁷⁸ "Qatar - International - Analysis - U.S. Energy Information Administration (Eia)," U.S. Energy Information Administration, Oil & Gas Journal, <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=QAT> / (Erişim tarihi: 23.09.2019)

çok yönlü bir uluslararası politika izlemeyi tercih etmiş,⁶⁷⁹ Filistin sorunu başta olmak üzere çeşitli platformlarda arabulucu rolü ile gündeme gelmiştir.

Arap Baharı döneminin dinamiklerine verilen tepkiler ve izlenen yollar neticesinde Körfez bölgesinde Arap Baharı sonrası siyasi anlamda Katar'a karşı genel bir tavır ortaya çıkarmıştır. Arap dünyasındaki değişim ve dönüşüm hareketlerini desteklemekte olan Katar çeşitli Müslüman Kardeşler ve Hamas gibi çeşitli aktörlere yönelik devlet televizyonu olan El Cezire'de olumlu yayımlar yapmıştır.⁶⁸⁰ Nitekim bunun bir yansıması olarak 5 Haziran 2017 tarihinde terörist grup ve faaliyetlere izin verdiği gerekçesi ile Suudi Arabistan, Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn'in de aralarında bulunduğu Arap ülkeleri Katar ile diplomatik ilişkileri kesmiş ve ağır yaptırımlarda bulunmuşlardır.⁶⁸¹

Bölgede ağır tecrite uğrayan Katar'ın, bölgede diğer bir tehdit olarak görülen İran ile olan ticari yaklaşması Körfez dengelerini sarsabilecek bir ittifak olarak nitelendirilmiştir. Başkan Donald Trump'ın işbaşına gelir gelmez çizdiği İran karşıtlığını en iyi şekilde değerlendirmek isteyen Suudi Arabistan'ın ise böylesi bir yaklaşıma izin vermeyeceği şeklindeki yaklaşımı Katar Krizinin temel nedeni olarak gösterilebilmektedir.⁶⁸²

Yeni Başkan Trump'ın İran'ı bölge dışında bırakma niyeti ve Müslüman Kardeşler ve İhvan gibi oluşumları DAESH ile aynısafra değerlendirmesi, karşılığında Mısır, Suudi Arabistan ve İsrail ilişkilerinin güçlenmesi gibi bir sonuç meydana getirmekte ancak bölgedeki en büyük Amerikan üslerinden birisine sahip Katar'ı Körfez ülkelerinden uzaklaştıran bir hamle olmaktadır.

⁶⁷⁹ Ali Oğuz Diriöz, "Katar'ın Çok Yönlü Dış Politikası", *OrtaDoğu Analiz*, Mart 2009, Cilt: 1, Sayı: 3, ss. 61-67.

⁶⁸⁰ Michaels Stephens, "Why Key Arab Countries Have Cut Ties with Qatar — and What Trump Had to Do with It," *The Qatar Crisis*, Middle East Polical Science Project, POMEPS Briefings, October 2017, s 12.

⁶⁸¹ İsmail Akdoğan, "Katar Krizi: Değişen Bölgesel Güç Dengesinin İlk Pratik Yansıması," *Middle Eastern Analysis /Ortadoğu Analiz*, 2017, s. 18.

⁶⁸² Tyler Durden, "'Forget Terrorism': The Real Reason Behind The Qatar Crisis Is Natural Gas", Zerohedge, 6.06.2017, <http://www.zeroledge.com/news/2017-06-06/forget-terrorism-real-reason-behind-qatar-crisis-natural-gas/> (Erişim tarihi: 23.09.2019)

Ticari hacminin 770 milyon doları bulduğu Katar ve Türkiye'nin ilişkilerine bakıldığında Türkiye'ye yatırım yapan yabancı ülkeler arasında yedinci sıradaki konumu⁶⁸³ ile Katar'ın önemli bir ticari ortak olarak görüldüğü söylenebilmektedir. Ticaretin yanısıra siyasi anlamda da son dönemlerde oldukça gelişen ikili ilişkilerinin sürmesi Suriye politikası sonrası ABD ile gerilen ilişkiler sürecinde Türkiye'nin bölgede kısıtlanan hareket serbestisi açısından iyi bir alternatif oluşturmaktadır.

Katar Krizi ile birlikte Trump'ın İran'ı zayıf düşürmenin bir yolu olarak Sünni Bloklama yaratma amacına yönelik Türkiye'nin takındığı arabulucu rolünü Ortadoğu sahnesinde oyun kurucu değil oyun bozucu vasfı⁶⁸⁴ ile ön plana çıkarmıştır. Pakistan ve İran'ın da krize dengeleyici bir politika ile yaklaşmaları ABD destekli Suudi Arabistan cephesinin karşısında Türkiye- İran- Pakistan ortaklığını meydana getirmektedir. Türk Dışişleri Bakanlığının izlemiş olduğu mekik diplomasisi bölgede Türkiye'nin yumuşak güç elini kuvvetlendirmekte ve ona aktif bir rol oynama imkanı vermektedir.

ABD'nin yoğun desteğiyle ortaya çıkarılan bu krizde bölgede kontrollü bir şekilde bulundurulması ve mümkünse hiç dahil edilmemesi evla olan Türkiye'nin Katar'a yönelik uygulanan ambargoyu başından itibaren delen tavrı Soğuk Savaş sonrası kurulan uluslararası düzende ABD hegemonyasına karşı oldukça önemli bir alternatif meydana getirmektedir.

4.2. Yeni Dönem Müttefiklik İlişkisi ve Başkan Trump

“Yeniden Büyük Amerika” (Make America great again) yaklaşımıyla müdahaleci olmayan milliyetçi bir perspektife sahip⁶⁸⁵ Donald Trump'ın 2016 seçimlerinde Başkan seçilmesiyle birlikte, başta NATO'nun varlığının gereksiz bulması olmak üzere ABD-Rusya ilişkilerinde izlenen politikalara yönelik eleştirel fikirleri tartışmalara sebep olmuştur. Trump ile birlikte değişen tehdit algısının müttefiklik ilişkilerinin de zayıflaması gibi bir sonuç ortaya çıkarmıştır.

⁶⁸³ “Katar'ın Türkiye'de 18 Milyar Dolar, Dünyada 335 Milyar Dolarlık Yatırımı Var”, Finans.Haberler.Com, 6.06.2017, <https://www.haberler.com/katar-in-turkiye-de-18-milyar-dolar-dunyada-9697549-haberi/> (Erişim tarihi: 23.09.2019)

⁶⁸⁴ Muharrem Ekşi, Katar Krizi ve Türkiye'nin Dengeleyici Rolü, 28.06.2017, <https://ankasam.org/katar-krizi-ve-turkiyenin-dengeleyici-rolu/> (Erişim tarihi: 25.09.2019)

⁶⁸⁵ Joseph E. Stiglitz, The US Donor Relief Act of 2017, 02.01.2018, www.projectsyndicate.org/commentary/trump-republican-tax-legislation-byjoseph-e--stiglitz-2018-01 (Erişim tarihi: 25.09.2019)

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında ABD'nin yükselen gücü ile belirlenen ve istikrar ve güvenliğin tesisi şeklinde oluşturulan Transatlantik ilişkilerin ortak ekonomik ve siyasi çıkarlara dayalı karakteri⁶⁸⁶, Başkan Trump ile birlikte bir kırılma yaşayacağı gözükmektedir.

Başkan seçildiği takdirde Avrupa'nın sorunlarına müdahil olmayacağını sinyallerini⁶⁸⁷ veren Başkan Trump'ın, 'Önce Amerika' söylemiyle⁶⁸⁸ Transatlantik ilişkilerde bir uzaklaşma dönemine yöneldiği düşünülmektedir. Bu yapıyla dış politikada izolasyonist bir çerçeve çizen Trump yönetiminin politikaları ile Ortadoğu'da çatışmaların boyutunun derinleşmesi, Çin ve Rusya'nın ekonomik ve askeri anlamda yükselişe geçmesi gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır. BM, NATO, AB gibi çok taraflı ticari yapıları sorgulaması, ABD'ye ekonomik anlamda maliyetlerini sorgular hale gelmesi ile Trump dönemi ABD, Avrupa için eski güveni veremeyeceği yönünde izlenimlere sahip olmuştur.⁶⁸⁹

Obama dönemi İran ile varılan nükleer silahların geliştirilmesine yönelik antlaşmayı yok sayan Trump'ın İran'a yönelik yaptırımları yeniden başlatması ve Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanınması Ortadoğu bölgesi anlamında da barışa yönelik adımlar olmamıştır. Başta Ortadoğu olmak üzere Atlantik ötesi ilişkilerinde daha çok bölgesel güçlerle temas halinde olma yönünde bir eğilim gösteren Trump dönemi dış politika adımları⁶⁹⁰ başta Avrupa ülkeleri olmak üzere NATO müttefiklerini de kendi güvenlik ittifaklarını oluşturmaya yönlendirmekteyken, hakim savunma, güvenlik ve işbirliği paradigmalarında da dönüşümlere neden olacağı düşünülmektedir.

4.2.1. Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonlarına Yönelik Trump Söylemleri

Türkiye'nin sınırlarına yönelik IŞİD tehdidini ortadan kaldırmaya yönelik gerçekleştirdiği Fırat Kalkanı Operasyonunun ardından, Suriye'nin kuzey bölgesinde oluşturulmaya çalışılan terör koridorunu bölmeye yönelik hem bölgedeki ticari sıkıntılar hem de insani dramın son bulması adına ikinci bir operasyon olan Zeytin Dalı hareketi

⁶⁸⁶ Mike Smith, "The USA and the EU" US Foreign Policy, Michael Cox and Doug Stokes ed., Oxford University Press, 2008, pp. 240-242.

⁶⁸⁷ Jeremy Shapiro, Dina Pardijs, "The Transatlantic Meaning of Donald Trump: A US-EU Power Audit", European Council On Foreign Relations, 2017, p.10.

⁶⁸⁸ Rachel Tausendfreund, "Transatlantic Views on President Trump's First 100 Days in Office", Nisan 26, 2017, <http://www.gmfus.org/blog/2017/04/26/transatlantic-views-president-trumps-first-100-days-office> (Erişim tarihi: 25.09.2019)

⁶⁸⁹ Gideon Rachman, "Donald Trump's Unpredictability in Destabilising the World", Financial Times, 22, 05, 2017, <https://www.ft.com/content/b56c7c9c-3ecf-11e7-82b6-896b95f30f58> (Erişim tarihi: 25.09.2019)

⁶⁹⁰ Milliyet, "Transatlantik İlişkilerde Yeni Dönem", Erişim Tarihi: Aralık 26, 2018

başlatılmıştır. Suriye Demokratik Güçleri üzerinden YPG'ye verdiği destek sebebiyle Suriye politikalarında ABD ile Türkiye arasında meydana gelen derin farklılıkların yeni Başkan Trump döneminde de büyük ölçüde sürmekte ve bölgeye yönelik politikalarda Obama döneminkinden çokta farklılık göstermeyeceği yönünde izlenimler edinilmektedir.⁶⁹¹ Obama döneminin sonrasında aynı düzlemde sürdürülen Trump yönetiminin Ortadoğu politikalarında NATO müttefiki Türkiye açısından varoluşuna yönelik bir tehdit olarak tanımlanan PYD ile Washington arasında oluşan partnerliğe yönelik söylem ve ifadelerin ele alındığıbu bölümde iki ülke arasındaki bölgesel politikalar perspektifinde ilişkilerin devamlılığı değerlendirilmektedir.

DAEŞ'in bölgede ilerleyişini sürdürmesi ve Libya müdahalesinin beklenilenden uzun sürmesi Obama yönetimi için bölgedeki herhangi bir sorun için müdahale isteğini azaltmakla birlikte, Ortadoğu'daki sorunların çözümü için yerel güçleri destekleme⁶⁹² gibi bir politikanın oluşumunu meydana getirmiştir. Türkiye'nin konuyla ilgili kaygılarını bir takım taktiksel işbirlikleri şeklindeki söylemlerle gidermeye çalışan Washington'ın bölgedeki politikalarının, seçim vaatleri gereği Ortadoğu'dan çekilmeler yanlısı olan Trump yönetiminin⁶⁹³ işbaşına geçmesi ile değişeceği yönünde bir izlenim yaratmıştır.

Ancak Suriye hususunda belli başlı net bir politika üretmekten uzak görünen yeni yönetimin bu süreçte bölgedeki müttefiki olarak gördüğü PYD'nin güvenliğine yönelik önlemleri göz ardı etmeyecek düzenli bir çekilme gerçekleştireceği yönündeki açıklamaları⁶⁹⁴ ABD'nin konuyu yalnızca DAEŞ ile mücadele şeklinde bir algı ile izliyor olmasının doğal bir sonucu olarak nitelendirilebilmektedir. Bunun yanında Türkiye'nin bölgede oluşturmak istediği güvenli bölge taleplerine yönelik gerçekleştirilen müzakerelerde Washington'un PYD'nin kontrolünde bir güvenli bölge olması talebi iki müttefiki karşı karşıya getiren bir husus olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgede iki aktöre karşıuzlaşmacı bir siyaset yolunu tercih eden Washington, Türkiye'nin Fırat'ın doğusuna

⁶⁹¹ Patrick Clawson, "U.S. Policy and the PYD", Patrick Clawson, (Ed.), *Syrian Kurds as A U.S. Ally: Cooperations & Complications*, The Washington Institute for Near East Policy, Washington D.C., 2016, ss.54-55.

⁶⁹² Obama Administration Considers Arming Syrian Kurds Against ISIS.<https://www.nytimes.com/2016/09/22/world/middleeast/obama-syria-kurds-isis-turkey-military-commandos.html> (Erişim tarihi:11.03.2020)

⁶⁹³ Trump blames Obama for allying US with PKK. <https://www.aa.com.tr/en/americas/trump-blames-obama-for-allying-us-with-pkk/1607916> (Erişim tarihi:11.03.2020)

⁶⁹⁴ Pentagon: Suriye'de tek taraflı bir askeri hareket kabul edilemez. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46548383> (Erişim tarihi:11.03.2020)

gerçekleştireceği tek taraflı bir operasyonun 'kabul edilemez' bulması⁶⁹⁵ ikili ilişkilerdeki güven bunalımının derinleştiğine işaret etmektedir. ABD'nin PYD ile diplomatik bağlantıyı sürdürmedeki ısrarlı tavrı devam ettiği müddetçe Türkiye'deki kamuoyu ve karar alıcıları açısından ABD ile müttefiklik ilişkisi ağır bir şekilde sorgulanmaya devam edecektir.

2011 yılından beri devam eden ve Türkiye açısından büyük bir dikkatle takip edilen Suriye Krizi bölge ülkeleri başta olmak üzere uluslararası sistem açısından da büyük bir güvenlik sorunu meydana getirmektedir. Bölgedeki istikrarsızlık sebebiyle meydana gelen terör gruplarına karşılıklı güvenli bir bölge oluşturulması yönündeki teklifleri dikkate alınmayan Türkiye'nin bu önerisinin yeni başkan Trump tarafından masaya yatırılmış olması⁶⁹⁶ çözüme yönelik umutları artırmıştır. Ancak tarafların güvenli bölgeye yönelik algılarının birbirinden oldukça farklı olduğu görülmektedir. Öyle ki Türkiye açısından bakıldığında PYD'nin Fırat Nehri'nin batısına geçmemesi burada bir Kürt devletinin kurulması ihtimaline karşı oldukça elzem bir koşulken, PYD bölge güvenliği için ABD'nin önemli bir partneri olarak görülmeye devam etmektedir. Nitekim Başkan Trump'ın açıklamalarında bir yandan Suriye'de olmalarını gereksiz bulmaktayken diğer taraftan bölgede Kürtlerin daha güvenli olduğunu ve nasıl savaşacağını bildiklerine yönelik ifadeleri⁶⁹⁷ bölgede Türkiye ile uyuşmayan çıkarlarını Kürtler ile gerçekleştirmeye yönelik niyetini ortaya koyan ifadeler şeklinde yorumlanabilmektedir.

ABD ile ilişkilerin stratejik bir karşıtlığa dönüşebileceği yönünde ihtimallerin ortaya çıktığı sınır ötesi operasyonlar ile Türkiye, yeni başkan Trump için Suriye'de çözüm arayışlarını sürdürebileceği tek aktör olmanın yanında Rusya karşısında bölgede ittifak kurabileceği güvenilir bir NATO müttefiki profilindedir. Temelde önceliği İsrail'in güvenliği olmakla birlikte, İran'ın nükleer faaliyetlerinin sınırlandırılması ve DEAŞ ile mücadelenin yer aldığı Başkan Trump'ın seçim kampanyalarından başlayan süreçte Ortadoğu'ya yönelik söylemlerinde daha çok popülizmin de etkisiyle diplomatik tavrı geri planda bıraktığı görülmektedir.

⁶⁹⁵ Any Turkish incursion into Syria 'unacceptable,' will prevent it: Pentagon chief. <https://www.reuters.com/article/us-usa-turkey-syria/any-turkish-incursion-into-syria-unacceptable-will-prevent-it-pentagon-chief-idUSKCN1UW0TG> (Erişim tarihi:11.03.2020)

⁶⁹⁶ Trump once talked of a 'beautiful safe zone' in Syria. <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/10/22/trump-promised-beautiful-safe-zone-syria-those-arent-actually-safe/> (Erişim tarihi:11.03.2020)

⁶⁹⁷ Trump on Turkey going into Syria: 'It's not our border'. <https://abcnews.go.com/Politics/trump-turkey-syria-problem/story?id=66319063> (Erişim tarihi:11.03.2020)

Türkiye'nin gerçekleştirmek istediği sınır ötesi hareket karşısında "*Sayın Cumhurbaşkanı, gelin iyi bir anlaşma yapalım! Binlerce kişinin öldürülmesinden sorumlu tutulmak istemezsiniz*" şeklinde başlayan ve Başkan Erdoğan tarafından ağır bir eleştiri ile karşılık bulan Başkan Trump'ın mektubu ortaya çıkmıştır.⁶⁹⁸ Suriye'nin kuzeydoğusundaki mevcut durumla ilgili bir anlaşma çağrısı şeklinde düşünülen Trump'ın mektubundaki kullandığı "*Türk ekonomisini mahvetmekten sorumlu olmak istemeyiz*" ifadeleri ve akabinde örneklediği Pastör Brunson olayına dönük söylemleri⁶⁹⁹ oldukça keskin ve tehditkar tutumlar olarak görülmektedir.

Diplomatik tavrın çok ötesinde görülen ve büyük ölçüde iç politik kaygılarla kaleme alınmış olduğu düşünülen bu mektubun Türkiye'deki ve bölgedeki sorunların çözümünde yönelik Trump'ın oldukça istekli olduğuna yönelik "*...General Mazlum sizinle müzakere etmek istiyor ve ...bazı ödünleri vermeye niyeti olduğunu söylüyor.*" ifadeleriyle Türkiye ile gerçekleştirdiği sınır ötesi hareketler ile köşe sıkışan terör örgütü PYD arasında yapmak istediği arabuluculuk niyeti Türk tarafından kabul görmemiştir.⁷⁰⁰

Mektup olayının akabinde Barış Pınarı Harekatının gerçekleştirilmesi, ABD iç politikasında demokratlar ve Rusya etkisini eleştiren cumhuriyet kanat muhalifleri Türkiye'ye karşı yaptırım kartının kullanılması yönünde harekete geçmiştir. Nitekim Türkiye'nin sınır ötesi hareketini engelleyemeyen ABD Temsilciler Meclisi'nin durumu bir adım öteye götürerek Ermeni Soykırım tasarısını kabul etmesi ikili ilişkileri zor bir duruma sokmuştur. 29 Ekim Türkiye Cumhuriyeti'nin 96. yıldönümü tarihinde Temsilciler Meclisinin soykırım iddialarının yanısıra Türkiye'nin savunma sistemlerin güçlendirmeye yönelik Rusya'dan temin ettiği S-400 füzelerine yönelik yaptırımları içeren bir diğer tasarının da meclisten geçtiği duyurulmuştur.⁷⁰¹

Bölgede DAESH'e karşı yürüttüğü mücadeledeki başarılarını aktardığı bir paylaşımında Başkan Trump, Suriye Krizi açısından yol haritasını "*Şimdi üç seçeneğimiz var. Ya oraya asker göndereceğiz ve askeri anlamda kazanacağız, ya finansal anlamda ve*

⁶⁹⁸ *Turkish President Slams Trump's Letter for 'Lack of Respect'* <https://www.nytimes.com/2019/10/18/world/europe/trump-erdogan-letter.html?searchResultPosition=4> (Erişim tarihi:10.03.2020)

⁶⁹⁹ Donald Trump's bizarre, threatening letter to Erdoğan: 'Don't be a fool' <https://www.theguardian.com/us-news/2019/oct/16/trump-letter-erdogan-turkey-invasion> (Erişim tarihi:10.03.2020)

⁷⁰⁰ Türkiye'den ABD'ye 'Mazlum Kobani' tepkisi <https://www.aksam.com.tr/siyaset/turkiyeden-abdyemazlum-kobani-tepkisi/haber-1022207> (Erişim tarihi:11.03.2020)

⁷⁰¹ U.S. Senate committee approves Turkey sanctions bill. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-usa-sanctions/u-s-senate-committee-approves-turkey-sanctions-bill-idUSKBN1YF24P> (Erişim tarihi:09.03.2020)

*yaptırımlarla Türkiye'yi çok sert bir şekilde vuracağız ya da Türkiye ile Kürtler arasında bir anlaşma için arabulucu olacağız.”*⁷⁰² şeklinde ifade ederek, Türklerle Kürtler arasında bir orta yol bulmak istediğine yönelik söylemlerde bulunmuştur. Çoğunlukla dış politik fikirlerini sosyal medya ortamında paylaşmayı tercih eden Başkan Trump, Suriye’de meydana gelen Türk Amerikan yönetiminin politik ayrılıklarına rağmen gerek Kongre karşısında direnerek Ermeni tasarısını veto etmesi gerekse askerlerini çekmekteki duruşu ile Türkiye’yi kaybetmek istememesi yönünde değerlendirilebilmektedir. Bunun aksi yönde bakıldığında ise Türkiye'nin Suriye’deki operasyonlarda savaşı suçu işlediğine yönelik suçlamalar ile de Türkiye’ye yönelik yaptırım planları içerisinde olduğunu ifade eden açıklamalar⁷⁰³ ile de bölgedeki çelişkili politikalarına bir yenisini daha eklemiş olmaktadır.

Türkiye’nin Suriye’deki terör örgütlerinin yapılanmasına karşı gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlar ile sahadaki dengeler yeniden belirlenmek durumunda kalmış ve bölgeye yönelik amaçları olan aktörlerin politikalarını yeniden gözden geçirmesini gerektirmiştir. Gerçekleştirdiği askeri operasyonlar ile bölgesinde meydana gelen ve kendisini zorlayıcı değişimlere göz yummayacağını gösteren Türkiye, sınır ötesi operasyonları gerçekleştirirken hem askeri hem de siyasi anlamda hedeflerini açık bir şekilde belirtmek suretiyle uluslararası alanda müdahalelerin meşruiyetini oluşturabilmiştir. Temel itibarıyla terör örgütlerine karşı vermiş olduğu mücadele kapsamında gerçekleştirdiği sınır ötesi hareketlerinde ABD ve Rusya ile varılan mutabakatlar ve taraflarla gerçekleştirilmesi planlanan müzakereler ile şekillenecek olan Suriye siyasal yapısında bir NATO üye ülkesi olarak Türkiye’nin kilit bir ülke olarak söz sahibi olmasını sağlamaktadır. Uzun vadede Ortadoğu bölgesini terörle mücadele alanı olarak öngören Obama yönetimi politikalarını desteklemediğini söylemsel anlamda her fırsatta ifade eden Trump yönetiminin bölge siyasetinde bir NATO müttefikini karşına almak suretiyle gerçekleştirdiği hamlelerini fayda zarar analizleri kapsamında yeniden sorgulaması elzem olarak görülmektedir.

⁷⁰²Trump says he hopes he can mediate between Turkey and the Kurds <https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey-usa-trump/trump-says-he-hopes-he-can-mediate-between-turkey-and-the-kurds-idUSKBN1WP2XQ>(Erişim tarihi:10.03.2020)

⁷⁰³Trump announces he's lifting Turkey sanctions as his Syria envoy says Turkish-backed forces committed war crimes <https://edition.cnn.com/2019/10/23/politics/trump-syria-turkey-sanctions/index.html> (Erişim tarihi:11.03.2020)

4.2.2. Bölgesel Etkileri Anlamında Başkan Trump'ın Güvenlik Stratejisindeki Değişim

Amerikan iç politikasına odaklı bir yaklaşım sergileyen yeni başkan uluslararası arenada da belli başlı bir müttefiklik ilişkisi içerisinde yer almayacağı ve güc dengesi politikaları izlemeyi tercih edeceğini belirttiği bir Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi yayınlamıştır.⁷⁰⁴ Dört bölümden oluşan strateji belgesinde belirttiği üzere tehditlere karşı izlenilecek yol; *“Güçlü bir Amerika'nın sadece Amerikalılar için değil tüm dünyada ortak çıkarlar, değerler ve arzuların peşinden koşan Amerikan partnerliğini yanlarında isteyenler için hayati çıkarlarıdır.”*⁷⁰⁵ ifadeleri ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Başkanlığının henüz birinci yılında yayınlana strateji belgesinde günümüz rekabetçi dünyasında Rusya ve Çin'in Amerikan gücü, etkisi ve çıkarlarına meydan okuyabileceğine, daha az adil ve özgür olmayan ekonomik yönelimleri ile etkilerini arttırmak adına askeri güçlerini geliştirmeye ve kendi toplumlarını baskı altında tutmaya yönelik eğilim içerisinde olacıklarına dönük ifadeler rastlanmaktadır. Bunun yanında Kuzey Kore ve İran'ın da bölgelerini istikrarsızlaştırdığı, Amerikalılara ve müttefiklerine karşı tehdit unsuru oldukları ve kendi insanlarına karşı barbarca davranışlar sergiledikleri belirtilmektedir.⁷⁰⁶ Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde ülkelerin yanısıra terör örgütü olarak ulus aşırı suç örgütü haline dönüştüğünden söz edilen cihatçı teröristler dışında herhangi bir terör grubunun tehdit algılamasında yer almadığı ise dikkati çeken bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Amerikalıların, anavatanın ve Amerikan yaşam tarzının korunması başlığında göç politikaları, sınır güvenliği, siber tehlikeler ve füze savunma sistemlerinin yer aldığı birinci bölümde cihatçı terör örgütlerine karşı mücadeleye verilen öncelik göze çarpmaktadır. Ekonomik güvenliğin ulusal güvenlikle eş tutulduğu ikinci bölüm içerisinde daha çok Amerikan refah seviyesinin yükseltilmesine yönelik ifadeler ve başlıkların yanısıra Çin gibi rakiplerin teknolojik anlamda ABD'ye ait milyonlarca dolarlık fikir haklarını çalmakta olduğu ve buna karşı önlemler geliştirilmesi gerektiğinden söz edilmektedir.⁷⁰⁷

⁷⁰⁴ “National Security Strategy of the United States”, The White House, 2017, 38

⁷⁰⁵ Ulusal Güvenlik Stratejisi 2017, Giriş Bölümünden çevirilmiştir.

<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (Erişim tarihi: 27.09.2019)

⁷⁰⁶ “National Security Strategy of the United States”, The White House, 2017, Introduction, 2.

⁷⁰⁷ “National Security Strategy of the United States”, The White House, 2017, Pillar 2, s.21.

‘Güç yoluyla barışı muhafaza etmek’ başlığı en göze çarpan ifadelerin yer aldığı bir bölüm olmasıyla birlikte, ABD anavatanıve barış adına birer tehdit olarak görülen faktörleri; revizyonist güçler olarak görülen Rusya ve Çin, haydut devletler olarak adlandırılan Kuzey Kore ve İran ile cihatçı terör örgütleri şeklinde üçe ayırmaktadır.⁷⁰⁸ ABD çıkarıve isteklerine bölgesel olarak bakıldığında Ortadoğu, Orta Asya, Hint-Pasifik, Avrupa ve Afrika’ya yönelik askeri, politik ve güvenliğe yönelik stratejik adımlardan söz edilen dördüncü bölüm içerisinde de bilhassa güvenlik anlamında NATO’nun gereklerinin yapılmaya devam edilmesinin ancak diğer ortakların da elnitaşın altına koymasıyla mümkün olabileceğinin altı çizilmektedir.⁷⁰⁹

Strateji belgesindeki ifadeleri ve söylemleri ışığında bölgesel anlamda yansımalarına baktığımızda, Trump döneminin henüz ilk yıllarında bile uluslararası arenada kendisini bariz bir biçimde gösteren Amerikan karşıtlığının Obama döneminin ardından yeniden hızla artışa geçmesi kendi seçmen kitlesini memnun etme amacıyla gerçekleştirilen eylem ve politikaların kaçınılmaz bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷¹⁰ Ulusal çıkarları hem düşmanlarına hem de müttefiklerine karşı aynı şekilde koruma söylemleri ile NATO harcamalarını Avrupalı müttefiklerinin iki katına çıkarması talepleri⁷¹¹ ve ilave gümrük vergileri uygulaması ile⁷¹² neredeyse tüm AB üyeleri açısından ciddi rahatsızlık yaratmaktadır.

1945 sonrası bir güç devleti olma statüsünü reddederek güvenliklerini tamamıyla ABD’nin ellerine bırakmış olan ve kendilerini birer ticaret ülkesine dönüştüren Avrupa ülkelerinin ABD liderliğindeki sistemin sadık birer katılımcı sıhalinde kalmaları, ABD şemsiyesinden çıkmaları durumunda bu ülkeleri ciddi bir güvenlik açığıle karşı karşıya bırakacaktır.⁷¹³ Bu varsayımın yarattığı huzursuzlukla birlikte Avrupa’da güvenliğe yönelik müttefiklikler konusunda net bir fikir birliği içerisinde olmadığı görülmektedir.

⁷⁰⁸ “National Security Strategy of the United States”, The White House, 2017, Pillar 3, s.25

⁷⁰⁹ “National Security Strategy of the United States”, The White House, 2017, Pillar 4, s.48.

⁷¹⁰ Bobby Azarian, “An analysis of Trump supporters has identified 5 key traits”, *Psychology Today*, 31.11.2017. www.psychologytoday.com/us/blog/mind-in-the-machine/201712/analysis-trump-supporters-has-identified-5-key-traits (Erişim tarihi: 27.09.2019)

⁷¹¹ Trump: NATO üyeleri savunma harcamalarını iki katına çıkarmalı, 12.07.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44789806> (Erişim tarihi: 28.09.2019)

⁷¹² ABD'den AB ürünlerine gümrük vergisi, 09.04.2019, <https://www.cnnturk.com/dunya/abdden-ab-urunlerine-gumruk-vergisi> (Erişim tarihi: 28.09.2019)

⁷¹³ Interview with Joschka Fischer 'The U.S. President Is Destroying the American World Order' 22.05.2018, <https://www.spiegel.de/international/germany/former-german-foreign-minister-american-president-is-destroying-american-order-a-1208549.html> (Erişim tarihi: 28.09.2019)

Nitekim Rusya'ya yakın Polonya ve Baltık Cumhuriyeti gibi ülkeler NATO'nun altında güvenlik garantisinin temin edilmesini istemekteyken, İngiltere, Fransa, Hollanda, Almanya ve Belçika gibi ülkeler de terörle mücadele, göç, siber güvenlik ve istihbarat paylaşımı şeklinde bir ortaklık talep etmekte olduğu görülmektedir.⁷¹⁴

Asya'daki dost ve müttefiklik ilişkisine bakıldığında orada da Japonya ve Güney Kore gibi ABD dostu ülkelerde İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD güvenlik şemsiyesinin talep edildiği bir durum gözükmektedir. Başkan Trump, Japonya ve ABD arasındaki mevcut askeri antlaşmayı tek taraflı bir müttefiklik şeklinde yorumlamakta olup, ABD'nin saldırıya uğraması durumunda Japonya'nın yalnızca televizyonlarından bunu izlemekle kalacağını ifade ederek, yalnızca ABD sorumluluğu olan bu antlaşmadan çekilmeyi gündeme getirmektedir.⁷¹⁵

Rusya ile nispeten ılımlı ilişkilerin yanında Çin'e karşı olumsuz tutumunun Çin'in ekonomik nüfuzunun bir tehdit olarak algılanması ile ilişkilendirilebilmektedir. Obama döneminde başlayan 'yeni İpekyolu Projesi'ne bu dönem içerisinde sürdürülemeyeceğine yönelik söylemler, projenin olası sonuçlarından ekonomik anlamda oldukça kar elde edebilecek olan AB ülkelerinin de bu projeye katılımlarına iyi bakılmayacağı sonucunu ortaya çıkarmaktadır.⁷¹⁶ Asya'da Türki Cumhuriyetler ile yapıcı ittifak ilişkileri içerisinde bulunulması yönünde Trump dönemi eğilimleri ise bir uydu devlet görünümünden çıkmak isteyen Orta Asya devletleri açısından oldukça önem arz etmektedir.

Göreve gelmesinin hemen ardından gerçekleştirdiği Sunni bir güç olan Suudi Arabistan ve sarsılmaz ittifakı İsrail ziyaretleri ile Başkan Trump dönemi açısından bölgede radikal örgütlenmelere karşı işbirliği içerisinde olacağı safları göstermiştir. Orta doğu'da en etkili bölge dışı aktör olmaya devam eden ABD, Trump dönemi, İran'ın bölgedeki ciddi bir tehdit olarak görülmesini avantaja çevirerek Sunni Arap hükümetleri ile bağlarını sıkı tutarak İran'ın bölgede nükleer faaliyetlerini kısıtlama yolunu tercih etmektedir. Silah ticareti ile bölgeye güvenlik şemsiyesi sağlama yöntemi Irak Savaşı

⁷¹⁴ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe (A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy), Haziran 2016, http://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/regions/files/eugs_review_web.pdf. (Erişim tarihi: 30.09.2019)

⁷¹⁵ Trump complains Japan wouldn't have to help in World War III: 'They can watch it on a Sony television', 26.06.2019, <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-japan-world-war-three-sony-us-china-russia-north-korea-a8975621.htm> (Erişim tarihi: 30.09.2019)

⁷¹⁶ Övgü Pınar, İtalya'nın Çin'in 'İpek Yolu'na katılma planı ABD'den tepki çekti, 10.03.2019 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47513772> (Erişim tarihi: 30.09.2019)

sonrası enerji kaynaklarını garanti altına almaya çalışan ABD için bölgedeki müttefiklerinin caydırıcılık kazanmasının yanısıra ikinci bir silah tedarikçisi ülkeye yönlenmesinin önünde geçilmesini sağlamaktadır.⁷¹⁷

Latin Amerika'dan gelen tehdit algılamalarına karşı Meksika sınırına duvar örme, cihatçı teröristlere karşı bazı Müslüman ülkelerdeki vatandaşların ABD'ye girişlerinin kısıtlanması, anlaşmalardan tek taraflı şekilde çekilmeler şeklinde kendini gösteren izolasyoncu politikalarının yanısıra Ortadoğu'daki bölgesel güçlerle müttefiklik ilişkileri ile İran'ın abluka altında tutulmasının ve Katar Krizi gibi gündemler 'Trump etkisi'nin artarak tüm dünyayı etkileyeceği şeklinde yorumlanabilmektedir.

4.2.3. Trump Dönemi Dış Politik Söylemleri ve Obama Dönemi ile Mukayyesesi

'Önce ABD' söylemleriyle seçimi kazanan Başkan Trump, Obama döneminde liberal değerler üzerine kurulan yönetim anlayışını yok sayarak ABD'nin somut çıkarlarına odaklanmayı tercih eden bir yaklaşım içerisinde politika izlemektedir. Çin, Rusya ve diğer bölgesel güçlerle ekonomik önceliklere dayalı yürüttüğü stratejik hesapları ile ABD'nin küresel düzendeki rolünü belirleyeceği yönünde söylemleri ile Trump dönemi bölgesel partnerler noktasında da bir kırılma meydana getirilmiştir. Ortadoğu bölgesindeki dengelerin sağlanması noktasında vazgeçilmez bir müttefik olarak Türkiye ile ilişkiler ve bölgesel güvenlik açısından değişen güvenlik yaklaşımlarının incelenmesi gerekmektedir.

Amerikan dış politikasında önemli bir belge olan UGS belgelerinde görüldüğü üzere, algılanan tehditler ve tehditlere yönelik çözümler noktasında önceki Amerikan başkanlarından daha keskin hatlarla belli etmiş olsa da Trump dönemi strateji dökümanı, stratejinin dayandığı temeller bakımından aynı bileşenleri taşımaktadır. Daha önceki bölümde incelediğimiz üzere Trump strateji dökümanına bakıldığında zamansallık, mekan sınırlaması ve kuvvet kullanımı şeklinde belirlenen üç sütunun daha belirgin ve anlaşılabilir olduğu fark edilmektedir.

Trump dönemi seçim çalışmaları döneminden itibaren alışlagelmiş ötesinde bir siyaset üslubu ve yönteminin meydana getirdiği yeni siyaset tarzının hem iç hem de dış

⁷¹⁷ Bilal Y. Saab, Arms Sales Can't Replace U.S. Engagement in the Gulf, September 20, 2019 <https://foreignpolicy.com/2019/09/20/arms-sales-cant-replace-u-s-engagement-in-the-gulf/> (Erişim tarihi: 01.10.2019)

politikadaki yönelimleri ve uluslararası sistemdeki yansımaları ulusal güvenlik söylemlerindeki değişimler bağlamında değerlendirilmelidir. Gerek müttefiklere karşı takındığı tutum gerekse uluslararası kurumlara yaklaşımları ile Trump'ın, ilkeler ve değerler üzerinden devam eden bir dış politika yaklaşımını benimsemediği görülmektedir.⁷¹⁸ Ortadoğu söz konusu olduğunda çoğunlukla birbiriyle çelişkili ifadeleri bulunan ve bilhassa Müslüman ülkelerden zaman zaman tepkileri üzerine çeken İslamofobik söylemleri ile Trump'ın bölgeye yönelik politikaları ve bu politikaların Türkiye'ye yansımalarına gerek Cumhuriyetçilerle olan ilişkileri gerekse kendi kişisel özellikleri noktasında değerlendirilmesi önemlidir.

Amerikan askerlerinin Irak'tan çekilme sürecini başlatarak 11 Eylül sonrasıaskeri müdahalelerle kötüleşen Amerikan imajını düzeltme yanlısı politikalara ağırlık veren Obama, bilhassa İslam ülkeleri ile yani başlangıçlar yapma söylemleri⁷¹⁹ ile Ortadoğu'daki gelişmelere doğrudan taraf olmama yönünde tavır almıştır. 2011 senesinde ortaya çıkan Suriye Krizinde Esed'in demokratikleşme anlamında Suriye'nin geleceğinde rolüolmadığını ifade eden Obama,⁷²⁰ bölgede ortaya çıkan DAEŞ'e yönelik de öncülük ettiği koalisyon güçleri ile Irak ve Suriye hedeflerine yönelik müdahalelerde bulunmayı tercih etmiştir. DAEŞ ile mücadelede PKK'nın bir uzantısı olarak kabul edilen PYD/YPG'yle işbirliği içerisinde bulunan ABD, lojistik ve istihbarat yardımlarında bulunmuştur.⁷²¹ Obama Doktrini olarak bilinen 2010 senesi UGS ile uluslararası işbirliği ve müttefikler arası iyi ilişkilerin önemine değinen Obama,⁷²² ABD açısından birincil sırada görmediği Suriye Krizine yeterince önem atfetmemekle birlikte Ortadoğu bölgesel sorunlarına yönelik mesafeli tavrının yanısıra daha öncelikli olarak İran ve Küba gibi sorunlara yönelik bir yol haritası izlemiştir.

Partnerler ve müttefiklik ilişkileri bağlamında önceki dönemle kıyaslandığında, 2017 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde⁷²³ bahsedildiği üzere adil bir sorumluluk

⁷¹⁸ Ishaan Tharoor The guardians of the liberal order now foresee its collapse, 13.01.2017. <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/01/12/the-guardians-of-the-liberal-order-now-foresee-its-collapse/> (Erişim tarihi: 18.03.2020)

⁷¹⁹ Faysal Itani ve Nate Rosenblatt, "US Policy in Syria: A Seven-Year Reckoning", *Atlantic Council*, Rafik Hariri Center for the Middle East, September, 2018, s. 3.

⁷²⁰ Hasret Çomak vd.(Ed), *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, Beta Basım A.Ş., İstanbul , 2016, s. 328.

⁷²¹ Hasret Çomak, a.g.e., s. 329

⁷²² Obama Doktrini için; <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2010/>

⁷²³ National Security Strategy of the United States of America 2017. <https://www.whitehouse.gov/wpcontent/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (Erişim tarihi: 18.03.2020)

paylaşımı beklentileri ve yine aynı belge içerisinde yer alan uluslararası kurumlara yönelik yaklaşımlar incelendiğinde tam anlamıyla Amerikan vatandaşlarının menfaatleri ve Amerikan egemenliği vurgusu ön plana çıkmaktadır.⁷²⁴ Trump dönemi ulusal güvenlik politikalarının yansımaları olarak UGS belgesindeki ifadeler, mevcut uluslararası düzenin Amerikan çıkarları açısından yeterince olumlu görülmediği ve her türlü güç unsuru ile Amerikan ulusunun çıkarlarının öncelikli olarak korunmasının gerekliliği vurgusu yapıldığı şeklinde yorumlanabilmektedir.⁷²⁵ Gücü dış politikanın gerekli temel unsuru olarak gören Trump dönemi,⁷²⁶ uluslararası hukuk ve normların ötesinde ulusal güvenlik politikaları odağında, müttefiklik ilişkileri çıkarlar nezdinde hızla değişkenlik gösterebilen bir düzlemde ilerlemektedir. Bu da ‘*Önce Amerika*’ fikrinin altındaki herhangi bir değer ve kural tanınmayabileceği temelinde oluşturulan bir vizyona sahip Trump dönemi politikalarının, yeni korumacılık olarak betimlenen güvenlik stratejisinin söylemsel bir göstergesi olduğu düşünülmektedir.⁷²⁷

“Bütün yasalar ya da anlaşmaları yok sayarak onların da üstünde duran ABD çıkarları”⁷²⁸ fikri temelinde bir yaklaşım ile belirlediği dış politika yaklaşımının bir yansıması olarak 2017 UGS belgesinde Başkan Trump Ortadoğu bölgesine yönelik önemli bir başlık açmış ve ABD’nin hayati çıkarlarına değinmiştir. Bölgede çıkarlarını ön planda tutmak koşuluyla işbirliklerini geliştireceğine ve yeni işbirlikçileri bulacağına yönelik muhtemel politikaların yanısıra bölge ülkelerinden İran, yeni teröre mücadele stratejisi kapsamında uluslararası terörizmin bir merkezi ilan edilmiştir.⁷²⁹ 2011 senesinde Barack Obama döneminde hazırlanan "Terörle Mücadele Ulusal Güvenlik Stratejisi" gereği

⁷²⁴ National Security Strategy of the United States of America 2017. <https://www.whitehouse.gov/wpcontent/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (Erişim tarihi:18.03.2020)

⁷²⁵ National Security Strategy of the United States of America 2017. <https://www.whitehouse.gov/wpcontent/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (Erişim tarihi:18.03.2020)

⁷²⁶ Tuncay Kardaş, “Trump Dönemi ABD Dış Politikasını Anlamak”, Anadolu Ajansı (der.), *Trump ve Küresel Düzen*, Anadolu Ajansı Yayınları, 2018, Ankara, s.75.

⁷²⁷ Antonio Graceffo, Trump’s New Protectionism: Economic and Strategic Impact, 01.02.2017, Asia Pacific, Economy, News & Analysis, <https://www.foreignpolicyjournal.com/2017/02/01/trumps-new-protectionism-economic-and-strategic-impact/> (Erişim tarihi:18.03.2020)

⁷²⁸ Noam Chomsky, *Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies*, Pluto Press, London, 1989, p.49.

⁷²⁹ Clark Mindock, Donald Trump calls Iran a 'murderous regime' in surprisingly hostile UN speech, 19.09.2017. <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-iran-un-speech-murderous-regime-saudi-arabia-latest-a7955641.html> (Erişim tarihi:19.03.2020)

gerçekleştirilen İran ile olan antlaşmaları fesheden Trump⁷³⁰, İsrail'in yanısıra Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri ile işbirliğini geliştirerek Ortadoğu bölgesinde stratejik bir ittifak meydana getirmeyi hedeflemektedir.

Suriye içsavaşında yer alan taraflardan bir tanesi olarak muhalif grupların desteklenmesini ve Esed'in devrilmesi girişimleri konularındaki izlenmiş olan önceki dönem politikalarına şüphe ile bakan bir yaklaşımın temsilcisi olarak Trump, bölgede odaklanılması gereken hedef olarak DAESH'i göstermektedir. Bu anlamda Rusya ve İran ile rekabet politikası izlemektense güç birliği politikasına gidilmesi gibi bir fikri destekler söylemlere sahip yeni başkan demokratların politikalarının dünyayı üçüncübir dünya savaşına sürükleyebileceğini savunmaktadır.⁷³¹

Ortadoğu politikaları kapsamında ele alınması gereken önemli bir NATO müttefiki olarak Türkiye ile ABD arasındaki meselenin temeli olarak görülen anlamlandırma farklılıkları güvenli bölge tartışmalarında bir kere daha karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki DAESH ve YPG terör uzantılarının olmadığı bir bölge olarak Türk tarafınca tanımlanan güvenli bölge, ABD açısından sadece DAESH'ten arındırılmış bölge planlamasını içermektedir.⁷³² DAESH ile mücadele ve Suriye içsavaşı gibi Ortadoğu'daki öncelikli meseleler noktasında ortak bir gündeme sahip iki ülkenin benzer ve farklı bakış açılarının önceki dönemlere göre de değişim gösterdiği görülmektedir. Öyle ki; Türkiye'nin ısrarla talep ettiği sınırdaki güvenli bölgeler oluşturulması fikrinin kabul görmediği Obama döneminin aksine Trump dönemi bölgedeki güvenlik politikaları ekseninde olumlu bakılan noktalardan bir tanesi haline gelmektedir. Suriye'de oluşturulması planlanan uçuşa yasak ve güvenli bölge fikrinin sorunlu olduğunu iddia etmiş olan eski Başkan Obama'nın⁷³³ aksine Trump, önceki dönemin Türkiye konusunda çok büyük hatalar yaptığı yönünde tenkitlerde bulunmuştur.

15 Temmuz darbe girişimi döneminde ABD'den beklediği desteği görememiş olan Türkiye'nin Rusya ile gelişen ilişkileri ve silah ticareti yapmasından ABD saflarında

⁷³⁰ Trump administration releases new counterterrorism strategy, <https://www.cbsnews.com/news/trump-administration-releases-new-counterterrorism-strategy/> (Erişim tarihi:18.03.2020)

⁷³¹ Trump: Clinton's foreign policy plan would start WW3 <https://www.bbc.com/news/election-us-2016-37766786> (Erişim tarihi:13.03.2020)

⁷³² Seth J. Frantzman, Turkey and U.S. can't agree on what 'safe zone' in Syria means, 22.01.2019. <https://www.jpost.com/Middle-East/Turkey-and-US-cant-agree-on-what-safe-zone-in-Syria-means-578253> (Erişim tarihi:18.03.2020)

⁷³³ Obama says Syria 'safe zone' a practical problem, <https://uk.reuters.com/article/uk-usa-germany-obama-safezone-idUKKCN0XL0PE> (Erişim tarihi:15.03.2020)

duyulan rahatsızlık, Türkiye'nin ABD'nin desteklediği PYD güçlerini vurmasının ardından iki ülke arasında gerginliklere sebep olan olaylar silsilesine eklenmiştir. Hava savunma sistemlerini güçlendirmek adına Rusya'dan temin edeceği S-400 füzeler sebebiyle Obama döneminde Türkiye'ye gerçekleştirilmesi öngörülen yaptırımlar için, Başkan Trump'ın Türk-Amerikan savunma ticaretini sona erdireceği gerekçesini öne sürmesinin⁷³⁴ yanında F-35 alımlarıyla ilgili net bir duruş sergileyememektedir. Ticari ve savunma anlamında bir güvenlik krizi yaratan S-400 anlaşmazlığının yanında, ABD'nin Trump dönemi politikalarından olan ve Obama dönemi stratejinin bir devamı niteliğinde görülen PKK'yı terörist ilan edip, PKK uzantısındaki PYD/YPG'yi bölgede işbirlikçi kabul etme durumu Türkiye ile bölgesel politikadaki siyasal krizler arasında yerini almaktadır.⁷³⁵

Genel itibarıyla Suriye ve Irak merkezinde Türkiye açısından bir güvenlik sorunu yaratan sınır bölgelerindeki durumlardan kaynaklanan her bir kriz, değişken ve net olmayan ABD tutumları sebebiyle müttefiklik ilişkilerinde zayıf birer halkalar şeklinde yerini almaktadır. Öyle ki Türkiye'nin ulusal güvenliği bağlamında gerçekleştirdiği sınır ötesi operasyonlar sebebiyle varılan mutabakatlar çerçevesinde, Türkiye ile ABD'nin Mümbiç'te ortak devriyeler düzenlemeye başlamasının ardından 17 Ekim 2018 tarihinde yapmış olduğu Suriye'de kalmak için iyi bir neden kalmadığını ifade eden Trump'ın bu ifadeleri dış politikada bir kırılma şeklinde düşünülebilmektedir.⁷³⁶ İzlediği izolasyonist politika gereği Suriye'den çıkma kararı veren Trump'ın bu kararıyla Cumhuriyetçilerin de tepkisini almıştır. Trump'a ilk tepkiyi verenlerden Cumhuriyetçi Senatör Lindsey Graham ABD'nin Suriye'den askerlerini çekmesini DAES'in geri dönüşü için bir davetiye şeklinde yorumlamakla birlikte ABD güç boşluğunda desteklediği terör yapılarımlarının İran ve Esed rejimine yöneleceğine yönelik endişelerini ifade etmektedir.⁷³⁷

Sözleşen ortak devriye ile geline nokta bölgedeki terör unsurlarına yönelik benzer bir tavır takınma şeklinde yorumlanabilmekte olsa da ABD tarafında YPG'yi bölgedeki Kürt nüfusun temsilcisi olarak görme eğilimi devam etmektedir. Öyle ki; 2019

⁷³⁴ Trump Says Obama Treated Erdogan Unfairly on Patriot Missile
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-06-29/erdogan-says-no-setback-on-missile-system-deliveries-from-russia> (Erişim tarihi:19.03.2020)

⁷³⁵ Robert Barron, Joe Barnes, "Trump Policy in the Middle East: Syria", Baker Institute, March, 2018, s. 4.

⁷³⁶ Daniel Sargent, RIP American Exceptionalism, 1776-2018, 23.07.2018
<https://foreignpolicy.com/2018/07/23/rip-american-exceptionalism-1776-2018/> (Erişim tarihi:18.03.2020)

⁷³⁷ Lindsey Graham: Trump's Syria decision 'a disaster in the making' 07.01.2019,
<https://www.aljazeera.com/news/2019/10/graham-trump-syria-decision-disaster-making-191007123540281.html> (Erişim tarihi:18.03.2020)

senesinin ilk aylarında Türkiye'nin Kürtleri vurma ihtimaline karşı 'Sınırı aştığını düşündüğünde Türk ekonomisini yıkıma uğratacağı' yönündeki sosyal medya paylaşımı⁷³⁸ ile Trump gerek geleneksel diplomasi dilini terk etmesi gerekse günü gününe değişken ifadeleri ile önceki dönem Amerikan politika yapıcılarında oldukça farklı bir tutum içerisinde olmaktadır. Söylemler ve üslup açısından farklılık gösterse de PYD'ye yönelik silah, mühimmat ve askeri araçları içerisine alan, artarak devam eden askeri yardımlar göz önüne alındığında Obama dönemi politikalarının uygulamada devam ettiği noktalardan biri de Suriye ve Irak'ta izlenen off-shore balancing (geriden liderlik) diplomasisidir⁷³⁹ denilebilmektedir.

Başkanlık koltuğuna oturduğu günden bu yana Trump, çeşitli ekonomik yaptırımlardan, siyasi anlaşmazlıklara ve askeri müdahalelere kadar her türlü mesele hakkındaki karar ve yorumlarını 'twitter'adiverilen bir sosyal paylaşım ağı üzerinden paylaşma yönündeki eğilimi ile geleneksel politik tavrın ötesinde bir duruş sergilemektedir. Çok keskin ifadelerle sahip olmasının yanında bölgesel olarak değişim gösteren çok yönlü bir tehdit değerlendirmesi ile strateji dokümanını belirlemiş olan Trump'ın dış politikada işadamı kimliği ile karar verme mekanizması yürüttüğü görülmektedir. Trump'ın gerek seçim vaatlerinde gerekse 2017 UGS belgesi kapsamındaki politikaları, ABD'nin liberal anlamda şimdiye kadar yürütmekte olduğu uluslararasılık ve çok taraflılık ilkelerinin bir tezadı olarak küresel sorunların ötesinde ulusal çıkarlar ekseninde yükselen bir güvenlik stratejisi meydana getirmektedir.

4.2.4. Türkiye ABD Müttefiklik İlişkisinin Geleceği

Bölgesinde meydana gelen krizlerden doğrudan etkilenen Türkiye'nin Batı müttefikliğinden umduğunu bulamamış olmasıyla birlikte, ABD'nin Rusya, İran ve Körfez ülkelerine yönelik şimdiye kadarki tutumunu göz önünde bulundurduğumuzda Trump yönetiminin iktidara gelmesi ile ABD ile ittifakının geleceğine dair endişeleri henüz belirsizliğini korumaktadır.

⁷³⁸ Thomas Gibbons-Neff, "Trump Threatens to „Devastate Turkey Economically“ if It Attacks Kurds", 13.01.2019, <https://www.nytimes.com/2019/01/13/us/politics/trump-turkey-kurds.html> (Erişim tarihi:19.03.2020)

⁷³⁹ Juan Cole, "The Cost of Trumpism in U.S. Policy toward the Middle East", *Aljazeera Centre For Studies*, April, 2018, ss. 4-5.

Temelinde güç mücadelesi olarak gördüğü uluslararası sistemdeki sorunlar karşısındaki ABD yönetiminin izlemekte olduğu küresel ölçekteki politikalara realizm merkezli yaklaşan Başkan Trump stratejisi, askeri ve ticari alandaki rekabetçi tavrı ile sistem içerisinde yer alan ülkeleri kayıtsız kalamayacağı ölçüde etkilemekte ve yeni kriz ortamlarını oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Günümüz büyük güçlerinden ABD'nin dünyayı nasıl gördüğü ve nasıl anlamlandırdığının ötesinde muhtemel tavır ve tutumlarıyla uluslararası sistemi nasıl şekillendireceğinin ipuçlarına ulaşılan Ulusal Güvenlik Strateji belgesinde dile getirdiği üzere Başkan Trump, Amerikan halkının menfaatleri ve çıkarlarını ön planda tutacak bir yönetim anlayışı belirlemektedir. ABD'nin güçlü oluşunun muhtemel savaşların önlenmesi açısından caydırıcı bir güç olacağı inancıyla Trump, sınırların güçlendirilmesi, siber saldırılara karşı tedbirli olunması, füze savunma sistemlerinin geliştirilmesi ve göçmen yasasında reformlar öngören bir yol haritası izleyeceğini ısrarla vurgulamaktadır. Realizmin çatışmacı güç mücadelesi stratejisinin bir yansıması olarak Trump strateji belgesinde belirlenen tehdit algısı ve güç kullanımı hususundaki kesin tavır,⁷⁴⁰ uluslararası sistemde savaşların kaçınılmaz olduğu fikrinin bir yansıması olarak düşünülmektedir.⁷⁴¹

Uluslararası sistemde devletlerarası işbirliği ve barışın sağlanması adına BM gibi önemli kuru ve kuruluşların göz ardı edildiği 2017 UGS belgesinde, Başkan Trump'ın yalnızca düşman olarak ifade ettiği devletlerin ötesinde müttefiklerine yönelik tavrıda tedirginlik yaratan bir durum meydana getirmektedir. İran'ın resmi ordusu olan İran İslam Devrim Muhafızlarını (IRGC), terör örgütleri listesine almak suretiyle İran ile yakınlaşma politikalarını rafa kaldıran⁷⁴² ve DAESH gibi terör örgütlerine yönelik mücadeleyi yerel unsurlarla yürüteceğine yönelik açıklamalarıyla ABD Başkanının, 2017 tarihli Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde Türkiye'den bir kez bile bahsetmemiş olması Türkiye müttefikliği açısından oldukça sorunlu görülmektedir. Nitekim Ortadoğu, Avrasya ve Kafkasya bölgesinde kültürel ve tarihi kökleriyle oldukça etkin konumuyla bir NATO üyesi ülke olarak Türkiye'nin ABD dış politikasında nasıl konumlandırılacağı tartışma konusu olmaktadır.

⁷⁴⁰ Hasan Basri Yalçın, "Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, Çin." *Strateji Araştırmaları Serisi-2*. SETA yay., İstanbul, 2017, s. 11

⁷⁴¹ Jack S. Levy, *War and Peace, Handbook of International Relations*, London, 2006, s. 354

⁷⁴² Edward Wong and Eric Schmitt, Trump Designates Iran's Revolutionary Guards a Foreign Terrorist Group,. 08.04.2019 <https://www.nytimes.com/2019/04/08/world/middleeast/trump-iran-revolutionary-guard-corps.html> (Erişim tarihi: 01.10.2019)

15 Temmuz sonrası darbeden sorumlu tutulan FETÖ liderinin iadesi hususundaki ABD'nin tavrı ve Suriye'de PYD/YPG'yi desteklemesi ile kamuoyunda artan Amerikan karşıtlığının yanısıra, Türkiye'nin güvenlik ihtiyacını karşılamada Batılı müttefiklerinden beklediği desteği görememiş olması ile gelişen sürecin Adana'da bulunan İncirlik üssünün darbe sırasında darbeciler tarafından aktif kullanımı sonrası sorgulanmaya başlayan NATO üyeliğinden ayrılma fikri ile Türkiye'nin alternatif ittifaklar arayışlarına yöneldiği görülmektedir.⁷⁴³ Körfez Savaşından bu yana hava güvenlik sistemlerine olan ihtiyacını sürekli göz ardı ederek böylesi tehlikeli komşularla çevrili bir bölgede Türkiye'nin saldırıya maruz kalabilirliğini dikkate almayan NATO ve karşısındaki NATO müttefiki bile olsa ABD'nin hassas savunma teknolojileri üstünlüğünü koruma isteği⁷⁴⁴ ikili ilişkilere büyük ölçüde zarar vermektedir.

Hal böyle iken NATO'nun Norveç, Stavanger kentinde bulunan Ortak Harp Merkezi'nin gerçekleştirdiği bir tatbikat sırasında NATO ülkesi olan Türkiye'nin bir karşıt kuvvet olarak gösterilmesi krizi⁷⁴⁵ akıllara Türkiye'nin hava savunma ihtiyacından dolayı Rusya'dan almayı planladığı S-400 füzelerini getirmişve Türkiye tarafından büyük tepkilere neden olmuştur. Nitekim 2009 senesinde ABD'den savunma ihtiyacına yönelik talep edilen Patriot füzelerinin Kongre'nin vetosuna takılması sebebiyle Suriye krizinde ikili ilişkilerini yeniden gözden geçirme fırsatı bulduğu Rusya ile S-400 sürecine girmiş olan Türkiye'ye karşı NATO ve ABD'nin bataryaların teslimatının başladığı süreçte yaptırımlar ve eleştiriler⁷⁴⁶ ile geri dönüş yaptığı görülmektedir.

Türkiye'nin ABD yeni yönetiminden öncelikli isteği olan Suriye'deki içsavaş süresince devam eden PYD-YPG desteğinin son bulması olmakla birlikte, Trump yönetiminin sıkı ilişkiler içerisinde olduğu Mısır, Suudi Arabistan ve İsrail'le uyumlu İran ve Kürt politikaları izlemesi Türkiye için yeni tehditler gündeme getirmektedir. Bir yandan Suriye sınırında Türkiye'nin güvenliği ve siviller için güvenli bölge oluşturulması

⁷⁴³ Erdoğan New York Times'a yazdı: ABD tek tarafılığı ve saygısızlığı bırakmazsa yeni dost ve müttefikler arayışına gireceğiz. 11.08.2018. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45154723> (Erişim tarihi:19.03.2020.)

⁷⁴⁴ Jim Townsend And Rachel Ellehuus, The Tale Of Turkey And The Patriots, 22.07.2019, <https://warontherocks.com/2019/07/the-tale-of-turkey-and-the-patriots/> (Erişim tarihi:01.10.2019)

⁷⁴⁵ Turkey pulls troops out of NATO exercise over 'enemy' list, 17.11.2017, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-nato-norway/turkey-pulls-troops-out-of-nato-exercise-over-enemy-list-idUSKBN1DH1P7> (Erişim tarihi:01.10.2019)

⁷⁴⁶ Valerie Insinna, US official: If Turkey buys Russian systems, they can't plug into NATO tech, 16.11.2017, <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/dubai-air-show/2017/11/16/us-official-if-turkey-buys-russian-systems-they-cant-plug-into-nato-tech/> (Erişim tarihi:01.10.2019)

fikrine olumlu baktığını söyleyen ABD'nin diğer taraftan Suriye politikası açısından önemli bir araç olarak gördüğü PYD-YPG'ye yönelik silah yardımlarını artırması Türkiye'yi oyalama siyaseti olarak görülmekle birlikte Suriye'den askerlerini çekmeyi geciktireceğine yönelik yorumlanmaktadır.

Yaşanan İkinci Dünya Savaşı felaketinin ardından yaklaşık yarım asrıaşkın bir süredir küçük çatışmalar dışında barış ve istikrarın sürdürülmesine yönelik işlevselliği ile uluslararası örgütleri ve liberal değerleri bir yana bırakarak realizm temelinde ulusal güvenlik stratejisi ortaya koyan Trump dönemi, karşılıklı güven ve işbirliğinin ortadan kalkmasıyla yeni krizleri peşi sıra yaşanabileceği oldukça muhtemel görülmektedir.

Türkiye açısından 15 Temmuz darbe girişimi, sınır ötesi operasyonlar, PYD-YPG'ye yönelik ABD yardımları gibi birincil önceliğe sahip beka sorunu şeklinde düşünülmekte olan problemler karşısında NATO müttefiki Amerika açısından krize aynı derecede önem atfedilmemesi ortak güvenlik stratejilerinin oluşumunu ortadan kaldırmaktadır. 2000'lerin ortalarından itibaren Türkiye'nin Ortadoğu bölgesinde aktif bir şekilde varlık göstermesi, Suriye krizinde oyun bozucu bir aktör olarak dahil olması, İran ile nükleer kriz aşamasında taşın altına elini koymak suretiyle Batılı ülkeler ile arabulucu rol oynaması, bölge içi aktör olarak coğrafyasındaki belirleyici rolünü arttırmaya devam edeceğinin sinyalleri şeklinde yorumlanabilmektedir.

Türkiye'nin bölge politikalarındaki aktif rolünü arttırdığı ve masada ve sahada kazançlı olma yönünde attığı adımlar göz önünde bulundurulduğunda PYD/YPG ortaklığıve FETÖ elebaşısının iadesi gibi krizlerin Türkiye için bir ulusal güvenlik meselesi olduğunun Washington tarafından kabul edilmemesi iki ülke arasındaki algılamadaki farklılıklar odağında krizlerin devam edeceğine işaret etmektedir. Bölgedeki muhtemel kriz noktalarının birbiriyle olan bağlantıları dikkate alındığında, stratejik ortaklığı şimdilerde geride bırakmış Ankara ve Washington için güven merkezli benzer krizlerin NATO müttefikliği ve bu kurumun işlevselliği üzerinden devam edebileceği düşünülmektedir. Nitekim S-400 alımı noktasında eleştirilere maruz kalan Türkiye'nin 'artık müttefik olamayacağı' yönünde NATO üyeliğinin sorgulandığı⁷⁴⁷ ve ulusal güvenliği

⁷⁴⁷ "Menendez Makes Case for Recalibrating U.S.-Turkey Relationship Under Erdogan", 5 Kasım 2019, www.menendez.senate.gov/news-and-events/press/menendez-makes-case-forrecalibrating-us-turkey-relationship-under-erdogan, (Erişim tarihi:20.03.2020).

gerekçesiyle ABD'nin İncirlik üssünden çekilmesinin tartışıldığı bir noktaya gelinmiştir.⁷⁴⁸ Netice itibariyle Doğu Akdeniz ve Libya konusundaki adımlar, S 400 sistemi ve Türkiye'ye yönelik yaptırımlar, ABD'nin Türkiye'deki üslerden çekilmesi yönündeki adımlar ikili ilişkilerde yeni kriz konuları olmaya oldukça yakın konu başlıkları olarak görülmektedir.

⁷⁴⁸ TNH Staff, "In Athens, Menendez Says Turkey Won't Get F-35's, Missile Defense Too", 22 Nisan 2019, www.thenationalherald.com/240679/in-athens-menendez-says-turkey-wontget-f-35s-missile-defense-too, (Erişim tarihi:20.03.2020)

SONUÇ

Toplumun temel değerlerinin çatışma ve savaş halinde bile korunabilmesi anlamına gelen ulusal güvenlik anlayışı değişen evrensel değerler ile birlikte uluslararası sistemin güvenlik anlayışına evrilmişve böylece tehditler artık yalnızca bir ülkenin problemi olmaktan çıkarak bütün ülkelerin ilgilenmesi gereken bir konu halini almıştır.

Devletlere yönelik tehditlerin yalnız askeri değil, politik, ekonomik, çevresel ve toplumsal unsurlarında kapsayarak güvenlik kavramıhem aktörühem boyutu hem de seviyesi bakımından genişleyen bir çerçevede tanımlanmaya başlanmıştır. Değişen güvenlik alguları bağlamında bir konunun tehdit olarak gösterilmesi, ulusal ve uluslararası arenada o durumun mutlak öncelikli konu halini alması ile olağanüstü önlem alma ve olağanüstü araçlar kullanmayı meşrulaştırma eylemlerini de beraberinde getirmektedir.

Terör saldırıları, göç dalgaları, siber saldırılar ve ekolojik tehlikeler gibi coğrafi ve zamansal anlamda sınırlandırılmayan tehditlerin küreselleşme ile yaşadığı değişim ve dönüşüm, devletleri ulusal güvenlik politikaları anlamında klasik güvenlik anlayışının ötesine çıkmaya mecbur kılmaktadır. Öyle ki küresel güvenlik ortamı yaratmak adına devletlerin karşılıklı işbirliği ve bağımlılığını esas tutan düzende artık devletlerarası çok boyutlu ittifak ilişkileri ön plana çıkmaktadır.

Rekabetçi doğası gereği savaş ve çatışma gibi güvensizliğe dayalı uluslararası sistem içerisindeki devletlerarasındaki çok yönlü ilişkilerde, ülkeler birbirlerinin niyetlerinden tam olarak emin olamamakla birlikte çeşitli alanlarda işbirliği yapma gereksinimi duyabilmektedir. Bu işbirliği hayatta kalma güdüsü ile yapılabildiği gibi hegemon güçolma isteğine dayalıbir temelde de yükselebilmektedir. Nitekim sahip olduğu gücün boyutu devletleri daha çok birbirlerine karşı saldırıya yöneltebilecek bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Tam da bu noktada devletler açısından güçlerini birleştirerek tehditlerin üstesinden gelmek adına devletlerarası ilişkileri güçlendiren ve karşılıklı tehdit anlayışını minimize eden ittifaklar içerisinde bulunmak oldukça tercih edilen bir alternatif olmaktadır.

Çalışmamızda sisteme önderlik eden, küresel politikalarda öngörülebilirlik ve düzen yaratmak için istek ve kapasiteye sahip merkezi bir aktör tanımı altında hegemon bir güçolarak değerlendirilen ABD'nin, genel tarihi boyunca işbirliği ve müttefiklik anlamında

“kalıcı ittifaklardan uzak durmak”, “karmaşık müttefiklikten kaçınmak” ve sadece “olağanüstü aciliyet durumunda geçici ittifak kurmak” şeklinde bir yol haritası takip etmiş olduğu görülmektedir. Yeni kurulan bir devlet olarak izlemiş olduğu izolasyonist politikayı liderlik bayrağını devraldığı Batı yönetimlerine önderlik etmek, uluslararası toplumda liberal değerleri korumak gibi hedefler temelinde terketmiş, Batı değerleri üzerinde NATO’nun yanısıra BM, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlara öncülük ederek başta askeri olmak üzere kültürel ve ekonomik pek çok alanlarda işbirliklerine yönelik olumlu bir tavır takınmıştır.

Güven güvensizlik çalışmaları ekseninde devletlerin birbirleriyle gerçekleştirdikleri ittifak ilişkilerinin incelenmesi mevcut ve gelecek krizlerin anlaşılmasında yardımcı olacak değerlendirmeler yapılmasına katkı sağlayacaktır. Bilhassa ilişkileri geçmişe dayalı ve bölgesindeki krizlerin etkileri evrensel olan ayrı coğrafyalarda iki etkin aktör olarak Türkiye ve ABD’nin güven sorunları bağlamındaki yaşanan krizler karşısında sürdürülmeye çalışılan müttefiklik ilişkileri çalışmamızın temel analiz konusu olmaktadır. Kavramsal ve kuramsal perspektifin çizilmesinin ardından ele alınan tarihsel süreç içerisindeki karşılaşmalar üzerinde gerçekleştirilen analizler ekseninde ABD yönetimindeki bilhassa 11 Eylül sonrası iç ve dış hedeflere yönelik oluşturulmaya çalışılan tehdit algılamaları ve bu çerçevede gerçekleştirilen başına buyruk müdahale tercihlerinin dış politikada müttefiklerine yönelik olumsuz etkileri olduğu tespit edilmiştir. Bu müttefiklerinden biri olarak Türkiye için söz konusu etkiler, güvenlik konularında oldukça değişken dinamikleri olan bir coğrafyada bulunması sebebiyle çok daha fazla hissedilebilir olmaktadır. Gerçekleştirdiği müdahalelerin kısa ve uzun vadedeki etkileri bağlamında ABD’nin Ortadoğu bölgesine yönelik terör algılamalarının geri dönüşleri iç dinamikleri anlamında bir değişim sürecini yaşamakta olan Türkiye Cumhuriyeti açısından kolay karşılanabilir olmamaktadır. Etkileri yalnız askeri anlamda Türk sınırlarına yönelik tehditler bağlamında değil, aynı zamanda mülteci sorunlarına dayalı sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda Türk iç siyasetinin de etkileyen birinci gündem konusunu oluşturmaktadır. Bu sebeple bölgeye yönelik ABD ulusal güvenliği bağlamında atılacak her bir adım Türkiye açısından bir başka krizi tetikleyebilecek dinamikleri de beraberinde getirebilmektedir.

Bir ülkenin gerçekleştirdiği dış politik kararlar ve ittifak ilişkilerini ortaya koyan stratejilerin yer aldığı ulusal strateji belgelerinde, o ülkenin jeopolitik konumundan,

kültürüne, kamuoyu algılamalarından ülke yönetimindeki liderlerin öncelikleri kadar pek çok unsuru içerisinde barındırmaktadır. Böylelikle, dönemin yapısal özelliklerinin yanında yöneticilerin tercihlerine göre şekil alan strateji belgelerinin politik, askeri ve ekonomik karakteri ülke politikasının ağırlık vereceği konuların saptanmasında yol gösterici olmaktadır. İttifak ilişkileri perspektifinde Türkiye ile dönemsel krizlerin ABD'nin reel veya reel olmayan tehdit algılamaları çerçevesine dönemsel olarak ortaya attığı hatta yazınsal olarak bir metin haline döktüğü 'Ulusal Güvenlik Strateji Belgeleri' üzerinden analiz edilmesi tehdit ve güvenlik algılamalarındaki dönüşümü daha net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Sürekli değişen tehdit algılarına karşı, mevcut gücü dahilinde aldıkları tedbirleri ve planlamaları güvenlik stratejilerine yansıtan devletler ulusal güvenliğini sağlamaya yönelik olasılıkları kendi askeri ve ekonomik dinamiklerinin yanında uluslararası sistemin dönüşümleri çerçevesinde belirleyebilmektedirler. Çalışmamızın temelinde yer alan Türkiye ABD ilişkileri perspektifinde bakıldığında; Türkiye açısından jeopolitik konumu dolayısıyla Batı'ya dönük politik yaklaşımları onu güvenlik stratejileri anlamında Batı ekseninde ittifak ilişkilerine doğru yönlendirmekteyken, ABD açısından ulusal güvenlik yaklaşımlarının devlet başkanları temelinde doktrinsel bir nitelikte olduğu görülmektedir.

Seçim kampanyalarının liderler ve fikirler üzerinden değil de daha ziyade stratejiler üzerinden belirlendiği Amerikan seçim sistemi göz önüne alındığında, başkanlar nezdinde dönem dönem ilan edilen ulusal güvenlik stratejilerinin de oldukça etkin olduğu görülebilmektedir. Öyle ki 2000 seçimlerini oldukça az bir farkla kazanmış olan oğul Bush'un ikinci dönem terörle mücadele üzerinde söylemler temelinde inşa ettiği güvenlik stratejileri 11 Eylül ile sarsılan Amerikan güvenlik algıları üzerinde oldukça etkili olmuş ve Bush'un açıkara farkla yeniden başkanlık koltuğuna oturmasını sağlamıştır.

ABD'nin tehdit ve güvenlik algısında bölgesel ve dönemsel değişimler yaşanmaktadır ve bu daha çok müttefiklik ilişkilerinde doğrudan gözlemlenebilen değişimler olup, söylemsel olarak da ulusal güvenlik strateji belgelerinden net bir şekilde anlaşılabilir. 11 Eylül ile güvenliğin ulusal anlamını uluslararası boyuta taşımış olan Washington, kendisine yöneltilen terör saldırıları neticesinde bilhassa dost ve düşman kavramlarını yeniden oluşturma gereği duymuştur.

Devletlerin ittifak ilişkilerini etkileyen unsurların ortaya konduğu çalışmamızda daha ziyade durumsal ve geçici müttefiklik ilişkilerine yönelik bir düzlemde bulunan

ittifak teorisinin ABD Türkiye ilişkilerini açıklamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Tarihsel anlamda Türk Amerikan müttefikliğinin yaşadığı kriz ve karşılaşmalar anlamında değerlendirildiğinde kriz oluşumu noktasında daha ziyade tarafların güvenlik algısında oluşan değişimler, kamuoyu etkisi ve karar vericilerin yaptığı söylemlerin etkin olduğu düşünülmektedir. Krizin boyutunun ve etki alanının belirlenmesi noktasında ise tarafların krize yönelik anlamlandırma farklılıklarının devreye girdiği sonucuna varılmaktadır. Dönemsel olarak değişim gösteren güvenlik politikalarının tespit edilmesi açısından ABD Ulusal Güvenlik Strateji Belgelerindeki söylemlerin, uluslararası sistemde dış politik meselelerin yönü ve ittifak ilişkilerinin niteliğini belirleyen etkin birer doküman niteliğinde düşünülmesi gerekmektedir.

Devletlerin ulusal güvenliklerine yönelik dönemsel olarak izlemiş olduğu çeşitli stratejiler ve politikalar mevcuttur. Bu politikaların kamuoyu ile şeffaflık içerisinde paylaşılmasında öncü devlet olarak ABD, bilhassa 11 Eylül saldırıları sonrasında iç ve dış politikasında güvenliğine yönelik ciddi yaptırımlar ve zorlamalar içeren uygulamalar ile birlikte Ulusal Güvenlik Strateji Belgelerini yayınlamaya başlamış olduğu görülmektedir. 1987 ve 1988'de Reagan dönemine ait iki tane, 1990, 1991, 1993 George H. W. Bush dönemine ait üç tane, 1994-1999 Bill Clinton dönemine ait altı tane ve 2002, 2006'de George W. Bush dönemi iki tane, 2010, 2015'te Barack Obama dönemi iki tane ve son olarak 2017'de Donald Trump döneminde olmak üzere toplam 16 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi yayınlanmıştır.

Stratejik Savunma Girişimi programının yürütülmeye başlandığı Reagan dönemi güvenlik stratejileri gereği terörizmle mücadele kapsamında askeri harcamalar füze saldırılarına yönelik savunma stratejilerine ağırlık verilen bir dönem olmuştur. Soğuk Savaş sonrası stratejik ortamın tamamen değişim gösterdiği uluslararası sistemde belirsiz ve karmaşık tehdit algısını yansıtan Baba Bush dönemi UGS'sinin yanında Başkan Clinton dönemi güvenlik stratejilerinin demokratikleşme vurgusu yapılarak terör, uyuşturucu, çevre kirliliği, nüfus artışı, mülteciler gibi daha uzun dönem tehdit unsurları üzerinde durulduğu görülmektedir. 11 Eylül saldırıları sonrası yayınlanan Eylül 2002 belgesi Bush

Doktrinini oluşturan müdahale ve önlemeye yönelik anlayışı ile aralarında en çok tartışılan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi olmuştur.⁷⁴⁹

Kuruluşunun ilk tarihlerinde oldukça izolasyonist ve savunmacı bir yaklaşım ile kabuğuna çekilmiş olan ABD'nin ulusal güvenlik anlayışını oluşturan temel akımların Monroe Doktrini, Manifest Destiny ve Kurucu Ataların politikaları olduğu görülmektedir. İki Dünya Savaşı sırasında Wilson Prensipleri, Marshall Planı ve Yalta görüşmeleri ile daha dayanışma temelli bir güvenlik yaklaşımı ile uluslararası arenaya çıkan ABD'nin ulusal güvenlik stratejilerinde, Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu dünya düzenine geldiğinde ise çevreleme ve caydırma politikalarının hakim olduğu güvenlik yaklaşımları benimsediği görülmektedir. Radikal İslam tehdidi ile karşı karşıya kalınan 90'lı yıllarda Amerikan güvenlik anlayışı kuşatmacı bir çerçeveden ilerlemekte ve 11 Eylül terör saldırıları ile en üst alarm durumuna ulaşan güvenlik endişesi ile bilhassa Ortadoğu bölgesini terör yuvası olarak işaret eden ABD karar alıcılarının söylemleri ile önalıcı ve mutlak kontrolcü bir güvenlik stratejisi şeklinde tüm dünyanın karşısına çıkmaktadır. Başkan Bush'un 'şer eksenli' konuşmasında tanımladığı güvenlik tehditleri dikkate alındığında, karar alıcıların bu noktada bir meseleyi ulusal güvenlik tehdidi olarak kamuoyuna sunmuş olmasının, tehdide yönelik alınacak acil önlem politikaları için de meşru bir zemin hazırladığını görebilmekteyiz. Bu çerçevede 11 Eylül sonrası 'vatansızlık yasası' ile alınan sert tedbirlerin özgürlüklere yönelik kısıtlayıcılığına rağmen bu olağanüstü duruma yönelik kabul edilebilir ulusal güvenlik yöntemi şeklinde yürürlüğe girebilmiştir. Terörizm gibi görülmeyen bir düşmanı karşısına çıkarmakla kendisine yapılması 'muhtemel' saldırılara karşı koyma adı altında her türlü önleyici müdahaleyi mübah sayan bir güvenlik anlayışı üreten ABD, güvenliğin sınır ve boyutlarını öngörülemez anlamda genişletmekteydi.

Soğuk Savaş dönemi parametrelerinin gerektirdiği net düşman tanımının artık yeni dünya düzeninde olmayışı, küreselleşme ile birlikte tehdit algılamalarını da çeşitlendirmekte ve söylemler üzerinde oluşan güvenlik algılamaları şişirilmiş bir güvenlik gündemini karşımıza çıkarmaktadır. Birey, toplum ya da devletler için varoluşlarına yönelik ciddi tehditler olarak sunulan meselelerin aktörlerin söylemlerinin de etkisiyle kitleler tarafından kabul gördüğü noktada güvenlik gündemleri oluşturduğu görülmektedir.

⁷⁴⁹ "The National Security Strategy of the United States of America", White House, September 2002, <https://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>

Bilhassa Soğuk Savaşın sona ermesiyle tehdit algılamalarının dönüşüme uğradığı dönem içerisinde gerçekleşen müdahalelerin analiz edilmesi noktasında son dönemlerde ABD güvenlik stratejilerinin belirlenmesi açısından değişen tehdit ve güvenlik algılamalarının etkileri ortaya koyulmuştur. Bu noktada ABD açısından tehditlerin en net haliyle söyleme döküldüğü ulusal güvenlik strateji belgelerinin incelenmesi sayesinde ABD ulusal güvenliğinin küresele boyuttaki etkileri ve izlediği güvenlik stratejilerinin eski ve yeni müttefikleri ile ilişkilerine yansımaları belirlenmiştir.

Daha spesifik noktada ise tarihsel süreç içerisinde incelenen Türk Amerikan ilişkilerindeki gerginlik yaratan güncel kriz ve karşılaşmaların, meselelerin normal siyasi düzlemde tutulması yerine güvenlik alanlarına taşınması noktasında ortaya çıktığı savunulmaktadır.

Kıbrıs Krizi, Johnson mektubu, Küba Krizi gibi dönem krizlerinin yanı sıra Irak ve Suriye gibi bölge ülkelerdeki istikrarsızlıktan kaynaklı sorunların etkileri ile ortaya çıkan karşılaşmaların, karar alıcıların söylemsel etkisi ve kitlelerin soruna yönelik tarihi bir tehdit algılaması hissetmesi ile rahatlıkla güvenlik boyutuyla ortaya çıkabilen meseleler olduğu görülmektedir. ABD Ulusal Güvenlik Strateji belgelerinde temel alınan ve konjonktürel şartlarla gelişen söylemsel etkiler dahilinde Türk Amerikan müttefiklik ilişkilerinin son dönemlerde geçirdiği dönüşümler noktasında ikili ilişkiler başlangıçtan günümüze yeniden değerlendirilmiştir.

Amerikan dış politika parametrelerine bakıldığında başkandan başkana büyük değişimler göstermemekle birlikte problem çözüme söylemler anlamında dönem dönem krizlere neden olan yöntemlerin liderlerin karakter özelliklerinden kaynaklandığı gerçeği de yadsınmamaktadır. 1986'dan beri yayınlanan Ulusal Güvenlik Stratejilerine bakıldığında ABD toprak bütünlüğü ve değerlerinin korunması, liderlik ve üstünlüğünün sürdürülmesi gibi milli gücün bütün unsurlarının ulusal çıkar ve hedefler doğrultusunda kullanılmasını öngörmekte olduğu görülmektedir. Güvenlik ve savunmaya yönelik strateji ve yaklaşımların ne türden olacağı ile ilgili ipuçları veren bu belgeler genel ABD politikalarına yönelik başkanların taktiklerini ortaya koymaktadır. Örneğin ABD'nin Rusya ve Çin gibi devletlere karşı Obama ve Bush dönemleri daha işbirliğine yönelik taktiksel bir tutum sergilemekteyken, Trump dönemi bu ülkelere yönelik daha çok ortaklıktan ziyade

'stratejik rakip' ifadesi kullanılması ile rekabete dönük politikaları göze çarpmaktadır.⁷⁵⁰

Trump dönemi Ulusal Güvenlik Strateji Belgesinde vurgulanan bir diğer önemli nokta da gerek 2006 gerekse de 2015 belgelerinde teröristlerin tüm insanlığa karşı din gözetmeksizin hedef aldığı belirtilerek terörün bir bütün olarak değerlendirilmesine rağmen Trump stratejilerinde terör ibarelerinin yalnızca cihatçı teröristler olarak Amerika için tehlike oluşturabileceği yönünde bir söylem ile karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa cihatçı bir terör örgütü olarak görülen DAESH ile mücadelesini yerel unsurlarla sürdürme çabası, bilhassa bu unsurları terör örgütü listelerinde tanımlayan bölgesel bir aktör olarak NATO müttefiki Türkiye açısından kabul edilemez anlaşmazlık olarak görülmektedir.

ABD dış politikasının bir ilanı niteliğinde kabul gören ulusal güvenlik belgeleri, karar vericilerin söylemleri ve ulus genelindeki güvenlik yapılanmaları göz önüne alınmak suretiyle kriz ve karşılaşmalara yönelik incelemelerin gerçekleştirildiği tez çalışmamızda hem tarihsel hem de teorik anlamda iki ülke ilişkisine yönelik değerlendirmeler ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu değerlendirmeler ışığında Türk Amerikan ittifak ilişkilerinin 11 Eylül sonrası geçirdiği dönüşüm sürecini anlamlandırmak açısından yalnızca o günkü koşulların gerekleri yeterli görülmemekte, her iki ülkenin ittifak ve güvenlik algısında yaşadığı değişimlerin stratejik ortaklığın gidişatına yönelik etkide bulunduğu sonucuna varılmaktadır.

Geçmişten bu yana toprak bütünlüğüne yönelik ulusal problemler yaşamakta olan bir ülke olarak Türkiye'nin küresel ve bölgesel politika eğilimleri göz önünde bulundurulduğunda ABD'nin kilit noktada bulunan bir aktör olması sebebiyle ikili ilişkilerin müttefiklik karakterinin incelenmesi önem arzeden bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönem dönem '*en çok müsaadeye mazhar ülke*' konumunda bulunan ABD'nin tarihin farklı dönemlerinde '*Yankees Go Home*' (Yanke evine dön) sloganlarıyla Türk kamuoyundaki en büyük tepkiyi alan ülke olması dönüşümün yalnız günümüz değil geçmiş dönemlerde de keskin bir hat izlediğinin birer göstergeleridir. Dışfaktörlerle şekillenen ve doğrudan ikili ilişkiler noktasında eksiklerin bulunduğu Türk Amerikan ilişkilerinde askeri ve savunma alanlarında gelişim gösteren ilişkilerin kültürel, sivil toplum ve ekonomik anlamda zayıf kalmaktadır.

⁷⁵⁰ 2017 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nin tam metni için bkz. United States, "The National Security Strategy of the United States of America", White House, December 2017, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (Erişim tarihi:10.08.2020)

İttifakın niteliği ve kapsamı hususunda sorgulamalara neden olan Küba Füze Krizi, Johnson mektubu, Kıbrıs Krizi gibi Soğuk Savaş dönemi konjonktüründe gelişen önemli kırılma noktalarının yaşandığı Türk Amerikan ilişkilerinin, 11 Eylül sonrası günümüz bölgesel ve küresel anlamda karşılaşılan sorunlar ekseninde oldukça kırılan bir zeminde ilerlediği görülmektedir. Güvenlik ihtiyaçlarını karşılamada Türkiye'nin NATO üyeliğini sorgulamaya başladığı son dönemlerde yaşanan gelişmelerden ve Irak'ın kuzeyindeki ABD müdahalesinin etkilerini birebir hisseden bir bölge ülkesi olarak ABD ile 'stratejik ortaklık' kavramının içini dolduramadığı sonucuna varılmaktadır.

Bölgesinde değişen dinamikler ve bu dinamikler ekseninde çeşitlenen tehdit algılamalarının ekseninde NATO müttefiki olarak ABD'nin bölgedeki yeni aktörler ile ilişkilerinin Türkiye açısından meydana getirdiği sorunların, iki ülkenin müttefiklik ilişkilerinin güvenlik ayağında büyük bir çatlığa dönüştüğü görülmektedir. Ortadoğu gibi sorunlu bir coğrafyada yer alan ülkeler ile komşu ve aynı zamanda bu bölgelerde imparatorluk geçmişine sahip Türkiye'nin Sevr Sendromu ile gelişmiş olan savunmacı dinamikleri dönüştürerek bölgesinde daha aktif ve oyun bozucu bir ülke konumunda yeniden değerlendirilme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte coğrafi olara uzak olmasının yanında arasında herhangi bir savaş yaşanmamış bir ülke olarak dönem içerisinde 'stratejik' ortak konumunda değerlendirilen ABD ile karşılaşılan krizlerin değişen ve dönüşen güvenlik algıları bağlamında geleneksel yaklaşımların dışında tekrar ele alınması gerekli görülmektedir.

11 Eylül sonrası güvenlik ve tehdit algılamaları ekseninde geliştirilen dış politikasının başta Ortadoğu bölgesi olmak üzere küresel çapta yoğun bir düzeyde hissedildiği ABD açısından ülkeler ile ilişkiler terör, tehdit ve güvenlik düzleminde yoğunlaşmaktadır. Bu açıdan 11 Eylül sonrası dönemin güvenlik parametrelerinin Türk Amerikan ilişkilerinin mevcut krizlerinin anlaşılabilmesi ve geleceğe dair sorunların öngörülebilmesi noktasında dikkatli okunması gerekmektedir. Beka sorunu sebebiyle dış politikasında uzun süren bir güvenikleştirme politikasına maruz kalmış bir ülke olarak Türkiye'nin değişen tehdit algılamaları ile bölgesinde meydana gelen terör yapılanmaları karşısında hassasiyetinin fazlasıyla arttığı bir dönemden geçerken 11 Eylül sürecinin sisteme entegre ettiği '*terörle mücadele, önleyici müdahale, müdahale hakkı*' gibi kavramlar noktasında müttefiklik ilişkilerinde bir dönüşüm sürecine girdiği görülmektedir.

ABD'nin Irak işgali sürecinde izlemiş olduğu neo-konservatif politikalarına bir

tepki olarak Türk Amerikan ilişkileri açısından bir kırılma noktası sayılan 1 Mart Tezkeresi ile yeni bir süreç başlamıştır. Her ne olursa olsun ABD yanlısı hareket etme ekseninden çıkan ilişkilerdeki algılar, Türk iç politikasındaki değişim ve dönüşümlerin de etkisiyle iki eşit ülkenin çıkarları açısından uygun şartlar durumunda işbirliği sağlanması yönünde yeni bir boyut kazanmıştır.

Kontrolsüz güç kullanımı ve tek taraflı müdahaleleriyle tepkileri üzerine çeken ABD'nin 11 Eylül sonrası bölgesel politikaları ile en sadık müttefiklerinin bile onayını alamadığı görülmektedir. Nitekim NATO'nun güney güvenliği sağlayan müttefiki Türkiye açısından sürdürülmeye çalışılan ittifak ilişkisinde Soğuk Savaş sonrası içi doldurulamayan stratejik müttefik ifadeleri beklentileri karşılamayan bir söylemden öte geçememiştir. Irak Savaşı müdahalesinden Arap Baharının son halkası olan Suriye Krizine kadar olan süreçte Washington'un izlemiş olduğu belirsiz ve tutarsız politikaları nedeniyle, bölgesel dinamikler gereği atmosferin hiç düşmediği bu coğrafyada çeşitlenen kriz gündemleri iki aktörün daha sık karşı karşıya getireceğe benzemektedir.

Arap Baharı ve Suriye Krizi ile mülteci ve terör sorunları ile aynı anda mücadele etmek zorunda kalan Türkiye'nin gerek bu sorunlara yönelik politikaları gerekse de Türk devlet teşkilatına yönelik gerçekleştirilen 15 Temmuz darbe girişimine yönelik tutumu ile ABD ile ittifak ilişkisi anlamında bir kırılma yaşadığı görülmektedir. 15 Temmuz Darbe girişiminin dış politikaya etkileri sürecinde FETÖ terör örgütünün yurtdışı ayağının ortaya çıkarılması anlamında başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin tutarsız yaklaşımları ile Türkiye'nin alternatif müttefiklik arayışlarına yönlendiği düşünülmektedir.

Değişen uluslararası konjonktür ve güvenlik algılamalarındaki farklılaşmalar ülkelerin tehdit tanımlarında önemli değişmelere neden olmaktadır. Bush doktrininde şeytani terör örgütleri listesinde üst sıralarda yer alan Taliban yönetimine 2001 yılında NATO kapsamında gerçekleştirilen operasyonlardan netice alınamaması stratejik bir çıkmaza giren ABD açısından hem ekonomik hem de siyasi bir külfet noktasında bitirilmesi gereken bir müdahale halini almıştır. Öyle ki daha 2017 yılında 'Yeni Güney Asya Stratejisi' kapsamında Taliban ile savaşın devam edeceğine yönelik açıklamalarda bulunulmaktayken, siyasi ve ideolojik yapılanmasında herhangi bir köklü değişim göstermemiş olan bu örgüt ile hangi makul sebeplerle uzlaşma kurulabileceği fikrine erişildiği ise tamamıyla değişen güvenlik algılamaları ve öncelikli meseleler ile ilgili olarak yorumlanabilmektedir.

Türkiye'nin bölgesel problemler ve kendi ulusal güvenliğine yönelik tehditler karşısında Transatlantik müttefiklikten beklendiği desteği bulamaması, kendi güvenliğini sağlamaya yönelik tek başına sınır ötesi hareketler gerçekleştirmesinin yolunu açmış ve ABD'den temin edilemeyen Patriot Füzelere karşılık Rusya ile S-400 sistemlerinin alınması ile hava savunma sisteminin güçlendirilmesi seçeneklerini düşünmesine eden olmuştur. Tam da bu noktada Türkiye açısından bir beka sorunu olarak nitelendirilen güvenlik meseleleri karşısında PYD-YPG'ye yönelik NATO müttefiki ABD tarafından gerçekleştirilen mühimmat ve istihbarat yardımları, iki müttefikin güvenlik stratejileri bağlamında ortak bir algıya sahip olmadıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Yeni aktörler bazında zaten halihazırda PKK-PKY ile yürüttüğü işbirliği Washington'un küresel terör algılamalarının değişimine yönelik müttefiklerini tedirgin etmekle birlikte, ABD güvenlik stratejilerindeki açık bir dönüşüme işaret etmektedir. Nitekim Türkiye ve ABD müttefikliğinin geçirdiği ve halen yaşamakta olduğu krizler noktasında birbirine güç anlamında yakın olmayan iki ülke ittifakının doğal bir neticesi olarak gerek bölgesel gerekse küresel politikalar anlamında kendi çıkarını korumak ve hedeflere ulaşma anlamında farklılıklar meydana gelebilmektedir.

Karşılaşılan krizler üzerinden bir değerlendirme yapıldığında politik karar vericilerin tehdit algısı, söylemleri ve etki altında bıraktıkları kamuoyu algılamalarının ilişkilerin gidişatı üzerinde zaman zaman ulusal güvenlik sorunları meydana getirebilecek düzeyde direkt etki alanı oluşturduğu görülmektedir. Bu anlamda siyasetteki güvenlik temelli yaklaşımların bilhassa devletlerarasında gerçekleştirilen ittifak ilişkilerinin temelinde yer alan anlayış farklılıklarından kaynaklanan eksiklikleri derinleştirdiğini söylemek mümkün olabilmektedir.

Uluslararası sistem üzerinden küresel bir güvenlik algısına sahip hegemon bir güç olarak ABD, çok yönlü müttefiklik yapısı ile devletlerarası ilişkilere Amerikan üstünlüğünü adapte etmesi anlamında Soğuk Savaş dönemi parametrelerinden oldukça iyi faydalanmıştır. Ancak değişen sistem gereği dönüşen tehdit ve güvenlik algısı neticesinde çok yönlü müttefikliğin yerine iki yönlü geliştirilen ve daha çok patron çalışan ilişki modelini anımsatan ittifakların geçerli olduğu görülmektedir. Müttefiklik politikalarının güncel çıkarlar ışığında belirlendiği yeni dönemde söylemlerinde ısrarla belirttiği üzere ABD dışındaki problemlerden uzak duracağı yönündeki açıklamaları ile Başkan Trump'ın güvenlik ve ittifak politikaları anlamında devletlerarası ilişkilerde oldukça bencil adımlar

atacağının sinyallerini vermiş olduğu görülmektedir.

Hem stratejik hem de jeopolitik konumu sebebiyle hiçbir dönem olayları akışına bırakma veya bekleme lüksüne sahip olmayan Türkiye'nin sınırlarının hemen ötesinde değişen denklemler karşısında yalnız bekleme pozisyonunda kalması pek mümkün gözükmemektedir. Tutarsız söylemleri ve politikaları ile Başkan Trump dönemi ABD ile ilişkilerinde, kamuoyunun ve piyasalarının kolaylıkla dış politik söylemlerden etkilenebileceği düşünüldüğünde Türkiye'nin daha dengeli ve bölgesinde komşuları öncelikli istikrar odaklı bir dış politika izlemesi uygun olacaktır.

Türkiye'nin bölgesel problemlerinin çözümünde ABD ile mutabakata varması durumunda, İran ve Rusya gibi diğer etkin aktörleri karşısına almayarak bir denge siyaseti izlemesinin elzem olduğu sonucuna varılmaktadır. Bölgesindeki ve dünyadaki sorunlar karşısında aktif bir şekilde varlık gösteren Türkiye'nin, Suriye Krizinde olduğu gibi soruna oyun bozucu bir aktör olarak dahil olması ve İran nükleer krizindeki gibi Batılı ülkeler ile arabulucu rolüne soyunması bölge içi bir aktör olarak sorunlar karşısında coğrafyasında belirlenen durumlara adapte olmak yerine çözüm sürecinde belirleyici rolünü artırmaya devam edeceği yönünde yorumlanabilmektedir. Türkiye'nin hem masada hem de sahada aktif bir şekilde rol oynayarak kazançlı olmaya çalıştığı bölge politikalarında, Washington ile algılamalardaki farklılıklar sebebiyle ulusal güvenlik meselelerinde yaşanan krizlerin daha yeni kriz konularına kapıları araladığı günümüz konjonktüründe güvenlik politikaları kapsamında stratejik ortaklığın bir hayli geride kalmış olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Cemal (1991). *Süper Güçlerin Hakimiyet Kavgası*, Ankara: AS-TEK Yayınevi.
- AÇIKMEŞE, Sinem Akgül (2004). “Uluslararası İlişkiler Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, *Uluslararası İlişkiler*(1). 1-32.
- AHMAD, Feroz, (2004). “The Historical Background of Turkey’s Foreign Policy”, *The Future of Turkish Foreign Policy*, (Ed. Lenore G. Martin, Dimitris Keridis), London: The MIT Press, 9-33.
- AKDOĞAN, İsmail (2017). "Katar Krizi: Değişen Bölgesel Güç Dengesinin İlk Pratik Yansıması", *Middle Eastern Analysis / Ortadoğu Analiz*, ORSAM, Temmuz, 9 (81), 48-74.
- AKGÜN, Birol (2012). “ABD’nin Suriye Politikası, Suriye Krizinde Bölgesel ve Küresel Aktörler Perspektifler”, *Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Stratejik Düşünceler Enstitüsü, 1-18.
- AKGÜN, Seçil (1988). “Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesindeki Rolü”, *Atatürk Yolu*, 1(1), Mayıs, 1-24.
- AKGÜN, Seçil (1981). General Harbord’un Anadolu Gezisi ve Ermeni Meselesine Dair Raporu (Kurtuluş Savaşı Başlangıcında) İstanbul Tercüman Tarih yayınları.
- AKSAR, Yusuf (2012). “Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk”, *Uluslararası İlişkiler*, 9(33), 23-40.
- ALLISON, Graham, Philip Zelikov (1999). *Essence Of Decision, Explaining The Cuban Missile Crisis*, NewYork: Longman.
- ALTUNIŞIK, Meliha Benli (2009). “Ortadoğu ve ABD: Yeni bir Döneme Girilirken”, *Ortadoğu Etütleri*, 1(1), 69-81.
- AMOS, Jordan (1999). *American National Security*, Second Reprinted, Maryland: John Hopkins University Press.
- ANDERSON, Perry (2002): “Force and Consent,” *New Left Review*, No. 17, September-October, 1-26.

- ARI, Tayyar (1997). *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- ARI, Tayyar (1998), *Basra Körfezi ve Ortadoğu'da Güç Dengesi 1978-1996*, İstanbul: Alfa Yayınevi.
- ARMAOĞLU, Fahir (1963). *Kıbrıs Meselesi, Türk Hükümeti ve Kamuoyunun davranışları, 1954-1959*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- ARMAOĞLU, Fahir (2017). *Türk Amerikan İlişkileri 1919-1997*, İstanbul: Kronik Yayıncılık.
- ARSHID, Osama Abu (2014). "The Obama Administration's Foreign Policy", *Arab Center for Research and Policy Series*, Doha, Qatar, 1-13.
- ARENDS, J. Frederik M.(2012). "Homeros'dan Hobbes ve Ötesine: Avrupa Geleneğinde Güvenlik Kavramı", *Çatışmadan Güvenliğe*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 199-220.
- ARMAOĞLU, Fahir, (2012). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 18. Baskı, İstanbul: Alkım Yayınevi.
- ATAÖV, Türkkaya (1965). *Turkish Foreign Policy 1939-1945*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- ATAÖV, Türkkaya (1969). *Amerika, NATO ve Türkiye*, Ankara: Aydınlik Yayınevi,
- ATEŞ, Davut (2009). "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/ Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10, 11-25.
- ATLI, Altay, Sadık Ünay (2014). "Küreselleşme sürecinde Türkiye-Çin ilişkileri", *SETA Analiz*, 96, 77-97.
- AVCIOĞLU, Doğan (1990). *Türkiye'nin Düzeni Dün-Bugün-Yarın*, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- AYDIN, Mehmet S.(2002). "Küreselleşmeye Genel Bir Bakış", *Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme*, İstanbul, Ufuk Kitapları, 11-24.
- AYMAN, S. Gülden (2012). "Türkiye-İran İlişkilerinde Kimlik, Güvenlik, İşbirliği ve Rekabet", (Der. Faruk Sönmezoğlu, Nurcan Özgür Baklacıoğlu, Özlem Terzi.), *20.Yüzyılda Türk Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Der yayınları.
- BAKAN, Zerrin Ayşe (2007). "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algulamaları", *21.yüzyıl*, 1(3), 35-50.

- BALDWIN, David A. (1997). "The Concept of Security", *Review of International Studies*, /23, British International Studies Association, 5-26.
- BAL, İdris (2006). "Türkiye ABD İlişkileri ve 2003 Irak Savaşı'nın Önemi", (Ed.İdris Bal), *21. Yüzyılda Türk Dış Politikası/Turkish Foreign Policy in 21. Century*, Ankara: Lalezar Kitabevi.
- BAL, İdris (2008). *ABD Politikaları ve Türkiye*, Ankara: Lalezar Kitabevi.
- BAL, İdris, Ayfer Selamoğlu (2006). "Büyük Ortadoğu Projesi: ABD, AB Türkiye ve Bölge", (Der. İdris Bal), *21.yy'da Türk Dış Politikası*, Ankara, AGAM Yayınları, 193-215.
- BALCI, Ali (2016). "Darbeler ve ABD'nin Rolü: Önemi Hep Sonradan Anlaşılan Bir Bağlantı", *Ortadoğu Analiz*, 8(76), Eylül-Ekim, 48-49.
- BALCI, Ali (2013). *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar*, İstanbul: Etkileşim Yayıncılık.
- BALL, George W., Douglas B. Ball (1992). *The Passionate Attachment: America's Involvement with Israel, 1947 to the Present*, New York: Norton.
- BARRY, Buzan (1991). "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs*, 67/3, 431-451.
- BASSIL, Youssef (2012). "The 2003 Iraq War: Operations, Causes and Consequences", *IOSR Journal Of Humanities And Social Science (JHSS)*, 4(5), 29-47.
- BARRON, Robert, Joe Barnes (2018). "Trump Policy in the Middle East: Syria", *Baker Institute for Public Policy, Rice University, Centre for the Middle East*, March, 1-6.
- BAŞBUĞ, Fırat, Fatih Başbuğ (2007). "Türk-Rus İlişkilerinin Tarihi Süreçte Avrasya'daki Sosyal ve Kültürel Yansımaları", *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS 38)*, Ankara, 1(1), 38-43.
- BAYLIS, John (1984). *Anglo-American Defence Relations 1939-1984*, 2nd edition, Document 2.2. London, Macmillan.
- BAYLIS, John (2008). "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5 (18), 5-18.

- BEESON, Mark (2009). "Australia and the US and the Unassainable Allience", *America's 'Special Relationships', Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, NewYork: Routledge Taylor and Francis Group.
- BEESON, Mark (2007). 'The Declining Theoretical and Practical Utility of "Bandwagoning": American Hegemony in the Age of Terror', *British Journal of Politics and International Relations*, vol. 9. 347–372.
- BEESON, Mark(2009), "Australia and the US and the Unassainable Allience", *America's 'Special Relationships', Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, Routledge Taylor and Francis Group, NewYork, 347–372.
- BECK, Ulrich (2002). "The Silence of Words and political Dynamics in the World Risk Society", *Logos*, 1(4), 1-18.
- BEESON, Mark (2009). "Australia and the US and the Unassainable Allience", *America's 'Special Relationships', Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, NewYork: Routledge Taylor and Francis Group.
- BEESON, Mark (2006). 'The Rise of the "Neocons" and the Evolution of American Foreign Policy', (Ed. Vedi Hadiz) *Empire, Neoliberalism, and Asia*, London: Routledge.
- BERİŞ, Yakup, Aslı Gürkan, Türk-Amerikan İlişkilerine Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler, Washington, TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu, Temmuz 2002. 1-47.
- BERMAN William C.(1994). *America's Right Turn: From Nixon to Bush*, London: Johns Hopkins University Press.
- BERNSTEIN, Barton J. (1980). "The Cuban Missile Crisis Trading the Jupiters in Turkey?", *Political Science Quarterly* 95(1), Spring, 85-99.
- BETTS, Richard K.(2004). "U.S. National Security Strategy: Lenses and Landmarks", *The Princeton Project on National Security*, Princeton University, Woodrow Wilson School of Public Affairs, November, 22-39.
- BENHÜR, Çağatay (2008). "1920'li Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma", *Uluslararası Dergiler*, Sayı 24, Konya, 83-95.

- BERGSMANN, Stefan (2001). The Concept of Military Alliance, (Ed.Erich. Reiter, Heinz Gartner), *Small States and Alliances*, Heidelberg, Physica-Verlag, 1-37.
- BESCHLOSS, Michael R.(1991). *Kennedy v. Khrushchev, 1960-1963*, Edward Burlingame Books, New York: Harper Collins Publisher.
- BICKERTON, Ian J.(2009). *America's Israel/ Israel's America*, John Dumbrell, Axel Schäfer, America's 'Special Relationships': Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance, NewYork: Routledge Taylor and Francis Group.
- BİLGİÇ, Ali (2011). “Güvenlik İkilemi”ni Yeniden Düşünmek Güvenlik Çalışmalarında Yeni Bir Perspektif”, *Uluslararası İlişkiler*, 8(29).
- BİLGİN, Pınar (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(14), 69-96.
- BİLGİN, Pınar (2005). *Regional Security in the Middle East: A critical Perspective*, Newyork, Routledge.
- BİRDİŞLİ, Fikret (2017). *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik: Kavram, Teori, Uygulama*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- BİNGÖL, Oktay (2016). “Yeni Güvenlik Yaklaşımları ve 21. Yüzyıl Güvenlik Sorunları”, *Uluslararası Güvenlik Yeni Politikalar, Stratejiler ve Yaklaşımlar*, (Ed. Hasret Çomak), İstanbul: Beta yayınları.
- BOOTH, Ken, Tim Dunne (2002). *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order*, New York, Palgrave.
- BOOTH, Ken (1990). “Steps Towards Stable Peace in Europe: A Theory and Practice of Coexistence”,*International Affairs*, 66/1, 17-45.
- BOOTH, Ken, Nicholas Wheeler,(2008).“Uncertainty”, *Security Studies: An Introduction*, (Ed Paul D. Williams ve Matt McDonald), New York: Routlege.
- BOSTANOĞLU, Burcu (1999). *Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası Kuram ve Siyasa*, Ankara: İmge Kitabevi.
- BOZKURT, İsmail (2001). “Kıbrıs’ın Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Avrupa Birliği Kıskaçında Kıbrıs Meselesi*, Ankara: HD Yayıncılık Matbaacılık Tanıtım Ltd. Sti.
- BOZKURT, Enver (2007). *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı*.(Üçüncü Baskı), Ankara: Asil Yayınları.

- BÖLÜKBAŞI, Deniz (2008). *1 Mart Vakası: Irak Tezkeresi ve Sonrası*, İstanbul: Doğan Kitap.
- BRZEZINSKI, Zbigniew (2005). *Büyük Satranç Tahtası*, (Çev: Yelda Türedi), Birinci Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- BREZINSKI, Zbigniew (2005). *Büyük Satranç Tahtası*, İstanbul: İnkılap Kitapevi
- BREZINSKI, Zbigniew (2009). "An agenda for NATO", *Foreign Affairs*.88 (5), 20-39.
- BRZEZINSKI, Zbigniew (2009). "An Agenda for NATO: Toward a Global Security Web", *Foreign Affairs*, LXXXVIII/5, 2-20.
- BRZEZINSKI, Zbigniew (1995). "A Plan for Europe", *Foreign Affairs*, 74(1), 26-42.
- BUSH, George W. (2001). "Address to a Joint Session of Congress and the American People," 20 September.
- BRAUCH, Hans Günter (2008). "Conceptual Quartet: Security and Its Linkages with Peace, Development, and Environment", (Ed. Hans Günter Brauch, Ursula Oswald Spring), *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualizing Security in the 21st Century*, Berlin and Heidelberg: Springer-Verlag.
- BURK, Kathleen (2007). *Old World, New World: The Story of Britain and America*, London: Little Brown.
- BURK, Kathleen (1985). *Britain, America and the Sinews of War 1914–1918*, London: George Allen & Unwin.
- BURK, Kathleen (2008). *Old World, New World: Great Britain and America from the Beginning*, October 1, New York: Atlantic Monthly Press.
- BURK, Kathleen (1992). "The Lineaments of Foreign Policy: The United States and a "New World Order," 1919-39", *Journal of American Studies*, 26(3), Cambridge University Press, 377-391.
- BUZAN, Barry (1991). "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs*, 67/3, 431-451.
- BUZAN, Barry (1991). *People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Boulder, 2. Edition, Colorado: Lynne Rienner Publishers.

- BYMAN Daniel, Matthew Waxman (2002). *The Dynamics of Coercion: American Foreign Policy and the Limits of Military Might*, Cambridge: Cambridge University Press,
- CANBOLAT, İbrahim S. (2002). *Avrupa Birliği Uluslar üstü Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi*, İstanbul: Alfa Yayınevi.
- CARR, Edward H.(1962). *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Londra: Macmillan.
- CHALLENGER, Richard D.,(1986). “Did the ‘hidden hand’ leadership make any difference?” (Ed.Norman A. Graebner), *The National Security - Its Theory And Practice, 1945-1960*, Oxford: Oxford University Press.
- CHEW, Emrys, (2009). *US Foreign Policy and Southeast Asia: From Manifest Destiny to Shared Destiny*”, *American Foreign Policy Regional Perspectives*, William B.Ruger Chair of National Security Economics Papers, U.S. Naval War Collage, Rhode Island: Newport.
- CLARKE, Richard (1982).“Policy in Europe”, (Ed. Alec Cairncross), *Anglo-American Economic Collaboration in War and Peace 1942–1949*, Oxford: Oxford University Press,
- CLAUSEWITZ, Carl von (1976). *On War*, (Çev. Ve Ed. Michael Howard ve Peter Paret), Princeton.
- CLAWSON, Patrick (2016). “U.S. Policy and the PYD”, (Ed. Patrick Clawson), *Syrian Kurds as A U.S. Ally: Cooperations and Complications*, Washington D.C.: The Washington Institute for Near East Policy.
- CLEMENT, Henry (2012), Ji-Hyang Jang, *The Arab Spring: Will It Lead to Democratic Transitions?*, NewYork: Palgrave Macmillan.
- CLINTON, Bill (1993). “American foreign Policy and the Democratic Ideal”, *Orbis*, 37(4), Fall, 651-660.
- COLE, Juan (2018). “The Cost of Trumpism in U.S. Policy toward the Middle East”, Reports Aljazeera Centre For Studies, April,
- COOPER, Robert (2005). *Ulus Devletin Çöküşü*, İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- COX, Robert W. (1981). “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory”, *Millennium: Journal of International Studies*, 10(1), 116-145.

- CHOMSKY, Noam (1989). *Necessary Illusions: Thought Control in Democratic Societies*, London: Pluto Press.
- CONSTANDINOS, Andreas (2009). *America, Britain and the Cyprus Crisis of 1974: Calculated Conspiracy or Foreign Policy Failure?*, London: Authorhouse Pub.
- COOK, Jonathan (2008). *Israel and the Clash of the Civilisations*, London: Pluto Press,
- COX, Robert W.(1983). "Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method", *Millennium-Journal of International Studies*, 12(2). 162-175.
- COX, Michael (1995). *US Foreign Policy after the Cold War: Superpower without a Mission?*, London: Pinter.
- CÖHCE, Salim (2000). "Büyük Orta Doğu Projesi Bağlamında Hindistan ile Orta Doğu Arasındaki Tarihi Bağlar ve Güncel İlişkiler", *Gazi Akademik Bakış*, 2(3), 231-267.
- CULLATHER, Nick (2009). "The Model Nations; The US Allies and Partners in the Modernizing Imagination", *America's 'Special Relationships', Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, Routledge Taylor and Francis Group, NewYork, 1-17.
- ÇAĞLAR, Barış (2012). "Türkiye'nin Suriye Politikası: Yeni Klasik Realist Bir Bakış," *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı:47, 37-48.
- ÇAĞIRAN, Mehmet Emin (2011). "Güvenlik Konseyi'ni Libya'ya Askeri Müdahale Kararı", *Ortadoğu Analiz*, 3(28).
- ÇAĞLAR, Nedret (2008). "Post-modern Anlayışta Siyaset ve Kimlik", *Suleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 369-386.
- ÇALIŞ, Şaban (2001). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri: Kimlik Arayışı, Politik Aktörler ve Değişim*, Ankara: Nobel Yayınları.
- ÇELEBİ, Özlen (2008). "Türkiye ABD İlişkileri", (Ed. Haydar Çakmak), *Türk Dış Politikası 1919 -2008*, Ankara: Platin yayıncılık.
- ÇİÇEKÇİ, Ceyhun (2012). *Uluslararası Güvenlik Çalışmaları, Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- ÇOMAK, Hasret (2016). *Uluslararası Politikada Suriye Krizi*, İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- ÇUBUKÇU, Mete (2006). *Ortadoğu'nun Yeniden İşgali*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

- DABASHI, Hamid (2012). *The Arab Spring: The End of Postcolonialism*, London: Zed.
- DAVIES, Nicolas J. S. (2010). *Blood on Our Hands: The American Invasion and Destruction of Iraq*, Michigan: Nimble Books LLC.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2004). *Stratejik Derinlik*, 17.baskı, İstanbul: Küre Yayınları.
- DEDEOĞLU, Beril (2004). “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine”, *Uluslararası İlişkiler*, 1(4), 1-27.
- DENİZ, Taşkın (2012). “Mekansal Paylaşım Açısından Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 1(26).
- DERIAN, James Der (1990). “The Simulation Syndrome: From War Games to Game Wars”, *Social Text* 24, Duke University press, 187-192.
- DIRI, Esra (2013). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- DİRİÖZ, Ali Oğuz, “Katar’ın Çok Yönlü Dış Politikası”, *OrtaDoğu Analiz*, Mart 2009, 1(3), 61-67.
- DODGE, Toby (2008). “US Foreign Policy in the Middle East” in *US Foreign Policy*, (Ed. Michael Cox ve Doug Stokes), *US Foreign Policy*, New York: Oxford University Press.
- DOYLE, Michael W. (1983). “Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs”, *Philosophy and Public Affairs*, 12(3), (205-235).
- DREZNER, Daniel W. (2004). *Who Rules? The Regulation of Globalization*, Chicago: Chicago University Press.
- DUECK, Colin (2015). *The Obama Doctrine: American Grand Strategy Today*, New York: Oxford University Press.
- DUNNE, Tim (2001). “Liberalism”, (Ed. John Baylis), *The Globalization of World Politics*, Steve Smith, London: Oxford University Press.
- DUMBRELL, John, Axel Schäfer (2009). *America's 'Special Relationships': Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- DURAN, Burhanettin, Hasan Basri Yalçın (2016). *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri*, İstanbul: SET Kitapları.

- EFEĞİL, Ertan (2016). *Türkiye'nin Çatışma Bölgelerine Yönelik Dış Politikasının Analizi*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- ERENDİL, Muzaffer (1991). *Sun-Tzu'nun "Harp Sanatı" Adlı Eseri ve Çıkarılan Dersler*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- ERHAN, Çağrı (2005). “Jeopolitik Kuramlar”, *Türk Dış Politikası*, C.1: 1919-1980, (Ed. Baskın Oran), 11. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ERHAN, Çağrı (2004). “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül’ün Etkileri”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(3), Ankara, (123-149).
- EKİNCİ, Arzu Celalifer (2009). *İran Nükleer Krizi*, Ankara: USAK Yayınları.
- ELİGÜR, Banu (2012). Crisis in Turkish–Israeli Relations (December 2008–June 2011): Partnership to Enmity, *Middle Eastern Studies*, 48(3), 429-459.
- ERDOĞAN, Şemsettin, Ergün Deligöz(2015). ”Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) Gücü ve Geleceği”, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 5-37.
- EROL, Mehmet Seyfettin (2014). “İran Perspektifinden Yeni Döneme Yönelik ‘İşbirliği’ Modelleri”, *TürkYurdu*, 34(318), 16-19.
- ERICSON, Edward J.(2004). “Turkey as Regional Hegemon-2014:Strategic Implications fort he US”, *Turkish Studies*, 5(3), Autumn, 25–45.
- FABBRINI, Sergio (2004). “Layers of Anti-Americanism: Americanization, American Unilateralism and Anti-Americanism in a European Perspective,” *European Journal of American Culture*, c. 23, n. 2, 79-94.
- FALK, Rishard (2014). “Can the Us Government Accept an Independent Turkish Foreign Policyin the Middle East?“, *Insight Turkey*, 16(1), 7-18.
- FIRAT, Melek (2001). “Yunanistan’la İlişkiler (1960-1980)”, (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 1 (1919-1980), İstanbul: İletişim Yayınları.
- FISHEL, John T. (2017). *American National Security Policy, Authorities, Institutions, and Cases*, Maryland: Rowman and Littlefield.
- Norman Finkelstein (2018), *Gaza: An Inquest into Its Martyrdom*, California: University of California Press.

- FORD, Gerald R.(1979). *Time to Heal, The Autobiography of Gerald R. Ford*, Harper & Washington D.C.: Row Publisher, August.
- FOWLER, Randall (2018). *More Than a Doctrine; The Eisenhower Era in the Middle East*, Potomac Books, University of Nebraska Press.
- FREEDMAN, Lawrence (2003).*The Evolution of Nuclear Strategy*, New York: Palgrave MacMillan.
- FUKUYAMA, Francis (1992). *The End of History and the Last Man*, London: Penguin Books.
- FUKUYAMA, Francis (2005). *Tarihin Sonu Mu? (Çev. Yusuf Kaplan)*, Ankara: Vadi Yayınları.
- GADDIS, John Lewis (2005). *How Relevant Was U.S. Strategy İn Winning The Cold War?*, U.S. Army War College/Strategic Studies Institute. London: Penguin Press,
- GARTHOFF, Raymond (1989). *Reflections on the Cuban Missile Crisis*, Washington: the Brooking Institution pres.
- GARTHOFF, Raymond L.(2001). “The Failure of Detente of 1970”, (Ed. Klaus Larres, Anne Lane), *The Cold War*, Oxford: Blackwell publishers.
- GERGES, Fawaz A. (2013). *The Obama Approach To The Middle East: The End of Americas’s Moment”*, *International Affairs*, 89(2), 299-323.
- GILL, Stephen, David Law (1993). “Global Hegemony and Structural Power of Capital”,*Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Global National Security and Intelligence Agencies Handbook (2015.)Volume 1 Strategic Information and Important Contacts, Int'l Business Publications.
- GÖNGEN, Mehmet Ali (2014). “Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33, 1-18.
- GÖNLÜBOL, Mehmet, Haluk Ülman (2007). *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- GÖZEN, Ramazan (2006). *ABD'nin Irak İşgali: Yeni Muhafazakar (Demokratik Emperyalist Bir Proje. II Körfez Savaşı)*(Der. Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin), Ankara: Platin yayınları.
- GÖZEN, Ramazan (2010). "Turkish American Relationsin 2009", *Perceptions*, Autumn-Winter, 15(3/4), 49-77.
- GORDON, Michael R., Bernard E. Trainor (2007). *Cobra II, The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq*, Newyork: Vintage Books.
- GROSSMAN, Marc (2002). "Triple Agenda: US Priorities for NATO Summit in Praq" *International Security Quarterly*, Hampton Roads, Spring, 15-32.
- GRAMSCI, Antonio (1978). *Selection From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*,(Der.Quentin Hoare), NewYork: International Publishers.
- GRAEBNER, Norman A. (1986). *The national security -Its theory and practice, 1945-1960*, New York: Oxford University Press.
- GRAY, Colin S. (2004). *The Sheriff: America's Defense of the New World Order*, Kentucky: The University Press of Kentucky.
- GULICK, Edward Vose (1955). *Europe's Classical Balance of Power, A Case History of the Theory and Practice of One of the Great Concepts of European Statecraft*, New York: Cornell University Press for the American Historical Association.
- GUNTHER, Michael M. (2008). *The Kurds Ascending: The Evolving Solution to the Kurdish Problem in Iraq and Turkey*, New York: Palgrave Macmillan.
- GÜREL, Sükrü Sina (1998). "A General Appraisal of Current Turkish Foreign Policy" (Ed. Mustafa Aydın), *Turkey at the Threshold of the 21st Century*, International Relations Foundation, Ankara, 16-17.
- GÜRÜN, Kamuran (19991). *Türk-Sovyet İlişkileri*, Ankara: TTK Yayınları.
- HALE, William (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- HALE, William (1992). "Turkey, the Middle East and the Gulf Crisis." *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-) 68(4), 679-692.
- HALLE, Louis J.(1967). *The Cold War as History*, London: Chatto & Windus.

- HALLIDAY, Fred (1986). *The Making of the Second Cold War*, Second Edition, London: Verso.
- HART, Basil Henry Liddell, (1967). *The Classic Book on Military Strategy*, 2nd Rev. New York: Meridian pub.
- HATHAWAY, Oona A., Scott J. Shapiro (2017). *The Internationalists: How a Radical Plan to Outlaw War Remade the World*, New York: Simon and Schuster.
- HAUGAARD, Mark, Howard H. Lenther (2006). *Hegemony and Power; Consensus and Cohesion in Contemporary Politics*, Lanham: Lexington Books.
- HARRIS, George (2004). "Turkish-American relations since Truman doctrine" (Ed. Mustafa Aydın and Çağrı Erhan), *Turkish-American Relations: Past, Present and Future*, London and New York: Routledge.
- HARRIS, George S. (1972). *Troubled Alliance: Turkish American Problems In Historical Perspective, 1945-1971*, Washington D.C.: AEI Hoover Policy Studies.
- HART, Liddel (2000). *II. Dünya Savaşı Tarihi, C.I*, (Çev. Kerim Bağrıaçık), İstanbul: YKY Yayınları.
- HAZBUN, Waleed (2012). "A History of Insecurity: From the Arab Uprisings to ISIS", *Middle East Policy Council*, 22(2), 55-65.
- HEALY, Gene (2009). *The Cult of the Presidency*, Washington D.C.: CATO Institute.
- HERRING, George C. (2008). *From Colony to Superpower: U.S. Foreign Relations Since 1776*, New York: Oxford University Press.
- HERRMANN Richard K., R. Ned Lebow , "What Was the Cold War? When and Why Did it End?", (Der. Richard K. Herrmann, Richard Ned Lebow), *Ending the Cold War: Interpretations, Causation, and the Study of International Relations*, New York: Palgrave Macmillan.
- HERZ, John, (1950). "Idealist Internationalism and The Security Dilemma", *World Politics*, June, 2(2), 157-180.
- HERZ, John H. (1951). *Political Realism and Political Idealism*, Chicago: University of Chicago Press.
- HENZE, Paul B. (2003). *Türkiye ve Atatürk'ün Mirası*. (Çev. O. Azizoğlu), Konya: Kömen Yayınları.

- HEYWOOD, Andrew (2013).*Küresel Siyaset*, Ankara: Adres Yayınları.
- HILL, Fiona(2003). “Seismic Shifts in Eurasia: The Changing Relationship Between Turkey and Russia and its Implications for the South Caucasus”, *Journal of Southeast European & Black Sea Studies*, 3(3), 55-75.
- HOLSTI, Ole, P.Terence Hopmann, John D.Sullivan (1973).*Unity and Disintegration in International Alliances*, New York: Wiley-Interscience Publication.
- HOLSTI, Kalevi Jaakko (1988).*International Politics: A Framework for Analysis*, 3th edition, Prentice-Hall, Inc., New Jersey: Englewood Cliffs.
- HOOK, Steven, John Spainer (2014). *Amerikan Dış Politikası, İkinci Dünya Savaşından Günümüze*, İstanbul: İnkılap yayıncılık.
- HOWARD, John (1995). ‘Australia’s Links with Asia: Realising Opportunities in Our Region’, the Fifth Asialink Lecture, Melbourne: The Myer Store.
- HUNTER, Janer E.(2002). *Modern Japonya'nın Doğuşu*, Ankara: İmge Kitabevi.
- HUNTINGTON, Samuel P. (1993).“The Clash of Civilizations?” *Foreign Affairs*, 72(3), 45-69.
- HUNTINGTON, Samuel P.(1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York: Simon and Schuster Paperback,
- HUNTINGTON Samuel P. (1999). “The Lonely Superpower,” *Foreign Affairs*, 78(2), March/April, 35-49.
- ITANI, Faysal, Nate Rosenblatt, (2018). “US Policy in Syria: A Seven-Year Reckoning”, *Atlantic Council*, Rafik Hariri Center for the Middle East, September. 1-17.
- İŞYAR, Ömer Göksel (2005). “An Analysis of Turkish-American Relations From 1945 to 2004: Initiatives and Reactions in Turkish Foreign Policy”, *Alternatives*, 4(3), Fall 21-52.
- JACKSON Robert J.,Philip Towle(2006).*Temptations of Power: The United States in Global Politics after 9/11*, New York: Palgrave Macmillan.
- JANIEWSKI, Dolores E.(2009).“Yearning and Spurning: New Zealand’s Special Relationships with Britain and The United States”, (Ed. John Dumbrell and Axel

Schäffer) *America's 'Special Relationships': Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, London: Routledge.

JANIEWSKI, Dolores E.(2009).“Yearning and Spurning: New Zealand’s Special Relationships with Britain and The United States”, (Ed. John Dumbrell and Axel Schäffer), *America's 'Special Relationships': Foreign and Domestic Aspects of the Politics of Alliance*, London: Routledge.

HAACKE, Jurgen (1996) *ASEAN's Diplomatic and Security Culture: Origins, Development and Prospects*, London: Routledge Curson, Taylor Francis Group.

JOHNSON, Lyndon B.(1987). “Document 6: President Johnson's Letter To Prime Minister İnönü, June 5, 1964.” *Studia Diplomatica*, 40(3/5).

JOFFE, Josef, (2014), *The Myth of America's Decline, Politics, Economics, and a Half Century of False Prophecies*, NewYork: Liveright.

JONES, Howard, (2008). *Crucible of Power: A History of American Foreign Relations from 1897*, Maryland: Rowman and Littlefield Pub. Inc.

JONES, Clive(2002). “The Foreign Policy of Israel”, *Foreign Policies of Middle East States*. (Ed. Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami), London: Lynne Rienner Puslifiers.

JUNG, Dietrich (2001). “The Sevres Syndrome: Turkish Foreign Policy and its Historical Legacies”, (Ed. Bjorn Moller), *Oil & Water: Cooperative Security in the Persian Gulf*, Tauris Publishers London, 131-159.

KARABULUT, Bilal (2011). *Güvenlik; Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek*, Ankara: Barış Kitabevi.

KARAGÜL, Soner (2017). “Orta Doğu’da İttifak İlişkilerindeki Dönüşüm: Arap Baharı Sonrası Kırılgan İttifaklar”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,(5), 263-297.

KARDAŞ, Tuncay (2018).“Trump Dönemi ABD Dış Politikasını Anlamak”, *Anadolu Ajansı, Trump ve Küresel Düzen*, Ankara: Anadolu Ajansı Yayınları.

KASIM, Kamer (2009).*Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya*, Ankara: USAK yayınları.

KAUFMAN, Robert G. (2014). “Prudence an the Obama Doctrine”, *Foreign Policy Reasearch Institute*, Summer, 441-459.

- KARLSSON, Ingmar, (2005).*Din, Terör ve Hoşgörü*, (Çev. T. Kayaoğlu) İstanbul: Homer Kitabevi.
- KAMRAVA, Mehran, (2013). *Qatar: Small State, Big Politics*, Ithaca: Cornell University Press.
- KAYAR, Mustafa(2003).*Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu*, Birinci Baskı, Yayın No:75, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- KAYA, İslam Safa, (2016). *Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Gazze Ve Mavi Marmara*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- KESKİN, Arif (2004). “Tüm Boyutları ile Türkiye İnan İlişkileri”, *Stratejik Analiz*, 5(53), Eylül, 191-198.
- KERKUKLU, Mofak Salman (2015). *The Plight of Iraqi Turkoman*, İstanbul: Turkmeneli Research and Idea Center Publications.
- KEYLOR, William R.(1996). *The Twentieth-Century World*, New York: Oxford University Press.
- KİRİŞÇİ Kemal (2000). “US-Turkish Relations: From Uncertainty to Closer Ties”, *Insight Turkey*, 2(4), October-December, 37-63.
- KISSINGER, Henry (2014). *World Order; Reflections on the Character of Nations and the Course of History*, New York: Penguin Press.
- KNUTSEN, Torbjon L. (2006). *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, İstanbul: Açılım Kitap.
- KRAUSE, Keith, Michael C. Williams (1996). “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods”, *Mershon International Studies Review*, 40(2), 229-254.
- KOCABAŞOĞLU, Uygur (2001).*Anadolu'daki Amerika, Kendi Belgeleriyle 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Amerikan Misyoner Okulları*, 3. baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- KÖSEBALABAN, Hasan (2011). *Turkish Foreign Policy: Islam, Nationalism and Globalization*, New York: Palgrave Macmillan.

- KÖSEBALAN, Hasan (2012). "Türkiye ve Ortadoğu'da Yeni Düzen Arayışı," (Ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat, Ali Resul Usul), *Türk Dış Politikası Yıllığı 2011*, Ankara: SETA Yayınları.
- KOÇGÜNDÜZ, Leyla Melike (2011). "Basra Körfezi'nin Parlayan İncisi: Katar," *The Sparkling Pearl Of The Persian Gulf: Qatar, Ortadoğu Analiz*, Şubat, 3(26), 71-81.
- KÜRKÇÜOĞLU, Ömer E. (1972). *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası, 1945-1970*, Ankara: AOSDF Yayınları.
- LAFEBER, Walter (1994). *The American Age: U.S. Foreign Policy At Home And Abroad 1750 To The Present*, New York: Norton.
- LARRABEE, F. Stephen, Ian O. Lesser (2003). *Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty*, Arlington: RAND National Security Research Division.
- LARRABEE, F. Stephen (2006). *Turkey As A U.S. Security Partner*, Arlington: RAND Corporation Project Air Force.
- LANTIS, Jeffrey S., Darryl Howlett, (2006). *Strategic Culture*, (Ed. John Baylis, James J. Wirtz, Colin S. Gray, Eliot Cohenp), *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*, New York: Oxford Press.
- LARUELLE, Marlene(2008). *Russian Eurasianism. An Ideology of Empire*, Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press.
- LAWRENCE, Susan V. MacDonald, David (2012). "U.S.-China Relations: Policy Issues". CRS Report for Congress. Library of Congress.
- LEFFLER, Melvyn P. (2004). "Bush's Foreign Policy," *Foreign Policy*, Issue 144, September-October, 22-28.
- LEVY, Jack S. (2006). *War and Peace*, London: Handbook of International Relations.
- LIEBER, Robert J.(2006). *The American Era: Power and Strategy for the 21st Century*, New York: Cambridge University Press.
- LIPPMAN, Walter (1943). *US Foreign Policy: Shield Republic*, Boston: Little Brown.
- LINKLATER, Andrew, (2005). "Globalization and Transformation of Political Community" (Ed. John Baylis ve Steve Simith), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. New York: Oxford University Press.
- LISKA, George (1962). *Nation in Alliance*, Baltimore: John Hopkins Press.

- LITWAK, Robert S. (1986). *Detente and Nixon Doctrine, American Foreign Policy and the Pursuit of Stability, 1969-1976*, Cambridge: Cambridge University Press.
- LOVEMAN, Brian (2010). *No Higher Law: American Foreign Policy and the Western Hemisphere Since 1776*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- LUTTWAK, Edward N.(2002). *Strategy: The Logic of War and Peace*, Cambridge: Harvard University Press.
- LYNCH, Marc, (2003). "Taking Arabs Seriously", *Foreign Affairs*, Eylül-Ekim, 81- 94.
- MACHIAVELLİ, Niccolo (1994). *Hükümdar*, (Çev. Selahattin Bağdatlı), İstanbul: Sosyal Yayınları.
- MAHALLİ, Hüsnü(2006). *Tezkereden Tezkereye Gerçekler*, İstanbul: İskele Yayıncılık.
- MCCALLA, Robert B.(1996). 'NATO's Persistence After the Cold War', *International Organization*, the MIT Press, 50(3), 445-475.
- MCDOUGALL, Walter A.(1997). *Promised Land, Crusader State: The American Encounter With the World Since 1776*, Boston: Mariner Books.
- MCFAUL, Michael James Goldgeier, (2003). *Power and Purpose: American Policy Toward Russia After the Cold War*, Washington D.C.: Brooking Institution Press,
- MCGLINCHEY, Stephen, Rosie Walters (2017). *International Relations Theory*, Bristol: E-International Relations Publishing,
- MACKENZIE, Richard, (2001). "The United States and the Taliban", (Ed. William Maley) *Fundamentalism Reborn: Afghanistan and the Taliban*, London: Hurst & Company.
- MANN, Michael (2003). *Incoherent Empire*, London and New York: Verso.
- MARTIN, Lenore G. (2004). "Turkey's Middle East Foreign Policy", (Ed. Lenore G. Martin, Dimitris Keridis), *The Future of Turkish Foreign Policy*, Massachusetts, MIT Pres, Cambridge, 157-189.
- Mavi Marmara Gazze Özgürlük Filosu*, İHH Kitap, 2011, İstanbul.
- MCCORMICK, James M. (2005). *American Foreign Policy and Process*, Fourth Edition, Belmont: Thomson Wadsworth.
- MCCORMICK, Thomas J.(1995). *America's Half-Century: United States Foreign Policy in the Cold War and After*, Second Ed., London: JHU Press, Batimore.

- MCGHEE, George (1990). *The US-Turkish-NATO-Middle East Connection*, Londra: MacMillan.
- MCLEAN, Wayne, (2015), "Understanding Turkish Foreign Policy Practice", *Turkish Studies*, C:XVI, No:4, 449-464.
- MCINTOSH, Alister, "The Origins of the Department of External Affairs and the Formulation of an Independent Foreign Policy in New Zealand in World Affairs", Volume I, 1945-1957, *NZIIA*, Wellington, 22-36
- MEARSHEIMER, John J.(1990). Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War, *International Security*, 15(1), Summer, 5-56.
- MEARSHEIMER, John J.(1994). 'The False Promise of International Institutions', *International Security* 19(4/5), 72-107.
- MEARSHEIMER, John J.(2001). *The Tragedy of Great Power Politics*, New York: W.W. Norton Company.
- MEARSHEIMER John Stephen M. Walt (2009). *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, (Çev: Hasan Kösebalaban), İstanbul: Küre Yayınları.
- MEARSHEIMER, John J., Stephen M. Walt, (2016). "The Case for Offshore Balancing: A Superior U.S. Grand Strategy", *Foreign Affairs*, July-August, 95(4), 70-83.
- MEDIROS, Evan, (2009). "The New Security Drama in East Asia: The Responses of U.S. Allies and Security Partners to China's Rise", *American Foreign Policy Regional Perspectives*, William B.Ruger Chair of National Security Economics Papers, U.S. Naval War Collage, Rhode Island: Newport.
- MICKLETHWAIT John, Adrian Wooldridge (2004). *The Right Nation: Conservative Power in America*, London: Penguin Books.
- MISHAL, Shaul, Maoz Rosenthal(2005). "Al Qaeda as a Dune Organization: Toward a Typology of Islamic Terrorist Organizations", *Studies in Conflict & Terrorism*, 28(4), 275-293.
- MILWARD, Alan S. (1984). *The Reconstruction of Western Europe 1945-1951*, California: University of California Press.

- MONTGOMERY, Evan Braden (2006). “Breaking Out of the Security Dilemma: Realism, Reassurance and the Problem of Uncertainty,” *International Security*,31(2), 151-185.
- MORANIAN, Suzanne E.(2003). “The Armenian Genocide and American Missionary Relief Efforts”, (Ed. Jay Winter), *America and the Armenian Genocide of 1915*, Cambridge University Press, Cambridge. 185–213.
- MORGENTHAU, Hans (2006).*Politics Among Nations*, 7th edition, New York: McGraw-Hill/Irwin Press.
- MORGENTHAU, Hans (1970).*Uluslararası Politika*, Cilt:1, (Çev. Baskın Oran), Ankara: Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- MOUL, W. (2002). “Dangerous Balances, 1816-1989: A Simple Theory With Longitudinal Evidence”, *Review of International Studies*, 28, 657-676.
- MURRAY, Williamson (1996).*The Making of Strategy: Rulers, States, and War*, Cambridge: Cambridge University Press.
- MUTIMER, David, (2017).“Eleştirel Güvenlik Çalışmaları; Ayrılıkçı Tarih”,*Çağdaş Güvenlik Çalışmaları*, (Ed.Alan Colins), (Çev. Nasuh Uslu), İstanbul: Röle Akademik Yayınları.
- NARA: NPMS, National Security Council, Country Files, Middle East, Turkey, Volume IV, part 1, Henry Kissinger to President Nixon, April 1971.
- NATO Information Service, (1989). The North Atlantic Treaty Organisation: Facts and Figures, Brussels.
- NATION, R. Craig (2009).Ressetting US-Russian Relations, *American Foreign Policy Regional Perspectives*, William B.Ruger Chair of National Security Economics Papers, U.S. Naval War Collage, Rhode Island: Newport.
- NITZE, Paul H. (1980). “The Development of NSC-68”, *International Security*,4(4), 52-68.
- NYE, Joseph S. Jr., “Smart Power”, *Leadership Excellence*,26(2), February 29. (243-251).
- NYE, Joseph S.(1995). “East Asian Security: The Case for Deep Engagement”, *Foreign Affairs*, Temmuz/Ağustos, 74(4), 90-102.

- OKTAV, Özden Zeynep (2011). “Regionalism or Shift or Axis? Turkish Syrian Iranian Relations” (Ed. Özden Zeynep Oktav) *Turkey in the 21st Century, Quest for a New Foreign Policy*, Farnham: Ashgate.
- OKTAV, Özden Zeynep, (2013).“Arap Baharı ve Türkiye-Körfez İlişkileri”, *Ortadoğu Analiz*, 5/51, 69-78.
- OLSON, Robert (2006). “Turkey's Policies Toward Kurdistan-Iraq and Iraq: Nationalism, Capitalism, and State Formation”, *Mediterranean Quarterly* 17(1) Duke University Press, December, 11-25.
- ORAN, Baskın, (2001). “Wilson’ın 14 Maddesi”.,(Ed. Baskın Oran),*Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt I (1919-1980). İkinci Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları,
- ORHAN, Aytun (2011). “Arap Baharı ve Türkiye”, *Çerçeve*, MÜSİAD yayınları, sayı:57, Ankara. 41-57.
- ÖZEN, Çınar, Hakan Taşdemir(2006).*Yeni Muhafazakar ABD Dış Politikası ve Türkiye*, Ankara: Odak yayınları.
- ÖZKAN, Gencer, (2000).*En Uzun Onyıl: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar*, 1. Baskı, İstanbul: Büke Yayınları.
- PARK, Bill(2007). “US Turkish Relations: Can the Future Resemble the Past?”, *Defense and Security Analysis* 23(1), Routledge Taylor and Francis Group, March, 85-104.
- PARLA, Taha (2002). “11 Eylül Yeni Bir Şey mi?”, (Der. Masis Kürkçügil), *Sahibini Arayan Barış*, İstanbul: Everest Yayınları.
- PAKER, Evren Balta, (2017). *Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası siyaset ve Güvenlik*, 2.baskı, İstanbul: İletişim yayınları.
- PAPPÉ, Ilan (2014). “The Inevitable War on Terror: deterrorasing the Palestinians”, (Ed. Alex Houen), *States of War since 9/11: Terrorism, Sovereignty and the War on Terror*, London: Routledge Taylor Francis Group.
- PARIS, Ronald (2001). “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?”, *International Security*, 26(2), 87-102.
- PEARSON, W. Robert, (2004). “Moving Ahead For The United States And Turkey”*Middle East Institute, Analysis and Opinion*, no.17, 223–237.

- PEHLİVANOĞLU, A. Öner (2004). *Ortadoğu ve Türkiye*, İstanbul: Kastaş Yayıncılık.
- PETRAS, James, Steve Vieux (1996). “Bosnia and Revival of US Hegemony”, *New Left Review*, No:218, 3-25.
- PETERSON, James W. (2014). *American Foreign Policy, Alliance Politics in a Century of War, 1914-2014*, Newyork: Bloomsbury.
- PİRİNÇÇİ, Ferhat (2011). “Amerikan Dış Politikasında Dinamizm ve Başkanlar: Retorik ve Uygulama”, (Ed. Cenan Çakmak, Cengiz Dinç, Ahmet Öztürk) *Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası: Teori ve Pratik*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- PODHORETZ, Norman (2004). “World War IV: How It Started, What It Means and Why We Have to Win,” *Commentary*, 118(2), 17-54.
- POTSKVERIYA, Boris B.(1999). “1920 ve 1930’lu Yıllarda Türk-Sovyet İlişkileri”, Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992, TTK Yayınları, Ankara.
- REYNOLDS, David (1994). *The Origins of the Cold War in Europe: International Perspectives*, Londra: Yale University Press.
- RENSHON, Stanley A.(1996). *High Hopes: The Clinton Presidency and the Politics of Ambition*, New York and London: New York University Press.
- REUS-SMIT, Christian (2004). *American Power and World Order*, Cambridge: Polity Press.
- RISSE-KAPPEN, Thomas (1999). “Collective Identity in a Democratic Community: The Case of NATO”, (Ed. Jutta Weldes, Mark Laffey, Hugh Gusterson, Raymond Duvall), *Cultures of Insecurity: States, Communities and the Production of Danger*, Minneapolis: University of Minnesota Press,
- ROBERTS, Henry L.(1952). *Documents on International Affairs 1947-1948*, Oxford: Oxford University Press.
- ROBINSON, William I.(2005). “Gramsci and Globalisation: From Nation-State to Transnational Hegemony”, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 8(4), Routledge Group.1-16
- SAĞSEN, İlhan (2011). “Arap Baharı Türk Dış Politikası ve Dış Algılaması,” *Ortadoğu Analiz*, :3(31), Ankara, 57-67.

- SALEP, Mustafa (2017). "Türkiye-Amerika İlişkilerinde Haşhaş Ekiminin Yasaklanması Meselesi", *Asos Journal*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,5(47), Haziran, 351-367.
- SANDER, Oral (1998). *Siyasi Tarih 1918-1994*, 14.baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- SANDER, Oral(1979).*Türk-Amerikan İlişkileri, 1947-1964*, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayını.
- SARKESIAN, Sam C.(1995).*US National Security: Policy Makers, Processes and Politics*, Sec. Ed., Colorado: Lynne Rienner Publishers.
- SATTERTHWAİTE, Joseph, C. (1972). "The Truman Doctrine: Turkey", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, America and the Middle East, No: 40, Sage Publications, 74-84.
- SAYARİ, Sabri (1997). "Turkey and the Middle East in the 1990s." *Journal of Palestine Studies*,26(3), 44-55.
- SAYARİ, Sabri (2013). "New Directions in Turkey – USA Relations", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 15(2), 129-142.
- SCOTT, James M. (1996). *Deciding to Intervene: The Reagan Doctrine and American Foreign Policy*, Durham and London: Duke University Press.
- SCHULTE, Gregory L.(1997). "Former Yugoslavia and the New NATO", *Survival*, 39(1), 19-42.
- SCHLESINGER, Arthur M. jr.,(2004).*War and the American Presidency*, NewYork, London: W.W. Norton,
- SCHLESINGER, Arthur M. jr. (2004).*The Imperial Presidency*, Boston: Houghton Mifflin Harcourt,
- SCHWELLER, Randall L.(1994). "Bandwagoning for Profit: Bringind the Revisionist State Back in", *Internatonal Security*, 19(1), 72-107.
- SCHWELLER, Randall L.(2006).*Unanswered Threats: Political Constraints on the Balance of Power*, New Jersey: Princeton University Press,
- SCHWELLER, Randall L.(1994). "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Bac", *International Security*, 19(1), 57-74.
- SCHWARTZ, Herman M.(2010).*States versus Markets: the Emergence of a Global Political Economy*, NewYork: Palgrave Macmillan,

- SEVER, Ayşegül (1997).*Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu 1945-1958*, İstanbul: Boyut Yayınları,
- SEZER, Ayten (1999). “Osmanlı’dan Cumhuriyete Misyonerlerin Türkiye’deki Eğitim Öğretim Faaliyetleri”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Ekim, Özel Sayı, 169-183.
- SHAPIRO, Jeremy, Dina Pardijs (2017). “The Transatlantic Meaning of Donald Trump: A US-EU Power Audit”, *European Council On Foreign Relations*, London, 1-48.
- SHERWOOD-RANDAL, Elizabeth (2006).*Alliances and American National Security*, Strategic Studies Institutes, New York: US Army War College.
- SINGER, J.David, Melvin Small (1966). “Formal Alliances, 1815-1939: A Quantitative Description”, *Journal of Peace Research*, 3(1), 1-32.
- SMITH, Mike (2008). “The USA and the EU”,(Ed. Michael Cox, Doug Stokes), *US Foreign Policy*, Oxford: Oxford University Press.
- SNYDER, Glenn Herald (1990). “Alliance Theory: A Neorealist First Cut”, *Journal of International Affairs*, 44(1), 112-117.
- SNYDER, G.H.(1997).*Alliance Politics*, Ithaca and London: Cornell University Press.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2005).*Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Der. Yayınları.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2006).*İkinci Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası*, İstanbul: Der Yayınları.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk (2016).*Son Onyıllarda TDP*, İstanbul: Der Yayınları.
- STACEY, Charles. P.(1950). ‘The Myth of the Unguarded Frontier’, *American Historical Review*, 56(1), 1-18.
- STEENDEREN, Alexander van Karel Koster (2011). “US-EU Defense Relations: Competitors –or Partners in Crime?”, *Socialism and Democracy*, XXV/2, 7-24.
- STEPHENS, Michaels,(2017). "Why Key Arab Countries Have Cut Ties with Qatar — and What Trump Had to Do with It," *The Qatar Crisis*, Middle East Political Science Project, POMEPS Briefings, October, 31, 2-14.
- STRANGE, Susan (1989).“Toward a Theory of Transnational Empire”, (Ed. Ernst-Otto Czempiel and James N. Roseanau), *Global Changes and Theoretical Challenges: Approaches to World Politics for the 1990's*. Lexington: Lexington Books.

- STRONACH, Bruce(1995).*Beyond the Rising Sun: Nationalism in Contemporary Japan*, Westport, London: Praeger.
- SUDO, Sueo (1991).*Southeast Asia in Japanese Security Policy*, Regional Strategic Studies Programme Institute of Southeast Asian, Michigan: Michigan University.
- SUNGJOO, Han (1980). “South Korea and the United States: The Alliance Survives”, *Asian Survey*, 20(11), 1075–1086.
- TAMKOÇ, Metin (1977).“The Impact of the Truman Doctrin on the National Security Interest of Turkey”, *Foreign Policy*, 6(3/4), June, 138-151.
- TANGÖR, Burak, Sevinç Sayın (2012). “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Stratejisi: Yeni Bir Bütünleşme Alanı Mı?”,*Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 11(1), 85-118.
- TANIYICI, Şaban, Birol Akgün (2008).*Amerikan Başkanlığı, Cumhuriyetten İmparatorluğa*, Ankara: Orion Yayınları,
- TAŞDEMİR, Fatma, AdemÖzer (2017)., “The Operation Euphrates Shield from the Perspective of use of Force Law”, *Akademik Hassasiyetler*,4(7), 53-70.
- TELATAR, Gökhan (2012). “Değerler ve Çıkarlar İkileminde ABD’nin Arap Baharına Yönelik Politikası”. *Uluslararası Hukuk ve Politika*.8(29), 20-33.
- TELCİ, İsmail Numan(2018). ”Ağırlaştırılmış Ekonomik Yaptırımlar Trump İran’dan Ne İstiyor?”, *SETA Perspektif*, Sayı 208, 1-6.
- TERRY, Janice J. (2005). *U.S. Foreign Policy in the Middle East: The Role of Lobbies and Special Interest Groups*, London: Pluto Press,
- TOPAL, Ahmet Hamdi (2012). “İsrail’in Gazze Deniz Ablukası Ve Mavi Marmara Saldırısı”, *Milletlerarası Hukuk Ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 32(1), 103-154.
- TOPRAKKAYA, Arslan (2008). “Tarihsel Materyalizm Bağlamında Marks'ı Yeniden Okumak” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(3), 378-395.
- TORUN, Esmâ (2005). “Türk-ABD İlişkilerinin Dünü Bugünü ve Yarını”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, 5, Temmuz, 233 – 234.

- TUCKER Spencer C. (2006). "Assasination of Franzerdinant", World War I., *A Student Encyclopedia*, vol.1, A-D, ABC Clio, Oxford.
- TÜRKMEN, Füsün (2009). "Turkish-American Relations: A Challenging Transition", *Turkish Studies*, March, 10(1), 109–129.
- TÜRKMEN, Füsün (2012).*Kırılğan İttifaktan Model Ortaklığı: Türkiye-ABD İlişkileri*, İstanbul: Timaş yayınevi,
- TÜRKMEN, Füsün (2012).*Türkiye ABD İlişkileri*, İstanbul: Timaş Yay.
- TÜYSÜZOĞLU, Göktürk (2014). "Değişen Bölgesel Denklemler Işığında Türkiye-İsrail İlişkileri'nde İşbirliğini Tetikleyen Unsurlar", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 588-609.
- UÇAROL, Rıfat (1995). *Siyasi Tarih*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- USLU, Nasuh (2000).*Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21.Yüzyıl Yayınları,
- USLU, Nasuh (2016).*Çatlak İttifak: 1947'den Günümüze Türk Amerikan İlişkileri*, Ankara: Nobel yayıncılık,
- USUL, Ali Resul (2011). "Arap Halk Hareketleri, Bölgede Demokratikleşme İmkânları, Libya ve Türkiye'nin Tutumu", *Policy Brief*, Global Political Trends Center, Publications No.23 Nisan, İstanbul, 1-12.
- UZGEL, İlhan (2013). "ABD ve NATO ile İlişkiler", (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası* Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları,
- ÜNSAL, Ünal (2013). "Dönemin Bilançocu", (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası*, Cilt 3, İstanbul: İletişim yayınları,
- VIOTTI, Paul R. Mark V. Kauppi (2012). *International Relations Theory*, US special Edition, Pearson.
- VOLGY, Thomas J., Kristin Kanthak, Derrick Fraizer, Robert S. Ingersoll,(2005). *Resistance to Hegemony Within the Core*, Matthew B. Ridgway Center for International Security Studies, Pitsburg: University of Pitsburg.
- VOLGY, Thomas J. Lawrance E. Imwalle,(1995). "Hegemonic and Bipolar Perspectives on the New World Order",*American Journal of Political Science*, 39(4), November, 819-834.
- WAEVER, Ole, (1995). "Securitization and Desecuritization", (Ed. Ronnie D. Lipschutz),

- On Security*, Chapter 5, New York: Colombia University Press,
- WAGNER, Harrison(1993). “What Was Bipolarity?” *International Organization*, 47(1), Winter, 77-106.
- WALKER David (1999).*Anxious Nation: Australia and the Rise of Asia 1850–1939*, St Lucia: University of Queensland Press,
- WALLERSTEIN, Immanuel (2000). *Bildigimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl için Sosyal Bilim*, (Çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınlan.
- WALLERSTEIN, Immanuel (2004). “Soft Multilateralism,” *The Nation*, 278(4/2) February, 105–127.
- WALT, Stephen M. (1985).“Alliance Formation and the Balance of World Power”, *International Security*, 9(4), Spring, 3-43.
- WALT, Stephan M. (1987).*The Origins of Alliances*, New York: Cornell University Press,
- WALT, Stephan M. (1991). “The Renaissance of Security Studies”,*International Studies Quarterly*, 35(2), Blackwell Pub., 35-58.
- WALTZ, Kenneth N. (2000). “Structural Realism After the Cold War,” *International Security*, 25(1), 5-41.
- WALTZ, Kenneth N. (2005).*Uluslararası Politika Teorisi*, (Çev. Osman S. Binatlı), Ankara: Phoenix Yayınevi.
- WALTZ, Kenneth N. (2010).*Theory of International Politics*, Illinois: Waveland Press.
- WALTZ, Kenneth (2001).*Man, The State And War A Theoretical Analysis*, New York:Columbia University Press.
- WESTAD, Odd Arne(2005).*The Global Cold War: Third War Interventions and the Making of Our Times*, Cambridge:Cambridge University Press.
- WILLIAMS, Michael C., Iver B. Neumann(2000). “From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of Identity”,*Millennium: Journal of International Studies*, 29(2), 357-387.
- WOLFERS, Arnold (1952).“National Security as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, 67(4), 481-502.

- WOLFSON, Adam(2004). “Conservatives and Neoconservatives,” *Public Interest*, Issue 154, Winter, 32–48.
- YALÇIN, Hasan Basri (2017) “Ulusal Güvenlik Stratejisi: ABD, İngiltere, Fransa, Rusya, and Çin”*Strateji Araştırmaları Serisi-2*. İstanbul: SETA.
- YALVAÇ, Faruk (2011). “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”, *Uluslararası İlişkiler*,.8(29), 71-99.
- YAVUZ, Hakan, Mujeeb R. Khan(1992).“Turkish Foreign Policy Toward The Arab-Israeli Conflict: Duality And The Development”,*Journal of Palestine Studies*, 27(1) 22-37
- YEŞİLTaş, Murat, Merve Seren, Necdet Özçelik, (2017). *Operation Euphrates Shield Implementation and Lessons Learned*, Ankara: SETA.
- YEŞİLYURT, Nuri(2013). “Ortadoğu ile İlişkiler”, (Ed. Baskın Oran), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 2001-2012*, Cilt 3, İstanbul: İletişim Yayınları.
- YETKİN, Çetin (1995).*Türkiye’de Askeri Darbeler ve Amerika 27 Mayıs 1960/12 Mart 1971/12 Eylül 1980*, Ankara: Ümit yayıncılık.
- YILMAZ, Sait(2017).*Uluslararası Güvenlik, Teori, Pratik, Gelecek*, Ankara: Ertem Basım Yayın.
- YILMAZ, Sait (2014).*Türkiye’deki Amerika*, Birinci Baskı, İstanbul.: Kaynak Yayınları.
- ZIERLER, David, Adam M. Howard (2014). Report by the President’s Personal Emissary to Greece, Turkey, and Cyprus (Clifford) to President Carter, Document 8, Foreign relations of the United States 1977–1980: Cyprus, Turkey, Greece - Volume XXI, United States Government Printing Office, Washington,

İnternet Kaynakları

- A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, The White House, February 1995, <http://history.defense.gov/resources/nss1995.pdf>(Erişim Tarihi: 02.04.2019)
- A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, National Security Strategy 1996 <http://nssarchive.us/national-security-strategy-1996/>(Erişim Tarihi: 12.04.2019)
- A National Security Strategy for A New Century, May, 1997, <http://clinton2.nara.gov/WH/EOP/NSC/Strategy>(Erişim Tarihi: 12.04.2019)

- A National Security Strategy for A New Century, October 1998, The White House, <http://www.fas.org/man/docs/nssr-98.pdf>, (Erişim Tarihi: 13.04.2019)
- A National Security Strategy for A New Century, December 1999, The White House, <http://www.fas.org/man/docs/nssrpref-1299.pdf>(Erişim Tarihi: 14.04.2019)
- A National Security Strategy of Engagement and Enlargement, 1996, <http://www.fas.org/spp/military/docops/national/1996stra.htm>(Erişim Tarihi: 20.03.2019)
- A National Security Strategy for A global Age, the White House, December 2000,<http://history.defense.gov/resources/nss.shtml>(Erişim Tarihi: 18.03.2019)
- ABD'den AB ürünlerine gümrük vergisi, 09.04.2019, <https://www.cnnturk.com/dunya/abdden-ab-urunlerine-gumruk-vergisi> (Erişim tarihi: 28.09.2019)
- ABD Savunma Bakanı Hagel istifa etti, 24.11.2014, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abd-savunma-bakani-hagel-istifa-etti-27642769> (Erişim Tarihi:24.02.2020)
- ABD: Fırat Kalkanı'nı yapıcı bulmuyoruz. <https://www.timeturk.com/abd-firat-kalkani-ni-yapici-bulmuyoruz/haber-376609> (Erişim Tarihi:01.03.2020)
- Akgün, Birol, 11 Eylül Sonrasında Dünya, ABD ve Türkiye, http://www.nytimes.com/2002/09/20/international/20STEXT_FULL.html(Erişim Tarihi: 25.05.2019)
- Altay Atlı (2003). Ekonomi: Terörün hem hedefi, hem de aracı. <http://arsiv.ntv.com.tr/news/228666.asp>(Erişim Tarihi 20.07.2019)
- Antonio Graceffo , Trump's New Protectionism: Economic and Strategic Impact, 01.02.2017, Asia Pacific, Economy, News & Analysis, <https://www.foreignpolicyjournal.com/2017/02/01/trumps-new-protectionism-economic-and-strategic-impact/> (Erişim tarihi:18.03.2020)
- Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı 2016/109268 soruşturma, 2017/19707 esas, 2017/3376 iddianame
- Any Turkish incursion into Syria 'unacceptable,' will prevent it: Pentagon chief. <https://www.reuters.com/article/us-usa-turkey-syria/any-turkish-incursion-into-syria->

unacceptable-will-prevent-it-pentagon-chief-idUSKCN1UW0TG (Erişim Tarihi 11.03.2020)

Appendix II, NATO Handbook: North Atlantic Treaty Organisation, NATO Office of Information and Press, Brussels, <http://www.nato50.gov/text/99042411.htm>(Erişim Tarihi: 20.03.2019)

“Başbakanlık Koordinasyon Merkezinden ‘Fırat Kalkanı Operasyonu’ Hakkında Yapılan Basın Açıklaması”, T.C. Başbakanlık, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Article/pg_Article.aspx?Id=2a0e4e31-1a6d-4d65-9074-cc8b7097d0f6, (Erişim tarihi: 22.09.2019)

Bıal Y. Saab, Arms Sales Can’t Replace U.S. Engagement in the Gulf, September 20, 2019 <https://foreignpolicy.com/2019/09/20/arms-sales-cant-replace-u-s-engagement-in-the-gulf/> (Erişim tarihi: 01.10.2019)

Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü”, Ombudsman, <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/6535501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, (Erişim tarihi: 22.09.2019)

“Bir Daha Yaşanmasın”, Milliyet, 16.07.2003. <https://www.milliyet.com.tr/haberler/baskin?year=2003&month=07> (Erişim tarihi:12.05.2019).

Bobby Azarian,”An analysis of Trump supporters has identified 5 key traits”, Psychology Today, 31.11.2017, www.psychologytoday.com-us/blog/mind-in-the-machine/201712/analysis-trump-supporters-has-identified-5-key-traits (Erişim tarihi: 27.09.2019)

Bombings and arrests in Saudi Arabia (9 Kasım 2003) CNN International. <http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/11/08/saudi.chronology.reut/>(Erişim Tarihi 20.07.2019)

Can Kasapoğlu, Operation Euphrates Shield: Progress and Scope, (Çevrimiçi), Aljazeera, 03.02.2017, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2017/02/operation-euphrates-shield-progressscope-170201133525121.html> / (Erişim tarihi: 23.09.2019)

Clark Mindock, Donald Trump calls Iran a 'murderous regime' in surprisingly hostile UN speech, 19.09.2017. <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us->

politics/trump-iran-un-speech-murderous-regime-saudi-arabia-latest-a7955641.html
(Erişim Tarihi 19.03.2020)

Commission on Presidential Debates, “The First McCain-Obama Presidential Debate”,<http://www.debates.org/index.php?page=2008-debate-transcript>,(Erişim Tarihi 14.09.2019)

Cumhurbaşkanı Erdoğan: İran yaptırımlarını doğru bulmuyoruz

<https://www.ntv.com.tr/turkiye/iranyaptirimlarinidogrubulmuyoruz,gx7J8czPcUO6Fn2qpIsg> (Erişim Tarihi: 17.02.2020)

Daniel Pipes, Turkey's Support for ISIS Islamist Terrorists, The Washington Times, June 17, 2014.
<https://web.archive.org/web/20140619003821/http://www.washingtontimes.com/news/2014/jun/17/pipes-turkeys-support-for-isis/print/> (Erişim Tarihi:24.02.2020)

Daniel Sargent, RIP American Exceptionalism, 1776-2018, 23.07.2018
<https://foreignpolicy.com/2018/07/23/rip-american-exceptionalism-1776-2018/>
(Erişim tarihi: 18.03.2020)

“Davutoğlu'nun BM Konuşması-Tam Metin”,
<http://www.haber10.com/haber/204878/#.VJxmZl4AA>, (Erişim Tarihi 19.02.2020)

Donald Trump's bizarre, threatening letter to Erdoğan: 'Don't be a fool'
<https://www.theguardian.com/us-news/2019/oct/16/trump-letter-erdogan-turkey-invasion> (Erişim Tarihi:10.03.2020)

Durden, Tyler, “‘Forget Terrorism’: The Real Reason Behind The Qatar Crisis Is Natural Gas”, Zerohedge, 6.06.2017, <http://www.zerohedge.com/news/2017-06-06/forget-terrorism-real-reason-behind-qatar-crisis-natural-gas/> (Erişim tarihi: 23.09.2019)

Edward Wong and Eric Schmitt, Trump Designates Iran's Revolutionary Guards a Foreign Terrorist Group,.08.04.2019
<https://www.nytimes.com/2019/04/08/world/middleeast/trump-iran-revolutionary-guard-corps.html> (Erişim tarihi: 01.10.2019)

Egypt army 'restoring democracy', says John Kerry, 1 August 2013
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-23543744> (Erişim tarihi: 16.10.2019)

- Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı <http://www.mfa.gov.tr/ekonomik-isbirligi-ve-kalkinma-teskilati.tr.mfa> (Erişim tarihi: 27.08.2019)
- Elly Karmon, (18 Kasım 2003). The Synagogue Bombings in İstanbul: Al – Qaeda`s New Front? The Washington İnstitute İmproving the Quality of U.S. Middle East Policy, Policy Analysis. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-synagogue-bombings-in-istanbul-al-qaedas-new-front>(Erişim Tarihi 15.08.2019)
- El Kaide taktiği. (17 Kasım 2003). Sabah gazetesi. <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/11/17/g09.html> (Erişim Tarihi: 19.07.2019)
- Erdogan Aims to Turn Turkey into Major Defense Industry Power,” Reuters, 27 Mayıs 2015. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-election-defence/erdogan-aims-to-turn-turkey-into-major-defense-industry-power-idUSKBN0OC0FT20150527> (Erişim tarihi: 23.09.2019)
- Erdoğan: Gerektiğinde tüm dünyaya meydan okurken, 07.05.2016, <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1236156-erdogan-gerektiginde-tum-dunyaya-meydan-okurken> (Erişim Tarihi:25.02.2020)
- Erdoğan'dan Guardian'a 15 Temmuz yazısı: Batı yaramıza tuz basıyor. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-40617546> (Erişim Tarihi:27.02.2020)
- Erdoğan New York Times'a yazdı: ABD tek taraflılığı ve saygısızlığı bırakmazsa yeni dost ve müttefikler arayışına gireceğiz. 11.08.2018. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45154723> (Erişim Tarihi 19.03.2020.)
- Figchel, J. (13 Haziran 2011). Al-Qaeda-Mombasa Attacks 28 November 2002. İnternational İnstitute for Counterterrorism. <http://www.crethiplethi.com/al-qaeda-mombassa-attacks-28-november-2002/jihad/2011/>(Erişim Tarihi 19.07.2019)
- Filistin'e 'devlet' statüsü, https://www.ntv.com.tr/dunya/filistine-devlet-statusu,Et6eZvTUvUm_dMjS8rQAzg (Erişim Tarihi: 21.02.2020)
- Fırat Kalkanı Operasyonu: ABD-Türkiye arasındaki fay hattı, 31.08.2016 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37235197> (Erişim Tarihi:01.03.2020)
- George W. Bush, “Address to a Joint Session of Congress and the American People”, 20 Eylül 2001 <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2001/09/20010920-8.html>(Erişim Tarihi: 25.05.2019)

George W. Bush, "State of the Union", 29 Ocak 2002, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01>(Erişim Tarihi: 26.05.2019)

Gideon Rachman, "Donald Trump's Unpredictability in Destabilising the World", Financial Times, 22, 05,2017, <https://www.ft.com/content/b56c7c9c-3ecf-11e7-82b6-896b95f30f58> (Erişim tarihi: 25.09.2019)

Gül: "İsrail En Büyük Hatalarından Birini Yaptı", 03.06.2010 <https://www.haberturk.com/gundem/haber/520262-gul-israil-ile-asla-eskisi-gibi-olmayacagiz> (Erişim Tarihi: 19.02.2020)

https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/15session/A.HRC.15.21_en.pdf (Erişim Tarihi: 19.02.2020)

Immanue Wallerstein, (1997) "States? Sovereignty? The Dilemmas of Capitalists in an Age of Transition" Conference on "State and Sovereignty in the World Economy", University of California, Irvine, <http://fbc.binghamton.edu/iwsovtv.htm> (Erişim Tarihi:10.09.2020)

International Security Assistance Force (ISAF) Websitesi, <http://www.isaf.nato.int/index.php?lang=en>(Erişim tarihi: 24.10.2019)

Interview with Joschka Fischer 'The U.S. President Is Destroying the American World Order' 22.05.2018, <https://www.spiegel.de/international/germany/former-german-foreign-minister-american-president-is-destroying-american-order-a-1208549.html> (Erişim tarihi: 28.09.2019)

İbrahim Kalın: Hakan Atilla davası da karar da skandal

<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42536284> (Erişim Tarihi: 17.02.2020)

İstanbul rocked by double bombing. BBC News.<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3222608.stm>(Erişim Tarihi 15.08.2019)

Ishaan Tharoor The guardians of the liberal order now foresee its collapse, 13.01.2017. <https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2017/01/12/the-guardians-of-the-liberal-order-now-foresee-its-collapse/> (Erişim Tarihi 18.03.2020)

"İŞİD'i Vur Bağımsız Kürdistan'ı Kur" Yeniçağ, 04.10.2014. <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/isidi-vur-bagimsiz-kurdistan-kur-103718h.htm> (Erişim Tarihi:24.02.2020)

Jacquelyn K. Davis, NATO after 9/11: a US perspective,

<https://www.nato.int/docu/review/articles/2011/09/06/nato-after-9-11-a-us-perspective/index.htm>> (Erişim Tarihi 03.02.2020)

JCPOA (Joint Comprehensive Plan of Action), 14 Temmuz 2015, http://eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/iran_agreement/iran_joint-comprehensive-plan-of-action_en.pdf (Erişim Tarihi: 07.02.2020)

“Katar’ın Türkiye’de 18 Milyar Dolar, Dünyada 335 Milyar Dolarlık Yatırımı Var”, Finans.Haberler.Com, 6.06.2017, <https://www.haberler.com/katar-in-turkiye-de-18-milyar-dolar-dunyada-9697549-haberi/> (Erişim tarihi: 23.09.2019)

“Kerry: Türkiye’nin NATO Üyeliği Tehlikede Olabilir”, Amerika’nın Sesi, 18 Temmuz 2016, <http://www.amerikaninsesi.com/a/kerry-nato-uyeligi-tehlikede-olabilir/3422691.html> (Erişim tarihi: 19.09.2019)

Jim Townsend And Rachel Ellehuus, The Tale Of Turkey And The Patriots, 22.07.2019, <https://warontherocks.com/2019/07/the-tale-of-turkey-and-the-patriots/> (Erişim tarihi:01.10.2019)

Joseph E. Stiglitz, The US Donor Relief Act of 2017, 02.01.2018, www.projectsyndicate.org/commentary/trump-republican-tax-legislation-byjoseph-e--stiglitz-2018-01 (Erişim tarihi: 25.09.2019)

Lindsey Graham: Trump's Syria decision 'a disaster in the making' 07.01.2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/10/graham-trump-syria-decision-disaster-making-191007123540281.html> (Erişim tarihi: 19.03.2020)

Lizbon sonrası NATO https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_publications/20111122_nato_after_lisbon_TUR.pdf(Erişim tarihi: 16.10.2019)

Madrid train bombings of 2004 (19 Mayıs 2013) The Editors of Encyclopedia Britannica. <https://global.britannica.com/event/Madrid-train-bombings-of-2004>(Erişim Tarihi 16.08.2019)

'Mavi Marmara'da ABD ret, AB çekimsiz oy kullandı <https://www.cnnturk.com/2010/dunya/09/30/mavi.marmarada.abd.ret.ab.cekimser.oy.kullandi/591372.0/index.html> (Erişim Tarihi: 19.02.2020)

- Mehmet Çetingüleç, Çuvaldan Tapu Çıktı, 27.11.10
https://www.takvim.com.tr/siyaset/2010/11/27/cuvaldan_tapu_cikti (Erişim tarihi: 18.09.2019)
- Member Countries, <http://www.nato.int/cps/en/SID-136D67BC-php/29-mart-2017-tarihli-toplanti> (Erişim tarihi: 23.09.2019)
- “Menendez Makes Case for Recalibrating U.S.-Turkey Relationship Under Erdogan”, 5 Kasım 2019, www.menendez.senate.gov/news-and-events/press/menendez-makes-case-forrecalibrating-us-turkey-relationship-under-erdogan, (Erişim tarihi: 20.03.2020).
- MGK Genel Sekreterliği, 29 Mart 2017 Tarihli Toplantı, https://www.mgk.gov.tr/index.36EC6537/natolive/what_is_nato.htm (Erişim Tarihi 21.08.2019)
- Mısır Sharm el-Sheikh Saldırıları. (23 Temmuz 2005).
<https://terortakvimi.wordpress.com/2005/07/23/2005misir-sharm-el-sheikh-saldirilari/>(Erişim Tarihi 16.08.2019)
- Milliyet, “Transatlantik İlişkilerde Yeni Dönem”, 27.05.2017.
<https://www.milliyet.com.tr/haberler/ab-de?year=2017&month=05&page=1>
 (Erişim tarihi: 12.02.2019).
- Mitchell, Alison, (1996). “*Clinton Urges NATO Expansion in 1999*,” New York Times, October 23, <https://www.nytimes.com/1996/10/23/us/clinton-urges-nato-expansion-in-1999.html> (Erişim tarihi:11.10.2019)
- Moller, Bjorn, (2002), “The United States and The New World Order: Part of the Problem or the Part of the Solution”, p.3.<http://www.ciaonet.org/wps/mob05/index.html>(Erişim tarihi:11.10.2019)
- Muharrem Ekşi, Katar Krizi ve Türkiye'nin Dengeleyici Rolü, 28.06.2017,
<https://ankasam.org/katar-krizi-ve-turkiyenin-dengeleyici-rolu/> (Erişim tarihi: 25.09.2019)
- NATO'dan Türkiye'ye hava savunma desteği. https://www.ntv.com.tr/dunya/natodan-turkiyeye-hava-savunma-destegi,qjenZU81_0KwoRNs3FId0A (Erişim Tarihi:02.03.2020)

- Natural Security Act of 1947, U.S. Department of State Office of the Historian, [http://history.state.gov/milestones/1945-1952/National SecurityAct](http://history.state.gov/milestones/1945-1952/NationalSecurityAct)(Erişim tarihi:12.10.2019)
- National Security Strategy of the United States,1990 <http://nssarchive.us/NSSR/1990.pdf> (Erişim tarihi:12.10.2019)
- National Security Strategy of U.S., August 1991, <http://www.fas.org/man/docs/918015-nss.htm> (Erişim tarihi:15.10.2019)
- National Security Strategy of the United States, The White House, 2017, 38. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (Erişim tarihi: 05.06.2020)
- “Obama’dan Tarihi Konuşma”, (07.04.2009), Hürriyet, <http://www.hurriyet.com.tr/obamadan-tarihi-konusma-11376525> (Erişim Tarihi 14.09.2019)
- Obama'nın konuşmasının tam metni <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/obamanin-konusmasinin-tam-metni-10819534> (Erişim Tarihi 14.09.2019)
- “Obama’nın Kahire Konuşması”, (04.06.2009), BBC Turkish,http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/06/090604_obama_speech.shtml (Erişim Tarihi 15.09.2019)
- “Obama: Mümkün olan tüm yardıma hazırız”, Al Jazeera, 19 Temmuz 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/obama-mumkun-olan-tum-yardima-haziriz> (Erişim tarihi: 19.09.2019)
- Obama says Syria 'safe zone' a practical problem, <https://uk.reuters.com/article/uk-usa-germany-obama-safezone-idUKKCN0XLOPE> (Erişim tarihi:15.03.2020)
- Obama Administration Considers Arming Syrian Kurds Against ISIS. <https://www.nytimes.com/2016/09/22/world/middleeast/obama-syria-kurds-isis-turkey-military-commandos.html> (Erişim Tarihi 11.03.2020)
- “Ortak Vizyon ve Yapılandırılmış Diyalog” <http://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/SharedVision.pdf> (Erişim Tarihi: 19.03.2020)

- Özcan, Nihat Ali, “İran Sorununun Geleceği: Senaryolar, Bölgesel Etkiler ve Öneriler”, TEPAV Ortadoğu Çalışmaları Raporu, 2006. http://www.tepav.org.tr/upload/files/1269869551r4959.Irn_Sorununun_Gelecegi_Senaryolar__Bolgesel_Etkiler_ve_Turkiye_ye_Oneriler.pdf(Erişim tarihi: 10.11. 2019)
- Övgü Pınar, İtalya'nın Çin'in 'İpek Yolu'na katılma planı ABD'den tepki çekti, 10.03.2019 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47513772> (Erişim tarihi: 30.09.2019)
- Pakistan-Islamabad Mariot Otel Saldırısı. (20 Eylül 2008). <https://terortakvimi.wordpress.com/2008/09/20/2008pakistan-islamabad-mariot-otel-saldirisi/>(Erişim Tarihi 18.07.2019)
- Partnership for Peace programme, 7 Jun., 2017, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm(Erişim tarihi:16.10.2019)
- Pentagon: Suriye'de tek taraflı bir askeri hareket kabul edilemez. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-46548383> (Erişim Tarihi 11.03.2020)
- Peter L. Bergen, (2001). September 11 attacks. United States. <https://www.britannica.com/event/September-11-attacks> a(Erişim Tarihi 26.08.2019)
- Politics And Ascent To The Presidency <https://www.britannica.com/biography/Barack-Obama/Politics-and-ascent-to-the-presidency> (Erişim tarihi: 10.11. 2019)
- "Qatar - International - Analysis - U.S. Energy Information Administration (Eia)," U.S. Energy Information Administration, Oil & Gas Journal, <https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=QAT> / (Erişim tarihi: 23.09.2019)
- Rachel Tausendfreund, “Transatlantic Views on President Trumps’s First 100 Days in Office”, Nisan 26, 2017, <http://www.gmfus.org/blog/2017/04/26/transatlantic-views-president-trumps-first-100-days-office> (Erişim tarihi: 25.09.2019)
- Report of the International Fact-finding Mission to Investigate Violations of International Law, Including International Humanitarian and Human Rights Law, Resulting from the Israeli Attacks on the Flotilla of Ships Carrying Humanitarian Assistance, A/HRC/15/21, p. 264. (Erişim Tarihi: 19.02.2020)

- Report of the Secretary-General's Panel of Inquiry on the 31 May 2010 Flotilla Incident
<https://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/world/Palmer-Committee-Final-report.pdf>
- Robert Ellsworth, "American National Security in the Early 21st Century", 2003, p.5
<http://www.ciaonet.org/wps/mob05/index.html> (Erişim tarihi: 11.10.2019)
- Sabah, "NATO'dan Şaşırtan 15 Temmuz Açıklaması," 15 Temmuz 2017.
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/07/15/natodan-15-temmuz-mesaji> (Erişim tarihi: 19.03.2020)
- Sedat Ergin, Suriye konusundaki büyük yalnızlığımız 4 Eylül 2012
<http://www.hurriyet.com.tr/suriye-konusundaki-buyuk-yalnizligimiz-21376390>
 (Erişim tarihi: 17.09.2019)
- Seth J. Frantzman, Turkey and U.S. can't agree on what 'safe zone' in Syria means, 22.01.2019.
<https://www.jpost.com/Middle-East/Turkey-and-US-cant-agree-on-what-safe-zone-in-Syria-means-578253> (Erişim tarihi: 18.03.2020)
- Snyder, Scott, "Strengthening the U.S.-ROK Alliance", Center for U.S.-Korea Policy, The Asia Foundation, Şubat 2009.
<http://asiafoundation.org/resources/pdfs/SnyderStrengtheningFeb09.pdf> (Erişim tarihi: 25.10.2019)
- Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe (A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy), Haziran 2016,
http://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/regions/files/eugs_review_web.pdf. (Erişim tarihi: 30.09.2019)
- Talabani'den 'Kerkük' yorumu, 30.03.2017, <https://www.ntv.com.tr/dunya/talabaniden-kerkuk-yorumu,pkB1LF1qUEewmzPKyq9v1A> (30.01.2020)
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 22, Cilt 6, Yasama yılı 1, 01.03.2003, s. 133.
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c006/tbmm22006039.pdf>,
 (Erişim tarihi: 17.09.2019)
- TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:22, Cilt:27, Yasama Yılı:2,3, S.290.
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c027/tbmm22027003.pdf>
 f 1 (Erişim Tarihi 07.07.2019)

- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem 22, Cilt 4, Yasama yılı 1, 06.02.2003, s.583.
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c004/tbmm22004032.pdf>, (Erişim tarihi: 17.09.2019)
- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, Dönem 22, Cilt 8, Yasama yılı 1, 51. Birleşim, 20. 3. 2003.
<https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem22/yil1/bas/b051m.htm>(Erişim Tarihi 03.02.2020)
- ‘Text of President Kennedy’s Inaugural Address’, Washington Post , 21 January 1961
<https://www.jfklibrary.org/learn/about-jfk/historic-speeches/inaugural-address>
 (Erişim tarihi: 19.03.2020).
- Thomas Gibbons-Neff, “Trump Threatens to „Devastate Turkey Economically“ if It Attacks Kurds”, 13.01.2019,
<https://www.nytimes.com/2019/01/13/us/politics/trump-turkey-kurds.html> (Erişim tarihi:19.03.2020)
- “The Alliance Strategic Concept, approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington, D.C., April 24, 1999”
http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en(Erişim tarihi: 10.11. 2019)
- The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, The White House, <http://www.state.gov/documents/organisation/63562.pdf>(Erişim tarihi: 10.11. 2019)
- The National Security Strategy, May 2010, The White House,
http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf(Erişim tarihi: 10.11. 2019)
- Timeline of al-Qaida attacks (February 2015).
https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_al-Qaeda_attacks(Erişim Tarihi 19.07.2019)
- Top Trading Partners - August 2019
<https://www.census.gov/foreign-trade/statistics/highlights/toppartners.html> (Erişim tarihi: 24.10.2019)

TNH Staff, “In Athens, Menendez Says Turkey Won’t Get F-35’s, Missile Defense Too”,
22 Nisan 2019, www.thenationalherald.com/240679/in-athens-menendez-says-turkey-wontget-f-35s-missile-defense-too(Erişim tarihi: 20.03.2020)

Trump says he hopes he can mediate between Turkey and the Kurds
<https://www.reuters.com/article/us-syria-security-turkey-usa-trump/trump-says-he-hopes-he-can-mediate-between-turkey-and-the-kurds-idUSKBN1WP2XQ>(Erişim Tarihi 10.03.2020)

Trump announces he's lifting Turkey sanctions as his Syria envoy says Turkish-backed forces committed war crimes <https://edition.cnn.com/2019/10/23/politics/trump-syria-turkey-sanctions/index.html> (Erişim Tarihi 11.03.2020)

Trump once talked of a ‘beautiful safe zone’ in Syria.
<https://www.washingtonpost.com/politics/2019/10/22/trump-promised-beautiful-safe-zone-syria-those-arent-actually-safe/> (Erişim Tarihi 11.03.2020)

Trump on Turkey going into Syria: 'It's not our border'.
<https://abcnews.go.com/Politics/trump-turkey-syria-problem/story?id=66319063>
(Erişim Tarihi:11.03.2020)

Trump: NATO üyeleri savunma harcamalarını iki katına çıkarmalı, 12.07.2018,
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44789806> (Erişim tarihi: 28.09.2019)

Trump Says Obama Treated Erdogan Unfairly on Patriot Missile
<https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-06-29/erdogan-says-no-setback-on-missile-system-deliveries-from-russia> (Erişim tarihi: 19.03.2020)

Trump administration releases new counterterrorism strategy,
<https://www.cbsnews.com/news/trump-administration-releases-new-counterterrorism-strategy/> (Erişim Tarihi 18.03.2020)

Trump: Clinton's foreign policy plan would start WW3
<https://www.bbc.com/news/election-us-2016-37766786> (Erişim Tarihi 13.03.2020)

Trump, ülkesinin İran'la nükleer anlaşmadan ayrılacağını açıkladı

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-ulkesinin-iranla-nukleer-anlasmadan-ayrilacagini-acikladi/1139209> (Erişim Tarihi: 13.02.2020)

Trump blames Obama for allying US with PKK.
<https://www.aa.com.tr/en/americas/trump-blames-obama-for-allying-us-with-pkk/1607916> (Erişim Tarihi 11.03.2020)

Trump complains Japan wouldn't have to help in World War III: 'They can watch it on a Sony television', 26.06.2019,
<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-japan-world-war-three-sony-us-china-russia-north-korea-a8975621.htm> (Erişim tarihi: 30.09.2019)

Turkish President Slams Trump's Letter for 'Lack of Respect'
<https://www.nytimes.com/2019/10/18/world/europe/trump-erdogan-letter.html?searchResultPosition=4> (10.03Erişim Tarihi.2020)

Türkiye İsrail İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-palmer-komisyonu-raporu-hakkinda-gerçeklestirdigi-basin-toplantisi.tr.mfa>, (Erişim tarihi: 10.09.2019)

“Türkiye-İsrail İlişkileri”, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 11.10.2019)

Turkey pulls troops out of NATO exercise over 'enemy' list, 17.11.2017,
<https://www.reuters.com/article/us-turkey-nato-norway/turkey-pulls-troops-out-of-nato-exercise-over-enemy-list-idUSKBN1DH1P7> (Erişim tarihi:01.10.2019)

Türkiye “Denizkızı” Tatbikatından Resmen Çekildi, 2010, <http://dunya.milliyet.com.tr/turkiye-denizkizi-tatbikatindan-resmen-cekildi/dunya/dunyadetay/06.07.2010/1259677/default.htm> (Erişim Tarihi: 19.02.2020)

Türkiye'den ABD'ye 'Mazlum Kobani' tepkisi
<https://www.aksam.com.tr/siyaset/turkiyeden-abdye-mazlum-kobani-tepkisi/haber-10222078>(Erişim tarihi:11.03.2020)

Turkel Komitesi Açıkladı Mavi Marmara operasyonu yasal
<http://arsiv.salom.com.tr/news/print/18351-TURKEL-KOMITESI-ACIKLADI-Mavi-Marmara-operasyonu-yasal.aspx> (Erişim Tarihi: 18.02.2020)

“The National Security Strategy of the United States of America”, White House, December 2017, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (Erişim tarihi: 20.03.2020)

- Ulusal Güvenlik Stratejisi 2017, Giriş Bölümünden çevirilmiştir.
<https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> (Erişim tarihi: 27.09.2019)
- U.S. Senate committee approves Turkey sanctions bill. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-usa-sanctions/u-s-senate-committee-approves-turkey-sanctions-bill-idUSKBN1YF24P> (Erişim Tarihi:09.03.2020)
- UN Security Council Resolution 1929, 9 June 2010,
<http://www.un.org/press/en/2010/sc9948.doc.htm> (Erişim Tarihi 25.09.2019)
- Valerie Insinna, US official: If Turkey buys Russian systems, they can't plug into NATO tech, 16.11.2017, <https://www.defensenews.com/digital-show-dailies/dubai-air-show/2017/11/16/us-official-if-turkey-buys-russian-systems-they-cant-plug-into-nato-tech/> (Erişim tarihi:01.10.2019)
- Washington's Farewell Adress to the People of the US.,106th Congress, 2nd Session, Senate Doc. No:106/21, Washington, 2000, introduction part.
<https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-CDOC-106sdoc21/pdf/GPO-CDOC-106sdoc21.pdf> (Erişim tarihi: 25.04.2020).
- Weissman, Stephen, "Congress and War", Foreign Affairs, No: 1, 2017.
<https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2016-12-12/congress-and-war> (Erişim tarihi: 20.05.2019)
- Wehrey, Frederic, "A New U.S. Approach to Gulf Security", Carnegie Endowment for International Peace, 10 Mart 2014, <http://carnegieendowment.org/2014/03/10/new-u.s.-approach-to-gulf-security>.(Erişim tarihi: 24.10.2019)
- Wolfowitz, Paul "Draft of the 1992 Defense Planning Guidance",
<http://www.csmonitor.com/specialist/neocon/spheresinfluence.html>(Erişim tarihi:17.10.2019)
- World leaders react to US withdrawal from Iranian nuclear deal
<https://www.aljazeera.com/news/2018/05/world-leaders-react-withdrawal-iranian-nuclear-deal-180508184130931.html> (Erişim Tarihi: 13.02.2020)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : ÖZDEMİR, Gülşah
 Uyuğu : T.C.
 Doğum Tarihi ve Yeri : 21/11/1985- Ceyhan

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2011
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi	2008
Lise	Balıkesir Yabancıdil Ağırlıklı Lisesi	2003

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2015-...	Balıkesir Büyükşehir Belediyesi	Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı

Yabancı Dil

İngilizce
 Almanca

Yayınlar

Beyaz, Gülşah (2011), “ABD Siyasetinde Etnik Lobi Kuruluşlarının Rolü Ve Karşılaştırmalı Türk Lobisi Örneği/” Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.

Özdemir, Gülşah, *Batıda Yükselen İslamofobi Ve Türk Dış Politikası*, Soner Karagül, İbrahim Arslan (Ed.), Stratejik Derinlik Ekseninde Türk Dış Politikası, İdeal-Gerçek İkilemi, EKİN Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2015.

Özdemir, Gülşah, Karagül, Soner, *Ege Denizindeki Sorunlar Ve Amerika Birleşik Devletlerinin Ege Denizi Politikası*, Ege Jeopolitiği - Editör(ler) Hasret Çomak, Burak Şakir Şeker, Dimitrios Ioannidis, NOBEL Akademik Yayıncılık, Ankara, Mart 2020.

